

HET TOONEEL.

HET TOONEEL

— KRONIEK EN KRITIEK —

ORGAAN VAN

Uitgegeven onder leiding van het Hoofdbestuur

Hoofdredacteur TACO H. DE BEER.

~~~~~  
Elfde Jaargang.  
~~~~~


UTRECHT — J. L. BEIJERS.

Algemeene Stoomdrukkerij van GEBROEDERS BINGER, Amsterdam.

Uitgave van J. L. BEIJERS te Utrecht.

HET NEDERLANDSCH TOONEEL.

— KRONIEK EN KRITIEK —

Orgaan van het Nederlandsch Tooneelverbond.

UITGEGEVEN ONDER LEIDING VAN HET HOOFDBESTUUR.

Redacteur: TACO H. DE BEER.

Elfde Jaargang.

N° 1.

1 October 1881.

ROTTERDAMSCH CORRESPONDENTIE.

I.

ROTTERDAM, 15 September.

De twee gezelschappen, die ten gevolge der bekende scheuring onze schouwburgen dezen winter zullen bespelen, zijn samengesteld als volgt:

Het *gezelschap van den heer Van Zuylen* dus samengesteld: W. van Korlaar, administrateur; A. Faassen regisseur, Jac. de Vos tooneelmeester, J. J. Poutsma decoratieschilder, J. Egner orkestmeester, L. Zagewijn souffleur, A. C. Kleyn tweede tooneelmeester, C. Jansen Smit requisiteur.

Dames: M. de Graaf Verstraete, W. van Offel Kley, Valois Sablairoilles. Egner van Dam, E. van Rijk, Bruyn Sablairoilles, Egner van Dijk, M. ten Voorden, H. van Offel, M. de Heer, B. Bremerkamp.

Heeren: W. van Zuylen, A. Faassen, L. H. Chrispijn, M. van Nieuwland, S. H. Spoor, G. Wagemans, A. van Zuylen, W. F. Rentmeester, A. van Sprinkhuizen, E. A. Wiebel, B. Ruysbroek, A. C. Kleijn L. J. van den Berg.

„*Het Nederlandsch Tooneel*” zal werken met de volgende krachten
Dames: C. Beersmans, A. Burlage Verwoert, C. L. Faassen—Van Velsen, G. M. Schepers, Jeanne de Groot, Bourette in plaats van D. Hoedt, die eerst genoemd was, doch zich uit gezondheidsredenen moest terugtrekken, C. van Eyken, A. Heyblom, M. Chrispijn—Van Westerhoven, Poolman Huyzers, de la Mar—Kley, A. M. Vink—Verwoert, C. Van Velsen.

Heeren: D. J. A. Haspels, J. M. Haspels A. J. le Gras, Rosier Faassen Ch de la Mar, H. Spormans, A. L. Mutters, H. Poolman, D. Schramade H. F. Vink, G. J. Keerwolf, A. H. van den Heuvel jr. M. A. van der Lugt—Melsert, H. E. Huygens, Victor Faassen en... Frits Bouwmeester.

De administratie te Rotterdam zal bestaan uit: H. L. Berkenhoff administrateur, J. A. Burlage Secretaris, A. J. le Gras hoofdregisseur, J. Cahen 2de regisseur en tooneelmeester, G. K. G. van Haken orkestmeester en J. H. Schreuder hoofdcontroleur.

De Raad van beheer, van de samenstelling van dit gezelschap kennis gevende, voegde er de volgende circulaire bij:

»De vereeniging: *Het Nederlandsch Tooneel* zal weldra met het gezelschap, dat zich aan haar heeft willen verbinden, in den Grooten Schouw-

burg optreden. Zij had gaarne al de ten uwent bestaande krachten om haar vaandel vereenigd, maar omstandigheden, van haren wil geheel onafhankelijk, hebben haar dit onmogelijk gemaakt. Zij vermeldt dit met leedwezen, daar zij, geboren uit het verlangen, om de Nederlandsche tooneelspeelkunst in de eerste plaats door saamvoeging van de beste bestaande krachten te verbeteren, zich vóór alles geroepen voelde vereenigd te houden, wat zich een reeks van jaren ten uwent had doen waardeeren als een krachtig geheel.

»Wij, de bestuurderen dier Vereeniging, schromen dan ook niet, te erkennen, dat er leemten in ons overigens in velen deele voldoende gezelschap bestaan, maar leemten, die van lieverlede kunnen worden aangevuld.

»De beginselen, door ons sedert 6 jaren voorgestaan, mogen wij bij u bekend onderstellen.

»In het doel, dat wij najagen, in de middelen, die wij daartoe aanwenden, kwam geene wijziging. Wij blijven met al de kracht, die in ons is, streven naar de verheffing van het Tooneel als kunstinstelling, van den tooneelspeler als kunstenaar, door beiden der letterkunde nader, door beiden in nauwere betrekking te brengen met onze nationale beschaving; Dat wij dikwijls hebben gedwaald, niet één erkent het meer dan wij zelve, maar dat wij altijd hetzelfde doel voor oogen hebben gehouden, daarvan zijn wij niet minder overtuigd.

»Op de plaatsen, waar wij herhaaldelijk zijn opgetreden, wordt dan ook de ernst van ons streven meer en meer erkend en worden ons treffende en soms verrassende blijken gegeven van een vertrouwen, dat ons aanmoedigt om voort te gaan, van eene instemming, welke ons kracht geeft om steeds naar beter te trachten. Daaraan hebben wij de subsidie, van Z. M. den Koning dank te weten; eene subsidie, onlangs aanzienlijk vergroot, en thans ook ten goede komende aan de stad uwer inwoning.

»Zonder zulk een vertrouwen en instemming zou onze arbeid ijdel zijn. Daarom komen wij ook tot u, die getoond hebt; de Nederlandsche tooneelspeelkunst te kunnen en te willen waardeeren, die niet schroomt om daden boven woorden te stellen, om geldelijke offers te brengen, waar de instandhouding eener gewenschte zaak dit eischt. Wij komen ook tot u met de vraag: verleent ons uwen steun, omdat wij ernstig streven naar iets goeds, zonder bijjoegmerk, zonder zelfzucht, alleen ter liefde eener kunst die zulk een krachtige factor kan zijn in onze beschaving."

Dat er leemten bestaan en in dit gezelschap en in het andere, daarvan zal wel ieder overtuigd wezen. Overigens schorten wij ons oordeel op, totdat wij ze beiden aan den arbeid hebben gezien. Voorloopig is de eerste indruk, die een blik op beide lijsten bij ons opwekt, een hernieuwd gevoel van smart, dat gescheiden is, wat zoo uitnemend bijeen behoorde.

De heer van Zuylen liet daarop de volgende geestige circulaire volgen :

»Getrouw aan het beginsel, dat nu zeven jaren geleden de oorzaak was eener scheuring, die voor onze tooneelliteratuur en tooneelkunstenaars zulke schoone resultaten heeft opgeleverd, heb ik ook thans met al mijn

kracht de aansluiting van het Rotterdamsch Tooneelgezelschap bij de Vereeniging *Het Nederlandsch tooneel* bestreden.

„Mocht ik van vele zijden blijken van sympathie in mijn streven onder vinden, het heeft mij daarentegen niet ontbroken aan ongegronde, zoo niet onwelwillende beschouwingen van mijne handelingen.

„Geen eigenbelang of kwalijk begrepen trots heeft mij er toe gedreven, te handelen, zooals ik gedaan heb.

„Indien eigenbelang mijn drijfveer geweest ware, had ik zeker de alleszins aannemelijke aanbiedingen, mij door de Vereeniging *Het Nederlandsch Tooneel* gedaan, niet van de hand gewezen, maar gaarne ruil ik den titel van Directeur, voor een welwillende beoordeeling van een degelijk kunstcriticus of de toejuichingen van een beschaafd publiek.

„Ik heb echter alleen getracht een monopolie te weren dat, thans even goed als voor zeven jaren, een hoogst nadeeligen invloed op de kunst en kunstenaars zou uitoefenen.

„Ik heb getracht voor Rotterdam een eigen onafhankelijk tooneelgezelschap te behouden, dat, in den beginne onvolledig, langzamerhand zich kan ontwikkelen tot een geheel, dat waardig zal worden geacht de schoone reputatie, die het *Rotterdamsche Tooneelgezelschap* zich verworven heeft, in stand te houden.

»De voordeelen aan het vaststellen van een hoogdravend program verbonden, ken ik.

»Ik weet dat dit zeer dienstig is, om nu en dan *en désespoir de cause* geciteerd te worden, terwijl het nakomen er van altijd tot de toekomst kan worden uitgesteld.

»Men duide het mij dus niet ten kwade dat ik, die zeker geen aanspraak kan maken op zooveel welwillende bijziendheid van een zeker deel van het publiek, geen lofspraak houd over mijne plannen voor de toekomst, of het talent der kunstenaars, die zich bij mij hebben aangesloten.

»Publiek en critiek zullen zelf beoordeelen, veroordeelen.

»Misschien zal mijn voornemen, om binnen korten tijd een prijsvraag voor het beste oorspronkelijke tooneelstuk uit te schrijven, zelfs bij hen die mijn poging tot dusverre bestreden, waardeering vinden en een kleine waarborg voor de toekomst zijn.

»Verder zal de steun van het publiek mij de te volgen richting aanwijzen

»Ik durf vertrouwen in het talent en de sympathie van de artisten die met mij zullen samenwerken tot instandhouding van een onafhankelijk Rotterdamsch tooneelgezelschap.

»Voor en door Rotterdam is onze leuze.

»Zal het publiek, zullen de vrienden van ons nationaal tooneel mijn streven waardeeren?

»De toekomst zal die vraag beantwoorden.“

Inderdaad, de deftige en breedsprakige wijze, waarop de Raad van Beheer van het *Nederlandsch Tooneel* zich zelf voortdurend brevetten van voortreffelijkheid uitreikt, begint zelfs zijn grootste voorstanders te vervelen. De ondenkende opmerkingen van den heer van Zuylen heb-

ben daartegenover haar waarde. Doch zal het buitengewoon zelfvertrouwen, dat wederom in deze circulaire doorstraalt, niet beschaamd worden? Ik weet niet, of zelfs zij, die bij den heer van Zuylen zweren — hij heeft zijn voorstanders *à tort et à travers* evengoed als de Vereeniging — volkomen gerust zijn.

De zomer is verder op tooneelgebied niet onvruchtbaar geweest, daar zij de vraag van de oprichting van een nieuwen schouwburg wel niet opgelost heeft, maar toch een stap nader tot de oplossing heeft gebracht. De commissie, die zich voor deze aangelegenheid had gevormd, heeft zich tot den gemeenteraad gewend met het verzoek, om gemeentegrond in erfpacht te erlangen voor een daartoe te constitueeren Vereeniging of een naamlooze vennootschap, zoodra men de vereischte gelden voor den bouw van den schouwburg zou bijeen hebben. De gevraagde grond, waarvan de erfpacht tegen geringen canon voor den tijd van 99 jaren wordt verzocht, is groot 26 aren en 47 centiarens en gelegen aan de Aert van Nesstraat. Het terrein, waarop de tegenwoordige Groote Schouwburg staat, acht de commissie terecht te klein om er een nieuwen schouwburg overeenkomstig de eischen des tijds te doen verrijzen. Het thans gevraagde terrein is niet zeer ver daarvan verwijderd, en al is het voor een gedeelte der stad tamelijk ver uit de buurt, bepaald slecht gelegen kan men het niet noemen. Doch in elk geval, bij gebrek aan beschikbaren grond in het centrum der stad, mag men al zeer tevreden zijn, als men zich niet geheel naar de buitenwijken verbannen ziet.

B. en W. hebben zich in hun præadvies, in de raadszitting van 28 Juli uitgebracht, ten gunste van het verzoek verklaard. Het is een verblijdend verschijnsel, dat zij zich volkomen stellen op het standpunt der adressanten, dat een goede schouwburg als een algemeen belang voor de gemeente kan worden aangemerkt (liever nog moet worden aangemerkt) en dat het dus geacht kan worden op den weg van het Gemeentebestuur te liggen, de pogingen van adressanten te ondersteunen. Het verlangde terrein schijnt hem gunstig toe en is voor geen bijzonder doeleinde ten dienste der gemeente bestemd. Overeenkomstig de adviezen der commissie van financiën en der commissie van plaatselijke werken, welke laatste een adres van den directeur der gemeentewerken overlegt, stellen B. en W. nu voor, in 't geval de gemeenteraad het verzoek van adressanten zal toestaan, dit te binden aan de volgende voorwaarden. De canon zal bedragen *f* 100.— 's jaars en het terrein zal in erfpacht worden gegeven met deze bepalingen:

»1°. de grond wordt in erfpacht gegeven uitsluitend tot den bouw van een schouwburg en hetgeen daartoe behoort;

»2°. de erfpacht eindigt na verloop van 99 jaren, of zooveel vroeger als het te stichten gebouw niet meer als schouwburg mocht worden gebruikt, in welke gevallen het zes maanden daarna moet zijn weggeruimd en het terrein als open grond moet worden opgeleverd;

»3°. het gebouw moet geheel vrijstaande gemaakt worden en aan de noord- en westzijde moeten brandgangen komen van minstens 2 M breedte;

»4. op den in erfpacht gegeven grond mag niets worden gebouwd, dan

volgens plannen door Burg. en Weth. goed te keuren en daarin later zonder gelijke goedkeuring geen verandering worden gemaakt. De beoordeeling der plannen geschiedt, wat het uitwendige betreft, met het oog op den welstand. en wat het inwendige betreft, met inachtneming van de eischen voor de gezondheid, veiligheid en orde :

5°. dat zonder toestemming van het Gemeentebestuur aan het gebouw geene andere bestemming mag worden gegeven, waardoor het karakter van schouwburg hoofdzakelijk voor tooneel- en opera-voorstellingen zoude verloren kunnen gaan :

»6°. dat deze voorloopige toezegging niet langer van kracht zal zijn dan tot den 1 Mei 1882.»

De raad heeft 29 Sept. het verzoek toegestaan.

Een groot verlies heeft de kunst geleden door het overlijden van den heer W. S. Burger die in onze stad steeds vooraan stond, waar het gold de belangen van tooneel of opera te bevorderen, vooral met stoffelijke middelen, waaraan het bij ons nog al eens hapert, als niet ettelijke Maecenaten zich er voor spannen. In zijn plaats is de heer J. van der Hoop Jac.zn. gekozen tot adviseerend lid van den raad van beheer van *het Nederlandsch Tooneel*.

Ook aan schouwburgbezoek heeft men dezen zomer zijn hart kunnen ophalen, als wij althans het einde van den zomer op het officiële tijdstip stellen. Pro memorie vermeld ik, dat Le Gras, Van Zuylen en Haspels en Van Ollefen, Moor en Veltman het kermis-lustig publiek met echte kermisstukken opvroolijkt, en dat eerstgenoemd gezelschap op 30 en 31 Augustus afscheid nam met de *Kiesvereeninging* en *Anne Mie*.

Daarop volgde op 2 September de eerste voorstelling van het gezelschap Van Zuylen met *Een Gril* van Musset en *Vriend Frits*. Een zeer talrijk en enthousiastisch publiek woonde deze voorstelling bij, en tal van toejuichingen en kransen vielen van Zuylen ten deel, die zoowel den voortreffelijken acteur als den ondernemenden directeur golden. Deze avond was een beslist succes. De directeur zelf was als acteur in de welbekende rol van *Frits Kobus* voortreffelijker dan ooit. Men weet, hoe ook de *Suze* van mevr. Egner en de *Catherine* van mevr. van Offel tot de meest verzorgde rollen dezer actrices behooren. Er behoefde geen vrees te bestaan, dat de minder beteekenende rollen van *Hanezo* en *Frederiko* die vroeger door Le Gras en Van Korlaar vervuld werden, door A. Van Zuylen en Van Nieuwland bedorven zouden worden, al zweemden zij thans meer naar het laag comische. Doch een waagstuk was het voor *David Sichel* een ander dan *Rosier Faassen* te doen optreden. Een andere *Faassen*, *Alexander*, na jarenlange afwezigheid op het tooneel teruggekeerd, kweet zich van deze taak, en inderdaad niet zonder verdienste. Hij kon ons natuurlijk de meesterlijke type, door *Rosier* geschapen, niet doen vergeten; het was duidelijk te bemerken, dat hij zich zelf veel minder meester was en dat hij als het ware twijfelde aan zijn eigen opvatting; ook miste hij dat imponeerende in houding en stem, dat alleen den diepen indruk ver-

klaren kan, die zijn preek in het eerste bedrijf moet maken op zijn epicuristische vrienden, maar reeds beschouwen wij het als een groote verdienste, dat hij den ijverenden en bedrijvigen rabijn niet belachelijk maakte, wat in deze rol reeds dikwijls het geval moet zijn, waar men een enkel toetsje te veel aanbrengt.

Een Gril voldeed niet minder. Wij hadden echter het luchtige schetsje luchtiger willen zien spelen. *De Chavigny* en zijn vrouw, de heer *Chrispijn* en mevr *Egener*, vooral laatstgenoemde, namen de zaken zoo ontzettend tragisch op, dat het benauwend op de toeschouwers werkte. De heer *Chrispijn* was overigens het best in het tempo van het stukje, dat vlug spel eischt. De toon werd doorgaans het best getroffen door mevr. de Graef—*Verstraete*, (als mevrouw *De Léry*), de Vlaamsche actrice, die de heer *Van Zuylen* aan zich heeft verbonden. Zij belooft een goede aanwinst voor ons tooneel te zijn, vooral omdat zij in staat is een dame van de groote wereld voor te stellen. Klinkt haar Vlaamsch accent nog onbehagelijk, met een weinig inspanning zal zij dit bezwaar wel weten te overwinnen.

Dit stukje werd vertaald door den heer *Van Korlaar*, die uit een zware ziekte verzezen, niet meer de planken zal mogen betreden. Het doet ons oprecht leed. Het brengt een leemte in *Van Zuylen's* heerenpersoneel, dat moeielijk een persoon van de beschaving van den heer *Korlaar* kan missen.

M. L.

DE ZOMERCAMPAGNE VAN 1881.

Is de taak van den tooneelrecensent in gewone gevallen reeds ver van benijdenswaardig, omdat hij gevaar loopt beurtelings de ontevredenheid op te wekken van den schrijver, den regisseur en den artist zoo zijn uitspraak al niet met minachtend schouderophalen wordt begroet, te minder aangenaam is de taak van hem, die geroepen wordt, verslag uit te brengen van al wat in vier maanden tijds door *'t Ned. Tooneel* is opgevoerd, als dat verslag eerst kan gelezen worden een maand na dat de laatste voorstelling heeft plaats gehad. Wat baat het, of hij dan aan het publiek komt vertellen, dat mijnheer *A.* donkere handschoenen had moeten aantrekken in plaats van lichte en jufvr. *B.* wat minder nonchalant in haar bewegingen had behooren te zijn? Toch ware het wenschelijk, dat bij *'t Ned. Tooneel* meer op houding en gebaren der artisten werd gelet, er zijn er zelfs onder de besten, die alleen stereotype standen en gebaren hebben aangenomen, op 't gevaar af, dat anderen hen nadoen. Een welgemeende raad van een goed regisseur of van den *R. v. B.* zelf, zou hier veel goed kunnen doen.

Bij de stukken, die dezen zomer voor het eerst door *'t Ned. Tooneel* ten tooneele werden gebracht werd de Fransche school der comedie vertegenwoordigd door *Fladderen (la Papillonne)* van *Sardou*, een stuk dat, hoe onwaarschijnlijk ook, de toeschouwers hartelijk deed lachen, en door het veel geestiger en uitnemend gespeelde *Een meisje van dertig*

jaar van Scribe en de Najac gevolgd werd; een overgang van de comedie op het melodrama kregen we te zien in *De dochter van Fabricius*, een drama, dat de gave bezit de harten der toeschouwers te roeren, zonder dat voor hun oogen gestolen of vermoord wordt, al moet de held van 't stuk ook met gevangenis en rechtbank kennis maken, en in *Kean* van Alex. Dumas, dat alleen geschreven is om één artist te doen schitteren, van welke gelegenheid de heer Bouwmeester, die de titelrol vervulde, dan ook ruimschoots gebruik maakte; even over de grenzen van het melodrama bracht ons *De blinde en zijn geneesheer*, waarvan de schrijver ons niet op 't programma genoemd werd, een ouderwetsch stuk met diefstal, berouw en staaroperatie, dat oude dames met vochtige zakdoeken huiswaarts deed keeren.

Even vochtig, maar dan van tranen, die bij 't lachen hun oogen ontsprongen, waren de zakdoeken van hen, die de beide uit het Duitsch vertaalde blijspelen: *Het onbeheerde goed* van Anton Anno en *De familie Lonei* van A. l'Arronge zagen opvoeren. Het laatste, door J. H. Rössing in een echt Nederlandsch gewaad gestoken, bevat keurige, fijn gevoelde tooneeltjes en staat o. i. hooger dan het eerste.

Afzonderlijke vermelding verdient de opvoering van *Jean Marie* van Theuriet, door J. L. Wertheim vertaald. De heer Bouwmeester had zich een eigenaardige, wel wat te realistische opvatting van de titelrol gemaakt en speelde haar daardoor niet geheel in den geest van 't hoogst idyllische stuk. Mej. van Biene, anders zoo uitnemend op haar plaats in sentimenteele partijen, was, als *Therèse*, vooral op 't gewichtige oogenblik, als ze besluit haar man getrouw te blijven, niet krachtig genoeg. vooaal bij de herinnering. door Sarah Bernhardt hier achtergelaten; de heer Spoor speelde den *Joël* niet met hart en ziel, en dus zonder gevoel.

Onwillekeurig begonnen het spel van eenige artisten te bespreken, kunnen we niet nalaten een afzonderlijk woord van hulde te brengen voor de schitterende wijze, waarop eenigen hunne partijen vervulden. Onzen karakterspeler Bouwmeester als *Darcy* in *De blinde en zijn geneesheer*, als *Kean* in het stuk van dien naam, als *Fabricius* in *De dochter van Fabricius* te zien en hem te bewonderen is één; de hh. Morin en Tourniaire betwistten elkander door geestig, natuurlijk en waar spel den eerepalm in *Een meisje van dertig jaar*; de dames... maar waartoe meer, het zij genoeg gezegd, dat allen zonder onderscheid medewerkten tot dat ééne doel: de verheffing der tooneelspelkunst.

Intusschen ligt de zomer weer achter ons; de tooneelgezelschappen betrekken hun winterkwartieren, ieder om op zijne wijze werkzaam te wezen. Prot en Co., verleden jaar de personificatie van het dualisme, is eindelijk van zijn tweeslachtigheid verlost en heeft zich in twee eenheden opgelost, waarvan de eene onder zijn eigen d'rectie in den schouwburg *Frascati* operettes zal opvoeren met juff. Hensen en de hh. Kroeft en Doré als eerste sujetten, terwijl onder directie van de Groot een (melo-)drama-gezelschap gevormd is met de dames Frenkel-Bouwmeester en Götz-Scheps en de h.h. Potharst, Tartaud, de Groot en Messers voor de hoofdrollen.

De toch reeds zoo dunne rijen van het gezelschap van Ollefen, Moor en Veltman zijn nog dunner geworden door het vertrek van mevr. van Offel-Kley naar het gezelschap van Zuylen.

Ook een zeer verdienstelijk lid van 't *Ned. Tooneel* gaat ons verlaten, n. l. mej. Bourette, de *grande utilité* bij uitnemendheid, uitstekend op haar plaats als soubrette en tevens goed te huis in ernstige partijen, getuige haar *Geneviève* in *De blinde en zijn geneesheer*. Zij gaat de geleerden versterken van het te Rotterdam gevestigde gedeelte van 't *Ned. Tooneel*. Daarheen trekken ook de heeren Mutters als komiek, Spoor-mans als jeune premier en de la Mar voor een nog niet bepaald aangegeven emplooi, — wellicht als *utilité* — die alle drie hier debuteerden.

Moge het dien gezelschappen wel gaan en mogen zij ons dezen winter veel schoons te genieten geven!

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

I.

Bij de eerste voorstelling, welke de afdeeling *Rotterdam* van de Vereeniging *Het Nederlandsch Tooneel*, in den Grooten Schouwburg te Rotterdam gaf, droeg Mw. C. Beersmans eenige dichtregelen voor, waaronder de volgende:

Critiek, wij wenschen die! Critiek, maar dan tot leering.
 Maar dan als trouwe gids, die laakt, maar lakend prijst!
 Critiek, ze zij voor ons de dochter van waardeering,
 Die ons van plichten spreekt, maar ook op rechten wijst!

Recruut en veteraan, zij strekken d'arm u tegen.
 De kunst is als een bloem, aan geuren rijk maar teër,
 Wij zijn als 't zaad in de aard — gij zijt de vruchtbre regen!
 Daal, levenwekkend, op de korle in de aarde neer!

Uw steun — verleent ons dien! Wij zullen nooit vergeten
 Wat schoons de Kunst hier tot gestalten heeft gebootst.
 Het grootste lokt ons aan! en wie 't niet weet, wij weten
 Dat gij een oog hebt voor wat 't hoogst is en het grootst!

Het komt ons voor, een gelukkig teeken te zijn, als de kunstenaar de kritiek *vraagt*, en wel niet alleen van zijne medekunstenaars, die de practijk hebben, maar ook van het publiek. De theorie moge nu en dan tegenover de practijk falen, vaak genoeg is de theorie het eenige middel om de practijk op den rechten weg te brengen of te houden.

Het is ons dubbel aangenaam de reeks onzer verslagen te openen met eenige regelen over „de Rotterdamsche afdeeling.” Dat die te Rotterdam niet met onverdeelde belangstelling en hartelijkheid werd begroet, mag men als bekend veronderstellen; dat de heer W. van Zuylen te Rotterdam zijne vrienden en beschermers heeft, evenzeer, maar het zou zeer te betreuren zijn, indien men zich over dit laatste beklaagde. De taak der Vereeniging is zeer zeker, een keurcorps te vormen, dat twee of drie — ja zoo 't corps groot genoeg is, waarom niet *tien* schouwburgen bespeelt; maar het ware al te dwaas — en zeer zeker niet in het belang der kunst — zoo de Vereeniging het monopolie had. Naast haar mogen *andere* vereenigingen staan, dan schouwburgen van onbeduidende waarde.

Onze eerste bespreking geldt een *oorspronkelijk* stuk, een stuk dat waarschijnlijk wel niet gelijk de Fransche stukken op het tooneel gemaakt werd, maar toch volkomen passend bleek voor de artisten, die het vertolkten. Bij het vallen van het scherm aan het einde van het laatste bedrijf was er geen enkel bewijs, dat het publiek eenigen dank meende verschuldigd te zijn aan den auteur, voor zijn stuk met zooveel goede eigenschappen, noch aan de artisten, die meerendeels hoogst verdienstelijk hadden gespeeld. In *Het veeuwje van Wintersuegen* vinden we den allerfijnsten en allergeestigsten dialoog, de gesprekken der beschaafde wereld, echten humor in de repliek en toch viel het stuk, zonder uitzicht op herstel.

Een tooneelstuk bestaat uit gesprekken, maar gesprekken maken geen tooneelstuk, dat op de planken leeft, en dit geheele stuk in vijf bedrijven vertoont geen spoor van verwickeling en daardoor is de vierde acte mat en mist men de ontkenning, Niemand is verlangend naar den afloop, niemand is verrast bij het slot. Men oordeele:

Helène Dantze, de jonge weduwe, heeft Barthold Aylward geheel betooverd, zoozeer, dat hij zijne vrouw Mathilde verwaarloost. Zijn pupil Lucie Te Raadt is verloofd met Otto van Haaften, maar wordt door haar aanstaande, die eveneens door Helène bekoord is, tamelijk onverschillig behandeld. Lucie verrast Otto, terwijl hij voor Helène gekniel ligt en het engagement raakt af; haar smart opent Aylward de oogen. Mathilde heeft intusschen gezorgd met haar talenten haar echtgenoot weer tot zich te trekken, de echtgenooten verzoenen zich, Lucie trouwt Jean Jacques Toussaint, die haar aanbad, maar haar toch, edelmoedig genoeg, aan Otto overliet en Helène acht het wenschelijk te vertrekken, misschien wel om elders minder gestoord te kunnen dweepen en twisten met flinke, levenslustige en geestige mannen.

Op deze gegevens alleen kan men geen comédie bouwen met actie, met dramatisch verloop, daarom herhaalt dezelfde scene zich telkens weer en worden telkens en telkens weer de schuldigen verrast, daarom wordt er een noodshot gedaan in den vorm van een *bal costumé* en daarom is de plotselinge ommekeer aan het einde als de dikke streep onder de optelling en niet een geregelde oplossing.

De *demi-mondaine*, de ontrouwe echtgenoot, ze komen in Nederland voor, veel meer dan de meesten meenen, maar ze stichten minder kwaad,

maken minder huwelijken ongelukkig, dan de geestelijke *prostituée*, die geen gevallen engel is, maar meer engelen uit den hemel lokt dan deze. Het is de bekoorlijke jonge vrouw, die in al de weelde van een schitterend toilet en verblindende feesten, vrijheid van omgang en toon als de gelijke van den man tegen hem overstaat, hem door haar geestig gesprek en rijken schat van kennis betoovert, hem voert in een hemel van geestelijk genot en hem doet betreuren, dat thuis — ja misschien wel in zijne onmiddellijke nabijheid — de goede vriendelijke, hartelijke vrouw zit, die niet schittert, niet geestig is, maar liefde heeft, enkel liefde is, en zelfverloochening, die haar smart verkroopt en geheel en al de verongelijkte is, alleen ter wille van die eene schuld, dat ze verzuimde te zorgen, dat ze den man ook kon volgen in de vlucht van zijn geest, althans hem begrijpen en bewonderen kon daar, waar kunst en wetenschap hem aan de beslommeringen van het dagelijksch leven ontvoeren.

We zeggen Kuno hartelijk dank, dat hij (*) deze figuren op het tooneel gebracht heeft. Het onderwerp is niet uitgeput en met den raad en de hulp van een ervaren regisseur of een geletterd acteur zou wel uit die geestige pen ongetwijfeld menig stuk vloeien, waarover we ons jaren verheugen zouden.

Voldeed het stuk niet geheel, we hebben de geestige zetten genoten, maar vooral het spel bewonderd. Allereerst Mevr. Burlage Verwoert, die ons eene onberispelijke Helène gaf. Haar stem schijnt — na de jaren van rust — nog zuiverder en schooner te zijn, gelijk zij zelve frisch levenslustig en krachtig optreedt, zij was de aanzienlijke dame en hoe geestelijk en geestig coquetteerend, toch geen oogenblik de *grande coquette* in de gewone beteekenis van het woord. Hoe zeer anders haar smaak te prijzen is, waren haar costumes ditmaal niet onberispelijk. Haar kleurig morgentoilet kon er even door, maar haar rood manteltje met wit bont maakte haar te breed niet alleen, maar was zelfs afschuwelijk. In het laatste bedrijf was haar jongmeisjespakje al weinig geschikt om de statige dame voor te stellen, die een verpletterenden blik op Aylwardt wil werpen en die als vorstin moet heerschen om gelukkig te zijn. De grootste aanmerking betreft echter haar costume als Catharina II. op het bal. Waar eene aanzienlijke dame zulk een feest geeft, zal zij een zelf gekozen toilet aantrekken, ze zal een diadeem van diamanten op het hoofd zetten en een kostbaar lang slepend gewaad aandoen, maar ze zal niet een maskaradepak aantrekken als een keizerinnegewaad in een theater van den tweeden rang, met een hermelijnen mantel en een keizerskroon van blik. En dat op een bal! Dat D. Haspels den afgedwaalden echtgenoot

(*) „De theorie kan falen” maar ik heb moeite, het gerucht te gelooven, dat dit stuk van eene *dame* zou zijn. Al nam men aan, dat eene *dame* zoo de geheimen van haar geslacht onthullen zou, dan nog is 't nauwelijks te gelooven, dat eene *dame* of zoo veel zelfkennis of zooveel kennis van verborgenheden hebben zou, om al de eigenaardige bekoorlijkheden, al de onbeschrijfelijke aantrekkelijkheid eener betooverend geestige vrouw, zoo in bijzonderheden te teekenen. Is het inderdaad eene *dame*, dan is ze eenig in hare soort en gevaarlijker dan Helène zelve.

Le Gras den ouden baron, die alleen voor zijn paarden leeft, eveneens onberispelijk voorstelden, zal niet betwijfeld worden. A's Otto zagen we thans in Spormans een acteur, die iets belooft. Zijn Vlaamsch accent wordt steeds minder onverstaanbaar en zijn bewegingen zijn natuurlijk en goed aangebracht. Als Pool had hij op het bal een keurig pakje aan, dat hem echter niet zoo goed paste, als dat van Jeanne de Groot, die als Lucie in eenige onberispelijke toiletjes, ons de schoonste toekomst belooft. Ook zonder dat zij het lieve kopje telkens opzij laat hangen, lachte en pruilde zij allerliefst en speelde eenvoudig en ongedwongen. De rol van Te Raadt, zvager van Aylwardt, is maar half geteekend en half gemotiveerd. Is hij een man, die alleen voor zijne mathematische studiën leeft, gelijk het begin zou doen vermoeden, of is hij een man die 't leven met al zijn ernst en met al zijn vermaken medeleeft?

Zooals De la Mar hem speelde was dit in 't geheel niet te zeggen. In de eerste plaats vertoonde De la Mar een lijdend ziekelijk gelaat, dat door een grooten smakeloozen baard meer op het gelaat van een stervende geleck, bij zijn eerste bezoek aan Helène komt hij met een overjas aan en legt zeer huiselijk, maar minder bevallig den arm op de tafel, waardoor het geheele lichaam in schuine houding komt te liggen. In een ontoonbaar maskeradepak vertoont hij op 't bal den Mephisto en bij de laatsten scène met Helène begrijpen we niet, waarom ze zegt: „Ik moet dien man te vriend houden!” — We zouden tegenover dat onheilsPELLend gelaat gedacht hebben, dat ze zei: „Ik ben bang voor dien man.”

We waren gelukkig Mej. Beers man te zien optreden, 't was voor 't eerst na hare ziekte. De lijdende gade, die haar leed zocht te verknopen en te verbergen, leefde en leed voor ons op het tooneel, maar hoezeer haar mimiek bewonderende, moesten we herhaaldelijk tranen in de stem hooren, daar waar men moeielijk de reden kon gissen. Ook haar toilet was niet altijd onberispelijk. Het komt ons voor, dat haar gestalte het noodzakelijk maakt, dat ze zich onthoudt van noodelooze overkleeding en dat hier bij de dikke sjerp of ring, die over haar japon gedragen werd, had moeten wegblijven, gelijk ook die donkere kleuren, en vooral een fluweel kleed haar op 't tooneel te grooten omvang geven.

We zagen hier twee oudleerlingen van de tooneelschool. Albertine Heyblom had een klein kameniersrolletje, dat geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen gaf, dan dat haar mutsje wat al te kleurig was en dat zij de borst te veel naar voren brengt — ze spreekt duidelijk. A. L. van der Heuvel Jr., die met een diploma van volbracht eindexamen de school verliet, kon reeds wat méer vertoonen, Zijn Toussaint was reeds vrij goed. Dat hij bij zijn vriend Otto afscheid komt nemen met een overjas aan, kon geen kwaad, maar wel, dat hij in dien jas van overmatige lengte gaat zitten met niet meer dan een paar knopen van anderen losgemaakt, zoodat het is, als droeg hij een japon. Overigens spreekt hij vrij en ongedwongen, flink uit de borst, begrijpt zijn rol en beweegt zich gemakkelijk. Hij zal echter genoodzaakt zijn, zich een beetje rood op te leggen; want bij het voetlicht ziet hij er ook vrij ziekelijk uit. In de eerste bedrijven zou dit zielesmart en minneleed ver-

klaren, maar in het laatste in al de vreugde van zijn geluk, staat hem dat bleek gelaat minder goed, zeker had hij veel ouder moeten toonen.

Over het tweede stuk door de Rotterdammers gegeven kunnen we kort zijn. Te Rotterdam met tamelijk groote koelheid ontvangen, vreesden we, dat ook te Amsterdam *Lastertongen* niet in den smaak vallen zou. Welnu, het tegendeel is waar. Er scheen inderdaad ook „kunstminnend” publiek te zijn, dat hier van stuk tot stuk den fijnen humor genoot en dikwijls door levendige toejuiching hulde bracht aan Sheridan's meesterstuk, waarin elke regel een sprank van fijn vernuft is, elke passus groote menschenkennis verraadt.

We herinneren even, dat *Lastertongen* in de thans gespeelde vertaling, die in den Ien jaarg. van dit tijdschrift voorkomt, het eerste stuk was, dat door het Tooneelverbond werd aanbevolen, dat blijkbaar toen niet mistaste. De gewijzigde vertaling van Holberg's *Politieke Tinnegieter* mede in dit tijdschrift verschenen, worde nu eens onder handen genomen.

Aangaande de tooneelschikking merken we op, dat Mary (waarom heette zij Marie, terwijl toch de andere namen Engelsch waren (*)) met Jozef Surface onmogelijk aan de kaptafel in intiem gesprek kon zitten, als ze geacht moeten worden alles te verstaan, wat de groep op het midden van het tooneel lastert, die bovendien de stoelen aanschuiven en den sprekers den rug toekeeren; evenmin kan dit alles gevolgd worden door hen, die heel op den achtergrond zitten kaart te spelen. Vroeger waren de groepen dichter bij elkaar.

We kunnen volstaan met de vermelding, dat de opvoering in alle deelen geslaagd mag heeten. Dat de heer D. Haspels een uitmunten Peter Teazle was, Rosier Faassen den Oliver, J. Haspels den Joseph onberispelijk vertolkte, dat Spoormans als Karel den jeugdigen losbol van goeden huize weergaf met gemakkelijke bewegingen en zijn sprekend oog en heldere stem, die ook in den zang niet tegenvalt, gelijk wij terloops aanstippen. Tourniaire speelde indertijd de portretten-scène als in een roes, waaruit hij ontwaakte als het portret van oom ter sprake komt. Als Mevrouw Teazle overtrof Mevr. Burlage-Verwoert zich zelve, vooral in de scène bij 't omtrekken van het scherm, wanneer zij als een beeld, in half beschaamde, half ondeugende houding, den afloop wacht, ook Teazle was hier het best. Zij was weer de heldin van den avond en ditmaal waren hare toiletten even kostbaar als smaakvol en met zorg gekozen. Mutters tot onkenbaarwordens toe gegrimmeerd gaf een onbetaalbaren Crabtree en de la Mar was ditmaal goed gekleed en goed gegrimmeerd (gelukkig kon hij hier geen baard hebben) een zeer goede Snake; ook zijn stem was veel beter dan in zijn ingenieursrol. Waar hij echter in een tijd van etikette als deze eene dame bezoekt, plaatste hij zich niet met de beenen over elkander geslagen. De costumes lieten niets te wenschen, ze waren goed en meerendeels frisch. De requisiteur had alleen voor andere glazen en andere flesschen moeten zorgen, onze hedendaagsche maakten bij de poederpruiken en statiedegens eene erbarmelijke figuur.

1) Nu en dan hoorden we echter *Candour* als *Candoor* uitspreken.

De dames Schepers en Vink-Verwoert als de dames Sneewell en Candour waren wel in haar rol, maar niet altijd van overdrijving vrij te pleiten.

We hadden het genoeg Christine van Eyken, de oud-leerling onzer tooneelschool, in eene eenigszins omvangrijke rol te zien optreden. Als Mary was zij eene lieve verschijning, die met zekerheid en overtuiging speelde en sprak. Zij was smaakvol gekleed en zou zich nog meer met gemak en bevalligheid bewogen hebben, wanneer zij geen last gehad had van de stijve bovenkleeding, die haar rol haar voorschreef.

Wij zullen met genoeg aan deze voorstelling blijven denken.

De Amsterdamsche afdeeling der Vereeniging speelt nog steeds met succes *Inkwartiering*, een stuk dat hartelijk doet lachen, maar overigens niet veel om 't lijf heeft en waarmede zij haar tooneelcampagne in de Amstelstraat opende. Te midden der militairen maakt het den zonderlingsten indruk een artillerieofficier te zien, wiens uniform ontstaan is uit eene niet geheel passende vermenging van de uniform der velden die der vesting-artillerie.

Het stuk is eene Nederlandsche bewerking van een vermakelijke Duitsche pots. De goede bezetting, de levendige, opgewekte vertooning, wellicht ook de kermisherinneringen door de Septembermaand opgewekt, verschaffen dit stuk een druk bezoek.

Schulze, die bij elke rol meer meesterschap toont, gaf den bedeesden apotheker onverbeterlijk; van Dommelen, voortreffelijk geflankeerd door Mevr. Stoetz, streefde als de »drukke" wethouder zijn jongeren kunstbroeder in menig opzicht ter zijde, en Mej. Sablairoles wist heel wat kleur te geven aan de onafhankelijke Hongaarsche schoone. Tourniaire deed als luitenant van Rheden »des Guten zu viel," Meynadier, zwak en nauw verstaanbaar, »des Guten zu wenig"; Spoor hield het juiste midden. Over het nieuwe lid der Vereeniging Mej. Lorjé, spreken wij liever, wanneer zij in een eenigszins belangrijke rol zal zijn opgetreden. Nu echter waarschuwen wij reeds voor een vies plooitje om neus en mond, dat weggestrekken behoort te worden, en voor te groote belangstelling in hetgeen buiten het tooneel te zien is.

Als nieuwe stukken zijn aangekondigd: Justus van Maurik *Gewichtige dagen*, Mr. W. F. G. A. van Sorgen *De van Dalens van Poelwijk*, Mendes da Costa en Jan C. de Vos *Schuld*, Margadant *Speculeeren*. Slingervoet Ramond *de Kerstboom*. Heden beginnen de Duitsche voorstellingen. Bovendien zal de Rotterdamsche afdeeling wekelijks eene voorstelling komen geven.

De winter belooft ons inderdaad veel.

OORSPRONKELIJKE STUKKEN.

Voor het eerst sinds jaren zien wij eenige oorspronkelijke stukken aangekondigd en de vraag ligt voor de hand, waarom *wij* toch hoofdzakelijk vertaalde stukken spelen! Als ik zeg *wij*, dan is dit om mij te regelen naar het algemeen gebruik; want inderdaad de klacht is algemeen, in alle landen... op één na: Frankrijk. Engeland, zoo heette het, had vele oorspronkelijke stukken en men heeft zich wel eens verwonderd, dat geen dezer stukken over het kanaal kwam. Men heeft Burnand, Robertson, Boucicault en anderen genoemd, en... onlangs blijkt ten duidelijkste, dat de beste stukken, zelfs de meeste der zeer bekende: *School, Ours, Caste, Play M. P.* en dergelijke, Fransche stukken zijn, waarvan de titel werd veranderd en hier en daar de inhoud en de namen der personen gewijzigd. Geen enkel Engelsch stuk werd op het vaste land vertoond met een bijval die halen kon bij dien der Fransche stukken. Als men *Our Boys* noemt zou ik moeten antwoorden, dat ook dit was „overgenomen”. Duitschland heeft eene oorspronkelijke tooneeltekunde, maar geen enkel stuk heeft daar ooit zooveel succes als *Dora, de Fourchambaults, de Danichefs* e. a. en de stukken, die daar het meeste succes hebben en hier voor het voetlicht komen, worden door allen beneden de Fransche gesteld. Zweden en Denemarken leveren zeker voor het overige Europa ook niet zooveel op. In Duitschland hebben Björnson en Ibsen een goede ontvangst gevonden *) van den eersten kennen we *de Jonggehuwden* door Terwey vertaald, maar nooit gespeeld, van den laatsten *de Kroonpretendenten* in het tijdschrift „Nederland”, vertaald door Stellwagen en *de Steunpilaren der Maatschappij* in keurige vertaling in den Stads-schouwburg gespeeld.

Deze stukken ademen een geheel anderen geest dan de Fransche *dramas d'adultère*, die men zou willen weren, maar die men toch hooger waarde toekent, dan stukken van Moser, l'Arronge en Rosen.

We zullen de Fransche stukken blijven waardeeren in weerwil van het feit, dat ze alle de overtreding van hetzelfde gebod tot onderwerp hebben en wèl, omdat ze hooger *tooneelwaarde* hebben.

Wat ons uit oudere schrijvers het best beviel, was het werk van tooneelspelers als Shakespeare en Sheridan, als Molière en Iffland, als Benedix en Birch Pfeifer. Welk succes had Wijnstok met zijn vaak onbeduidende stukjes voor rederijkers! De stukken indertijd door Veltman, Moor, Roobol e. a. gekozen en vertaald, waren niet die, welke het *minst* succès hadden. Eene gelijke ervaring mogen we van Jan C. de Vos opdoen.

De Fransche dramatisten van naam zijn geen acteurs, maar hun werk ontstaat onder den onmiddellijken invloed van hen, die het zullen spelen. In geen enkel land leven de dramatisten alle in de hoofdstad te midden van de tooneelwereld, gelijk de Franschen te Parijs; in geen land gaat

*) Oehlenschläger behoort evenzeer aan Duitschland, hijzelf vertaalde zijne stukken.

één zelfde stuk geregeld van *drie* tot *zes* maanden achter elkander, zoodat een volgend stuk met alle zorg kan worden voorbereid. Van nabij met de artisten bekend, kan de Fransche dramtist zijn stuk dadelijk voor bepaalde personen schrijven; het plan wordt aan de hoofdpersonen medegedeeld, soms acte voor acte afzonderlijk behandeld; na de lezing wordt het weder gewijzigd of omgewerkt naar de aanmerkingen, die dan worden gemaakt en nadat de schrijver met de artisten *een paar maanden* op het tooneel heeft gewerkt en van het stuk van 30 tot 60 repetitiën zijn geweest, komt de langverwachte *première*.

Gelijk Wagner den tekst en de muziek voor zijne opera's beide samenstelt opdat ze één geest zullen ademen en geheel bij elkaar zullen passen, zoo werken te Parijs acteur en auteur samen om gelijke reden.

Hier en elders ontstaan de stukken *niet* op die wijze. Ook hier, even als in Duitschland wordt er vaak geschreven door personen, die geen enkel tooneelgezelschap door en door kennen en die te ver wonen om dag aan dag met de artisten aan hun stuk te kunnen werken.

Is het beginsel echter als noodzakelijk aangenomen en is die noodzakelijkheid ook door de *schrijvers* ingezien, dan zou Amsterdam met zijn talrijk schouwburgpersoneel zeker dramtisten genoeg bevatten, instaat een stuk te schrijven dat inderdaad *voor het tooneel* was geschreven.

De schrijver vraagt bij zijn arbeid: hoe zal dat lezen, als het gedrukt is? — de componist componeert bij zijn piano en vraagt telkens aan zijn instrument: hoe zal het klinken? Is het vreemd dat de dramtist aan het veelstemmig levend orgel, dat zijn compositie ten gehoor moet brengen, telkens vragen moet: hoe zal dat zijn, als het gespeeld wordt?

Schrijvers en toeschouwers zullen met deze regelen voor oogen zeer zeker vele zaken anders beoordeelen, dan vaak geschiedt.

Dat wensch ik van harte.

T. H. DE BEER.

AMSTERDAM, den 30 Sept. 81.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Maandag 6 September II. is de cursus 1881—1882 der Tooneelschool geopend met 15 leerlingen, 7 vrouwel. en 8 mannel. Van deze volgen 12 alle lessen en zijn 3 slechts voor enkele vakken ingeschreven. Nieuw-aangekomen zijn er 8; 7 maakten reeds den vorigen cursus mede. Op het einde daarvan telde de Inrichting 13 leerlingen voor het volledig onderwijs en 1 vakleerling. Deze laatste is gebleven; van de 13 overigen verlieten 4 tusschentijds de school, en kregen 3, na op 1 en 2 Juli afgelegd examen, eervol ontslag met diploma, nl. de Dames M. Lorjé en Chr. Van Eyken, benevens de Heer A. L. Van den Heuvel Jr. Alle 3 zijn thans verbonden aan de Vereeniging »het Nederl. Tooneel», eerstgenoemde te Amsterdam, de beide anderen te Rotterdam. Van het 4tal bovengenoemd, dat zonder diploma de School verliet, werd Mej. Mina Beersmans bij den Vlaamschen Schouwburg te Antwerpen geplaatst, erlangde Mej. Alb. Heyblom eene aanstelling aan het Nederl. Tooneel, afdeel. Rotterdam, en zal de Heer H. De Vries, naar wij vernemen, bij het gezelschap van den Stads-Schouwburg te Amsterdam optreden.

Hunne studiën zetten nog voort: Mej. W. Welman, Mej. S. Vlaanderen en Herman Schwab, in de hoogste klasse, waarin ook enkele lessen worden bijgewoond door Mej. J. Voorzanger en de HH. Ruys en Broekhuysen; — in de tweede klasse: Jongejuffr. J. H. Roos en Leo Keyzer en in de laagste: de Jongejuffr. Fr. Friedländer, W. Jolly Maasz en M. Colignon, benevens R. van der Hilst, L. M. Smith, A. Schenk en A. G. Kremer.

Het onderwijzend personeel is, met de reorganisatie der School, ten getale van 16 volledig geworden. Nieuw aangesteld werden: Mej. Aafke Kuypers voor Kunstmatig Spreken, Mevr. H. Rennefeld voor Costuumaaien, (inplaats van Mej. Wörth), de Hr. A. J. Le Gras voor Voordracht, Dr. F. L. Abresch voor Mythologie, de Hr. A. D. Hagedoorn voor Aardrijkskunde, Dr. J. G. Ringeling voor Rekenen, de Hr. Theod. C. Simons voor Aesthetica (inplaats van Prof. A. Pierson) en de Hr. J. M. G. E. Witt voor Dansen, enz., terwijl de Vaderl. Geschiedenis werd opgedragen aan de Leerares in Engelsch, Mevr. L. S. P. Makkink.

— Op de vorige Algemeene Vergadering van het Tooneelverbond werd Leeuwarden als plaats voor de in 1881 te houden vergadering aangewezen, onder bepaling evenwel, dat, wanneer de afdeeling Groningen er opgesteld mocht zijn de vergadering te ontvangen, Leeuwarden zich terug zou trekken. Daar echter èn Leeuwarden èn Groningen, om verschillende redenen, bezwaar maken, de Vergadering dit jaar te ontvangen, en ook de Amsterdamsche afdeeling daartoe weinig opgewektheid betoont, zal de jaarlijksche bijeenkomst ditmaal, zonder receptie of feestelijkheden, in October e.k. te Amsterdam plaats hebben.

Maurice, de Directeur van het Thalia-theater te Hamburg, gedenkt heden (1 October) den dag, waarop hij vóór 50 jaren als tooneeldirecteur te Hamburg optrad. Te Agen in Frankrijk den 29^{en} Mei 1805 geboren, vertrok Maurice op zijn 21^e jaar naar Hamburg, werd daar in 1831 mebestuurder van het »Theater in de Steinstrasse" en nam na den dood van zijn compagnon de leiding alleen op zich. In 1843 werd hij Directeur van het nieuw gebouwde Thalia-theater. Daar stond hem van 1848 tot 1852 en van 1857 tot 1872 als oberregisseur de voortreffelijke Heinrich Marr ter zijde, uit wiens nagelaten geschriften, voor weinige jaren, belangrijke opstellen over tooneelaangelegenheden in »die Gegenwart" en elders zijn gepubliceerd. Drie in de Deutsche tooneelwereld, en ook ten onzent, met roem bekende kunstenaressen zijn het eerst onder Maurice opgetreden, en hebben veel aan hetgeen zij geworden zijn aan hem te danken: het zijn Marie Seebach, die in 1852 het eerst als »Lorle" in *Dorf und Stadt* optrad, Friederike Goszmann en Charlotte Wolter.

Elfde Jaargang.

№ 2.

1 November 1881.

JAARVERSLAG

VAN HET

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

(Uitgebracht in de Algemeene Vergadering te Amsterdam,
den 15^{den} October 1881.)

In het maatschappelijk jaar, dat achter ons ligt, heeft het Tooneelverbond zijn tiende levensjaar volbracht — voor eene viering van die gebeurtenis waren echter de omstandigheden niet gunstig. Op den 19^{den} December 1880 — den *dies natalis* van ons Verbond — was de toestand verre van bevredigend. De kas, ofschoon door subsidiën van Stad en Provincie belangrijk versterkt, stelde ons nog niet ten volle in staat de steeds noodzakelijker, ingrijpende hervormingen in de organisatie der Tooneelschool tot stand te brengen; het vertrek van den Directeur der school was in 't verschiet, zonder dat het vooruitzicht bestond dat voor de zware taak, die hij nederlegde, een krachtige, bewkame persoon zou gevonden worden, in staat om in onze instelling een nieuw leven te wekken; de pas vervulde plaats van onderwijzer in nederlandsch en geschiedenis was weder opengevallen door den plotseligen dood van den kort te voren benoemden leeraar, — inderdaad de 19de December 1880 mocht voor het Tooneelverbond tot de bekende donkere dagen vóór Kersmis gerekend worden.

Maar gelukkig, wij bleven moed houden. En toen de winternevelen plaats maakten voor een heldere lentezon, trokken ook de nevelen op, die onze Vereeniging hadden omhuld.

De Koning, getroffen door de uitkomsten van het nieuwe leven op tooneelgebied, bracht de subsidie, die het Verbond sedert eenige jaren uit de Vorstelijke kas mocht genieten, doch die in Mei 1880 tot op de helft was verminderd, weder op het vorig bedrag van f 5000. Weinige weken later werden wij in de gelegenheid gesteld om, uit het ons door de Commissie van Toezicht aangeboden tweetal voor de vervulling der betrekking van Directeur der Tooneelschool, den heer S. J. Bouberg Wilson, candidaat in de letteren en leeraar in de Nederlandsche taal en letterkunde bij de Handelsschool te Amsterdam, tot uitwonend Directeur te benoemen.

En zoo mocht dan dit schooljaar, waarin met zooveel tegenspoed te worstelen viel, ten slotte met gegronde hoop op de toekomst eindigen.

Het aantal leerlingen der Tooneelschool bedroeg, buiten hen die slechts vaklessen volgden, 15. Van dezen waren 6 in de hoogste, 5 in de tweede en 4 in de derde klasse. De zes leerlingen der hoogste klasse onderwierpen zich in Januari aan het voorloopig eindexamen. Ten opzichte van eene der leerlingen (Marie Lorjé) werd, terstond na afloop, tot toelating tot het eindexamen besloten. Omtrent een ander leerling, (Christine van Eyken) werd, in Maart, eeh dergelijk besluit genomen, echter onder voorwaarde, dat zij, na volbracht eindexamen, nog geen definitief engagement bij eenig tooneelgezelschap zou aannemen, maar zich, ook na het verlaten der school, naar de wenken der Commissie zou blijven gedragen. Een derde leerling (A. C. van den Heuvel, Jr.) die na het voorloopig eindexamen o. a. bij gelegenheid van eene uitvoering van de Amsterdamsche afdeeling, blijken had gegeven van groote vorderingen, werd uit dien hoofde insgelijks tot het definitief eindexamen toegelaten. De drie genoemde leerlingen hebben in Juli het eindexamen met goed gevolg afgelegd. Mej. Lorjé is bij *Het Nederlandsch Tooneel* (afdeeling Amsterdam), de heer van den Heuvel, aan wiens opleiding de Rotterdamsche afdeeling zich had laten gelegen liggen, bij dezelfde Vereeniging (afdeeling Rotterdam) geëngageerd, terwijl aan mej. van Eyken bij de afdeeling Rotterdam van *Het Nederlandsch Tooneel* de gelegenheid is gegeven om, zonder vast engagement, in verschillende rollen op te treden.

Een der mannelijke leerlingen van de hoogste klasse, die steeds getoond had meer ijver en goeden wil dan aanleg te bezitten, verliet, op aanraden van de commissie, de school. Aan de beide overige vrouwelijke leerlingen werd de raad gegeven, de lessen der hoogste klasse nog gedurende één jaar te volgen. De eene leerling heeft zich naar dien raad gedragen; de andere heeft gemeend de school te moeten verlaten.

Van klasse II hebben drie leerlingen uit eigen beweging de school vaarwel gezegd, om het tooneel te betreden. De commissie had natuurlijk macht noch bevoegdheid om hen daarvan terug te houden. Doch betreurd moet het worden, dat jongelieden, aan wie veel moeite en zorg werd ten koste gelegd, de school verlieten zonder den cursus ten einde toe te hebben gevolgd, en zoo, onvolkomen toegerust het tooneel betredende, den indruk geven, alsof wat hun ontbreekt aan de school moet worden geweten.

Het onderwijs werd in den loop van den cursus gegeven door vier leeraressen en zeven leeraars, benevens, tot ulto. April, door den Directeur den heer Goteling Vinnis. De nieuw benoemde leerares in Franschen Duitsch, Mej. Smits, begon hare lessen kort na den aanvang van het schooljaar. De heer Karssen, in October aangesteld tot leeraar in de Nederl. taal en geschiedenis, overleed reeds in de eerste dagen van December. De heer Bouberg Wilson (thans onze directeur) vulde van half Januari af de opengevallen plaats in. Terzelfder tijd vinglen ook in het lokaal der Quellinusschool de teekenlessen van den heer Colinet aan.

De heer Molkenboer, die twee jaren lang geheel belangeloos het onderwijs in den zang op zich nam, zag zich, door vertrek naar het buiten-

land, verplicht zijn lessen voor goed te staken. Onze hartelijke dank zij hier den voortreffelijken kunstenaar gebracht voor hetgeen door hem in het belang van de tooneelschool is verricht.

Prof. Pierson belastte zich ook dit jaar met het onderwijs in aesthetiek. De heer de Beer gaf weder geheel belangeloos zijn lessen over techniek van het drama en geschiedenis van het tooneel.

De verschillende leeraars en leeraren zijn den afgelopen cursus vol ijver werkzaam geweest, en toonden zich, waar het noodig was, bereid om door het waarnemen van opengevallen lessen den geregelden gang van het onderwijs te verzekeren.

Met het oog op een gehoopt bezoek van den Koning en de Koningin aan de Tooneelschool maakten de leerlingen, onder de gewaardeerde leiding van Mevr. Kleine, in de maand April buitengewone studiën in voordracht en spel op het tooneel, en werden er, voor de voordracht van fragmenten uit Molière, kostbare kostumes aangeschaft. Tot ons leedwezen zagen HH. MM. zich verhinderd aan de Hun gedane uitnoodiging gevolg te geven. De verschillende stukken, voor deze gelegenheid ingestudeerd, werden in Mei zoowel voor de leden der Amsterdamsche afdeeling als voor die der andere afdeelingen, welke daarvan gebruik wilden maken, ter gehoor gebracht.

De nieuwe kostumes vormen thans de eerste nummers van eene verzameling, welke allengs zal moeten worden aangevuld, opdat de verst gevorderde leerlingen zich ook in kostuum gemakkelijk leeren bewegen.

Aan het in orde brengen van de Bibliotheek kon in het afgelopen jaar, ook tengevolge van het aftreden van den directeur, weinig gedaan worden. De nieuwe directeur neemt zich voor om, zoodra mogelijk, in overleg met den secretaris der commissie, dit werk ter hand te nemen.

In verband met de benoeming van den heer Bouberg Wilson tot uitwonend Directeur, werd aan Mevr. de Wed. Rennefeld -- Löwenstam de betrekking van inwonende directrice, belast met het toezicht op de inwonende leerlingen aangeboden, welke functie zij 1° Mei aanvaardde. Ook de bij besluit van 19 Maart benoemde directeur kon nog vóór het einde van den cursus, den 24^{en} Mei, in zijne betrekking worden geïnstalleerd. Al aanstonds bleek het ons dat de heer Wilson zijn nieuwe taak ernstig opvatte, en dat wij zoowel van zijn pedagogische ervaring als van zijne bekwaamheid en goeden smaak het beste mogen verwachten.

Alvorens van de Tooneelschool af te stappen, moeten wij nog melding maken van verschillende buitengewone bewijzen van belangstelling, welke onze Instelling dit jaar mocht ondervinden.

Onze Koning, die reeds door het verhoogen der subsidie ons reden tot warme erkentelijkheid gaf, meende nog bovendien »tot aanmoediging der Nederlandsche kunst in het algemeen en der dramatische kunst in het bijzonder» twee gouden, twee zilveren en twee bronzen medailles te moeten bestemmen om jaarlijks, op rapport van de Commissie, te worden uitgereikt, aan »de verdienstelijkste kweekelingen der Tooneelschool, die deze inrichting verlatende, eene verbintenis als artist met het Nederlandsch Tooneel aangaan.» Zoo luiden de woorden van het besluit,

waaraan door de Commissie van toezicht, naar haar vermogen, uitvoering zal worden gegeven.

Ons medelid, Lodewijk Mulder verplichtte de school, door de *tantièmes*, welke hij gedurende het tooneelseizoen van zijne beide tooneelstukken: »De kiesvereening van Stellendijk" en »Een lief vers" trok, ten bedrage van *f* 282.70, aan haar af te staan.

Een verrassend bewijs van belangstelling ondervond de school van de Comedieclub »Fantasio" te Rotterdam, welke den 2^{en} April ten haren voordeele, eene tooneelvoorstelling gaf, waarvan de aanzienlijke netto-opbrengst, *f* 550, onze kas kwam versterken. Wij zijn zeker van uwe instemming wanneer wij hier openlijk onzen dank herhalen aan de dilettanten, die op deze wijze onze instelling zoo krachtadig steunden. Waar bij het jongere geslacht zooveel belangstelling in het hoofdoel van ons streven wordt aangetroffen, mogen wij goeden moed houden.

De Gemeenteraad van Amsterdam vereenigde zich met de voordracht door Burgemeester en Wethouders gedaan en schonk onze school een subsidie van *f* 2000, ook de Provinciale Staten van Noord-Holland toonden hunne sympathie voor de instelling door een som van *f* 1000 ten haren behoeve te voteeren.

Eindelijk zij nog dankbaar vermeld dat de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" voortgaat met de leerlingen in de gelegenheid te stellen kosteloos hare voorstellingen bij te wonen, en dat de heer Voituz van Hamme voor de voorstellingen van Coquelin een zeker aantal plaatsen ter beschikking van onze leerlingen stelde.

Het aantal leden onzer maatschappij is steeds klimmende en bedraagt thans 1497. Het verschijnsel, dat de groote afdeelingen in ledental toenemen en de kleinere, inzonderheid de buiten het centrum gelegen afdeelingen, in ledental verminderen, blijft aanhouden. Dank zij de bemoeiingen van den heer Huf van Buren werd in den loop van het jaar een nieuwe afdeeling opgericht te Tiel.

Naar aanleiding van de verslagen der afdeelingen deelen wij het volgende mede:

In de Amsterdamsche afdeeling droeg de heer J. H. Rössing den 24^{en} November eene verhandeling voor over *Samuel Coster*. De vereeniging „Het Nederlandsche Tooneel" noodigde de leden der afdeeling uit tot bijwoning van Mulder's *Kiesvereening van Stellendijk*. Den 10den Mei traden in het Maison Stroucken de leerlingen der Tooneelschool op in fragmenten uit *De geleerde vrouwen* en *Tartuffe* van Molière in costuum vertoond, benevens in gedichten van Coppée, van Zeggelen en v. d. Weghe. De avond werd ingeleid door Prof. Pierson, die zijn vertaling van Grillparzer's *Esther*-fragment voordroeg. Eindelijk verdient nog vermelding, dat het afdeelingsbestuur het initiatief nam tot het zenden van een adres aan den Gemeenteraad, ter ondersteuning van het verzoek tot subsidiëring van de Tooneelschool, welk adres met ongeveer 500 handteekeningen voorzien werd. Het ledental der afdeeling klom van 328 tot 371.

Te Rotterdam. telt ons Verbond 424 leden, een cijfer, dat luide

spreekt van de belangstelling, welke het tooneel aldaar ondervindt. Het afdeulingsbestuur weet van die stemming partij te trekken, en heeft zich een niet te miskennen invloed op het tooneel te Rotterdam weten te verzekeren. Het Tooneelverbond is daar een macht, waarmede tooneel-directiën te rekenen hebben. Toen het gezelschap Le Gras, van Zuylen en Haspels ontbonden was, wist het bestuur der afdeeling, door het vertrouwen dat het zoowel van het publiek als van commissarissen en eigenaars van den Grooten Schouwburg geniet, toch nog gunstigen invloed op den gang van zaken uit te oefenen, den Schouwburg op aannemelijke voorwaarden aan de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" te doen verhuren, en te zorgen, dat, door de oprichting eener afzonderlijke afdeeling dier Vereeniging, nevens het gezelschap van den heer W. van Zuylen, Rotterdam niet alleen in het bezit bleef van zijne eigene tooneelspelers, maar die nog met nieuwe vermeerderd zag. De Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" opende den 19ten September de rij harer voorstellingen te Rotterdam met eene vertooring van Sheridan's *Laster-tongen*, waarbij al de Leden der afdeeling met hunne dames waren uitgenoodigd.

De Haagsche afdeeling verheugt zich in den goeden uitslag, waarmede hare pupille Marie Lorjé hare studiën aan de Tooneelschool volbracht, en in haar, onder goedkeuring eener commissie uit het afdeulingsbestuur gesloten, engagement met de Vereeniging Het Nederlandsch Tooneel". Met zelfvoldoening mag het bestuur, dat zich voor deze aangelegenheid veel moeite gaf, op haar werk terugzien. Moge de jeugdige artiste door ijver en studie den goeden dunk, die van haar gekoesterd wordt, niet beschamen! De Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" verplichtte de afdeeling door het geven van eene buiten-abonnementsvoorstelling voor de leden, bestaande in *Het kattenbelletje* van Sardou, vertaald door Dr. Jan ten Brink, en in Kolff's *Een man van principe*. Ook deze afdeeling zag haar ledental toenemen en wel met 24.

Tooneelvoorstellingen, door de afdeelingen bekostigd of onder haar patronaat, hadden plaats te Leeuwarden (de Rotterdamsche Tooneelisten met *Kleine Vogeltjes* en *De Koopman in Oudheden*) Utrecht (»Het Nederlandsch Tooneel" met *Een man van Principe* en *De Kiesvereeniging van Stellendijk*, Moor, van Ollefen en Veltman met *Vrienden van Ons*) en Haarlem (»Het Nederlandsch Tooneel" met *De Koopman van Venetië*). Te Haarlem werd bovendien, eenige dagen voor de genoemde voorstelling, door den heer C. Heijman eene voordracht gehouden over Shakespeare's drama.

In de nieuw opgerichte afdeeling Tiel, hield de heer Huf van Buren een voordracht over de geschiedenis van »Het Nederlandsch Tooneelverbond."

Namens het Hoofdbestuur,

De Algemeene Secretaris:

J. N. VAN HALL.

11de ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND,

gehouden op 15 October 1881, in Odéon te Amsterdam.

Tegenwoordig van het Hoofdbestuur: Dr. A. Pierson (*Voorzitter*), Jos. Jacobson (*Penningmeester*), Dr. B. J. Stokvis, W. J. Hofdijk, Mr. A. Bloembergen Ez. en Mr. J. N. van Hall (*Secretaris*.)

De heer Lodewijk Mulder is, ten gevolge van ongesteldheid, verhinderd de vergadering bij te wonen.

Vertegenwoordigd zijn de afdelingen:

Rotterdam,..	10	stemmen,	door	P. Haverkorn van Rijsewijk en F. Browne van Streefkerk.
Amsterdam,..	10	»	»	Mr. J. A. Levy, M. J. Waller en F. van der Goes.
Den Haag,..	10	»	»	Dr. Jan ten Brink, Mr. J. E. Banck en J. A. de Bergh.
Utrecht,.....	7	»	»	Mr. W. G. F. A. van Sorgen.
Leeuwarden .	6	»	»	N. F. Haverschmidt.
Dordrecht,..	3	»	»	H. J. Kiewiet de Jonge.
Haarlem,..	2	»	»	J. H. Krelage en Mr. Th. de Haan Hugenholtz.
Den Bosch,..	2	»	»	Ds. D. G. M. Roldanus en J. N. Houba.
Zaandijk,..	1	stem,	»	A. Vis.
Tiel,.....	1	»	»	J. A. Heuff, (Huf van Buren.)

Te samen uitbrengende 52 stemmen.

De Voorzitter opent de vergadering, heet de leden welkom en zegt dat het voor hen, die met de meer onmiddellijke leiding der zaken van het Tooneelverbond belast zijn, een behoefte is om jaarlijks de mededeelingen en wenken te ontvangen van de afdelingen. Wordt aan het spreekwoord: »de beste stuurlui staan aan wal» in den regel een ironische beteekenis gehecht, het Hoofdbestuur, de stuurlui op zee, erkent gaarne de bevoegdheid van de stuurlui aan wal en stelt het op prijs om hier met hen samen te zijn.

De Secretaris leest het verslag over 1880/81. (Zie hiervoor blz. 17.)

Rotterdam heeft met verwondering uit het verslag vernomen dat Mej. van Eyken nog niet vast verbonden is aan de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel» en vraagt dienaangaande opheldering.

De Voorzitter zegt dat de mededeeling in het Verslag volkomen juist is. De Commissie voor de Tooneelschool heeft het in het belang van Mej. van Eyken geacht, dat zij zich nog niet geheel van de school zou losmaken, en voorloopig nog alleen bij wijze van proef, en zonder

vast engagement het tooneel zou betreden. Om die reden is Mej, van Eyken ook nog niet voorgedragen tot het bekomen eener Koninklijke medaille. De Commissie hoopt daartoe een volgend jaar de gelegenheid te hebben.

3. Rekening over 1880/81.

De Amsterdamsche afdeeling, in wier handen de Rekening met de bescheiden is gesteld, brengt, bij monde van den heer M. J. Waller, verslag uit, en adviseert tot goedkeuring, onder opmerking dat de Rekening niet alleen tot geene bedenking heeft aanleiding gegeven, maar dat men bij het onderzoek getroffen is geweest door de keurige wijze waarop die Rekening is ingericht.

4. Begrooting voor 1881—1882.

a. *Algemeene Begrooting.*

Bij art. 2 der Uitgaven (kosten van het Tijdschrift) wijst Amsterdam er op, dat het Tijdschrift heet »Orgaan" van het Verbond en wordt uitgegeven onder leiding van het Hoofdbestuur. De afdeeling zou gaarne willen weten in hoeverre het Hoofdbestuur invloed oefent op de redactie. Behoort een onpartijdige critiek te bestaan uit lof en blaam, het is der afdeeling voorgekomen, dat, ten opzichte van hare handelingen, de blaam zeer rijkelijk werd toebedeeld, o. a. is in het tijdschrift de afdeeling als een »slapende" beschouwd.

De Secretaris deelt mede, dat het Hoofdbestuur inderdaad invloed oefent op het Tijdschrift en een zijner leden speciaal met het toezicht over de redactie heeft belast. Dit toezicht strekt zich uit den aard der zaak niet uit tot alle bijzonderheden, maar wordt zóó opgevat, dat, wanneer het aan het Hoofdbestuur of aan zijn gedelegeerde voorkwam, dat het Tijdschrift zich voortdurend partijdig uitliet over eene afdeeling of eenig tooneelgezelschap, zij zeer zeker niet in gebreke zouden blijven den Redacteur hierop opmerkzaam te maken, en hem, zoo noodig, dringend te verzoeken, daarmede niet voort te gaan. Van een zoodanige partijdigheid is aan het Hoofdbestuur iutusschen nog niets gebleken. Het stuk, dat aan de Amsterdamsche afdeeling den stoot heeft gegeven, was door den schrijver met zijn naam voluit onderteekend, en onder de noot, die haar bijzonder schijnt te hebben geërgerd, stonden bovendien nog de initialen van den schrijver, die daardoor dus ten volle de verantwoordelijkheid van zijn schrijven op zich nam.

Den Haag heeft mede een grief tegen het Tijdschrift. Dat het Orgaan van het Verbond op zeer eenzijdige wijze zijn lof toedeelt, blijkt uit het eerste nummer van den nieuwen jaargang. Daarin wordt de heer Van Zuylen hemelhoog geprezen, zijn circulaire als geestig betiteld, terwijl van de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" gezegd wordt, dat zij »zichzelve op deftige en breedsprakige wijze, voortdurend brevetten van voortreffelijkheid uitreikt" enz.

De Voorzitter zegt, dat de Hoofdbestuurders enkel de leiders van het tijdschrift zijn; aan het woord »orgaan" schijnt men een te wijde strekking te geven. Dit woord toont aan, dat wanneer het Verbond iets officieels te zeggen heeft, dit door middel van het tijdschrift geschied, maar volstrekt niet, dat het Hoofdbestuur, als het Verbond vertegen-

woordigende, verantwoordelijk is voor alles wat in het tijdschrift staat.

Rotterdam meent, dat de titel »Het Nederlandsch Tooneel" aanleiding geeft tot verwarring. Sommigen meenen, dat het tijdschrift het orgaan is van de Vereeniging van dien naam, De afdeling geeft dus in overweging aan het tijdschrift een anderen naam te geven, bijv.: »Tijdschrift van het Tooneel-Verbond."

De Secretaris wijst op het feit, dat, terwijl den Haag klaagt over schromelijke partijdigheid ten nadeele van de Vereeniging, »het Nederlandsch Tooneel", Rotterdam bang is dat men het tijdschrift voor een orgaan van die Vereeniging zal aanzien; wel een bewijs, dat de klacht van den Haag niet vrij is van overdrijving.

Tiel geeft de voorkeur aan een enkelen korten naam.

Mr. Banck (den Haag) spreekt als zijn persoonlijk gevoelen uit, dat in het tijdschrift een zekere ruimte voor beoordeeling moet gelaten worden. Worden er onjuiste oordeelvellingen in opgenomen, dan staat voor hen, die zich daartoe bevoegd rekenen de gelegenheid open om hun gevoelen daar tegenover te stellen. Daaruit kunnen allicht interessante bijdragen voortvloeien.

De Algemeene Begrooting wordt hierop artikelsgewijze behandeld en goedgekeurd.

b. Begrooting Tooneelschool.

Bij de algemeene beschouwingen spreekt den Haag als haar gevoelen uit, dat alleen door een richtig financieel beheer een zekere stabiliteit kan worden verkregen, en dat eene abnormale begrooting in de toekomst niets dan teleurstellingen kan verwekken. Het schijnt dat het Hoofdbestuur door tijdelijken voorspoed in den waan verkeert, dat (om de beeldspraak van het Verslag te volgen) de winternevelen nu voor goed zijn opgetrokken. Gaat men de bronnen van inkomsten na, dan vindt men de bijdrage van Z. M. den Koning, die niet als een vaste inkomst is te beschouwen, maar als een persoonlijke gift, afhankelijk van de instemming van onzen tegenwoordigen Koning. De provinciale bijdrage is slechts voor twee jaren geschonken, en de Rijkssubsidie ontbreekt dit jaar. De afgevaarde zou gaarne van het Hoofdbestuur vernemen, of de subsidie van het Rijk is aangevraagd en daarop een weigerend antwoord is gekomen, en, zoo ja, wat de reden van die weigering mag zijn. Men kan er over twisten of het tooneel is een gemeentebelang of een provinciaal belang, maar zeer zeker is het nationaal tooneel een Rijksbelang, en zal een aanvraag om subsidie, zool niet bij den tegenwoordigen minister, dan toch zeker bij zijn eventue'e'n opvolger, zoowel als bij de volksvertegenwoordiging, een gunstig onthaal vinden. De bijdrage uit de algemeene kas is dit jaar op een buitengewoon cijfer gebracht, maar men mag niet vergeten, dat zij een gevolg is van het beroep, een vorig jaar gedaan op de edelmoedigheid van de leden, toen een gedeelte van de koninklijke subsidie ons ontviel. Dit beroep is op schitterende wijze beantwoord, zoodat er uit die vrijwillige bijdragen voor deze begrooting een aanzienlijk bedrag is overgebleven. Maar zulk een beroep kan niet meer herhaald worden. Tegenover deze inkomsten valt een sterke neiging tot uitzetting bij de uitgaven te be-

speuren. De Directeur geniet een zeer hoog tractement, veel hooger dan de vorige titularis, en naast hem staat een buitengewoon aantal onderwijzers in verschillende vakken. Tegen dit alles heeft Den Haag ernstige bedenkingen, die het in den vorm van een amendement zal formuleeren.

Utrecht heeft bezwaar tegen de aflossing van vijf aandeelen, terwijl in vorige jaren steeds slechts één aandeel werd afgelost.

De Voorzitter zegt dat het hem aangenaam is, door de opmerkingen van Den Haag in de gelegenheid te zijn, om de beginselen uit een te zetten, die het Hoofdbestuur en de commissie van toezicht hebben geleid bij de inrichting der tooneelschool, gelijk die thans is. Den Haag verkeert in de meening dat wij, door een samenloop van omstandigheden ruim in het geld zittende, hebben gezegd: „laten wij het nu ook maar gebruiken,” en dat wij, als *parvenu's*, maar met gretige handen in de volle kas hebben gegrepen. Het is juist omgekeerd geschied. De commissie van toezicht heeft voor korten tijd zelf niet geweten dat er zooveel geld in kas was, maar zij heeft zich eenvoudig de vraag gesteld: Welke zijn de eischen van een goede Tooneelschool? Toen haar die eischen klaar voor den geest stonden, toen zij de overtuiging had, zóó moet de tooneelschool zijn of zij moet *niet* zijn, doch meende niet over de noodige middelen te kunnen beschikken, verklaarde een warm voorstander van de school zich bereid om het ontbrekende uit eigen middelen aan te vullen. Wij zouden dit aanbod dankbaar hebben aangenomen, toen het bleek, dat onze financieele toestand veel gunstiger was dan de commissie vermoedde. Moesten wij nu niet gebruik maken van het geld, dat tot onze beschikking stond? Men vergete niet, dat dit jaar is een zeer belangrijk jaar; het moet zijn het begin van een nieuw leven. Wij mogen het gul bekennen, dat het eigenlijk karakter van de Tooneelschool den bestuurders niet aanstonds duidelijk voor den geest heeft gestaan; de overtuiging, die wij thans omtrent de eischen der school bezitten, is de vrucht van veel teleurstellingen. Een Tooneelschool kan beschouwd worden of als een vakschool, of als eene instelling, waar aan den aanstaanden tooneelspeler, met het oog op zijn kunstvak, de algemeene breede ontwikkeling en beschaving wordt gegeven, welke hij op die wijze noch op het tooneel, noch elders kan vinden. Dit laatste is onze opvatting, en daarom moesten wij voor de keuze van een directeur omzien naar een man, die de eischen van een opvoedings-instituut begreep en op het gebied van middelbaar onderwijs, waartoe onze school behoort, zijne sporen had verdiend. Zulk een persoon moest uit den aard der zaak een veel hooger salaris genieten, dan zijn voorganger, aan wien bij zijne aanstelling mindere eischen waren gesteld. Den aldus benoemden Directeur moest verder ook die hulp worden ter zijde gesteld, welke hij noodig achte; nu men hem vertrouwen had geschonken, moest men hem niet de handen gaan binden, maar onder hem een voldoende en degelijk onderwijzend personeel aanstellen, opdat den Directeur voor surveilleeren en dirigeren de noodige tijd zou overblijven. Wat de Rijkssubsidie betreft, die is ons geweigerd, nadat (spr. zegt niet *omdat*) de Koning zijne bijdrage had verdubbeld. Mocht weer de nood

zoo hoog stijgen als in 1880, dan vertrouwt Spr. dat op de sympathie der leden wederom niet te vergeefs een beroep zou worden gedaan.

De Penningmeester verheugt zich over deze discussie. Hoe meer er van de tooneelschool bekend worde, hoe beter. Het land moet het weten, hoe goed onze school is ingericht, opdat zij meer en meer sympathie en ondersteuning vinde, en steeds meer leerlingen trekke, ook uit dien stand, die tot nu toe te weinig op onze school wordt vertegenwoordigd. Wat de begrooting aangaat, Spr. geeft toe, dat er gevaar bestaat, dat een volgende begrooting een tekort zal opleveren, maar ware deze begrooting anders ingericht en wees zij thans een batig saldo aan, dan zou de schijn ontstaan alsof wij ruimte van geld hadden, en de subsidiën eigenlijk niet behoeften. Aan dit denkbeeld mag geen voedsel gegeven worden, want men vergete niet, dat wij voor het Schoolgebouw geld hebben moeten opnemen, en dus schuld hebben. Dit gebouw moet zoo mogelijk vrij worden gemaakt tegen dat de tijd der noodzakelijke herstellingen aanbreekt. Daarom is op de begrooting een aanzienlijk bedrag voor aflossing uitgetrokken. Het Tooneelverbond staat op dit oogenblik in Nederland zóó goed aangeschreven, dat wanneer er een tekort mocht ontstaan, dat zeker zal gedekt worden. De Staat mag niet achterblijven met ons te steunen, en de ingenomenheid van het Hoofd van den Staat zal niet verflauwen, zoolang wij goed werk leveren.

Den Haag (Mr. Banck) bedankt voor de heusche wijze, waarop hare bedenkingen zijn beantwoord. Tot op zekere hoogte is zij gerust gesteld, maar nog niet geheel. Het beginsel, door den Penningmeester verdedigd, schijnt niet zonder gevaar: de boog, die te sterk gespannen wordt, weigert wel eens dienst. Ten einde een praktisch resultaat te verkrijgen, zal de afdeeling op art. 7 een amendement voorstellen.

Den Haag (Dr. ten Brink) acht het tractement van den Directeur buitensporig hoog. De Directeur eener Hoogere Burgerschool geniet niet meer dan *f* 3500, en deze *f* 4000.

De Voorzitter antwoordt, dat het door Dr. ten Brink genoemde cijfer waar moge zijn voor den Haag, maar dat te Amsterdam, die een zeer dure stad is, zoowel de Directeur der Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus als de Directeur der Handelsschool *f* 5000 genieten. Voor den Directeur eener speciale inrichting van M. O. als de onze is dus deze jaarwedde zeker niet te hoog.

Den Haag (Dr. ten Brink) zou, wanneer er zooveel ruimte van geld is, dan ook het honorarium van een zoo verdienstelijke vrouw als Mevr. Kleine willen verhoogen, aan wie onze school zooveel te danken heeft.

Dit denkbeeld wordt ondersteund door den heer Lion van Lier, die er op wijst, dat Mevr. Kleine hetzelfde tractement geniet als de heer Le Gras, die natuurlijk slechts zelden en ongeregeld aan de school kan komen, omdat hij zijne werkzaamheden te Rotterdam heeft.

Mr. Bloembergen zou het een miskenning achten van de groote verdiensten van Mevr. Kleine, wanneer eene Vergadering als deze, aldus incidenteel, over eene verhooging van het haar toegekend honorarium ging stemmen. De Vergadering is daartoe zeer zeker bevoegd, maar Spr. acht het niet wenschelijk, dat zij van deze bevoegdheid gebruik

make. Men late dit aan de commissie over, die het best met de eischen van den dienst bekend is.

Den Haag (Mr. Banck) meent dat de vergadering in deze niets meer kan doen dan een wensch uitspreken. Spreker zou willen, dat mevr. Kleine zich meer onverdeeld aan de school kon wijden, en daar een sedentairen werkkring kiezen, meer in overeenstemming met de behoefte van haar leeftijd.

Rotterdam komt op tegen de wijze, waarop over den heer Le Gras is gesproken. Juist omdat die heer zijne werkzaamheden te Rotterdam heeft, derhalve veel tijd verzuimt en reiskosten te maken heeft, moet zijn tractement in evenredigheid hooger zijn dan van de andere onderwijzers. Het bedrag der salarissen kan het best beoordeeld worden door hen die met het toezicht en het beheer der school belast zijn.

De Voorzitter voegt hierbij, dat de heer Le Gras, niet »zelden en ongeregeld», zooals de heer van Lier meende, maar zeer geregeld en op vaste uren zijne lessen aan de school geeft. Aan mevr. Kleine kan nooit genoeg hulde gebracht worden, en daarom verheugt spreker zich over deze bespreking, maar mevr. Kleine is niet alleen eene hoogst begaafde onderwijzeres, zij is ook een zeer consciëntieuse vrouw. Zij betreurt het steeds dat zij niet meer tijd aan de leerlingen kan wijden, en maakt er zich een gewetenszaak van, wanneer zij ten gevolge van hare vele bezigheden bij »het Nederlandsch Tooneel» soms een enkel uur moet verzuimen. Wij zouden mevr. Kleine zeer zeker geen dienst doen met haar een hooger salaris toe te kennen.

Den Haag (Dr. ten Brink) meent, na het gehoorde, alleen den wensch kenbaar te moeten maken tot verhooging van het salaris van mevr. Kleine, het aan het Hoofdbestuur overlatende of aan dien wensch gevolg kan worden gegeven. Verder vraagt de afgevaardigde of niet het onderwijs in mythologie, aesthetiek en kostuumkunde aan eenzelfden persoon had kunnen worden opgedragen?

De Voorzitter antwoordt dat mythologie een wetenschap is op zich zelve, en dat men zeer ervaren kan zijn in aesthetiek, zonder daarom nog op de hoogte te zijn van kostuumkunde. Daarom is splitsing noodig. Spr. deelt verder mede, dat het onderwijs in den zang hoog bezoldigd wordt, maar dat wij het voorrecht hebben in mej. Kuypers eene onderwijzeres te bezitten, die, vol belangstelling in de tooneelspeelkunst in ons vaderland, dit onderwijs dienstbaar maakt aan de verbetering der elocutie van de leerlingen, en daardoor van groot nut voor onze school belooft te zijn. Ook het onderwijs in teekenen omvat meer dan enkel teekenen. De heer Colinet geeft, als beeldhouwer, aan de verst gevorderde leerlingen ook les in het nemen van standen, zoodat dit onderwijs voor een deel speciaal vakonderwijs is. Op eene opmerking van Haarllem, antwoordt de Voorzitter dat de vergadering wel degelijk de bevoegdheid heeft de tractementen goed te keuren, daar anders het vaststellen der begroting illusoir zou zijn.

Dordrecht wijst op de verhouding van het aantal leerlingen tot het aantal docenten.

De Voorzitter antwoordt, dat men alleen op een volledige inrich-

ting der school het oog heeft gehad, zonder te vragen naar het aantal leerlingen, dat haar op dit oogenblik bevolkt. Is de school goed, dan zal het aantal leerlingen stijgen.

Op eene opmerking van Rotterdam die op de wenschelijkheid wees der aanstelling van een leerlaar in het grimeeren, antwoordt de Voorzitter, dat men hiernaar reeds jaren heeft uitgezien. Het bestuur zal de wenk ter harte nemen. Wellicht kan de heer Le Gras hierin aan reeds gevorderde leerlingen eenige lessen geven.

Den Haag stelt voor: *om in plaats van 5 aandeelen ad f'2500 twee aandeelen ad f'1000 aflossen.*

Amsterdam (Mr. Levy) is in beginsel vóór een ruime aflossing: „*qui paye ses dettes s'enrichit*” maar is het onmiddelijk resultaat der voorgestelde aflossing, dat wij op de volgende begrooting een tekort hebben te verwachten, dan heeft de afd. wel eenig bezwaar.

Haarlem meent dat wanneer men een kleine schuld heeft, en men kan daarvan een groot bedrag aflossen, die niet moet worden nagelaten.

De Penningmeester herhaalt dat wanneer de begrooting met een aanzienlijk batig saldo sluit — al bestaan die baten dan ook, ten gevolge van de loopende schuld, enkel op het papier — de regeering zeker niet zal subsidieeren. Wij moeten dus zooveel mogelijk van onze schuld aflossen. Geeft het Rijk een volgend jaar subsidie, dan zal de begrooting van dat jaar kunnen sluiten.

Het voorstel van den Haag. in stemming gebracht zijnde, wordt met 34 tegen 18 stemmen verworpen.

Bij art. 13 geeft Zaandijk in overweging om liever een piano aan te koopen, dan die te huren.

De heer Lion van Lier dringt aan op zuinigheid; alles geschiedt thans voor de tooneelschool, en er blijft voor andere zaken niets over.

Niemand meer het woord verlangende, wordt de Begrooting Tooneelschool met algemeene stemmen aangenomen.

5. Mededeelingen van het Hoofdbestuur betreffende de inrichting der Tooneelschool.

De Voorzitter vraagt, of iemand ook nog nadere inlichtingen wenscht, na hetgeen omtrent de Tooneelschool reeds bij de behandeling der Begrooting is medegedeeld.

Amsterdam. (de hr. v. d. Goes) meent, dat aan het instudeeren van stukken op de Tooneelschool niet de noodige zorg wordt besteed. Bovendien heeft de afgevaardigde bedenking tegen den aard der stukken welke daar in studie plegen genomen te worden, meestal vaudevilles en kleine comedietjes, waaruit weinig te leeren valt voor de leerlingen. Spr. zal gaarne zien, dat een volgend schooljaar op het programma een lijst worde gegeven van de stukken, welke in studie zullen worden genomen.

De Voorzitter zegt, dat de Commissie van Toezicht het gevoelen van Amsterdam deelt, en reeds is overlegd hoe hieraan te gemoet te komen. Men wenscht niets liever dan een repertoire te vormen van *goede* vertalingen uit klassieke stukken, bij voorkeur uit de de Fransche dramatiek. Maar de groote moeilijkheid is, om in het bezit van inderdaad goede vertalingen te geraken.

6. Vraag gesteld door de Amsterdamsche afdeeling:

Is het niet wenschelijk de Tooneeldirectiën te verzoeken met de leerlingen der Tooneelschool, eerst *na* het afleggen van een voldoende eind-examen, engagement te sluiten?

Amsterdam (Mr. Levy) herinnert dat het instellen van medailles en van een voorloopig eindexamen niet hebben kunnen verhinderen, dat leerlingen de tooneelschool hebben verlaten en engagementen hebben gesloten, voordat zij den cursus afgehoopen hadden. Er is door den Voorzitter uitmuntend gezegd, dat de tooneelschool niet is een vakschool, maar dat zij een breede ontwikkeling van den aanstaanden tooneelspeler beoogt, maar dan moet er ook tegen gewaakt worden, dat de school niet worde gebruikt, om aan hen, die haar bezoeken, een vernisje van tooneelspeelkunst te geven en hen voorts in staat te stellen zoo spoedig mogelijk geld te verdienen. Daarom zou Amsterdam willen dat het Hoofdbestuur wierd uitgenoodigd zich tot de tooneeldirectiën te wenden met het verzoek om met de leerlingen der Tooneelschool geen engagementen te sluiten voordat zij den cursus hebben afgehoopen.

Den Haag acht het ook wenschelijk dat de leerlingen niet tusschen-tijds de school verlaten; maar welk middel van dwang heeft men om dat te verhinderen? De ouders zijn, zoodra zij schoolgeld betalen, volkomen vrij om hunne kinderen van de school af te nemen.

Rotterdam verbaast zich over de vraag van *Amsterdam*, omdat er tot nog toe slechts één enkel feit van den aard, als bedoeld wordt, is voorgevallen, en hier niet een Nederlandsche, maar een buitenlandsche tooneeldirectie de schuldige was. Er is zeer weinig aan te doen, wanneer bijv. een directie behoefte heeft aan een jong persoon, die den cursus nog niet heeft voleindigd, en bij de ouders medewerking vindt. Bovendien zou men door een dergelijk verzoek een blaam werpen op de tooneeldirectiën en ook op die, waarover de tooneelschool zich zeker niet heeft te beklagen.

Amsterdam acht het argument van *den Haag*, dat de ouders schoolgeld betalen, zeer zwak; die ouders moeten zich toch ook rekenschap geven, waarom zij hunne kinderen op de tooneelschool brachten. Wanneer een verzoek tot de Directiën wordt gericht, kunnen dezen tot het inzicht worden gebracht, dat het in het belang van de tooneelspeelkunst van de tooneelschool en van den leerling is, wanneer zij de school tot het einde toe afhoopen. Dit is geheel in de lijn van het beginsel, dat aan de school ten gronde ligt.

De heer Jos. Jacobson meent dat de leerlingen der school gewoonlijk hunkeren om op het tooneel te komen. Zijn zij op de hoogste klasse, dan weten zij in den regel dat zij aan het eind van het jaar de school zullen verlaten, en nu stelt men de ouders op een veel te zware proef, tusschen hun beurs en hun plicht, wanneer men hen verbiedt voor hunne kinderen een engagement aan te nemen voordat dezen het eindexamen hebben afgelegd.

De heer van Hall zegt, dat het voorgestelde niet doelt op de leerlingen der hoogste klasse, maar op die leerlingen, die, zooals dit zich

dit jaar bij twee heeft voorgedaan, eerst in de 2de klasse geplaatst zijn, en van daar de school verlaten om het tooneel te betreden. Spreker behoort tot hen, die het zeer betreuren, dat zich dergelijke feiten hebben voorgedaan, en nog meer dat een dier leerlingen bij de Vereeniging »het Nederlandsch Tooneel" een engagement heeft gevonden. Dwang kan men niet uitoefenen, maar wel eene *douce violence* in den vorm van een verzoek.

Den Bosch meent, dat naarmate de tooneelschool beter wordt, het gevaar van wegloopen zal verminderen. Laat ons de school zoo goed mogelijk maken en wij zullen de leerlingen aan haar verbinden.

De heer T. H. de Beer meent, dat men de ouders zich wel kan laten verbinden tot restitutie der uitgaven, ten behoeve van de leerlingen gedaan, indien zij niet aan hunne verplichting voldoen, maar dit is hard, en even hard is het een leerling van minder aanleg tegen te werken, wanneer hij een engagement zou kunnen krijgen bij een gezelschap, dat minder hooge eischen stelt. De school zal hem dan niet geheel ontwikkeld hebben, maar heeft in hem voor het tooneel toch iets gedaan. Bovendien acht spr. het voor het Tooneelverbond niet waardig een *verzoek* te doen, dat wellicht niet wordt ingewilligd. Eene eenvoudige mededeeling van hetgeen men wenschelijk acht, ware het verstandigst.

Amsterdam zegt, dat Rotterdam bij de beoordeeling van het voorstel uitgaat van de onjuiste praemisse, als zou er zich slechts één geval hebben voorgedaan. Men behoeft op de directiën geen blaam te werpen; het Hoofdbestuur zal voor het verzoek wel zulk een gepasten vorm weten te vinden, dat geen enkele directie er aanstoet aan kan nemen.

De Voorzitter kan zich met het voorstel niet vereenigen. Het is niet in het belang der school, die zoodoende zich zelve een ongunstig testimonium zou geven, de school moet het er naar maken, dat niemand haar gaarne verlaat. Er is gesproken van de goede verstandhouding tusschen het Verbond en de tooneeldirectiën: een schoone proeve hebben wij daarvan heden ontvangen nu de Vereeniging »het Nederlandsch Tooneel" en de heer A. van Lier de afgevaardigden, het Hoofdbestuur en het afdelingsbestuur hebben uitgenoodigd tot bijwoning van de tooneelvoorstelling van heden avond. Spr. neemt deze gelegenheid waar om hiervoor, namens de vergadering, dank te betuigen. (*Toejuiching.*)

Het voorstel van Amsterdam wordt in stemming gebracht en met 36 tegen 16 stemmen *aangenomen*.

7. Voorstel van het Hoofdbestuur:

1° in de Commissie van toezicht en beheer over de Tooneelschool zullen voortaan zitting hebben twee dames, daartoe door de damespatronessen uit haar midden aan te wijzen.

2° in afwachting eener herziening van Art. 14 der wet (waartoe met het oog op de bepaling van Art. 17 eerst in eene volgende vergadering kan worden overgegaan) treedt deze regeling aanstonds in werking.

De Voorzitter herinnert, dat in de Commissie van toezicht en beheer verschillende corporatiën zijn vertegenwoordigd, alleen de damespatronessen, aan wie de school groote verplichtingen heeft, zijn daarin niet vertegenwoordigd: het is billijk en noodig dat de positie dier dames

nauwkeuriger worde omschreven, zoodat een ieder wete dat zij een integreerend deel van de Commissie uitmaken.

Den Haag wenscht in hoffelijkheid jegens de dames bij geene der afdelingen achter te staan, doch heeft alleen bezwaar tegen den vorm van den hier voorgestelden maatregel. De dames hebben feitelijk reeds zitting in de Commissie; zij wonen de vergaderingen bij en geven dus hare adviezen. De afdeling geeft in overweging om de in werking treding uit te stellen tot de wetsverandering en alsdan tevens de positie van de adviseerende Commissie uit de afdelingen te wijzigen. De afdeling stelt voor sub 2° te lezen, in plaats van »aanstonds», »het volgend jaar.»

Amsterdam meent dat er hier geen sprake kan zijn van hoffelijkheid, maar alleen van billijkheid. Men erkent de diensten door de dames reeds aan de school bewezen, maar wenscht haar thans meer directen invloed te geven op het beheer der school en haren werkkring nauwkeurig af te bakenen. Er is geen wettelijk bezwaar om deze regeling reeds nu in werking te doen treden, in afwachting eener wetsherziening; de vergadering is op dit punt volkomen soeverein.

Utrecht had aanvankelijk tegen de voorgestelde regeling eenig bezwaar, doch dit is door de mededeelingen van den Voorzitter opgeheven.

Haarlem is door de argumenten van den Voorzitter nog niet overtuigd. De damespatronessen hebben in de vergaderingen der Commissie steeds een adviseerende stem uitgebracht, waarnaar zeer werd geluisterd. In die vergadering kan het bezwaar niet leggen; is er inderdaad *periculum in mora*, dan moet de reden daarvan *buiten* de commissie gezocht worden; en dan is de vraag of er niet gedurende het volgend jaar een tijdelijke regeling kan worden getroffen om hieraan te gemoet te komen, in afwachting eener wenschelijke wijziging in de geheele samenstelling der commissie.

Rotterdam merkt op, dat de positie van de damespatronessen moet worden geregeld in het belang der school. Het is noodig, dat die dames, die wij niet kunnen missen, omdat aan haar vaak de behartiging van zaken moet worden opgedragen, die wij mannen niet kunnen behandelen, met dezelfde autoriteit kunnen optreden als de leden der commissie. Een quaestie van vorm mag ons niet weerhouden, haar die autoriteit zoo spoedig mogelijk te verschaffen.

De Voorzitter meent, na de gemaakte bedenkingen, eene mededeeling te moeten doen, die hij liever achterwege had gelaten, en wel deze dat, wanneer het voorstel niet wordt aangenomen, wij de dames, die thans als patronessen ons ter zijde staan, niet langer voor de school zullen behouden.

Den Haag stelt grooten prijs op het behoud van de damespatronessen en trekt derhalve, na deze belangrijke mededeeling, het amendement in.

Het voorstel van het Hoofdbestuur wordt daarop met algemeene (52) stemmen aangenomen.

8. Bepaling van de plaats, waar de 12de Algemeene Vergadering zal worden gehouden.

Rotterdam zou er bijzonder prijs op stellen, wanneer men kon besluiten de volgende Vergadering ten harent te houden.

De vergadering besluit bij acclamatie, dit verzoek toe te staan.

Amsterdam meent bij deze gelegenheid te moeten verklaren, dat wanneer een officieel verzoek tot haar was gericht, de afdeeling, bij ontstentenis van Leeuwarden en Groningen, gaarne als recipieerende afdeeling zou zijn opgetreden.

De Voorzitter antwoordt, dat het officieel verzoek niet gedaan is, omdat men eerst voor weinige weken vernam, dat Leeuwarden de Vergadering niet kon ontvangen en het Hoofdbestuur Amsterdam niet als *pis-aller* wilde beschouwen.

Mr. Bloembergen ontvouwt de redenen, die *Leeuwarden* verhinderd hebben de Vergadering te ontvangen. Heerschte er te Leeuwarden een tijd lang een minder gunstige stemming ten opzichte van het Verbond, Spr. verklaart met genoegen, dat in de dezer dagen gehouden vergadering door de leden met groote belangstelling is kennis genomen van den stand van zaken, en de afdeeling zich zeer aanbevolen houdt om later de Vergadering weder eens te ontvangen.

Wegens het vergevorderd uur, worden, op voorstel van den Voorzitter, de nog gestelde vraaggpunten niet behandeld.

De Secretaris deelt mede, dat hij besloten heeft aan het eind van het nu ingetreden maatschappelijk jaar zijne betrekking als lid van het Hoofdbestuur neder te leggen. Hij zal dan ongeveer 12 jaren die betrekking hebben bekleed, en acht het wenschelijk dat aan het hoofd van een Vereeniging als deze nu en dan nieuwe mannen optreden met nieuwe denkbeelden, die de zaken eens uit een anderen gezichtshoek beschouwen. Maar bovendien nemen zoowel het secretariaat als zijne betrekking in de Commissie over de tooneelschool op den duur te veel van zijn weinigen vrijen tijd in beslag.

De hr. Haverkorn van Rijsewijk zegt, dat hij deze mededeeling met leedwezen verneemt; hij hoopt dat de Secretaris tusschen nu en een volgend jaar op zijn besluit zal terugkomen.

De Voorzitter zegt dat het Hoofdbestuur daartoe zeker niets onbeproefd zal laten, en althans een vorm hoopt te vinden om den hr. van Hall aan de zaak, waarvoor hij zooveel hart heeft, verbonden te houden.

Nadat de heer Heuff heeft geconstateerd dat het Hoofdbestuur tegenover de thans aangenomen Wet op het auteursrecht geen teeken van leven heeft gegeven, en Dr. ten Brink den Voorzitter heeft dank gezegd voor zijne voortreffelijke leiding, wordt de vergadering gesloten.

Namens het Hoofdbestuur,

De Algemeene Secretaris:

J. N. VAN HALL.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Z. M. de Koning heeft, op het rapport van de Commissie voor de Tooneelschool, goedgevonden aan Mej. Marie Lorjé eene zilveren, en aan den hr. A. C. van den Heuvel Jr. eene bronzen medaille toe te kennen.

Wij merken hierbij op, dat Mej. Chr. van Eijken aan den Koning niet ter bekroning is voorgedragen, omdat de Commissie in de meening verkeerde, dat Mej. Van Eijken nog geen definitief engagement bij de Vereeniging »Het Nederlandsch Tooneel" had aangegaan, en dus een der door Z. M. gestelde voorwaarden niet was vervuld. Het is het Hoofdbestuur eerst na de algemeene Vergadering gebleken, dat die meening onjuist was.

HOOFDBESTUUR.

Jaar van aftreding

1882	Dr. A. PIERSON, <i>Voorzitter</i> , Amsterdam.
1884	Dr. B. J. STOKVIS, <i>Onder-Voorzitter</i> , Amsterdam.
1886	Jos. JACOBSON, <i>Penningmees'er</i> , Rotterdam.
1886	Mr. J. N. VAN HALL, <i>Secretaris</i> , Amsterdam.
1882	W. J. HOFDIJK, Amsterdam.
1884	Mr. A. BLOEMBERGEN Ez., Leeuwarden.
1882	LODEWIJK MULDER, 's Gravenhage.

COMMISSIE VAN TOEZICHT EN
BEHEER OVER DE TOONEELSCHOOL.

Dr. A. PIERSON, *Voorzitter*.
 Mr. J. N. VAN HALL, *Onder-Voorzitter*.
 J. L. WERTHEIM, *Secretaris*.
 Dr. B. J. STOKVIS.
 H. BINGER.
 J. R. DE KRUIJFF.
 C. TEN BRUMMELER.

COMITÉ VAN DAMES-PATRONESSEN
OVER DE TOONEELSCHOOL.

Mevr. M. E. A. WALLER, geb. SCHILL.
 Mevr. M. VAN LEEUWEN,
 geb. MATTHES.
 Mevr. A. C. WERTHEIM, geb. BICKER.
 Mevr. O. WÜSTE, geb. VON GÖTSCH.

AFDEELINGEN.

(Bestuur en aantal leden op 1° October 1881).

Rotterdam, (424 leden).
 F. EBELING, *Voorzitter*.
 Dr. H. TH. KARSTEN, *Secretaris*.

C. M. F. KOLFF, *Penningmeester*.
 R. P. THOFT.
 J. C. VELTCAMP HELBACH.

Amsterdam, (371 leden.)

M. A. PERK, *Voorzitter*.
 W. J. HOFDIJK, *Onder-Voorzitter*.
 JHR. J. F. BACKER, *Secretaris*.
 H. BINGER, *Penningmeester*.
 Mr. J. A. LEVY.
 M. J. WALLER.
 J. L. WERTHEIM.

s' Gravenhage, (215 leden.)

Mr. J. E. BANCK, *Voorzitter*.
 Mr. A. WM. JACOBSON, *Secretaris*.
 Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS.
Penningmeester.
 Dr. JAN TEN BRINK.
 A. L. H. ISING.

Utrecht (122 leden.)

Dr. L. J. MORELL, *Voorzitter*.
 W. K. M. VROLIK, *Onder-Voorz.*
 J. C. VAN EELDE, *Secr. en Penningm.*

Leeuwarden (100 leden.)

Mr. A. BLOEMBERGEN Ez., *Voorz.*
 Mr. W. A. VAN SLOTERDIJCK,
Secr. en Penningm.
 Mr. W. J. BN. VAN WELDEREN RENGERS
 S. DRAISMA VAN VALKENBURG.
 T. GRATAMA.

Dordrecht, (45 leden.)

H. VRIESENDORP Jr., *Voorzitter*.
 H. KIEWIET DE JONGE, *Secretaris*.
 H. P. DE KAT VAN HARDINKVELD,
Penningmeester.

Haarlem, (37 leden.)

J. H. KRELAGE, *Voorzitter*.
 Mr. TH. DE HAAN HUGENHOLTZ,
Secretaris.
 Jhr. Q. HOEUFFT, *Penningmeester*.

Groningen, (36 leden.)

Jhr. Mr. W. C. A. ALBERDA VAN
 EKENSTEIN, *Voorzitter*.
 Jhr. Mr. W. J. QUINTUS, *Secretaris*.
 Jhr. A. A. J. M. VERHEIJEN, *Penningm.*
 Dr. T. J. HALBERTSMA,
 W. A. A. HECKER.
 Mr. H. E. MOLTZER.

's Hertogenbosch, (27 leden.)

D. G. M. ROLDANUS, *Voorzitter*.
 Jhr. J. W. M. VAN DER DOES DE
 WILLEBOIS, *Secretaris*.
 J. N. HOUBA, *Penningmeester*.
 Baron R. A. L. J. GANSNEB, *gend.*
 TENGNAGEL.
 Mr. F. PLEYTE.

Gouda, (18 leden.)

H. W. KONING, *Voorzitter*.
 W. J. FORTUIJN DROOGLEEVER, Jr.
Secretaris.
 D. LULIUS VAN GOOR, *Penningm.*

Zaandijk, (18 leden.)

J. DE JAGER Sz., *Voorzitter*.
Secretaris.
 M. C. HONIGH, *Penningmeester*.

Gent, (12 leden.)

P. GEIREGAT, *Voorzitter*.
 B. BLOCK, *Secretaris*.
 Mr. J. O. DE VIGNE.
 J. VAN HOORDE.
 Mr. AD. HOSTE.

Tiel, (11 leden.)

J. A. HEUFF (HUF VAN BUREN,) *Voorz.*
 J. L. VAN LIDTH DE JEUDE, *Secretaris*.
 M. J. VERSTEEGH, *Penningmeester*.

REKENING, (goedgekeurd in de Alg. Vergadering van 15 Oct. 1881).
a. *Algemeene Rekening.*

Ontvangsten.

Art. 1. Saldo der vorige rekening...	f 241.21
Contributie 1879/80. Afdeling	
Gouda 22 leden.....	„ 66.—
	„ 307.21
„ 2. Contributiën:	
Leden der afdelingen...	f 4,327.29
Algemeene Leden.....	„ 298.16
	„ 4625.45
„ 3. Rente.....	„ 102.28
	<u>f 5034.94</u>

Uitgaven.

Art. 1. Bijdrage aan de Tooneel-	
school.....	f 146.48½
„ 2. Tijdschrift:	
Drukkosten.....	f 680.50
Verzendingskosten.....	„ 387.37
Redactiekosten.....	„ 200.—
	f 1267.87
terug: Verzendingskosten	
en verkochte exemplaren »	„ 456.59
	„ 811.28
„ 3. Reiskosten Hoofdbestuur...	„ —.—
„ 4. Drukwerk.....	„ 46.05
„ 5. Bureaunkosten.....	„ 8.48
„ 6. Onkosten Algemeene Ver-	
gadering.....	„ 25.—
„ 7. Onkosten van inning van	
gelden.....	„ 20.65
„ 8. Onvoorzien uitgaven.....	„ 5.46½
„ 9. Saldo in kas.....	„ 3971.58
	<u>f 5034.94</u>

b. *Rekening Tooneelschool.*

Ontvangsten.

Art. 1. Bijdrage van Z.M. den Kon-	
ning.....	f 3125.—
„ 2. Bijdrage van het Rijk...	„ 1000.—
„ 3. Bijdrage van de Provincie	
Noord-Holland.....	„ 1000.—
„ 4. Bijdrage van de Gemeente	
Amsterdam, 1 ^o termijn..	„ 1000.—
„ 5. Schoolgeld.....	„ 512.50
„ 6. Giften:	
Van den heer Ch. Coucke	
Rotterdam, jaarijks... f 10.—	
Van de Comedie-club »Fan-	
tasio» te Rotterdam, op-	
brengst eener uitvoering	
2 April 1881.....	„ 550.—
Van den heer L. Mulder,	
tantiëmen.....	„ 282.70
Overschrijving vrijwillige	
bijdragen 1879/80.....	„ 2400.—
	„ 3242.70
„ 7. Rente Fonds Hacke van	
Mijnden.....	„ 60.45
„ 8. Bijdrage uit de algemeene	
kas.....	„ 146.43½
	<u>f 10087.08½</u>

Uitgaven.

Art. 1. a. Jaarwedde Directeur Go-	
teling Vinnis, over 8	
maanden.....	f 1000.—
b. Jaarwedde Directeur Bou-	
berg Wilson, over 3	
maanden.....	„ 1000.—
c. Jaarwedde Directrice over	
4 maanden.....	„ 166,66½
d. Waarnemende Directrice	
over 1 maand.....	„ 100.—
„ 2. Jaarwedden onderwijzend	
personeel.....	„ 4412.50
„ 3. Erfpacht terrein schoolge-	
bouw.....	„ 246.—
„ 4. Rente van 4 pCt. Leening	
groot f 11.500.—.....	„ 400.—
„ 5. Aflossing van Aandeel no. 15	
„ 6. Toelage Directeur (Direc-	
trice) voor belasting, vuur	
en licht.....	„ 499.99½
„ 7. Schoolbehoeften en Biblio-	
theek.....	„ 207.37
„ 8. Bureaunkosten.....	„ 40.—
„ 9. 3e termijn Pijpgazcompagnie	
„ 10. Stucadoorswerk en verder	
onderhoud.....	„ 151.16
„ 11. Assurantie.....	„ 47.—
„ 12. Huur en schoonhouden Gym-	
nastiek-lokaal.....	„ 34.—
„ 13. Pianohuur.....	„ 70.—
„ 14. Kachelhuur.....	„ 30.—
„ 15. Lidmaatschap Toonkunst..	
„ 16. Aankoop costumes.....	„ 492.48½
„ 17. Tegemoetkoming Directrice	
wegens 2 inwonende leer-	
lingen.....	„ 250.—
„ 18. Verschillende uitgaven....	„ 285.65
	<u>f 10087.08½</u>

Memorie. Herman Linde-Fonds... f 123.26

N.B. Ontvangen in 1879/80 door	
vrijwillige bijdragen.....	f 3300.—
Daarvan gebruikt in 1879/80	„ 312.50
	f 2987.50
bij rente.....	„ 38.43
	f 3025.93
Daarvan overgeschreven in	
1880/81.....	„ 2400.—
Saldo in reserve f	625.93

BEGROOTING, (vastgesteld in de Alg. Vergadering van 15 Oct. 1881).*a. Algemeene Begrooting.***Ontvangsten:**

Art. 1. Saldo Rekening 1880/1881	f 3971.58
„ 2. Contributie van	
<i>a. Afdelingen:</i>	
Rotterdam . . . . . 424 leden	f 1272.—
Amsterdam . . . . . 371 „	» 1113.—
den Haag . . . . . 215 „	» 645.—
Utrecht . . . . . 122 „	» 366.—
Leeuwarden . . . . . 100 „	» 300.—
Dordrecht . . . . . 45 „	» 135.—
Haarlem . . . . . 38 „	» 114.—
Groningen . . . . . 36 „	» 108.—
's Hertogenbosch . . . . . 27 „	» 81.—
Zaandijk . . . . . 18 „	» 54.—
Gouda . . . . . 18 „	» 54.—
Genl . . . . . 12 „	» 36.—
Tel . . . . . 11 „	» 33.—
<i>b. Algemeene leden</i>	
leden . . . . . 60 „	» 300.—
	„ 4611.—
	f 8582.58

*b. Begrooting Tooneelschool.***Ontvangsten:**

Art. 1. Bijdrage van Z. M. den Koning	f 5,000.—
„ 2. Bijdrage van de Provincie Noord-Holland	„ 1,000.—
„ 3. Bijdrage van de Gemeente Amsterdam	„ 2,000.—
„ 4. Schoolgeld	„ 500.—
„ 5. Giften:	
Buitengewone gift	f 10.—
Saldo vrijwillige bijdragen 1879/80	» 625.93
	„ 635.93
„ 6. Rente Fonds Hacke van Mijnden	„ 60.—
„ 7. Bijdrage uit de Algemeene Kas	„ 6,794.07
	f 15,990.—

Memorie. Herman Linde-fonds. . . . . f 127.22

Uitgaven:

Art. 1. Bijdrage aan de Tooneelschool	f 6794.07
„ 2. Tijdschrift.	
Drukkosten 1550 Ex.	f 700.—
Verzendingskosten 1400 leden	» 434.—
Redactiekosten	» 200.—
	f 1334.—
Terug:	
Verkoop Ex.	f 24.—
Verzendingskosten	» 434.—
	„ 458.—
	„ 876.—
Art. 3. Reiskosten Hoofdbestuur	„ 25.—
„ 4. Drukwerk	„ 50.—
„ 5. Bureaukosten	„ 25.—
„ 6. Onkosten Algemeene Vergadering	„ 25.—
„ 7. Onkosten inning v. gelden	„ 50.—
„ 8. Onvoorziene uitgaven	„ 50.—
„ 9. Batig saldo	„ 687.51
	f 8582.58

Uitgaven:

Art. 1. Jaarwedde Directeur	f 4000.—
„ 2. Jaarweden onderwijzend personeel	„
<i>a. Onderwijzers in voordracht en spel op het tooneel . . . . .</i>	f 1000
<i>b. Onderwijzer in voordracht en spel op het tooneel . . . . .</i>	» 1000
<i>c. Onderwijzers in fransch en duitseh . . . . .</i>	» 1500
<i>d. Onderwijzers in Engelsch en Vaderl. geschiedenis . . . . .</i>	» 300
<i>e. Onderwijzer in aardrijkskunde . . . . .</i>	» 300
<i>f. Onderwijzer in rekenen . . . . .</i>	» 300
<i>g. Onderwijzer in mythologie . . . . .</i>	» 200
<i>h. Onderwijzer in aethetica . . . . .</i>	» 100
<i>i. Onderwijzer in kostuumkunde . . . . .</i>	» 300
<i>k. Onderwijzers in zang enz. . . . .</i>	» 440
<i>l. Onderwijzer in teekenen . . . . .</i>	» 500
<i>m. Onderwijzer in gymnastiek en schermen . . . . .</i>	» 150
<i>n. Onderwijzer in dansen . . . . .</i>	» 200
	„ 6790.—
„ 3. Jaarwedde inwonende Directrice, met inbegrip van toelage voor belasting, vuur en licht	„ 1000.—
„ 4. Erfpacht terrein	„ 246.—
„ 5. Rente der 4 pCt. Leening, groot f 11.000	„ 440.—
„ 6. Aftossing van vijf aandeelen à f 500.—	„ 2500.—
„ 7. Schoolbehoeften en Bibliotheek	„ 250.—
„ 8. Bureaukosten	„ 40.—
„ 9. Stucadoorwerk en ander onderhoud Gebouw	„ 150.—
„ 10. Ameublement	„ 50.—
„ 11. 4e termijn Pijpgaz-compagnie	„ 84.26
„ 12. Assurantie	„ 47.—
„ 13. Pianohuur, Lidm. Toonk.	„ 80.—
„ 14. Huur Gymnastieklokaal, kachelhuur	„ 62.—
„ 15. Schermbehoefden	„ 50.—
„ 16. Aankoop costumes	„ 100.—
„ 17. Onvoorziene uitgaven	„ 100.74
	f 15,990.—

PROGRAMMA VAN HET ONDERWIJS

TE GEVEN AAN DE

TOONEELSCHOOL

GEDURENDE DEN CURSUS 1881—1882.

Commissie van Beheer en Toezicht:

de H.H. Prof. A. PIERSON, *Voorzitter*.
Mr. J. N. VAN HALL, *Onder-Voorzitter*.
J. L. WERTHEIM, *Secretaris*.
H. BINGER.
Prof. B. J. STOKVIS.
Mr. H. P. G. QUACK.
J. R. DE KRUIFF.

Dames-Patronessen:

Mw. M. E. A. WALLER—SCHILL.
» A. C. WERTHEIM—BICKER.
» M. VAN LEEUWEN—MATTHES.
» O. WÜSTE—VON GÖTSCH.

Directeur: de Hr. S. J. BOUBERG WILSON.

Inwonende **Directrice:** Mevr. de Wed. H. RENNEFELD—LOWENSTAM.

Onderwijs wordt gegeven door:

MEVR. M. J. KLEINE-GARTMAN	}	in Voordracht en Spel op het Tooneel.
DEN HR. A. J. LE GRAS		
MEJ. AAFKE KUIJPERS		» Kunstmatig Spreken.
DEN HR. W. J. HOFDIJK		» Geschiedenis van de Kleederdracht en Costuumteekenen.
» T. H. DE BEER		» Techniek van het Drama en Geschiedenis van het hedendaagsch Tooneel.
» S. J. BOUBERG WILSON		» Geschiedenis van het Tooneel in Nederland, Algemeene Geschiedenis en Nederlandsche Taal en Letterkunde.
MEJ. M. J. L. SMITS		» Fransche en Hoogduitsche Taal en Letterkunde.
MEVR. DE WED. L. S. P. MAKKINK-NOORDEWIJER		» Engelsche Taal en Letterkunde en Vaderlandsche Geschiedenis.
DR. F. L. ABRESCH		» Mythologie.
DEN HR. A. D. HAGEDOORN		» Aardrijkskunde.
DR. J. G. RINGELING		» Rekenkunde.
DEN HR. THEOD. C. SIMONS		» Schoonheidsleer en Kunstgeschiedenis.
» E. C. E. COLINET		» Teekenen en Hoogere Mimiek.
MEVR. DE WED. H. RENNEFELD-LOWENSTAM		» Costuumnaaien.
DEN HR. W. J. C. DE BLÉCOURT		» Gymnastiek en Schermen.
» J. M. G. E. WITT		» Dansen, enz.

Overzicht van het getal lesuren in de verschillende vakken en klassen:

Vakken:	Klassen:		
	I.	II.	III.
I. { Voodr. en Spel op het Tooneel (Mevr. Kleine.)	—	3½	5½
{ » » » (de Hr. Le Gras.)	3	—	—
II. Kunstmatig Spreken.	2	2	2
III. { Geschiedenis van de Kleederdracht }	—	1½	{ 1 2
{ Costuumteekenen. .... }			1½
IV. Techniek van het Drama.	—	1	—
V. { Geschiedenis van het hedendaagsch Tooneel.	—	—	1
{ » » » Tooneel in Nederland.	—	—	1
VI. Nederlandsche Taal en Letterkunde.	3	3	2
VII. Fransche Taal en Letterkunde.	4	3	3
VIII. Hoogduitsche Taal en Letterkunde.	3	3	2
IX. Engelsche Taal en Letterkunde.	2	3	4
X. Vaderlandsche Geschiedenis.	2	2	—
XI. Algemeene Geschiedenis.	2	2	2
XII. Mythologie.	1	1	1

Vakken:	klasse:		
XIII. Aardrijkskunde.....	1	1	1
XIV. Rekenkunde.....	2	1	—
XV. Schoonheidsleer en Kunstgeschiedenis.....	—	1	1
XVI. Teekenen en Hoogere Mimiek.....	2	2	2
XVII. Costuumnaaien..... (vrouwel. leerlingen.)	2	2	2
XVIII. Gymnastiek en Schermen (mannel. »)	2	2	2
XIX. Dansen, enz.....	2	2	2
Totaal	31	34	34 ¹ / ₂

NB. Klasse I is de laagste, II de middelste en III de hoogste.

Het onderwijs vangt in alle klassen aan des morgens te 9 uren en eindigt niet later dan te 4 uren. Tusschentijds wordt minstens 1 uur vrijaf gegeven.

Nadere Omschrijving van het Onderwijs.

I. Voordracht en Spel op het Tooneel.

- Kl. I. Oefeningen in kunstmatig lezen en voordragen van proza en poëzie, met inachtneming van verscheidenheid in letterkundig genre, en ter verkrijging van eene zuivere uitspraak.
- Kl. II. Oefeningen als in kl. I. en verder op het tooneel, in kleine tooneelspelen en fragmenten van grootere drama's.
- Kl. III. Voortzetting en uitbreiding der oefeningen op het tooneel, door de vertooning van moeilijker dramatische werken en fragmenten.

II. Kunstmatig Spreken.

- Kl. I, II, III. Dit onderricht wordt gegeven aan alle leerlingen gezamenlijk en heeft tot doel: de mechanische en dialectfouten in de uitspraak der klinkers en medeklinkers te verbeteren; oefening van het gehoor voor den zang en het spreekorgaan; gehooroefening voor alle interpunctietekens.

III. Geschiedenis van de Kleederdracht en Costuumteekenen.

- Kl. II, III. Het doel van dit onderwijs is: de leerlingen in het bezit te stellen van een geregeld overzicht der kleederdrachten van de verschillende historische volkeren in den opvolgenden loop der tijden. Ter verduidelijking van den hun gedieeerden tekst worden zooveel mogelijk ook de patronen aangegeven, terwijl afbeeldingen in kleuren, door hen zelf, onder toezicht en leiding, gekopieerd, het beschrevene ten volle verduidelijken. — Bij kl. II. aangevangen, wordt het in de hoogste voortgezet.

IV. Techniek van het Drama.

- Kl. II. Wezen en inrichting van het drama in zijne verschillende soorten; zijne eischen voor het publiek en voor den tooneel-speler. — Literarische en technische critiek. — Een en ander over de inrichting van het tooneel.

V. Geschiedenis van het Tooneel en de Tooneelletterkunde.

- Bij de lessen in letterkunde en algemeene geschiedenis wordt gewezen op de ontwikkeling van het tooneel en de drama-tische literatuur bij de voornaamste volken; maar bovendien in
 Kl. III. een afzonderlijke cursus gegeven in de geschiedenis van het tooneel en de dramatische letterkunde in Nederland, en een andere ter bespreking van den hedendaagschen toestand van tooneel, tooneelspeelkunst en tooneelletterkunde, hoofdzakelijk in Frankrijk en Duitschland.

VI. Nederlandsche Taal en Letterkunde.

- Kl. I. Spraakkunst met toepassingen. — Oefening in het zuiver schrijven. — Beteekenis van woorden en uitdrukkingen. — Lectuur van hedendaagsche prozastukken en gedichten tot het verkrijgen van een juist begrip van het gelezene, eene goede uitspraak en een natuurlijken leestoon.
 Kl. II. Voortzetting en uitbreiding van het geleerde in kl. I. — Oefeningen in het stellen. — Kennis van onze voornaamste schrijvers sedert de XVI^{de} eeuw, in verband met lectuur en verklaring van sommige hunner werken.
 Kl. III. Opstellen. — Voortzetting der studie van onze letterkunde; lezen en verklaren van dramatische werken uit vroeger en later tijd.

VII. Fransche Taal en Letterkunde.

- Kl. I. Spraakkunst met toepassingen door thema's en dictée's. — Lezen en vertalen van gemakkelijke prozastukken en gedichten.
 Kl. II. Herhaling en voortzetting der spraakkunst met de toepassingen. — Vertalingen. — Lezen en verklaren van verschillende prozastukken en gedichten en van gemakkelijke dramatische werken. — Proza en poëzie uit het hoofd voordragen.
 Kl. III. Vertalingen. — Lezen en verklaren van classieke en moderne drama's. — Hoofdpersonen uit de geschiedenis der letterkunde, vooral met betrekking tot de dramatische literatuur. — Spreek-oefeningen.

VIII. Hoogduitsche Taal en Letterkunde.

- Kl. I. Spraakleer met toepassingen door thema's. -- Lezen en vertalen van eenvoudige prozastukken en gedichten.
- Kl. II. Herhaling en voortzetting der spraakleer. -- Thema's en vertalingen. -- Lezen en verklaren van proza en poëzie en van gemakkelijke dramatische werken. -- Gedichten opzeggen.
- Kl. III. Hoofdpunten van de geschiedenis der letterkunde, in verband met lectuur en verklaring van de meest bekende drama's. Vertalingen. -- Van buiten leeren van dramatische fragmenten.

IX. Engelsche Taal en Letterkunde.

- Kl. I. Kennis van de voornaamste taalregels. -- Uitspraak en woordkennis. -- Zuiver schrijven. -- Lezen en vertalen.
- Kl. II. Voortzetting en uitbreiding van het behandelde in kl. I. -- Vertalingen. -- Lectuur en verklaring van eenvoudig proza.
- Kl. III. Lectuur en verklaring van moeilijker, vooral dramatische auteurs. -- Vertalingen. -- Hoofdpunten uit de geschiedenis der letterkunde.

X. Geschiedenis van het Vaderland.

- I. I. II. De leerlingen van beide klassen worden, in dezen cursus, voor dit vak van studie vereenigd en ontvangen een overzicht van het geheel.

XI. Algemeene Geschiedenis.

- Kl. I. De Oostersche volken. -- Griekenland en Rome: hoofdpunten van de staatkundige geschiedenis; maatschappelijke toestanden; huiselijk en openbaar leven; tooneel. -- De Germanen en de vestiging huuner rijken.
- Kl. II. De voornaamste staatkundige gebeurtenissen van de Middeleeuwen; maatschappelijke toestanden en openbaar leven; wetenschap en letteren.
- Kl. III. De Nieuwe tijd: historisch overzicht en meer uitvoerige beschouwing van de belangrijkste personen, feiten en toestanden.

XII. Mythologie.

- Kl. I en II. worden voor dezen cursus samengevoegd. De godenwereld en sagenkring der classieke Oudheid wordt populair behandeld, en opgehelderd door afbeeldingen van beeldhouwwerken.
- Kl. I. Godsdienstleer der oude volkeren. -- Het voornaamste uit de Germaansche en Noorsche mythologieën.

XIII. Aardrijkskunde.

- Kl. I. Nederland en overzicht van Europa.
 Kl. I II. De belangrijkste Europeesche staten ten opzichte van land en volk uitvoeriger beschouwd.
 Kl. III. De landen en volken der overige werelddeelen in overzicht. — Kennis der voornaamste natuurkundige verschijnselen.
-

XIV. Rekenkunde.

- Kl. I. Hoofdbewerkingen met gewone en tiendeelige breuken, benevens toepassing daarvan op eenvoudige voorstellen. — Het metrieke stelsel.
 Kl. II. Voortzetting van het geleerde in Kl. I. — Toepassing op berekeningen uit de practijk. — Kennis van eenvoudige meetkunstige figuren en inhoudsberekening.
-

XV. Schoonheidsleer en Kunstgeschiedenis.

- Kl. I, II en III. voor dezen cursus vereenigd, ontvangen: algemeene grondbegrippen van het schoone in de beeldende kunsten, terwijl tevens de geschiedenis wordt behandeld van de beeldende kunsten bij de voornaamste volken der Oudheid. (In het volgend schooljaar is dit het programma alleen voor kl. II, en wordt aldan in kl. III de Middeleeuwsche kunst besproken, de Renaissance en de Moderne kunst.)
-

XVI. Teekenen en hoogere Mimiek

- Kl. I, II, III. De lessen in dit vak worden gegeven aan de drie klassen gezamenlijk. De leerlingen werken naar teekenvoorbeelden, pleistermodellen en de natuur. Tevens ontvangen de verstgevorderden onderricht in het aannemen van academische standen, het voorstellen van verschillende karakters en de uitdrukking van hartstochten (hoogere mimiek).
-

XVII. Costuumnaaien.

- Kl. I, II, III. Les hierin wordt gedurende twee achtereenvolgende uren gegeven aan de gezamenlijke meisjes van alle klassen. Vooral wordt erop gelet, dat de leerlingen de noodige vaardigheid verkrijgen in 't knippen van patronen, het maken en herstellen van costuums, en wat daartoe verder behoort.
-

XVIII. Gymnastiek en Schermen.

- Kl. I, II, III. De mannelijke leerlingen der drie klassen ontvangen gezamenlijk één uur in de week onderricht in gymnastiek en één uur in schermen. Eene vlugge, ongedwongen houding en losheid in de bewegingen te doen verkrijgen is, evenals bij n°. XIX, hoofddoel van dit onderwijs.
-

XIX. Dansen, enz.

Kl. I, II, III. Met deze lessen zijn verbonden mimische en plastische oefeningen in staan, loopen, binnenkomen, groeten, wenken, knielen, enz. De leerlingen van alle klassen worden voor dit onderricht gecombineerd.

Leerboeken.

NB. Deze, e. a. hulpmiddelen bij het onderwijs ontvangen de leerlingen kosteloos van de School in gebruik.

Voor het Nederlandsch:

	Klasse.
Dr. P. J. Cosijn, Beknopte Nederlandsche Spraakkunst.....	I, II.
C. Honigh en G. J. Vos, Van Eigen Bodem, 6 stukjes.....	I, II.
Dr. J. Ten Brink, Bloemlezing uit Nederl. Dichters, 5 stukjes..	I, II, III.
Id. , Kleine Geschiedenis der Nederlandsche Letteren.	II, III.
Verschillende Taal- en Stijloefeningen, als van Stellwagen, Van Duijl, Karssen, e. a.....	I, II,
Meesterstukken der Letterkunde, in afzonder- lijke uitgaven.....	II, III.

Voor het Fransch:

Dubois, Cours gradué de grammaire française, 1 ^e année.....	I.
Id. , id. id. , 3 ^e „	II.
Id. , Recueil de thèmes et d'exercices, 1 ^e „	I.
Id. , id. id. , 2 ^e „	II.
J. N. Valkhoff, Nouvelles lectures françaises, 3 stukjes.....	I, II.
Perles de la littérature française, uitgave van Pijttersen.....	II, III,
Roche, Histoire des écrivains français, 2 vol.....	III.
Meesterstukken der letterkunde, in afzonderlijke uitgaven.	II, III.

Voor het Hoogduitsch:

W. G. C. Lohmann, Beknopte Hoogduitsche Spraakkunst van D. Bomhoff, Hzn.....	I, II.
Id. , Deutsches Lesebuch, 1 ^{er} Th.....	I.
Id. , Id. , 2 ^{er} Th.....	II.
R. Benedix, Haustheater.....	II.
P. Heyse, Theater.....	III.
Meesterstukken der letterkunde, in afzonderlijke uitg.	II, III.

Voor het Engelsch :

- J. N. Valkhoff. Volledige leercursus der Engelsche taal, 1e stuk. I, II.
Id. First english reading book..... I, II.
Id. The english reader..... II.
A. B. Maatjes, A selection of english words and dialogues... I, II.
C. Van Tiel, English grammar. . . . . II, III
Fanny Fern, Fern Leaves..... II.
Uitde werken van Shakespeare, Sheridan, Goldsmith en Tennyson... III.

Voor de Geschiedenis:

- Nuiver en Reinders, Vaderlandsche geschiedenis in verhalen en schetsen..... I, II.
Id. Algemeene geschiedenis in verhalen en schetsen, 2 stukjes..... I, II.
Dr. W. J. A. Huberts, Korte handleiding tot de kennis der Algem. Gesch., 2 stukjes..... I, II, III.
Id. Historisch-geographische Atlas der Algem. en Vaderl. Geschied., of ..... I, II, III.
Dr. G. J. Dozy, Historische Atlas der Algem. Geschiedenis: }
Afbeeldingen en Kaarten.... . . . . .

Voor de Mythologie:

- Tregder, Handl. tot de Grieksche Mythologie door Mr. B. Ten Brink. I, II, III.

Voor de Aardrijkskunde:

- F. Bruins, Driemaal den Aardbol om, 2 stukjes..... I, II, III.
Id. Geographische Atlas van Bruins, Bos of een ander.. I, II, III.

Voor de Rekenkunde:

- T. Greidanus, Rekenvoorstellen voor theorie en practijk, 1e gedeelte. I, II.
NB. De rooster voor de verdeeling der verschillende lesuren is afzonderlijk gedrukt.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Beheer en Toezicht en den Directeur der Tooneelschool, Augustus 1881.

De President der Commissie,
A. PIERSON.

De Directeur der Tooneelschool,
S. J. BOUBERG WILSON.

Elfde Jaargang.

№ 3.

15 November 1881.

ADOLF WILBRANDT.

De opvoering van *De dochter van Fabricius* bracht het Nederlandsch publiek voor het eerst in kennis met een werk van een Duitsch dramatisch, die niet alleen bij het gewone schouwburgpubliek, maar zelfs bij de kritiek totaal onbekend bleek te zijn, hoewel hij een eerste, zoo niet de eerste plaats inneemt onder de Duitsche tooneeldichters. Als men hem hier te lande niet zoo goed kent als bijv. Mosen of l'Arronge, kan dit zijn oorzaak hebben in het feit, dat hij sedert tien jaar, — de schoonste van zijn dichterlijken arbeid — te Weenen woont, waar hij meer dan elders gelegenheid heeft, tooneelspelers te zien en typen te vinden. Gehuwd met eene tooneelspelster heeft hij gelegenheid de strengste en de beste kritiek over zijne stukken thuis te hooren en dat zal wel de oorzaak zijn, dat geen zijner stukken gevallen is.

Hij werd den 24 Augustus 1837 te Rostock geboren en zijn werken zijn reeds zeer talrijk en door geheel Duitschland roemvol bekend.

Als biograaf van *Heinrich von Kleist* en als dichterlijk vertolker van Sophocles, *Koning Oedipus* heeft hij zich een gevestigden naam verworven, maar vooral door zijn drama's en zijn blijspelen neemt hij de eereplaats in, die de kritiek in Duitschland hem eenstemmig waardig keurt.

Zijn *Arria und Messalina* werd den 26 Mei 1878 in het Residenz-Theater te Berlijn voor de honderdste maal gespeeld en maakte een triomftocht door Duitschland; in November 1878 deelde hij met Anzengruber en Nissel den Schillerprijs van 9000 Mark, die om de drie jaar wordt uitgereikt, maar waarvoor men in negen jaar geen waardig man kon vinden, en Joseph Kürschner, die zich niet ontzag, zijn *Kriemhild* aftekeuren en die ook in *Nathalie* dezelfde gebreken vindt die de *dochter van Fabricius* ontsieren, getuigt van hem: »Der Urheber der Nathalie is einer der bedeutendsten Bühnendichter der Gegenwart, schon deshalb, weil er zu den wenigen Auserwählten gehört, die wirkliche Poeten sind.»

De *Nathalie* en *Auf den Brettern* worden gerekend onder de »bedeutende Erfolge», die het Berlijner Residenz-Theater in gemeld jaar »zu verzeichnen hatte.»

Paul Lindau getuigt van hem »Adolf Wilbrandt ist einer der liebenswürdigsten und talentvollsten unserer jungen Dramatiker» en het »Jahrb. f. d. d. Theater» getuigt van zijn *Thurm in der Stadtmauer* dat dit »anmutige und heitere Lustspiel» zu den besten neuern Lustspielnovitäten gehört.»

Van *die Tochter des Herrn Fabricius* heet het: »Die Bühnenkundige Hand des Verfassers verläugnet sich auch hier nicht, die Begebenheiten folgen sich logisch richtig, die Charaktere sind fest gezeichnet, und die Spannung hält vor bis zum Schluss.» Het stuk heeft naar een prijs mede-

gedongen werd inderdaad bekroond. Bij de opvoering te München voldeed het goed. Men vond echter het onderwerp minder passend en achtte het vooral niet aesthetisch.

We achten het even wenschelijk als mogelijk, dat stukken van zooveel waarde als die van Wilbrandt op onze tooneelen het burgerrecht verkrijgen en meenen daarom op deze verschillende kunstwerken een oogenblik de aandacht te moeten vestigen.

Die Maler een blijspel in drie bedrijven, verplaatst ons in een schilders-atelier, waar de vroolijke broeders van het St. Lucasgild — met groote waarheid geteekend — een meisje Else in hun midden zagen opgroeien, zoo eenvoudig zusterlijk, dat niemand er aan dacht, dat er mogelijkheid bestaat, op haar te verlieven. Haar schilderstantent is zeer gering en haar vriend Oswald zegt haar dat openhartig genoeg; hij heeft het portret eener aanzienlijke dame bewerkt, die hem in hare strikken dacht te lokken en aan wie hij ontsnapt, door op Elze's raad de schitterende Leonore ten huwelijk te vragen, welk aanzoek natuurlijk wordt afgewezen. Dat een huwelijk met Elze het stuk besluit, zal men begrijpen.

De eenvoud en »Klugheit" van Elze zoowel als de ongedwongen vroolijkheid der schilders zijn met de grootste nauwkeurigheid tot in bijzonderheden geteekend en dit maakt de verdienste van zijn stuk uit.

Ein Kampf um's Dasein, eveneens een blijspel in drie bedrijven is meer uitvoerig van karakteristiek, hoogst geestig van dialoog en vol geestige zinnen en komische invallen, maar al te bevolkt om aan ieder van de personen ook in het derde bedrijf wat te doen te geven. Het onderwerp is echter te vaak bewerkt om een geheel oorspronkelijke behandeling — vrij van herinneringen aan voorgangers — mogelijk te maken. De loop gelijkt namelijk sprekend op dien der bij ons overbekende stukken *Nos intimes* en *die zärtlichen Verwandten*. De held, Max Hammer, wordt door belangstellende bloedverwanten belegerd, die hem wanhopig maken en zijne beminde Helene, — eene tooneelspeelster — het huis te benauwd doen zijn. Als geëmancipeerde Australische en later als romaneske dweepster weet zij haar minnaar van den last zijner bloedverwanten te ontslaan.

De *Arria und Messalina*, treurspel in vijf bedrijven in 1876 voor het eerst gespeeld, heeft Wilbrandt's talent eerst ten volle doen waardeeren en tevens aan het openlijk deugdzaam publiek gelegenheid gegeven, over moraal te deklameeren en nog eens luide te verkondigen, dat de Schouwburg een soort catechisatie bij voetlicht behoort te wezen. *Lindau* getuigt over dit stuk: »Wilbrandt, der unter den jüngern dramatischen Dichtern wohl unbestritten die erste Stelle einnimmt; hat auf die Gestaltung der Messalina seine besten poetischen Kräfte verwendet." Van Messalina's smart bij de lijkbaar van Marcus verklaart hij: »In unsern modernern Tragödien dürfen sich wenig Scenen finden, die sowohl in der künstlerischen Conception wie in der künstlerischen Ausführung dieses an die Seite zu stellen wären." De rol van Messalina is van dien aard dat Charlotte Wolter al de kracht van haar talent daarin kon vertoonen en sedert naast Rachel en Ristori gesteld wordt.

In 1877 werd van Wilbrandt een »bühnentüchtiges literarisches Stück" gegeven *Gajus Gracchus, der Volkstribun*, dat inderdaad de oudheid en

niet het heden teekende, hoeveel aanleiding er ook was, ter wille van al te veel naar actualiteit strevende toeschouwers sociaal-demokratische redevoeringen te laten houden, de woelingen der communisten te teekenen en de »roode republiek» te laten verheerlijken. De lof hem van alle zijden toegezwaaid, meer nog de algemeene bewondering, allerwege voor dit stuk aan den dag gelegd, bewees genoeg, dat men in Wilbrandt met een groot kunstenaar, met een oorspronkelijk genie te doen had.

Nergens vertoonde zich die oorspronkelijkheid duidelijker dan in *Auf den Brettern* een tooneelstuk in drie bedrijven, dat geheel in de tooneelwereld speelt en geen enkelen voorganger had. Hoe ingewikkeld de geschiedenis ook mag zijn en hoe twijfelachtig het kon schijnen of het publiek inderdaad dankbaar zou zijn, met de hun onbekende wereld der tooneelspelers kennis te maken, is ook dit stuk bijzonder goed ontvangen, de expositie is uitmuntend en het laatste bedrijf is een waar meesterstuk.

Het tooneelstuk *Natalie* heeft drie bedrijven en vertoont een overbekend beeld, dat van de dochter, die om haar verarmden adellijken vader van den ondergang te redden, bereid is, hare hand te schenken aan een rijk en eerlijk man van gevorderden leeftijd, hoewel zij een geniaal jongmenschen liefheeft, die echter arm is. Maar zoo als de dichter het teekent, is de verhouding tusschen vader en dochter daarentegen eenig: de zeer »gewone» man tegenover het zeldzaam ontwikkelde en karaktervolle meisje, zonder dat de laatste ook slechts één oogenblik haar meerderheid laat gevoelen of dat haar vader ooit toont zich bewust te zijn, van zijn minderheid. Melodramatisch is de catastrofe, waarbij Natalie verneemt, dat de haar toegedachte echtgenoot de minnaar harer moeder was, maar eenig daarentegen de teekening van het geniale meisje, dat hare waarachtige kunst aan den ongelukkigigen vader ten offer brengt en „om den broode» werkende, den smaak van het onontwikkeld publiek gaat dienen om haren vader voor armoede te bewaren. Natuurlijk volgt er eene gelukkige oplossing en het publiek gaat hoogst voldaan huiswaarts. We kunnen ons niet onthouden, te verklaren, dat de théâtre-effecten in de *Natalie* tot de geweldigste behooren, die in de laatste jaren zijn vertoond, maar zoo hier tegen de letterkundige techniek nu en dan gezondigd is, de théâtre-techniek komt volkomen tot haar recht en daardoor geeft dit stuk aan de kunstenaars de schitterenste gelegenheid, zich in alle kracht te vertoonen.

Daarin vooral ligt dan ook — gelijk we zeiden — Wilbrandt's kracht en niet zonder reden heeft men in den laatsten tijd daarin steeds meer de waarde der stukken gezocht. „Bühnenfähigkeit» — geschiktheid voor het tooneel — voor alles en eerst *daarna* beantwoording aan de hoogste eischen der letterkundige kunst.

Naar dien maatstaf immers beoordeelt men ook het werk van den beoefenaar der beeldende kunst, bij wiens arbeid men zeker het onderwerp der voorstelling niet buiten rekening laat, maar voor alle dingen vraagt, hoe het is opgevat en hoe het is uitgevoerd en de mate van geestesontwikkeling en kunstwaardeering teekent zich niet duidelijker af dan daar, waar de eene helft in het drama of den roman een roerend en spannend verhaal begeert, en bij schilder- en beeldhouwkunst vooral vraagt naar het verhaal, dat aan de voorstelling tot

grondslag ligt. De kunstenaar bewondert de wijze van uitvoering, de onkundige vraagt alleen: »wat stelt dat nu eigenlijk voor?»

Waar Gaston, Antoinette en Montmeyran in bewondering verzonken al de fijnheid van een »landschap bij ondergaande zon» ontlede, hooren we Poirier verklaren:

Ca n'est pas intéressant, ce sujet-là, ça ne dit rien! j'ai dans ma chambre une gravure qui représente un chien au bord de la mer, aboyant devant un chapeau de matelot! à la bonne heure! ça se comprend! c'est ingénieux, c'est simple et touchant.

Het zijn de Poiriers onder onze schouwburgbezoekers bij wie het verhaal, de intrige, de fabel *alles* is.

Voor deze heeft Wilbrandt niet veel geschreven, voor de anderen, voor het betere deel wenschen we, dat Wilbrandt hier meer bekend worde en de eer verwervé, die hem toekomt.

Amsterdam, den 24 Sept. '81,

T. H. DE BEER.

DE NIEUWE SCHOUWBURG TE GRONINGEN

Longa est inuria, longae
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Vergilius, *Aeneis*.

Er is nog geen steen van den nieuwen schouwburg gelegd en toch heeft hij reeds eene lange geschiedenis, en wel eene lijdensgeschiedenis. Laat ik beproeven dit duidelijk te maken door de voornaamste punten er uit aan te stippen.

't Was in 't begin van 1877, toen eenige flinke burgers van Groningen het reeds vaak en lang gekoesterd denkbeeld om de Hunsestad met een nieuwen Thaliatempel te begiftigen, beproefden ten uitvoer te brengen. Welnu, eene overdadige weelde was dat niet, integendeel, eene noodzakelijke behoefte, want wie ooit maar een voet zette in de onooglijke, vervallen, houten loods, die zoo lange jaren ons tot *Schouwburg* gediend heeft, zal volmondig toestemmen, als we beweren, dat een kunstproduct hierin onmogelijk tot zijn recht kan komen. Maar hoe ver ook buiten het centrum der stad en hoe ellendig ook, zoo van binnen als van buiten, toch was zij altijd »eivol», zoo vaak er een stuk door *Kunstenaars* werd ten tooneele gebracht, wat wel een bewijs is, dat de Groningers de dramatiek eeren en hoogschatten.

Hierop vertrouwende had men het genoemd plan ontworpen, en weldra werd er een voorloopig bestuur samengesteld tot het oprichten van een nieuwen Schouwburg; een comité dat bestond uit de heeren Mr. J. J. Cremers, voorzitter, H. J. H. Groneman, secretaris, L. M. Baale, Jhr. J. D. Lewe Quintus, die al spoedig bedankte, waarop Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein in zijne plaats gekozen werd, Mr. Jac. Oppenheim, Mr. R. van Roijen, J. E. Scholten en Mr. B. D. H. Tellegen. Om de eerste kosten te bestrijden boden vele burgers vrijwillig aan het bestuur ieder vijf gulden aan, waarvan voorloopig slechts een gedeelte gebruikt werd.

Het benooidigd kapitaal werd door de leden geraamd op f160,000, en

spoedig daarop stelde zij eene eerste poging in het werk om dit bij elkaar te krijgen en wel door het in 640 aandeelen, ieder groot f 250, te splitsen. Van risico was hierbij geen sprake, want de gemeente had zich aansprakelijk gesteld voor de geregelde aflossing der aandeelen en wel telken jare twintig, waaraan de bepaling verbonden was, dat de Schouwburg, na de aflossing van het geheel, een eigendom der gemeente zou zijn. In allen gevalle ontvingen de aandeelhouders derhalve hun geld eenmaal volledig terug.

Ook behoefden zij zich bovendien geene groote opofferingen te getroosten, daar het gemeentebestuur eene rente van twee procent had gewaarborgd wanneer de onderneming slechts twee of minder dan twee procent afwierp. Bracht zij meer dan twee procent op, dan zou de gemeente zoo-veel er bijpassen, dat de aandeelhouders vier ten honderd genoten. Buitendien waren er nog voorrechten aan verbonden, welke later vervallen zijn, en ook de storting van 't geld was zeer gemakkelijk, daar zij slechts bij kleine sommen zou geschieden en wel de eerste maal een tiende van ieder aandeel (f 25) en vervolgens telkens naar gelang, dat het werk van den bouw vorderde.

Wie zou bij zulke gunstige voorwaarden iets anders verwachten als dat al de 640 aandeelen terstond werden genomen, vooral ook omdat de kunstzin in Groningen zoo krachtig ontwikke'd heet. Het voorloopig bestuur zag zich echter bitter teleurgesteld, zóó, dat er in 't begin van 1878 nog slechts de helft der aandeelen was genomen, en algemeen was men toen van meening, dat de stichting geheel zou mislukken. De gemeente toch had haar laatste woord gesproken en de particulieren schenen er weinig belang in te stellen.

Zoo bleef de zaak eenige maanden sleepend, totdat men opnieuw alle pogingen in 't werk stelde om de aandeelen te plaatsen en wel met dit gevolg, dat er in Mei 1878 vijfhonderd genomen waren. Nu achtte men het tijdstip gekomen om een stap verder te gaan en daarom werd er nog in dezelfde maand een vast bestuur benoemd, bestaande uit zeven leden, waarvan vijf uit en door de aandeelhouders gekozen en twee van wege den Raad der gemeente er aan toegevoegd waren, welk comité de betrekking zou behouden tot men met het gebouw en de exploitatie gereed was, om daarna jaarlijks bij beurten af te treden. Uit en door de aandeelhouders werden gekozen de heeren Mr. J. J. Cremers tot Voorzitter, Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein tot onder-voorzitter, J. van Houten tot Secretaris, Jhr. Mr. W. J. Quintus en J. E. Scholten; door den Raad: Mr. H. D. Guyot en Mr. A. W. Romkes. Dit bestuur heeft nog de zaak in handen.

Eindelijk waren in Juli 1878 alle aandeelen genomen en nu rees de vraag: waar zal het gebouw opgericht worden? Wederom toonde de gemeente zich zeer ingenomen met de zaak, daar zij in 't midden van Augustus '78 het besluit nam om het benoodigde terrein voor den nieuwen Schouwburg gratis af te staan, en wees daarop een gedeelte van het aangekochte vestingsterrein in 't Noorden der stad aan, terwijl B. en W. verklaarden, dat van alle beschikbare gemeente-terreinen dit het eenige was, wat de benoodigde afmeting had. Deze plaats had deze groote schaduwzijde, dat het een nog slechter gelegen uithoek was dan de plek, waar de oude schouwburg staat, en in eene belegde vergadering werd deze plaats door bijna alle aandeelhouders afgekeurd. Dit geschiedde in 't begin van 1879.

Eene daarop onderzochte plaats aan het gedempte Zuiderdiep werd te klein bevonden. Vervolgens vestigde men het oog op de Zuiderkazerne en inderdaad zou dit de geschikste standplaats voor den Thaliatempel geweest zijn. Deze kazerne nu behoorde aan de gemeente, maar de staat had het recht om haar te gebruiken, en ofschoon dit gebouw voor geen andere doeleinden meer diende als om tot huisvesting aan eenige militairen te strekken, scheen dit bij den staat zoo gewichtig, dat het plan weder in duigen stortte. Eveneens stuitte men bij een paar andere aangewezen plaatsen op onoverkomelijke bezwaren.

Intusschen stelde de gemeente zich in onderhandeling met den Staat om het *arsenaal*, welk gebouw sinds de slechting der vestingwerken van geen nut meer is, tegen vergoeding in eigendom te verkrijgen, en nu deed het comité aan de gemeente het voorstel, om indien zij haar doel bereikte, een deel van het Arsenaal met de er om heen liggende Kruidgracht af te staan, welk voorstel door den Raad goedgekeurd werd. Eindelijk en ten langen leste werd, nu eenige maanden geleden, door de Staten-Generaal het Arsenaal aan de gemeente afgestaan, waarop de Raad der gemeente den 3^e Juli van dit jaar het zuidelijk gedeelte van genoemd gebouw als standplaats voor den nieuwen schouwburg aanwees. Bestek, voorwaarden en tekening, die voorlang reeds opgemaakt waren, werden nu aan het gemeentebestuur voorgelegd en den 6 September goedgekeurd, waarop de sinds 1877 opgerichte erkende vereeniging „*het Tooneelgebouw*” reeds den 26 Sept. de aanbesteding van den Schouwburg, zonder decoratief en andre bijzaken, hield, onder voorwaarde dat het werk den 15 Nov. 1882 moet afgeleverd en aan de goedkeuring der directie onderworpen worden. De laagste van de negen inschrijvers was de heer G. Schnitzer te Groningen voor *f* 104,280, aan wien het werk den eersten October is gegund. Architecten er bij zijn de heeren F. W. van Gendt I.Gz., Ingenieur-Architect te Arnhem en H. P. Vogel, Architect te 's Gravenhage.

Het gebouw belooft even schoon als doelmatig te worden, terwijl de fraaie gevel, in renaissancestijl, iets aantrekkelijks heeft. De verdieping die gelijkvloers is, bevat vier rijen stallets, waarachter het parquet met zijne zeven rijen banken, welke omgeven zijn door 18 baignoires. Vóór het tooneel is aan weerszijden een loge grillée, boven welke op de eerste gallerij, links een directieloge, rechts een „loge d'avant scène” zich bevindt. Boven de baignoires zijn 18 loges aangebracht, voor welke een dubbele rij fauteuils de balcon is geplaatst. Op de tweede gallerij vindt men o. a. twee loges d'avant scène en boven de genoemde 18 loges een balcon en amphitheater. Zoowel op de gallerijen als beneden vindt men een groot aantal kleedkamers, dienstvertrekken, enz. terwijl ter linker zijde van de groote en kleine vestibule een vrij groote rookkamer is aangebracht. Ook voor een foyer is gezorgd, terwijl het tooneel zelf en de plaats voor 't orkest zeer ruim is, zoodat de grootste tooneelwerken er uitgevoerd kunnen worden. Het geheele aantal plaatsen bedraagt 983.

Middelbert (bij Groningen) 5 Oct '81.

K. R. VELTHUIS.

ROTTERDAMSCH E CORRESPONDENTIE.

II.

ROTTERDAM, 7 November.

In zijn zitting van 29 September heeft de raad het in ons voorlaatst nommer medegedeelde voorstel tot uitgifte van grond in erfpacht voor den bouw van een nieuwen Schouwburg in behandeling genomen. Ver-rassend gering was het verzet tegen dit voorstel, zoodat het waarlijk schijnt, dat ook onze raad tot de leer bekeerd is, dat het tooneel is een zaak van algemeen belang. Evenwel is het voorstel niet, gelijk het door B. en W. geformuleerd was, aangenomen. Op grond van juridi-sche bezwaren, waaraan men niet alle gewicht kan ontzeggen, stelde de heer van Raalte voor voorshands slechts in beginsel tot de inwilliging van het verzoek te besluten en adressanten te kennen te geven, dat hun door den Raad voorloopig wordt toegezegd, om zoodra de vereischte gelden voor den bouw van dien Schouwburg zullen zijn gevonden, op een nadere aanvraag van de dan geconstitueerde vereeniging (zedelijk lichaam) of na naamlooze vennootschap — en mits die voor of uiterlijk op 1 Mei 1882 worde gedaan — meergemeld terrein voor den tijd van 99 jaren in erfpacht uit te geven tegen een jaarlijkschen canon van f 100 en verder onder zoodanige bepalingen als de Raad noodig zal achten daarbij te bedingen.

Dit voorstel ging door met 30 tegen 5 stemmen. Men zou nu kunnen aanmerken, dat alles nog op losse schroeven staat, maar aangezien, zelfs al ware het voorstel van B. en W. onveranderd aangenomen, toch ten slotte de mogelijkheid van uitvoering moest afhangen van de om-standigheid, of er een vereeniging of naamlooze vennootschap zal worden gevormd, stak er weinig heil in, om reeds nu alles in bijzonderheden vast te stellen. De hoofdzaak, waar het op aankomt, het geven van gemeentegrond in erfpacht tegen geringen canon, is toegestemd. Zoover men uit de discussie kan opmaken, bestond er ook geen principieel be-zwaar tegen de bepalingen, die B. en W. aan de uitgifte willen ver-binden, zoodat men mag aannemen dat als het geld eenmaal gevonden is, de zaak gemakkelijk haar beslag zal krijgen, Overweging zal dan zeker nog verdienen de wenk van den heer Ebeling, of het niet wen-schelijk is aan de eigenaren nog de verplichting op te leggen, jaarlijks door een Hollandsch tooneelgezelschap minstens een zestal volksvoor-stellingen te doen geven tegen verminderden prijs, vast te stellen in overleg met B. en W. Zijn de eigenaren doordrongen van de groote

beteekenis, die het tooneel kan hebben als middel tot volksopvoeding, dan zullen zij zelf dit voorstel met beide handen aangrijpen.

Nu werd het tijd, de nieuwe Vereeniging te vormen. Tot dit doel werd Donderdag 13 October een vergadering bijeengeroepen, waarop de algemeene commissie voor de oprichting van een nieuw schouwburg lokaal een ontwerp voorlegde voor statuten van zulk een vereeniging. Men wenschte de contributie bepaald te zien op *f* 10. Binnen een week traden 82 personen op dien grondslag toe, gelijk kon worden medege-deeld op een vergadering een week later gehouden. Toch werd tot een leening besloten van 600.000 gld. rentende 4 pCt. met de voorwaarde, dat ter voldoening der rente coupons zullen worden gegeven, die in betaling worden aangenomen.

Tevens werd toen een bestuur gekozen, bestaande uit de heeren J. van der Hoop Jaczn, F. Ebeling, Hendrik Bos, Jan van der Hoop Azn. Mr. B. Denkamp, A. van Stolk Jzn., L. Sanson, Mr. Hoogewegen en F. Browne van Streefkerk. Later traden in de plaats der heeren Ebeling en v. Stolk die bedankten, de heeren van Kempe Valk en Mr. W. M. Reepmaker.

Volgens art. 1 der statuten is het doel der Vereeniging het doen bouwen en doen exploiteeren van een Schouwburg, ingericht naar de eischen des tijds.

Eén bepaling ondervond verzet, namelijk dat leden alleen konden worden, wie bij ballotage door $\frac{2}{3}$ der aanwezige leden worden aangenomen. Na een lange discussie werd besloten, dit illiberale artikel te schrappen, maar aan 't bestuur op te dragen, een nieuw artikel te redigeeren, bepalende, dat wie zich aanmeldt, lid kan worden, doch met de beperking, dat kunnen geweerd worden personen, wier maatschappelijk beroep met de eischen der moraliteit niet verenigbaar is of tegen wier levenswandel bepaalde feiten spreken.

Nog verdient vermelding, dat een artikel de eventueele huurders verplicht, eens per jaar aan de leden der vereeniging een gratis-voorstelling te geven, zooveel mogelijk bestaande uit een nieuw stuk.

Het valt moeilijk tegenwoordig alle tooneelvoorstellingen bij te houden. Ditmaal moet ten deele een opsomming volstaan, wat voldoende zal zijn, daar vele der opgevoerde stukken reeds in dit tijdschrift zijn behandeld. Het gezelschap van den heer Van Zuylen gaf *Fladderen* en *Inkwartiering*, beide stukken in Amsterdam door de Vereeniging bekend gemaakt, verder Thiboust's *Filles de Marbre*, Faassen's *Manus de Snorder* en het bekend genrestukje *het Wiegje*. De Vereeniging, afd. Rottêrdam, gaf hier gelijk in Amsterdam *Lastertongen* en *Het weeuwje van Winterswegen*, waarover in het breede gesproken is in *Het Tooneel in de Hoofdstad*. Vervolgens kwam een reprise van *de Schoonzoon van den heer Poirier*.

Dat dit uitnemende stuk van *Augier* en *Sandeau* opnieuw ter hand werd genomen verdient toejuicing. Van de opvoering een enkel woord wegens het optreden van den heer Spoormans en Mevr. Burlage Verwoert die vroeger niet tot het gezelschap behoorden en dus in it stuk geen rol vervulden. De heer Spoormans als *Hector* kon ons

niet bevallen. Het is waar, *Hectors* rol is zeer moeielijk, evenals die van *Verdelet*, daar zij niet dan bijloopers zijn, die wel hun beteekenis in het stuk hebben, maar die ons toch dikwijls de vraag op de lippen brengen, waarom zij bij alles tegenwoordig zijn. Hun rol vereischt, dat zij zich eenerzijds niet op den voorgrond dringen, maar anderzijds door een warme deelneming aan den loop der handeling den indruk weg nemen van sta in den weg's te zijn. Van warme deelneming bij den heer *Spoormans* geen spoor, het naar het uiterlijk lichte, maar in den grond ernstige karakter van den hertog, dat hem belang doet stellen in 't huwelijksgeeluk en leed van zijn vriend en dat hem noopt als vredestichter op te treden, kwam volstrekt niet tot zijn recht. Kleurloos was alles wat de acteur zeide, van zijn aardigheden tegen den bediende en *Gaston* af tot zijn woorden aan het slot toe. Dat *Antoinette* en *Verdelet* hem terstond een aardig jongmensch vonden, kon niemand der toeschouwers begrijpen. Bovendien waren zijn houdingen en bewegingen, zoo al niet linksch, dan toch ook niet gemakkelijk; voortdurend kwamen de handen uitgestrekt naar voren, als om de smetteloze witheid der handschoenen te doen bewonderen; de stijfheid kwam te meer uit, daar hij zich telkens tegenover den heer D. *Haspels* bevond, die zich in de rol van *Gaston* zoo volkomen op zijn gemak en zoo natuurlijk beweegt, dat er geen enkele aanmerking op te maken is.

Mevr. *Burlage* als *Antoinette* was veel beter. Zij speelde met gevoel, met smaak en elegance: als een klein vlekje merkten wij op haar onbevallig gewrongen houding, als zij haar man in het laatste tooneel om den hals valt, nadat hij zijn hoogmoed om harentwil heeft bedwongen. Intusschen bevredigde ook haar spel ons niet volkomen, wat wij aan een opvatting toeschrijven, waarmede wij ons niet kunnen vereenigen.

Antoinette is een naïef kostschoolmeisje, dat vóór haar huwelijk met *Gaston* niets van de wereld kende, maar, met een gezond verstand en edele gevoelens begaafd, zich haar ideaal gevormd had, waaraan ongelukkig de werkelijkheid niet gansch beantwoordde. Zij weet het oorspronkelijk aan zichzelf en meende niet voldoende de gave te hebben, haar man te boeien. Zij doet daarom al wat in haar vermogen is, om dat gebrek te verhelpen, want haar man is haar ideaal, en een liefde voor een ander komt haar een ondenkbare misdaad voor. Toonde mevr. *Burlage* dat onervarene, dweepende meisjeshart? Gaf zij niet veeleer den indruk, een vrouw te zijn, die reeds door bittere ervaringen geleerd heeft, hoe moeielijk het is, blijvend een plaats te vervullen in een mannenhart, en die een laatste poging waagt, doch met het voor gevoel van een nieuwe nederlaag? Het doorgaand gedrukte van haar stemming, de voortdurend droefgeestige klank van haar stem maakte dien indruk. Wij hadden ons in *Antoinette* meer plotselinge opgewondenheid, meer ongedwongen vroolijkheid voorgesteld, elk oogenblik als het haar moest toeschijnen iets op haar man gewonnen te hebben. Bepaald meenen wij ook, dat haar woorden, dat zij als zij eens moest twijfelen aan haar man, zich weduwe zou gevoelen, niet dus op een graftoon uitgesproken hadden moeten worden, als afkomstig van iemand, die er lang over *gegrübelt* heeft, maar met vuur als de plotselinge opwelling van een jong meisjeshart, dat half zijns ondanks zijn

hartstocht blootlegt. Huldigde de actrice een andere opvatting, de lof komt haar zeker toe aan die opvatting consequent te zijn trouw gebleven.

Na deze reprise gaf ons de *Vereeniging* op 7 October twee nieuwe stukken. Of neen, geheel nieuw eigenlijk niet, want het eerste, *De ledige Wieg*, was een omwerking van een voor drie jaren vertoond toneelspel, en het tweede, *Oscar, of wie is de bedrogene*, is reeds een 20tal jaren oud, al is het hier wellicht nooit opgevoerd. Doch wat schaadt dit, als er in de dus weder opgenomen stukken zooveel verdienste steekt, en als zij zoo uitstekend vertolkt worden, als ditmaal het geval was. Een allereerste woord van lof aan... het publiek, dat met warmte de artisten toejuichte (en ook niet wilde nalaten na het eerste stuk den auteur Faassen hulde te betuigen), een verschijnsel, dat dit seizoen nog te schaars werd opgemerkt om het niet een loffelijke vermelding waardig te keuren. Het was inderdaad een schoone avond; er werd vlug en *con amore*, ook in de min beteekenende rollen gespeeld, geen vervelende pauzen stelden het geduld der toeschouwers op de proef; de indruk van het geheel was hoogst aangenaam, daar een licht en vroolijk, en toch niet te dwaas of te laf blijspel volgde op een droefgeestig getint, wel iets te zeer naar het sentimenteele zweemende, toneelspel. Dit toneelspel, *de ledige Wieg* van Faassen, was oorspronkelijk uitgedacht om den achtergrond, een Hindeloper kamer en het Hindeloper leven. Natuurlijk moest het tweeslachtig karakter, voorstelling van een stuk plaatselijke eigenaardigheden en dramatische handeling, de belangstelling verdeelen, doch men moet zich verwonderen, dat het zoo weinig hinderlijk was. De handeling is deze: de vrouw van schipper *Jappe* wacht haar man thuis van een zijner groote reizen, maar ziet zijn komst met angst te gemoet, daar hun eenig, jeugdig kind pas gestorven was. De vader, die zijn langverwachten jongen nog niet kende, maar de geboortetijdning vernomen had, was van het sterven onkundig. De angst van de vrouw werd daardoor verklaard, dat hun echt lang kinderloos was gebleven, en de man, die steeds zoo vurig naar kroost verlangde, zijn teleurstelling tegenover haar niet had weten te verbergen, zoodat zij den indruk had gekregen, dat hij er haar minder lief om had. Wat zou hij nu zeggen, nu het toppunt hunner wenschen vervuld was geweest, maar plotseling weer de band, die hen opnieuw had kunnen vereenigen, was verscheurd? Een ledige wieg was al wat haar bleef. Doch de dokter, een huisvriend, schaft raad. Buiten weten der vrouw brengt hij het achtergebleven kind eener juist overleden weduwe in huis, en niet zonder moeite weet hij haar over te halen dat vroom bedrog mede voor haar rekening te nemen. De man komt thuis, boven de wolken van vreugde, en verblijdt zich in het aanschouwen van zijn kind. Weldra echter kon het hem niet verborgen blijven, dat zijn vrouw, die zich half onwillig tot dit bedrog geleend had, niet meer dezelfde scheen. Vooral haar gedrag tegenover het kind was vreemd, en was het wonder, dat eensklaps de vreeslijkste gedachten zich van hem meester maakten? Toen kwam de ware toedracht der zaak aan het licht (toen reeds zijn vrouw, die het niet langer uit kon houden, aanstalten maakte alles te bekennen) door een toeval, maar een zeer begrijpelijk toeval, namelijk door de woorden van een bezoeker, die niet anders meende dan dat *Jappe* met

volle bewustheid het kind had aangenomen. Een korte, maar heftige strijd vindt nu plaats in het hart van den man, die eenerzijds het ongedronde zijner booze vermoedens inziet, maar die aan den anderen kant terugdeinst voor het denkbeeld dus een ander kind dan het zijne op te voeden. Een oogenblik beveelt hij, dat het kind het huis uit moet, maar thans is de liefde voor het arme wicht in het hart der beroofde moeder ontwaakt, en bewogen door haar teederheid voor het kind, buigt ook hij en belooft hij dezen jongen even lief te hebben als „zijn broertje." Dat is de eenvoudige handeling, waar een zijhandelingetje, een liefdeshistorie tusschen *Jappe's* zuster en schipper *Auke*, zeer handig doorheen is gevlochten.

Toen het stuk voor drie jaar het eerst werd opgevoerd, ontbrak de ontknooping; met het vallen van het scherm viel toen een sluier over het vroom bedrog en men liet den toeschouwer in de zoete hoop, dat het nooit uit zou komen en *Jappe* en *Mare* even gelukkig zouden zijn met het vreemde kind, dat hij voor het zijne hield, als zij met hun eigen kind zouden geweest zijn. De omwerking is dus een ontzaggelijk groote verbetering geweest.

De roerende handeling kwam door het spel ter volle tot haar recht. Trouwens Faassen weet voor wie hij schrijft, en kon er staat op maken, dat Mej. Beersmans de rol van *Mare* uitstekend zou vertolken. Men zou de aanmerking kunnen maken, dat zij met haar overdreven teergevoeligheid en haar dweeppashtige liefde nu niet juist den indruk maakte van een eenvoudige flinke schippersvrouw. Maar waar stak de schuld? Men had hier bepaald te doen met een samenspanning tusschen auteur en actrice: had hij een forscher en opgeruimder karakter geschetst, mej. Beersmans zou het wel met talent — want dat spreekt uit al haar scheppingen — maar niet met zulk een meesterschap hebben weergegeven, en had zij meer in den geest eener schippersvrouw zooals die van nature zijn gespeeld, zij zou des schrijvers bedoeling niet tot haar recht hebben doen komen. Laten wij dus maar geen van beiden te hard vallen. Ook de rol van *Jappe* was voor D. Haspels als geknipt en Faassen zelf was de aangewezen man voor den dokter. De bijrollen waren in handen van den heer Poolman en mej. Heyblom. Het goedhartige, maar niet snuggere van den jeugdigen schipper *Auke* werd door eerstgenoemde in houding en gebaren niet onverdienstelijk weergegeven, en Mej. Heyblom sprak haar rol zeer goed, maar had in haar standen en bewegingen iets al te regelmatig, bijna zouden wij zeggen iets automatisch.

Wat van Scribe's kluchtspel te zeggen? Het behoort tot die intrigestukjes, die men zien moet, maar die zich niet laten vertellen. Zij zijn zoo ingewikkeld, dat een groote omhaal van woorden noodig is om den loop duidelijk te maken, en dan schijnen ze bij de droge vertelling zoo flauw en kinderachtig, dat men niet begrijpt, hoe iemand daarom kon lachen. Doch men zie, *Oscar of wie is de bedrogene*, en wij durven zeggen dat, dit luchtige kostje ieder smaken zal, vooral als de hoofdrol in handen is van iemand als Mej. Scheepers, die wij dien avond voor het eerst zagen optreden. Een levendig en natuurlijk spel belooft

wat, en wij noemen het bezit van deze actrice een groote aanwinst voor ons tooneel, dat niet veel dames bezit, die onbezorgd weten te lachen en te plagen en te schertsen. Faassen, die zich sedert het eerste stuk een 40 jaar had weten te verjongen, Le Gras, de la Mar en Mej. Stoetz kweten zich allen goed van hun taak, — de la Mar het minst, die wat stijf en eentonig speelde maar ditmaal moesten zij toch allen, naar ons voorkomt, de vlag strijken voor Mej. Scheepers.

De familie Benoiton, een niet nieuw stuk pro memorie vermeldende maken wij nog wat breedvoeriger gewag van den avond van 4 November, toen het eerst werd opgevoerd *Een plezier reisje van Gondinet* en *Bison*, een allervermakelijkst stuk, dat zeer in den smaak viel. *Fernand de Suzor*, de vijftigjarige echtgenoot van een jong vrouwtje, is in haar afwezigheid wat uit den band gesprongen en heeft daarbij een kwajongenstreek begaan, die hem op 14 dagen gevangenisstraf te staan komt. Tot elken prijs moet dit voor zijn vrouw verborgen blijven. Hij moest juist gaan »zitten” op den avond, dat het huwelijkscontract van zijn pupil met een jong architect zal worden geteekend, hij vindt er wat op, om dit te doen afspringen, naar het voor de buitenwereld heet om familie-omstandigheden, en ten einde lastige vragen te ontkomen, beduidt hij zijn vrouw, dat het voor hem het beste zal zijn een veertien dagen op reis te gaan, naar Italië! Het volhouden van dit bedrog geeft nu aanleiding tot een reeks allerdolste tooneelen, tot misverstanden en kibbelarijen, zeer kunstig dooreengevlochten, totdat de zaak ten slotte uitkomt. De hoofdrollen waren in handen van Faassen en Mej. Scheepers, die met entrain speelden. Zoo wij een aanmerking hebben, dan is het, dat laatstgenoemde in haar bewegingen dikwijls niet natuurlijk genoeg is: zij heeft er uitmuntend slag van om op verontwaardigde wijze het hoofd terug te trekken, maar maakt van deze beweging een veel te kwistig gebruik, en als zij zittende een gesprek voert, is zij gewoon voortdurend het bovenlijf op een zelfde wijze heen en weerte bewegen, wat vermoeiend werkt. Haar menigvuldige toiletten waren smaakvol; zij wachte zich echter hierin al te zeer haar kracht te zoeken. Ook de overige spelers voldeden aan de eischen van hun rol, doch de heer Mutters chargeerde wat sterk en de heer Spoormans speelde met te weinig gevoel.

Het nastukje, *Een Eed* van Murger, was wat al te dwaas. Het moest voornamelijk strekken om den Heer Frits Bouwmeester in zijn kracht te toonen, die den gemaakten kwast zoo gemaakt en kwasterig mogelijk voorstelde. Deed hij het publiek schudden van het lachen, met meer belangstelling zullen velen het optreden hebben gezien van de ex-leerling der tooneelschool, mej. van Eyken, die haar eenvoudig kameniersrolletje zoo vervulde, dat men recht heeft zeer veel van haar te verwachten. Men kon het haar dadelijk aanzien, dat zij niet verstrikt is in de theatrale gewoonten der oude school, waarvan ook sommige onzer beste acteurs nog dikwijls moeite hebben zich los te maken. Zij bewoog zich zoo ongedwongen en natuurlijk mogelijk en was geheel het schalksche kameniertje, dat zij voorstellen moest. Spoedig hopen wij haar in belangrijker rol weer te zien.

Willem van Zuylen gaf nog behalve eenige *reprises* een nieuw stuk in *de prinses van Bagdad*, Dumas' jongste tooneelwerk, dat te Parijs als een baksteen viel. Ook hier zal het op den duur niet behagen, ja hier nog minder; want de echt Parijsche aardigheden en toespelingen, die het hier en daar kruiden en genietbaar maken, gaan in een Hollandsche vertaling met onze acteurs en voor een Rotterdamsch publiek vrij wel verloren. Dit is geen verwijt tegen vertaling, acteurs en publiek, maar eenvoudig de vermelding van een zeer begrijpelijk feit. Overigens, de opzet van het stuk verraad geen meesterhand, verscheiden tooneelen zijn langdradig, verscheiden personen overbodig, de sociaal-philosophische strekking, die Dumas nu eenmaal in al zijn werken legt, rust hier op zeer zwakken bodem, de ontkenning is weinig gemotiveerd, - ziedaar eenige kleinigheden die wij er op aan te merken hebben. Intusschen spreekt uit de teekening van het karakter van *Lionnette*, de dochter van den koning van Bagdad, die in haar maatschappelijk leven den vloek torscht van haar geboorte, kracht en oorspronkelijkheid, en de tooneelen met den somberen *Nourvady*, die haar bemint, zijn met gloed geschreven. Het zou ook wel een wonder zijn, als niet ergens de meesterhand voor den dag kwam in een werk van Dumas. De vertolking van het karakter van *Lionnette* door mevr. de Graef liet ongelukkig nog al te wenschen over. Waar zij bitterheid en verontwaardiging moet doen spreken was zij het best, maar deze gevoelens schenen bij haar den grondtoon van *Lionnette's* karakter uit te maken, terwijl niets te bemerken was van *cette insouciance, cette gaieté, cette crânerie, qui sont le fond de son caractère*. Ook van dat hartstochtelijk de'irium, waartoe zij zich in haar passie, volgens aanwijzingen van den schrijver, meer dan eens moet opwerken, was weinig te bespeuren dan alleen, waar zij aanvliegt op *Nourvady*, die haar kind op den grond werpt. Ondragelijk tooneelmatig was soms haar gang, vooral in het tweede bedrijf, als zij alleen optreedt en rondziet of er niemand in de kamer is, waar het millioen in goud haar wacht. Dit schijnt een algemeen gebrek van tooneelspelers, die uit België tot ons komen; gelukkig ontbreken de voorbeelden niet, dat die kwade gewoonte kan worden afgeleerd.

Minder nog viel het spel der overigen te roemen, behalve alleen van den heer Chrispijn als *Jean de Hun*, echtgenoot van *Lionnette*. Mischien was ook de *Nourvady* van W. van Zuylen goed; althans de acteur, aan geheel andere rollen gewoon, hield zijn opvatting van dit karakter uitnemend vol; maar deze sombere zonderling is een zoo raadselachtig figuur, dat ik moet erkennen er niet uit wijs te kunnen worden. De twee grappenmakers, *Trévelé* en *Godler*, van Nieuwland en A. Faassen, bestemd om het publiek op te vroolijken, slaagden daarin. maar matig, ofschoon eerstgenoemde wel zijn best deed; de procureur de heer Rentmeester, die een droog komiek tintje behoort te hebben, was alleen ontzaggelijk droog; van de overige personen valt weinig te zeggen.

Het nastukje: *De twee Invaliden* toonde van Zuylen in zijn volle kracht.

R. M. L.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

Behoudens eenige, waaronder zeer gelukkig geslaagde, *reprises*, vooral een keurig verzorgde opvoering van *de Fourchambaults*, die in langen tijd volle zalen trok, is er weinig nieuws te vermelden, dan een *oorspronkelijk* stuk: *Gewichtige Dagen* door Justus van Maurik en F. A. Buys. Het stuk bevat voorzeker menig aardig en zelfs geestig tooneeltje en gaarne willen wij gelooven, dat menig oud strijder het hart weer jeugdig voelde kloppen bij het zien der tooneelen, die hij als jongeling bijwoonde, ons echter, die tot een later tijdperk behooren kon die gloed onmogelijk verwarmen en zoo vonden wij het eerste bedrijf in de herberg wat erg langdradig, de vrijwilligers geen — zooals te onderstellen viel — enthousiasten maar automaten, de schoolmeester en zijn zoon uitgezonderd. Het tweede bedrijf voor Curingen miste door het onverschillig spel der acteurs, het aardigst dat dit tooneel anders zeker bevatte. De tuinscène, in het derde bedrijf werd door Jan C. de Vos en Juff. v. Biene met onvergeeflijke lauwheid behandeld: Zouden onze jonge acteurs niet wel doen van hunne kunstbroeders van de comédie Française te leeren dat men zelfs onbeduidende rollen door goed spel tot *iets*, in plaats van — zooals wij het helaas hier zagen — goede tooneelen tot *niets* brengen kan. Bijzonder aardig schijnt ons toe de scène in het tweede bedrijf tusschen Jan Bruining en de Marketenster, maar het best geslaagd is het vierde bedrijf, hetwelk levendig en natuurlijk geschreven, ook het vlugst werd afgespeeld. Gelegenheidsstukken zijn voor ieder litterator moeilijk toch hebben onzes inziens de schrijvers zich vrij goed van hun taak gekweten.

Lof verdienen de Dames Stoetz en Poolman, die aan het geheel veel kleur bijzetten door haar vlug spel.

De belangrijke gebeurtenis der laatste weken is de gunning van den Stadsschouwburg aan de Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel.» We juichen ten zeerste toe, dat het historisch gebouw, de eerste Schouwburg des lands, weder een gezelschap zal ontvangen, dat het ernstig met de kunst meent. We hebben althans van het gezelschap der heeren Van Ollefen; Moor en Veltman sedert het begin van het seizoen geen stukken gehad, die in de verte iets met kunst hebben uit te staan: *Mijnheer en Mevrouw Hanepen*, *Vuur en Strijd*, *Het geheim van Miss Aurora*: laffe aardigheden, misdaden en spookverschijningen, verdienstelijken tooneelspelers als Moor, Veltman en Mevr. Albrecht onwaardig. Heeft dit gezelschap bij gebrek aan belangstelling allicht iets «om den broode» gedaan, daaruit verklaart zich zeker, dat die belangstelling niet grooter is geworden, omgekeerd als bij de Vereeniging, wier krachten steeds zijn toegenomen en wier voorstellingen te Amsterdam (we noemen bijv. *Geld en de Fourchambaults*) getuigen van steeds grooter zorg bij de opvoering en van ijviger streven van de zijde der artisten.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

We moeten terugkomen op onze aanmerking betrekkelijk de uniformen in „Inkwartiering” — we meenden goed ingelicht te zijn, dewijl ons van militaire zijde over eene vergissing was gesproken. Een nader onderzoek heeft ons doen zien, dat de stukken allen echt waren en bij de gewone leveranciers genomen, terwijl de oefeningen bij de repetitiën door hoofdofficieren werden bijgewoond, zoomede dat de officieren van het eene wapen niet altijd volkomen op de hoogte zijn van de uniformering van die van het andere.

De Dames-Patronessen der Tooneelschool, Mevr. M. E. A. Waller-Schill en Mevr. O. Wüste- von Götsch zijn toegetreden tot de Commissie van Beheer en Toezicht over deze Inrichting, terwijl als lid daarvan, wegens drukke werkzaamheden, ontslag heeft genomen Mr. H. P. G. Quack, in wiens plaats is benoemd de Heer B. Ten Brummeler.

De School verlaten hebben de leerlingen Suze Vlaanderen, uit de hoogste en Francisca Friedländer uit de laagste klasse. Daarentegen is, op haar verzoek, wederom als leerling toegelaten Sophie Bos, en is nog eene aanvraag om plaatsing ingekomen, waaromtrent nog geene beslissing kon genomen worden.

Te Leiden is eene Studenten-Afdeeling van het verbond opgericht, die reeds een 70 tal leden telt. Het voorloopig Bestuur bestaat uit: C. Winkler Prins, Voorzitter, M. E. Sepp, Secretaris, D. C. Hesseling, Penningmeester.

Te Leipzig is bij den Uitgever J. A. Barth verschenen eene voor de XVIII-eeuwsche tooneelgeschiedenis van Duitschland hoogstbelangrijke bijdrage van de hand van Fried. Joh. Freiherr von Reden-Esbeck, getiteld: »Caroline Neuber und ihre Zeitgenossen.” Het werk is versierd met het portret der kunstnares in steendruk, en de afbeeldingen van hare woning te Laubegast en een te harer eer aldaar opgericht gedenkteeken; bovendien zijn er aan toegevoegd de similés van twee harer brieven, waarvan één aan Gottsched, en van tal van andere handschriften, benevens twee zoo getrouw mogelijke kopieën van theater-affiches, de een van eene voorstelling van den »Faust,” te Hamburg, op 7 Juli 1738, de ander van die van Regnard's »Distrain,” vertaald als »der Zerstreute,” met een nastukje: »der alte Freyer: Johann Henne,” te Leipzig op 28 Oct. 1647. De uitvoering van het vrij lijvige boekdeel (XII en 357 pagg. in 8o) zeer sierlijk Prijs f 7.80.

De belangrijkste gebeurtenis der laatste weken was ongetwijfeld het bezoek van Sarah Bernhardt, die in *Froufrou* en *La dame aux Camélias* schitterde en van haar toovermacht op het publiek deed blijken. Dat haar gevoelig zenuwstel haar in waarheid doet gevoelen, wat de persoon, die zij voorstelt heet te gevoelen, dat zij daardoor ook meer in hare rol leeft dan dat zij voor het publiek speelt, bleek ten duidelijkste de oorzaak van haar allesbeheerschend vermogen op de toeschouwers te zijn.

Het studenten-tijdschrift »Vrije arbeid», te Utrecht verschijnende, wijdde haar het geheele November nummer, dat tevens haar portret bevat.

De Duitsche voorstellingen, waarop de heer van Lier het Amsterdamsch publiek vergast, geven ons meesterstukken te aanschouwen nu Ludwig Barnay en Charlotte Frohn ons hun zeldzame kunst in *Hamlet*, *Narciss* en *Uriël Acosta* beurtelings te genieten geven. Verdiende Barnay's *Hamlet* bewondering, niet minder indruk maakte zijn spel in de beide andere stukken. Als *Pompadour* vooral gaf Mevr. Frohn blijk van veel talent; wel verloochende zich haar kuust niet in haar *Judith*, maar deze rol eischt meer jeugd.

Adolph Wilbrandt is onder den titel van „artistiek directeur” aan het „Burgtheater” te Weenen verbonden. Hij zorgt *alleen* voor de belangen der kunst; keuze van stukken, *mise en scène* en dergelijk. Voor het administratief gedeelte zorgt zijn mededirecteur, even als hij onder toezicht van een raad van beheer. Zijn inkomen bedraagt 20000 Mark behoudens vergoeding voor woning, rijtuig en enkele andere zaken.

VERBETERING.

In het Verslag der Algemeene Vergadering op blz. 28, regel 17 v. o. staat: den stoot, lees: aanstoot.

In het bij de 1te afl. aan de leden van het Tooneelverbond toegezonden Programma der Tooneelschool zijn een paar drukfouten ingeslopen. Op blz. 5, onder n^o. X staat I, I, II, lees: Kl. I, II; — en onder n°. XII, Kl. I, lees III; op blz. 6, onder n°. XIII: Kl. I, II, lees: Kl. II en onder n°. XV: Kl. I, II, III, lees: Kl. II, III.

Elfde Jaargang.

№ 4.

I December 1881.

HET VERSLAG DER „VEREENIGING.”

De »Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel” breidt aanhoudend het veld harer werkzaamheden uit en was de geschiedenis van ons tooneel tot dus verre eigenlijk die van het Amsterdamsche tooneel, thans zal weldra de geschiedenis van ons Nederlandsch Tooneel eigenlijk zijn, de geschiedenis der Vereeniging: »*Het Nederlandsch Tooneel*” en er is alle kans, dat de Vereeniging den trotschen naam bij haar optreden aangenomen, zal verdienen en handhaven. Daarom achten wij het niet ongepast, een woord te wijden aan het »Verslag van den Raad van Beheer op 31 Okt. jl. in de Vergadering van deelhebbers uitgebracht.” De Verslagen der Vereeniging zullen in later tijd belangrijke bijdragen zijn voor de geschiedenis van het tooneel in de Nederlanden, vooral omdat de statistiek, die anders haar veelkleurige aantekeningen overal maakt, in de tooneelwereld tot een niets is teruggebracht, en alleen de Vereeniging openbaarheid geeft aan de cijfers, die ons een grond voor onze beschouwingen geven.

Dat het streven naar hogere kunst nog altijd zijn vereerders in de minderheid heeft, bewijst het finantieel verslag; immers, terwijl onze Koning 25000 Gulden subsidie gaf, is er slechts een saldo van *f* 11.099,27 d. i. een zuiver *verlies* van *f* 13,900.63 voor het geval, dat de *entrées* alleen de uitgaven moesten dekken. We constateeren dit feit, ofschoon er niets anders uit blijkt, dan dat de Vereeniging en de bevolking der steden, waar ze optrad, niet hetzelfde willen, maar wij willen niet geacht worden te beweren, dat de bevolking gelijk heeft.

Ook is het volmaakt in orde, dat een Schouwburg gesubsidieerd wordt en men dus niet genoopt wordt, niets meer uit te geven, dan de *entrées* opbrengen. Indien men echter vergelijkt, hoeveel hooger gage de Vereeniging aan sommige artisten betaalt, dan ergens anders betaald wordt, dan mag men wel aannemen, dat bij gewone gage de ontvangsten de uitgaven zouden dekken.

Eindelijk zijn het bedrag der ontvangsten en het aantal bezoekers niet alleen afhankelijk van de keuze der stukken, en het spel der artisten: allerlei toevallige omstandigheden vreugde en rouw, hitte en koude, feesten, markten, veilingen, kermissen alles oefent invloed uit op het bezoek van den Schouwburg.

Hoe het met den smaak van het publiek geschapen staat, dat kon echter eenigszins blijken uit de opgave van het aantal keeren, dat een stuk in verschillende plaatsen werd opgevoerd en van de ontvangst, bij elk dier keeren gemiddeld gemaakt.

Dat een overzicht als het hier gegevene nog niet geschikt is, om ons tot bepaalde resultaten te leiden blijkt uit het feit, dat bijv. *Nichtjes roman*, een juweel van een *lever de rideau*, maar eens werd opgevoerd en, *f* 323.13 opracht (*hoe* die opbrengst *geschat* werd, begrijpen we niet),

terwijl *Geld* eene der meest verzorgde voorstellingen die een geheel avond vullen, zesmaal ging en *f* 184.21 per voorstelling opbracht; *Kean*, dat ons een meesterstuk van Bouwmeester te aanschouwen gaf, werd te Amsterdam elfmaal gespeeld en bracht toch gemiddeld niet meer dan *f* 154,45 op, maar een *lever de rideau* als *Een man van principe* (oorspronkelijk en heel goed) werd 6 maal gespeeld en bracht *f* 128.40 op en de *Werkstaking* met 10 uitvoeringen *f* 214.52.

Indien het der „Vereeniging” en we hebben geen reden daaraan te twifelen, *erst* is met haar streven om den smaak van ons publiek te verheffen en te veredelen, dan dient zij voor alle dingen te zorgen, dat we nauwkeurig weten, wat ons publiek bewondert en waardeert, en wat niet, en daartoe zou dus het beste middel zijn, dat de *Vereeniging*, een uitvoerig gespecificeerd jaarverslag uitgaf en dat algemeen verspreidde. In dat verslag zou door de noodige toelichtingen moeten duidelijk gemaakt worden, hoe het komt, dat een schandelijk prul als *Een bruidegom met twee bruidjes* zooveel succes had; trouwers dat het 10 Mei bij de Haagsche kermis gespeeld werd, verklaart er veel van. Hoe berekend werd, wat *Gijsbrecht van Aemstel* opbracht en hoeveel *Kloris en Roosje* is vrij moeielijk te gissen te meer, omdat beide stukken veelal op een avond gespeeld werden.

De Vereeniging gaf in het théâtre van den heer Van Lier in de Amstelstraat 161 voorstellingen met een zuivere opbrengst van *f* 44.522.85 $\frac{1}{2}$, of *f* 276.53 $\frac{1}{2}$ per voorstelling; in het Zomer-Théater 99 voorstellingen met een zuivere opbrengst van *f* 14.442.82 $\frac{1}{2}$ of 155.99 $\frac{5}{8}$ per voorstelling; te 's Hage 88 voorstellingen met een zuivere opbrengst (met inbegrip van het abonnement) van *f* 30561.25 $\frac{3}{4}$ of *f* 347.28 per voorstelling en in de andere steden 44 voorstellingen met een zuivere opbrengst van *f* 13.656.97 of *f* 333.11 per voorstelling. Dit finantieël resultaat geeft al dadelijk aanleiding tot de opmerking, dat de Vereeniging te 's Hage het meest waardeering vindt en dat de voorstellingen, die buiten Amsterdam en den Haag gegeven worden *goed* bezocht worden hetwelk zeer natuurlijk is bij het ontbreken van alle concurrentie. Dat te Amsterdam de voorstellingen des zomers meer bezocht worden dan des winters ligt voor de hand. Tot welke andere beschouwingen die cijfers ook aanleiding mochten geven, ze zouden niets bewijzen voor of tegen den smaak van ons publiek. Meer blijkt ons daarvan uit de lijst van gespeelde stukken. We betreuren, dat gemelde lijst de gemiddelde opbrengst geeft van de voorstellingen in alle steden samen, zoodat het niet wel mogelijk is, uit te maken, aan welke stukken in de verschillende steden bijzonder waarde wordt gehecht. Daardoor komen we tot zonderlinge resultaten. Het meest bracht op eene voorstelling van *Narcis* te 's-Gravenhage en wel *f* 765,55 en het minst *Het onbeheerde goed* 7 maal te Amsterdam gespeeld met een gemiddelde opbrengst van *f* 63.15. Bedenkt men echter, dat dit laatste op 12 Juli 81 voor 't eerst ging en dat daarentegen de *Bibliothecaris* een stuk van gelijk allooi, gemiddeld *f* 420.57 opbracht en dat dit stuk 25 Februari voor het eerst gespeeld werd, dan zien we, dat de smaak in lachwekkende stukken niet afneemt gelijk dan ook blijkt uit het feit, dat opbrachten:

	Gespeeld:	Met de gemiddelde opbrengst:
Een bruijom met twee bruidjes	16 maal.	f 536.74 per voorstelling.
In den Gemeenteraad.	9 „ „	536.24 „ „
De Vrouwenhater.	3 „ „	426.60 „ „
Diplomaat van de oude School.	2 „ „	372.40 „ „
Doctor Klaus.	9 „ „	370.— „ „
De Kiesvereeniging.	13 „ „	361.81 „ „
De Buren.	2 „ „	345.15 „ „
Liefdadige dames.	9 „ „	303.55 „ „
Papa gaf permissie.	1 „ „	300.90 „ „
Ultimo.	24 „ „	292.04 „ „
Amerikaansch of niet.	4 „ „	283.98 „ „
Het meisje van 30 jaren.	14 „ „	192.20. alleen te Amsterdam, 6 Aug. 1881 het eerst-
Fladderen.	14 „ „	156.29. alleen te Amsterdam, 3 Juni 1881.
De familie Lonei.	7 „ „	89.36. alleen te Amsterdam, 27 Juni 1881.

Nu vestigen we de aandacht op die stukken, waarin het roerende hoofdzaak is; dat ze succes hebben is ontwijfelbaar.

Schiller getuigde reeds met zooveel overtuiging

Der Jammer, wenn er nur nass ist, gefällt.

Van deze verdienen opmerking:

De Matroos.	18 maal.	f 460.— per voorstelling.
De Afwezige.	25 „ „	402.— „ „
Angelo.	14 „ „	376.— „ „
Talent en Geboorte.	29 „ „	362.49 „ „
Zege na Strijd.	8 „ „	317.30 „ „
De dochter van Fabricius.	12 „ „	310.33. en dat hoewel dit laatste stuk 20 Aug. voor 't eerst gespeeld werd.
Jean Baudry.	5 „ „	251.96 per voorstelling.
Arbeid adelt.	14 „ „	249.37 „ „
De Werkstaking.	18 „ „	214.50 „ „
Kean.	11 „ „	154.45 „ „
Jean Marie.	18 „ „	144.25 „ „
De Blinde en zijn Geneesheer.	10 „ „	141.90 „ „

Ten slotte stukken, die noch tot uitbundig gelach, noch tot tranenvergieten aanleiding geven, maar die of zich door fijnheid van teekening onderscheiden, of een of ander belangrijk vraagstuk van den dag onsvoorooogen stellen.

Daarvan noemen we:

Tartuffe.	1 maal.	f 550.10 per voorstelling.
Niemand sterft van Blijdschap.	4 „ „	502.90. (Voorstuk).
Othello.	13 „ „	490.— per voorstelling.
Het Albumblad.	3 „ „	453.— „ „
Maria Stuart.	6 „ „	409.45 „ „

Viool van Cremona.	2 maal. ..	372.40	per voorstelling.
De Vonk.	12	362.71.	(Voorstuk.)
Het Kattebelletje.	20	450.—	per voorstelling.
De Heks.	6	328.80.	„
Nichtjes Roman.	1	325.13.	(Voorstuk.)
Demi-Monde.	3	310.—	per voorstelling.
Zelfzucht.	18	297.75	..
De Koopman van Venetië.	12	289.43	..
De Vestaalsche Maagd.	7	278.80	„
Fernande.	4	244.96	..
Adrienne Lecouvreur	6	197.39	..
Geld.	6	184.21	..
Het Blakertje.	2	178.70	(Voorstuk.)
S of Z.	7	105.50	per voorstelling.

Deze staat, de belangrijkste van de drie, geeft ons reden tot tevredenheid. daar inderdaad de beste stukken het meest opbrachten. Duidelijker zou die staat tot ons spreken, indien we ook nauwkeurig wisten, hoeveel personen bij elke voorstelling op ieder der verschillende rangen plaats hadden.

Het zou niet moeielijk zijn uit de gegevens nog tal van andere beschouwingen af te leiden, maar daartoe zouden we nog velerlei andere gegevens noodig hebben. Het zij ons echter vergund, het hierbij te laten en ten slotte den wensch uit te spreken, dat de »Vereeniging" uit haar eerstvolgend Jaarverslag eene statistiek publiek make, waaruit aanleiding kan genomen worden ter beantwoording der volgende vragen:

Waardeert ons Nederlandsch publiek meer het kluchtspel of het treurspel, de draak of het degelijk salonstuk, het Duitsch of het Fransch (aangenomen, dat stukken van gelijke soort uit beide talen vertaald werden.)?

Wat waardeert men meer, stukken van bijzondere letterkundige waarde of stukken, die den acteurs gelegenheid geven bijzondere bewijzen hunner grondige kunstbeoefening aan den dag te leggen?

Zoolang dit alles niet bekend is, weet men niet 1°. of de smaak van ons schouwburgbezoekend publiek vooruitgaat. 2°. in welke richting maatregelen moeten genomen worden om gunstig op den goeden smaak te werken en 3°. of er uitzicht bestaat, dat men — op verkregen resultaten vertrouwend, uitzicht heeft, dat men oorspronkelijke stukken zal gaan waardeeren of eigenlijk, zal kunnen, zal durven spelen.

Amsterdam, 27 Nov. 1881.

T. H. DE BEER.

UIT HET NOORDEN.

I.

Die zich de weelde heeft veroorloofd kennis te maken met de Zweedsche en Deensche dichtwerken, in de oorspronkelijke taal geschreven, heeft zijne moeite niet onbeloond gezien. Vooral het Zweedsch bezit naast zijne »zoetvloeiendheid", waardoor het zich den bijnaam verwierf van »Italiaansch van 't Noorden", eene korte wijze van dictie, die niet weinig bijdraagt om de kernachtigheid te verhoogen. De stoere mannen van

het Noorden paren aan de kracht, die hun eigen is, eene kinderlijke eenvoudigheid. Beide eigenschappen komen in hunne gedichten op treffende wijze uit. Vooral in het *drama*. Krachtige karakters treden op naast personen, die door hun onschuld tot verrukking brengen. Niet zelden vindt men beide in denzelfden vereenigd. — De teeder liefhebbende Eliza, de zachte Quadroon wordt eene boschleeuwin, wanneer men haar heur Harry wil 'ontrukken; als de vervolger van achteren bedreigt en vóór haar de Ohio zich in al zijne verschrikkingen uitstrekt, waagt zij zonder aarzelen den sprong, die redding of dood zal aanbrengen. Haar Harry zal den slavenhouder niet tot buit verstrekken. — Teederheid met kracht, wanhoop met beradenheid, ziedaar wat de persoon van Eliza voor ons zoo aantrekkelijk maakt. En juist dit treedt ons op zoo menige bladzijde bij de Noordsche dichters te gemoet. Hartstochtelijke verlieftheid, die zich gewoonlijk in dweepende verzuchtingen of ongemotiveerde uitroepen openbaart, vindt men bij hen zelden; destemeer waarachtige trouw en onkreukbare liefde, die zich zelf geheel verloochent. Zeldzame persoonlijkheden, die den geest van haar tijd verre vooruit zijn, treden niet zelden in hun drama's op; maar ook dan geeft de wijze van voorstelling, de geheele inkleeding, iets natuurlijks: Het vreemde wordt gewoon, het onbegrijpelijke eenvoudig.

Ik denk hier, om een voorbeeld aan te halen, aan OELENSCHÄGER en bij voorkeur aan zijn DINA, dat ik voor één der schoonste zijner drama's houd.

Dina is eene eenvoudige schoenmakersdochter, die door haar gezond verstand, veel lezen en studie, niet slechts tot eene beschaafde jonkvrouw is opgegroeid, maar zelfs lust heeft gekregen in avonturen; vaak in hoogere sferen zweeft; soms zelfs tot dweepen overslaat; denkbeelden uitspreekt, die eenvoudige zielen de haren te berge doen rijzen; doch in weerwil van dat alles zich eene trouwe dochter, eene liefhebbende zuster, eene reine maagd betoont. Te midden van haar dweepen met idealen ontwikkelt ze meer gezond verstand, dan menig practisch filosoof ooit getoond heeft te bezitten. Maar bovenal de vorm, waarin Oelenschläger haar heur woorden doet inkleeden, verrukt; nu eens door eenvoud, dan weer door stoutheid en elders door schoone beeldspraak.

Doch we willen haar zelve doen spreken. Allereerst als lieve dweepster. Ze bevindt zich bij haar broeder, Rudolf Winhofer en vertelt iets aan diens dochtertje, terwijl zij deze kleedt.

»Er is een kust, hier in ons vaderland,
 Waar 't mulle zand zich uitstrekt ver in zee.
 Daar ziet men enkel zand en water; doch
 Wanneer de wind wat opsteekt ziet men niets:
 Dan mengt het zand zich met de grijze golven,
 Dan valt de linie, die de wolken scheidt
 Van 't water, weg.

DE KLEINE DINA.

En wat nog meer?

DINA.

Daar staat

Een kleine kerk, waar eens een lieve bruid
 Des nachts gedood werd en begraven, juist
 Nadat ze was gehuwd voor 't heilig outaar.
 Doch - 't is ook waar --, dat heb ik al verteld.
 Niet ver van daar verheft zich stout een slot,
 En in de buurt verrijst een andre kerk,
 Vol schilderijen, en op een van deze
 Aanschouwt men, op een doodbed uitgestrekt,
 Twee dames, met de lijkkleur op 't gelaat;
 En op de dekens liggen aflagbrieven,
 Heur door den Paus gegeven voor een moord.
 Twee ridders waren er, die haar beminden,
 Doch haar bedrogen en tot wanhoop brachten.
 De beide freules waren dappre meisjes,
 Die nimmer ongestraft zich lieten hoonen.
 Ze spoedden zich ter kerke met twee dolken
 En vonden daar de ridders bij Gods outaar
 En doodden hen.

DE KLEINE DINA.

Zij voeren toch ten hemel

Omdat zij juist bij 't heilig outaar stonden?

DINA.

Ja, daarom wreekten deze freules zich
 Op deze wijze: want ze wilden slechts
 Het tijdelijk leven hun ontnemen, niet
 Hun ziel de zaligheid bij God ontrooven.
 En later gaf de Paus haar ook een aflag.
 Maar toch was deze zonde vreeslijk groot:
 En daarom vonden ze in haar graf geen rust:
 Ze spoken elken middernacht nog rond
 Bij 't bleeke maanlicht, dat zich vriendlijk mengelt
 Met hare losse, lange, gouden lokken.
 Dan zweven zij de kerk onrustig door
 En buigen zich voorover tot de bloedvlek,
 Om met heur glanzend haar die uit te wisschen;
 Doch immer te vergeefs, de bloedplek blijft,
 En als de klok dan dreunend twaalf doet hooren
 Verdwijnen ze onder zuchten."

JOHANNA, de moeder der kleine spreekt de vrees uit, dat zij met dergelijke verhalen haar kind bederven zal, waarop Dina antwoordt:

»Geloof me, 't kan geen kwaad mijn beste zuster
 Dat soms de geest geschokt wordt door een schrikbeeld.
 Dat vreeslijk aangrijnst, plotseling verrijst.
 Wij arme en alledaagsche wezens, die
 Bedeeld zijn met een weinig fantasie,

En met gevoel, bewegen ons zoo gaarne
 In 't ijdel hersenschimmig rijk der geesten.
 't Gelukt ons echter zelden. — O, ons lichaam
 Gevoelt geen sterker aandrang tot het voedsel,
 Dan onze geest zich uitstrekt naar 't verkeer
 Met al wat hoog is, zeldzaam en verheven.
 Maar — dat is dra voorbij. Slechts kinderen
 En dichters zweven in die wereld rond —
 En ridders — bovenal in oude tijden --
 Maar — somtijds ook nog thans.

JOHANNA.

Mijn lieve Dina
 Uw gansche wezen blijft me steeds een raadsel.
 Me dunkt, ge zijt tezaamgevoegd uit twee
 Verschillende naturen.

DINA (lacht).

Ja — als allen!
 Uit deugd en ondeugd, uit verstand en dwaasheid,
 Uit ziekte en uit gezondheid; één natuur
 Heet kalmte, die verwant is aan den dood;
 En de andere onrust, 'tis het leven zelf;
 Ons leven toch is enkel onrust. Doch
 De flegmatieke -- zij gewent zich licht
 Aan 't sterven, en zij sluimert even zoet
 In 't zachte dons, als eens in 't kille graf;
 Maar hij die leeft met frische levenskracht,
 Verlangt iets meer dan slapen, werken,
 Dan eten, drinken, dan zich kleeden en
 Ontkleeden, en gelijk een werktuig zich
 Voortsleepen naar den dagelijkschen arbeid.
 Hij zoekt naar daden, die zijn hart doen trillen
 Van vreugd of van ontzetting — en hij slaat
 Zijn vleugels vroolijk uit, gelijk de vlinder,
 Die fladdert in den gouden zonnegloed,
 Eer haar de teedre vlerkjes weer ontvallen."

Zie, dit zijn haar idealen! Helaas, ze zijn niet verwezenlijkt. Eens had zij gedacht die vervuld te zien. Een ridder had haar in den tuin van het ridderslot zijne liefde geopenbaard. Deze bekentenis komt nu voor het eerst over hare lippen:

↳Dat was *mijn* ridder! Aan mijn boezem viel hij,
 En aan mijn vinger stak hij dezen ring.
 Hij zeide: Dina! nu zijt gij mijn liefste,
 En als we buiten zijn dan drukt uw mond
 Den lang begeerden kus op mijne lippen!
 Betooverd stond ik op en volgde ik hem;
 Maar toen ik onder 't weggaan nog eens omzag,
 Kwam Ridder Ebbes bleeke dochter neer

Van 't doek waarop haar beelt'nis was gemaald.
 Heur haren golfdén ord'loos langs heur schoudren.
 Zij weende, wóng heur handen, dreigde, bad.
 Ik snelde voort, verhaalde mijn visioen
 Den ridder — en hij lachte en trok mij zachtkens
 In 't maanlicht, — en hij nam daar kus op kus.
 Toen haastte hij zich slotwaarts naar zijn vriend,
 En reisde heen. Ik zag hem nooit terug. —
 Dat was, mijn leven! uw gelukkigst uur,
 Dat was de schoonste Junidroom; en nimmer
 Zal 't zonlicht zóó verkwikkend mij bestralen
 Als in dien nacht het licht der bleeke maan."

Die persoon was Corfitz Ulfeld, de rijkshofmeester van Denemarken, die zich in den vreemde als vrijgezel bij haar had voorgedaan, terwijl hij reeds man en vader was.

Laten we Dina hooren van eene andre zijde. De geheimraad en overste Walter had haar reeds jaren bemind en ofschoon hij in dien tijd tot een hoogen rang was opgeklimmen, nog verlangde hij het arme meisje ten huwelijk. Hij beging echter de onvoorzichtigheid met Dina's neiging voor het bovennatuurlijke den spot te drijven. Hierop roept Dina vertoorn uit:

„Wat ernstig, nuttig!

Veracht slechts poëzie, veracht bezieling!
 Ban uit het leven al wat zeldzaam is
 En avontuurlijk, groot! Neem u tot voorbeeld
 Den krijgsman en den landman bij zijn ploeg.
 Ruk alle bloemen uit des levens lusthof!
 En wet den bijl der industrie op 't voorhoofd!
 Houw elken vruchtboom om, hij geeft geen brood!
 En zaai slechts haver, rogge, gerst en erwten!
 Sloop ieder oud, verheven ridderslot!
 Bouw in de plaats een schapenstal of dorschvloer!
 Ploeg om de graven der ontslapen helden!
 Waa: toe nog torens? Trek de torens om!
 Men treft ze toch met bommen in den oorlog
 Maak alles vlak en bouw der nijverheid
 Verrukt een altaar op die vlakte! Dan,
 Dan zal men u den naam van held verleenén,
 Dan doet de tijd door u een reuzenstap."

Het tooneel verandert. Walter is vertrokken en Rudolf Winhofer verschijnt dronken met een sergeant, die hem in dien toestand voor het leger had geworven. Algemeene wanhoop, te midden waarvan Dina plotseling verdwijnt en in het volgende oogenblik met Walter terugkeert. Een enkel woord van dezen laatste is voldoende om Winhofer van soldaat weder in metselaar te veranderen. En Dina?

„O Walter! 'k heb u wreed miskend, vergeef me!
 'k Had altijd achting voor uw edel hart,
 Uw vlijt en geestkracht; maar ik dacht u koel

Gelijk 't getal, de lijnen en de cirkels,
 Koud als uw zwaard. Hoe dwaas was die gedachte!
 Neen, Walters sterke geest mist geen bezieling,
 En — wat van alles mij wel 't meeste kost —
 Vrijwillig — zal ik mij voor hem verneedren,
 En hem deemoedig vragen om — vergeving.
 De dankbaarheid vergeet een weldaad nooit.

Thans waagt Walter zijn kans nog eens. Dina belijdt hem, dat haar hart niet vrij is, en op hare mededeeling, dat Corfitz Ulfeld de bevoorrechte persoon is, roept Walter uit:

„Ha ongelukkige! vaarwel voor eeuwig!

Bijtend scherp zijn hare woorden in het volgende bedrijf tegen Corfitz Ulfeld, dien zij, als Amagerboerin verkleed, in zijn tuin opzocht, om hem den ring terug te geven en dan voor eeuwig van hem afscheid te nemen. Ulfeld doet het voorkomen alsof hij uit *vriendschap* den ring aan haar vinger had gedaan.

„Dan blijft hij zitten! — Dina komt derhalve —
 Als uw vriendin. Zij brengt u een bezoek,
 En wenscht u veel geluk met uw tehuiskomst,
 Was zij voornaam genoeg, zij kwam aan huis,
 Zij kwam dan in een rijtuig — met zes paarden —
 Dronk thee en koffie met u, bij uw vrouw,
 En vroeg dan hofflijk of Uw Excellentie,
 Mijnheer de graaf, altijd gezond geweest is.
 Doch — daar ik slechts een burgermeisje ben —
 Zoo kies ik tot audiëntiezaal een plaats,
 Voor burgermeisjes meer geschikt. De laatste
 Was groot: Een woesteniĳ — een kerk; en deze
 Is klein. Mij dunkt zelfs dat *gij* kleiner werdt,
 Schoon meer gezet. Help St. Kristoffel, help!
 Bedriegt mijn oog me, of draagt gij reeds een pruik?”

Terwijl ze nog aan het spreken zijn verschijnt Christina Eleonora, de dochter van Christiaan den vierden, en vrouw van Ulfeld. Zij heeft een fleschje met vergift bij zich, dat een dokter in Ulfelds kabinet had laten staan. Ulfeld had dit fleschje in de handen gehad en mijmerend zich laten ontvallen, dat zulk een fleschje dienst zou kunnen doen om den koning, zijn vijand, uit den weg te ruimen. Zijn vrouw vraagt hem het fleschje te begraven, daar zij nog huiverde van de vreeselijke woorden, die hij in zijn drift had uitgesproken. Dina, die achter een boom verborgen is, hoort die woorden, snelt weg en komt ademloos bij Walter, om Ulfeld als koningsmoorder aan te klagen. Ulfeld loochent; Eleonora bekent, om haar man te redden, dien zij wellicht verkeerd verstaan heeft. Dina wordt gevangen genomen, gepijnigd en ter dood veroordeeld. Walter en Ulfeld willen haar redden; zij weigert en wordt onthoofd. Verheven is zij op het oogenblik, waarop de beul met de marteltuigen binnen treedt:

»Wat zie ik daar? De pijnbank!
 Ó dat is heerlijk! Welk een prachtig middel
 Om tot den grond des harten door te dringen;
 Om 't hart te dwingen, dat de stem der rede,
 Der deugd en godsvrucht geen gehoor verleent,
 En dat geen acht slaat op die hoogste pijnbank,
 't Geweten, dat in ieders boezem klopt.
 Een heerlijk middel! wel een weinig plomp!
 Handschroeven, touwen, raaden — zijn toereikend
 Voor overtuiging, wil, gedachte, plicht —
 In 's menschen hart het allerheiligste.
 Waarom vervaardigt men geen hersens, harten
 Van hout en ijzer? Christus werd gevraagd
 »Wat waarheid is'' -- hier, hier kan men dat leeren.
 Ja, bij den Hemel, een voortrefflijk ding,
 Een eer voor onzen tijd, voor 't Christendom.
 Gij offert thans nog menschen aan den Moloch,
 Zoo goed als Mexicanen en Karthagers —
 En zoo vereert gij — de rechtvaardigheid.

Flink Dina! Moed! De zaak beteekent niets!
 Uw lichaam wordt gekneusd — en deze leden,
 Door jeugdige oogen vaak bewonderd — wreed
 Verpletterd — ja! 't Is smartvol, maar uw naam,
 Uw goeden naam hebt gij gered. Schep moed!
 Slechts korten tijd — en alles is voorbij.
 Ge laat een onbevleeten naam hier achter.
 'k Treed zonder schroomen in uw heiligdom
 En vrees den rooden offerpriester niet.
 Gaap, gruwbre krokodil, verzwelg uw buit!

(Een man in roode kleederen treedt binnen.)

DINA, *(verbleekt en wankelt.)*

De geest is wel gewillig — 't vleesch is zwak.
 Mijn moed begeeft me — 'k houd dat nimmer uit!
 Jezus Maria! Ach, vergeef die zonde.
 'k Beken; ik heb gelogen!....."

Zoo had dan de pijnbank eene onschuldige schuldig verklaard. En nu hare laatste oogenblikken:

„Corfitz! 'k ben een zondares
 En gij een zondaar. Laat bij 't ochtendkrieken
 Ons niet de waarheid loochnen! Waartoe zou
 Ik langer leven? Neen, mijn bloem viel af.
 Mijn liefde — schoon misdadig en verboden —
 Verloor haar rozen; slechts de dorens bleven —
 Ik wil, terwijl ik biecht, mijn woorden niet
 Met pralende welsprekendheid versieren.
 Doldriftig overtrad ik de natuur,

En koketteerde met een trotsche luim,
 Die 't minst de vrouw betaamt. — Ha, maar ook gij —
 Gij — Corfitz — heb geen beetre rol gespeeld!
Ik wenschte een avontuur der riddertijden.
 En *gij* hun macht, hun grootheid en hun eer,
 Ik was voor vrouw een al te krachtig man,
 Maar gij voor man een al te zwakke vrouw. —
 De glans der eigenliefde leidde u, als
 Een dwaallicht, in moerassen. 't Gaat u slecht,
 Dat kan niet anders. Corfitz Ulfeld! Hoor
 Mijn laatsten droom: Ik stond weer in uw tuin,
 De plaats van onze ontmoeting; — Uw paleis
 Verdween, de schoone boomen, bloemen, — alles;
 Slechts enkele ruwe steenen bleven staan.
 Ik zag u als een balling droevig sterven,
 In de armen uwer zonen, bij een zee;
 En nauwelijks vond uw lijk een laatste rustplaats
 In 't groene gras bij een vermolmden boom;
 Een treurwilg gaf u echter nog zijn schaduw, —
 En stond daar op uw graf, als — monument."

Ieder kent Oelenschlager's „Axel och Valborg”, weinigen kennen zijn „Correggio”, en enkelen slechts zijn „Dina”.

Het was mijn plan niet, hier een kritiek over dit drama als kunstwerk uit te spreken. Als de redactie van »het Nederlandsch Tooneel” 't mij vergunt, wensch ik later eene studie aan dezen dichter te wijden. Ik wilde thans slechts doen uitkomen, welke bloemen er op den dichterbodem van het Noorden wassen.

Het was Dina, die mij voor den geest kwam, toen ik kennis maakte met een drama uit den nieuweren tijd, vervaardigd en mij toegezonden door Chr. Lagus te Wiborg in Finland. Het is getiteld *Drottning Filippa* d. i. „Koningin Filippa.” Tusschen *Dina* van Oehlenschläger en *Drottning Filippa* zijn inderdaad veel aanrakingspunten; terwijl ik mij toch verzekerd houd, dat de schrijver van het laatste nimmer het eerstgenoemde drama onder de oogen heeft gehad. Ik meen dit tevens als een bewijs te moeten houden voor mijne vooropgezette meening, dat het karakter van het Noordsche volk volkomen berekend is dergelijke personen te scheppen, als wij in Dina afschetsten. Ook »*Drottning Filippa*” is gespierd, krachtig, week, bloemrijk, verheven, eenvoudig, in één woord vol afwisseling en de lezing dubbel waard. Het is mij nog onbekend of de opvoering in Wiborg, Helsingfors en Stockholm succes heeft gehad. Mij dunkt echter, dat de vaderlandsche stof en de dramatische inkleeding daarvoor een waarborg zijn. Aangenaam is het mij intusschen dit „skadespil” te kunnen bekend maken, te meer daar er te onzent, voor zoover ik weet nog geene melding van is gemaakt. Ik houd mij voor, in een der volgende nummers over dit drama en, in verband daarmede, over het tooneel in Zweden nader te spreken.

T. VAN LINGEN.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

II.

»Chez lui ce n'est pas pouvoir, mais vouloir" schreef de onderwijzer van de Fransche school eens op mijn gedragboekje, toen ik een tijd lang niet goed had opgepast. Of de man gelijk had zullen we voor 't oog blik maar in het midden laten, maar de door hem gebezigde woorden en het tegenovergestelde daarvan, het Ovidiaansche »ut desint vires, tamen est laudanda voluntas" kwamen mij onwillekeurig voor den geest, toen ik onlangs kort na elkander twee tooneelvoorstellingen in de Amstelstraat bijwoonde. Het waren *Susanne*, oorspronkelijk blijspel in twee bedrijven van P. F. Brunings, ten tooneele gebracht door de Groot en Co. en *Andréa*, tooneelspel in 4 bedrijven van Sardou, opgevoerd door *Het Nederlandsch Tooneel*. We zagen immers aan den eenen kant de hh. de Groot en Co. met hun nu juist niet in alle opzichten uitmuntend personeel een stap doen ter bevordering van onze eigene tooneelletterkunde, door een oorspronkelijk, zij 't dan ook zeer zwak stuk op te voeren. En *het Nederlandsch Tooneel* met het beste gezelschap van Nederland belooft wel heel veel in dien geest te zullen doen, maar komt, wat Amsterdam betreft, die belofte al heel slecht na. Een paar maanden geleden werd een lijst openbaar gemaakt van een zestal oorspronkelijke stukken, die door de Vereeniging ten tooneele zouden worden gebracht, we kregen daarvan slechts een gelegenheidsstukje van de hh. J. van Maurik Jr. en F. A. Buis, heel aardig in elkaar gezet, maar meer niet; de schrijvers zullen zeker de eersten zijn om dat te erkennen. Waar blijven nu de andere? Men zal mij zeggen, dat een tooneelgezelschap niet leven kan van het geven van oorspronkelijke stukken, daar men volkomen onzeker is of ze slagen zullen of niet. Toegegeven. Maar waarom dan uit het buitenlandsch repertoire geen betere keuze gedaan? Was er niets anders te vinden dan *Andréa*, een der oudste, minst geslaagde stukken van Sardou? Enkele tooneelen ervan verraden wel reeds de latere meesterhand, maar het geheel is van dien aard. dat we een zeer ontwikkelde dame hoorden zeggen, dat het schande was om door de namen van Sardou en van mej. Josephine de Groot, die als *gast* de hoofdrol vervulde, het publiek naar den schouwburg te lokken en het dan zoo iets voor te zetten. We laten den inhoud van *Andréa* voor wat hij is, en zouden er misschien geheel over gezweven hebben, als we het niet innig jammer vonden, dat de Vereeniging haar krachten op die wijze misbruikte. Immers door in dit stuk op te treden heeft mej. Josephine de Groot getoond, dat zij wil luisteren naar den raad van haar vrienden. Zij reikt niet meer naar wat te hoog voor haar hangt, en levert dus niet meer 't beeld van iemand, die *wil* wat hij niet *kan*, maar blijft binnen de grenzen van haar talent, dat werkelijk niet alledaagsch is. Zoo *Andréa* niet als een baksteen gevallen is, dan heeft de Raad van Beheer het aan haar te danken: want wat ze

ons in de titelrol te zien gaf, was goed doordacht, sober en zeer verdienstelijk. Ook de overige vertooners verdienen allen een woord van lof, uitgenomen de hr. de Jong, die dan ook een alles behalve sympathieke persoonlijkheid moest voorstellen, te weten: een jong getrouwd man, die een allerliefst vrouwtje heeft, maar een danseuse naloopt, cadeautjes geeft en zelfs nareizen wil, en daarvan alleen terug gehouden wordt, doordat men hem in een krankzinnigengesticht opsluit.

Zooeven noemde ik het blijspel van den hr. Brunings, *Suzanne*, een zwak stuk en ik geloof daarmede niet te veel hebben gezegd. Een huisvader, die toelaat, dat zijn vrouw en oudste dochter, *Beatrix*, meer aan haar toilet verteren, dan zijn kas velen kan, en een gemaskerd bal geven, waarop de tweede dochter, *Suzanne*, niet genaken mag, omdat er geen tijd is haar een costuum te bezorgen, is iemand, die al van 't eerste oogenblik onze antipathie opwekt, evenals de wufte moeder, wier eenig doel is, de even wufte *Beatrix* aan den man te brengen. Daar komt een jonggezel uit Oost-Indie over. Die moet en zal *Beatrix* ten huwlijk vragen, zoo bepalen 't ten minste de ouders en *Beatrix* zelve, maar 't noodlot wil 't anders; toevallig ontmoet hij *Suzanne*, die een bij de hand ingenuitétje, is al wordt ze zoo wat als Asschepoester behandeld, en vat terstond groote genegenheid voor haar op. Hij zal dan ook 's avonds op 't bal masqué komen. Daar houdt hij, zich voor een ander uitgevend, én den vader, én den moeder, én *Beatrix* voor den gek en eindigt met zich te démaskeeren en *Suzanne* ten huwlijk te vragen, welk aanzoek natuurlijk toegestaan wordt.

Wanneer in een blijspel geen enkel lachverwekkend of geestig tooneel voorkomt, en zoo iets, dan geeft een gemaskerd bal daartoe gelegenheid, wanneer het dus geheel gedragen moet worden door een enkel *bon mot*, dan kan het onmogelijk succes hebben. Toch heeft *Suzanne* nog eenige opvoeringen beleefd, en dat doet ons genoegen, ten eerste voor den schrijver, want hij heeft nu zelf de gebreken van zijn stuk kunnen leeren kennen, die natuurlijk bij een opvoering eerst recht aan het licht treden, en ten tweede voor de hh. de Groot en Co, die alles gedaan hebben, wat in hun vermogen was, om het stukje te doen slagen. De hr. de Groot, de vader, en mevr. Götz-Scheps, de moeder, waren keurige types en mej. Kiehl een lieve *Suzanne*.

Bleven we én met *Andréa*, én met *Suzanne* laag bij den grond, des te hooger sfeeren betraden we bij twee van de *Gastspielen* van den terecht beroemden Ludwig Barnay. *Hamlet* en *Uriël Acosta* hebben we van hem gezien en we hebben genoten. Niet omdat Barnay een tooneelspeler is, die door de groote warmte of door overweldigend naturalisme van zijn spel de toeschouwers meesleept, maar wel omdat alles van het eerste woord, dat hij zegt, tot het oogenblik, waarop hij stervend neerzinkt of 't tooneel verlaat om zich dood te schieten, met zorg bewerkt is. Hij levert een geheel, waarbij wel is waar hier en daar, vooral in den *Hamlet*, iets meer gloed en vuur niet geschaad zou hebben, maar toch zóó meesterlijk schoon, dat men onwillekeurig met zijn opvatting vrede moet hebben. Die van *Uriël Acosta* is de ware daarvoor staat ons 't feit borg, dat hij die rol geheel naar de aanwijzing

van den schrijver, Gutzkow, speelt. Wie zal intusschen beslissen, of zijn *Hamlet* zóó was, als Shakespeare zich zijn held gedacht heeft? Eén zaak doet er ons aan twifelen: voordat *Hamlet* met *Laertes* schermt vraagt hij hem vergeving voor den moord op *Polonius*, »want' zegt hij »niet ik, niet Hamlet, bedreef die daad, maar »mijn waanzin." Waarom anders liet Barnay die woorden weg, dan omdat ze niet met zijne opvatting strookten?

Hoe dit echter ook zij, ik heb genoten bij beide stukken, maar bij *Uriel Acosta* nog 't meest, misschien wel omdat Barnay's omgeving daarbij veel beter was; Charlotte Frohn toch speelde met het haar eigen talent de *Judith*, en Lederer vervulde wel slechts een episodisch rolletje, maar zoo meesterlijk, dat een groot deel der toejuichingen na het eerste tafereel van het 4e bedrijf zonder twijfel hem golden.

Van de vier door mij in de laatste weken bijgewoonde tooneelvoorstellingen bestonden dus twee uit meesterstukken, vertolkt door eene zeer verdienstelijke kunstenaar met een omgeving die vooral in *Hamlet* ver, zeer ver bij hem achterstaat en waarvan geen enkele, natuurlijk behoudens Ch. Frohn en Lederer, tegen zijn taak is opgewassen; een ervan, *Suzanne*, is alleen reeds te prijzen om het doel, dat de hh. de Groot & Co. ermede beoogden; en het vierde, *Andréa*, bleek niettegenstaande de verdienstelijke uitvoering, niettegenstaande den naam van Sardou geen gewild stuk te zijn. Zal nu de Vereeniging *Het Nederl. Tooneel*, het échec met *Andréa* geleden, weer goed kunnen maken door de opvoering van het op en top Fransche *Le monde où l'on s'ennuie* *) met mej. Jos. de Groot als *ingenuité*? Zal de *Hamlet* tegen het einde van Januari haar lauweren baren? Wie weet wat de toekomst in haar schoot verbergt? Misschien wel een van de aangekondigde oorspronkelijke stukken....

ROTTERDAMSCH CORRESPONDENTIE.

III.

ROTTERDAM, 24 November.

De heer van Zuylen heeft in *De sprookjes van tante Weydemann* van Gensichen een verdienstelijk stukje op het tooneel gebracht. De schrijver weet natuurlijke menschen op te voeren en onderhoudende tooneeltjes te schilderen. Hij zoekt zijn kracht niet in misverstanden en min of meer laffe grappen, maar weet zijn handeling geleidelijk te ontwikkelen. Hij blijft evenwel laag bij den grond, en er bestaat zekere wanverhouding tusschen de alledaagsche toestanden, de eenvoudige gesprekken, en de wijsgeerige les, die hij in zijn werk tracht te prediken.

De heer *Bertram* is een man van zaken, een boekhandelaar, die er zich op beroemt geheel en al een man van onzen modernen, material-

*) De rolverdeeling zal zijn: de *hertogin* mevr. Kleine, de *gravin* mevr. van Sluyters, *Susanne* mej. de Groot, *Lucy* mej. Poolman, *Jeanne* mej. Sablairolles, *Bellac* de hr. Morin, *Roger* de hr. de Jong, *Raymond* de hr. Tourniaire.

stischen, geld jagenden tijd te zijn. Zijn kinderen, twee meisjes, en zijn pleegzoon zijn opgevoed door een schoonzuster tante *Weydemann*, de sprookjesvertelster, die de ideale zijde van het leven vertegenwoordigt, en daarom voortdurend spot van hem heeft te lijden. Een der meisjes erft den vaderlijken aard, doch de andere, die juist van kostschool thuis komt, heeft deel aan de poëtische natuur harer tante, en ook de pleegzoon, die na volbrachte studiën van een lange reis terugkeert, heeft een geopend oog voor het ideale en een afkeer van het uitsluitend praktische streven van zijn pleegvader. De droom van dezen is, dat zijn pleegzoon *Kurt* zal trouwen met zijn praktische *Amelie* en in de zaak zal opvolgen. Het aanhoudend smalen op wetenschappelijke studie en op poëzie stuit echter *Kurt* tegen de borst en voor man van zaken voelt hij zich niet in de wieg gelegd. De oude boekhouder *Görke* echter weet verzoening teweeg te brengen tusschen de twee strijdige elementen. Hij zet een soort van samenzwering tegen *Bertram* op het touw; tast hem eerst in zijn zwak door hem met behulp van een invloedrijk koopman een titel en een ridderorde te bezorgen; laat door *Kurt* een tijdschrift redigeeren om den boekhandelaar te toonen, dat men ook met een ideale opvatting van het leven iets uitrichten kan; doet de sprookjes van tante anoniem drukken en maakt, als zij buitengewonen opgang maken, dat *Bertram* het kopyrecht koopt, — en door dergelijke manoeuvres wordt nu de man van zaken van de kracht van poëzie en idealisme overtuigd. *Kurt* en *Amelie* hebben intusschen bemerkt voor elkander niet geschikt te zijn, en *Kurt* heeft zijn poëtisch nichtje *Hertha* lief gekregen, terwijl *Amelie* in bovengenoemden koopman te rechter tijd een meer praktisch aanbieder vindt.

Dat moet nu heeten de overwinning van het idealisme op het materialisme! Die bedoeling is geheel mislukt, want de gansche opvatting is ten slotte zoo materialistisch mogelijk. De zegepraal van het idealisme bestaat toch in niets anders dan dat aangetoond wordt, dat men uit idealisme ook geld kan slaan. Van bekeering kan dus ook bij den ouden *Bertram* geen sprake wezen: hij ziet eenvoudig, dat hij als man van zaken niets slim genoeg is geweest en dat hij ten onrechte heeft gemeend met sprookjes en poëzie en populaire wetenschap geen geld te kunnen verdienen, maar tot een andere hoogere opvatting van het leven komt het bij hem niet. Integendeel hij zakt nog wat lager, nu hij zich ten slotte echt ploertig verheft op het bezit van titel en ridderorde, waartegen hij vroeger weinig minder ploertig uitvoer. Wij zeggen niet, dat de schrijver zelf geen hooger opvatting koestert. Integendeel: daargelaten dat het wat al te zeer den Duitscher verraaft een ideale levensopvatting te vereenzelvigen met het bestudeeren van Kant en het lezen van sprookjes, moet getuigd worden, dat in de gesprekken, vooral van tante *Weydemann*, den vriend harer jeugd *prof. Kramer*, *Kurt* en *Hertha* een juiste waardeering van ideaal en poëzie tot haar volle recht komt. Maar zijn fout is, dat het hem niet gelukt is de waarheid, die hij met woorden predikt, in zijn handeling te belichamen. Hoe de schrijver zelf van de waarde van het idealisme doordrongen is blijkt overigens nog te meer uit de voorliefde, waarmede de personen, dragers van die idee, zijn bewerkt, terwijl de

schildering der materialisten veel zwakker is. Menschen als *Bertram* en de koopman *Tillig*, die werkelijk praktische mannen zijn, snoeven daarop niet zoo voortdurend. Zij zeggen niet ieder oogenblik zelf, dat zij niet geven om poëzie en romantische ideeën, zij vertellen niet aan een meisje, dat zij ten huwelijk vragen, dat zij niet door een zoo ouderwetsch gevoel als liefde gedreven worden. Zeer gelukkig echter is *Bertram* geschetst waar hij zich overgeeft aan overpeinzingen, of hij den titel van staatsraad (en hofboekhandelaar, wat voor een Duitscher natuurlijk een heerlijke onderscheiding is) en later of hij de ridderorde zal aannemen.

De heer van Zuylen was *Bertram* en onverbeterlijk was de humor die hij in deze laatste tooneeltjes wist te leggen. In de eerste bedrijven vonden wij hem wat al te ruw: de boekhandelaar toont zich het gansche stuk door bij zijn bijzonder positieve denkbeelden toch een goedhartig man, en daarom was de vrij onhebbelijke toon waarop hij zijn schoonzuster en zijn boekhouder afsnauwt, minder op zijn plaats. Alexander Faassen was met recht de oude, leuke boekhouder, die zich bescheiden op den achtergrond houdt, maar die eigenlijk de spil is waarom alles draait. Het meest op den voorgrond treedt de rol van *tante Weydemann*, waarvan mevr. van Offel-Ktey een zorgvuldige studie had gemaakt. Ontbrak er echter aan haar spel een »ik en weet niet wat,» wij gelooven dat het toe te schrijven is aan het mystieke en *schwärmerische* waas, dat over haar rol ligt uitgebreid, en dat eigenlijk alleen een Duitsche tot zijn recht kan doen komen. Hetzelfde valt op te merken over het spel van den heer Chrispijn, die *Kurt* voorstelde: hij is veel te positief om zich in het eenigszins dweepzieke en droomerige van zulke een karakter in te werken; daardoor mist bijv. zijn verhaal van het Memnonsbeeld alle effect. Het best in die stemming van het stuk was mevr. de Graef als *Hertha*. Al was er voor haar als *Lionnette* in de *prinses van Bagdad* meer gelegenheid om te schitteren, wij zien haar veel liever in zulk een eenvoudiger rol. De schalkschheid van het kostschoolmeisje, dat vol levenslust huiswaarts keert; de verslagenheid der verliefde, die meent, dat haar min onbeantwoord is; de uitgelatenheid der gelukkige minnares. deze toonladder der gevoelens wist zij met veel warmte en natuurlijkheid weer te geven. Wij gelooven, dat dergelijke rollen voor haar een uitnemende leerschool zijn om het theatrale en pompeuse af te wennen, dat haar aankleeft, als zij in figuren als die van *Lionnette* optreedt.

De min beduidende rollen werden over 'tgeheel niet zonder verdienste gespeeld. Vooral den heer van Nieuwland komt een woord van lof toe voor de wijze, waarop hij den schilder weergeeft, die verrukt is over de verpletterende kritiek door de pers over zijn schilderijen uitgeoefend. De oude professor, de heer Rentmeester, was wat te stijf en te koud tegenover zijn vroegere geliefde.

Ter afwisseling wordt tegenwoordig door van Zuylen een draak gegeven *Het Vischwijf* betiteld, een onmogelijke historie uit den jare 1804.

Een volgende maal over *De Zoon van Coralie* van de Vereeniging, dat ik nog niet in de gelegenheid was te gaan zien.

R. M. L.

EEN EN ANDER UIT DE GESCHIEDENIS VAN HET DECORATIEF EN HET KOSTUUM.

Het tooneel, de *scène*, was langen tijd in de 16de en in een gedeelte van de 17de eeuw, niets dan een verhoogde vertoonplaats, zonder scherm of decoratie, alleen met tapijten afgesloten. De gordijn op den achtergrond splitste zich in tweeën en daarachter zag men een tweede ruimte, die als het inwendige van het huis of als tweede vertrek dienst konde doen. Moest een der handelende personen een reis maken, hij vertrok aan de eene zijde, trad van den anderen kant weder op — en de reis was volbracht. Waar de eenheid van tijd en plaats streng in acht werd genomen, was het bezwaar zoo groot niet. Bij Shakespeares stukken echter, waar de plaats der handeling in één zelfde bedrijf soms vier- of vijfmaal verandert, moest een bordje dienen om den toeschouwer wegwijz te maken.

Het kostuum, als meer onmiddellijk met den handelenden persoon in verband staande, werd van iets meer gewicht geacht. Merkwaardig zijn de volgende voorschriften, die Adam Puschman, leerling van den beroemden Hans Sachs, schoenmaker en Meistersänger als zijn beroemde meester, als »Vermahnung an die Christlichen Leser und die Actores.» geeft voor de opvoering van zijn »Grosze Comödia von dem frommen Allvater und Patriarchen Jakob und von seinen lieben Sohne Joseph zusammt seinen Brüdern»:

1. *Die Brüder Josephs müssen einerlei Röcke und Hüte, auch Hirtenstäbe haben.*
2. *Jakob musz einen Jakobshut und Rock haben, darzu einen schönen groszen langen grauen Bart und Haar.*
3. *Der Engel Gottes musz seinen englischen Sonnenschein und gelbe krause Haare haben, enz.*

Naarmate de verhouding tusschen de dramatische poëzie en de tooneel-speelkunst zich wijzigde, en de laatste meer zelfstandig op den voorgrond trad, moest ook aan decoratief en kostuum meer aandacht worden gewijd. Het tapijtbehang voldeed niet meer. De schilderkunst werd te hulp geroepen en men zag de handeling verplaatst in het bosch, de zaal of de boerenwoning. Werd daardoor de verbeelding van den toeschouwer iets meer beperkt, ook binnen die grenzen had zij nog vrij spel. Het bosch toch moest beurtelings dienst doen als park, wildernis of dorre hei, in ieder seizoen en onder iedere luchtstreek; de zaal heette alle bouwstijlen, in alle tijden en bij alle mogelijke volkeren te vertegenwoordigen; de boerenwoning diende, waar het noodig was, tevens voor gevangenis of tooverspelonk.

In Frankrijk was in den loop der 17de eeuw een misbruik ingeslopen,

dat alle ontwikkeling van decoratief tegenhield, namelijk de aanwezigheid van het publiek, en wel van het best betalende deel van het publiek, op het tooneel. Daar deze toeschouwers de beide zijden van het tooneel innamen, moesten al de vertooners van achteren opkomen. »De tragedies, schrijft Voltaire, waren meestal niets dan lange gesprekken in vijf bedrijven. Hoe wilde men het bloedend lichaam van Caesar op het tooneel brengen, hoe eene Koningin in wanhoop doen afdalen in het graf van haren echtgenoot, om er straks, stervende door de hand van haren zoon, uit te voorschijn te komen, — te midden van een drom toeschouwers, die èn het graf, èn de zoon, èn de moeder onzichtbaar en door een belachelijke tegenstelling den afschrik van de vertoening krachteloos maken.» Anderen vergeleken het tooneel bij een spreekkamer, waar achtereenvolgens al de personen elkander rendez-vous gaven. Het tooneel was in de meeste gevallen een »palais à volonté” dat voor alles dienen kon. Zoo luidt, in een »mémoire”, berustende in de Bibliothèque Nationale, de onveranderlijke aanwijzing voor *Horace*, *Pompée* en andere tragedies van Corneille, voor *La Thebaïde*, *Britannicus*, *Mithridate* en *Phèdre* van Racine. Eerst in 1759 zou aan het misbruik, dat zoo de mise en scène in banden sloeg, een misbruik, dat, gevoegd bij de bekrompen localiteit der verschillende schouwburgen, bij de beoordeeling van de tragedies dier dagen niet uit het oog mag worden verloren, voor goed een eind worden gemaakt, dank zij de liberaliteit van den graaf de Lauraguais, die de kosten, welke eene verandering van het tooneel vorderde, voor zijne rekening nam ¹⁾.

Men had zich intusschen weten te behelpen. In zekere tragedie, *La mort de Cyrus ou la vengeance de Thomiris* van de Rosidor, in 1662 vertoond, roept in het 4de bedrijf Thomiris met een stentorstem: »*A moi Soldats !*”, en op hetzelfde oogenblik valt er een scherm, voorstellende een leger, dat in slagorde een brug over trekt!

Langen tijd bleef men bij de mise en scène de grootste karigheid be-trachten, alleen werden nu en dan voor een enkel stuk, zooals de *Circé* van de Visé en Thomas Corneille (1675) of de *Andromède* van Pierre Corneille, bijzondere kosten gemaakt. Besluit men om zich voor de tragedie *Montézume* (1702) de kosteu van een nieuw scherm te getroosten, dan geschiedt dit onder uidrukkelijke voorwaarde, dat het zoo weinig mexicaansch mogelijk zij en ook nog voor andere stukken dienen.

Bij ons had men op den Amsterdamschen Schouwburg (Costers Akademie) in het midden der 17e eeuw reeds een zoogenaamd „hemelwerk”, dat men kon laten dalen en rijzen, en zinkluiken die op katrollen werkten. De verbouwde Schouwburg, den 26 Mei 1665 geopend, was in het bezit van beweegbare zijschermen, vliegwerken en een zee, „die (volgens Wagenaar) zeer kunstig gemaakt is, en zig op eenen afstand vertoont als met zagtelijk bruischende golven af en aanvloeiende.” Een ongekende pracht van mise en scène werd bij de vertoening van Vondels *Faëton* tentoongespreid ²⁾.

¹⁾ Zie hierover mijn opstel: *Het publiek op h t fransche tooneel*, in de Nederl. Spectator 6 Mei 1876.

²⁾ C. N. Wybrands. *Het Amsterdamsche Tooneel van 1617 tot 1772*. Utrecht. Beyers.

Van een blijvende verbetering van decoratiet en mise en scène volgens een leidend beginsel, van een rationeële inrichting van het tooneel was intusschen tot op onzen tijd weinig te bespeuren. De meest fantastische landschappen, de onmogelijkste perspectieven, kamerdecoratiën met valsche schaduwen en meubels op den wand geschilderd, bleven langen tijd in zwang, en eerst langzamerhand is deze en gene tooneeldirectie een behoorlijke kunstvolle decoratie, bij het stuk passende requisiten en meubileering gaan maken tot wat onze Grondwetgever noemt »een voorwerp van aanhoudende zorg.»

Met het kostuum is het evenzoo gegaan.

In de 17e en in het begin der 18e eeuw is het in den regel een conventioneel, zoogenaamd Romeensch kostuum, dat voor alles dienen moet. De helm met den hemelhoogen vederbos op de gepoederde allongepruik speelt daarbij een groote rol.

In Molières dagen was nog voor sommige, met name voor grijsaardsrollen, het masker in gebruik, terwijl vrouwenrollen in de verschillende landen langen tijd door mannen werden vervuld.

De arme tooneelspelers stelden zich gemeenlijk met twee kostuums tevreden, één voor de komedie en één voor de tragedie. De meer begunstigden werden, wanneer zij voor het Hof of voor een of ander groot Heer moesten optreden, door dezen meestal met een buitengewone bijdrage voor hunne kleeding of met een fraai kleed begiftigd. Zoo gaf Richelieu voor de opvoering van „Le Menteur” een rijke hofkleeding aan Belle-rose, en schonk Lodewijk XIV voor „le Sicilien” fraaie toiletten aan Mlle de Brie en Mlle Molière, Molières vrouw.

Nog omstreeks de helft der 18e eeuw, toen Marmontel voor de *Encyclopédie* zijn artikel „Décoration”, schreef, heerschte de grootste wansmaak op het punt van kostuum. „La partie de *Décorations* qui dépend des acteurs eux mêmes — zegt Marmontel — est la décence des vêtements. Il s'est introduit à cet égard un usage aussi difficile à concevoir qu' à détruire. Tantôt c'est Gustave qui sort des cavernes de Dalécarlie avec un habit bleu céleste à parements d' hermine ; tantôt c'est Pharasmane qui vêtu d'un habit de brocart d'or, dit à l'ambassadeur de Rome :

La nature, marâtre en ces affreux climats,
Ne produit au lieu d'or, que du fer, des soldats.

Nagenoeg tegelijkertijd echter deed de tooneelspeelster Clairon, die met Marmontel zeer bevriend was, een eerste poging om de waarheid in de voordracht met de waarheid in de kleeding te doen samengaan. Te Versailles speelde zij het eerst *Roxane* in oostersch kostuum, zonder hoepelrok en met half ontbloote armen, en daarna de *Electre* van Crébillon als slavin met loshangende haren en met ketenen beladen. Volijverig als alle hervormers ging zij zelfs zóó ver van in het 5de bedrijf van *Didon* op te treden

dans le simple appareil
D'une beauté qu'on vient d'arracher au sommeil.

Uit de gedenkschriften van Mlle Clairon blijkt, hoe het haar, gelijk

met alles wat de dramatische kunst betreft, ook met die hervorming ernst was, en hoe zij zich rekenschap wist te geven van hetgeen zij wilde.

Clairon werd in hare pogingen gesteund door den tooneelspeler Lekain. Welk een sensatie maakte Lekains optreden, toen hij als Arsaces in *Semiramis* van Voltaire met naakte, bebloede armen uit het graf van zijn moeder te voorschijn trad! Voltaire zelf, die later, in zijn voorrede tot *les Scythes*, aan Clairon en Lekain een warme hulde bracht, schrikte eerst bij zulk een stoutheid; maar het publiek gaf Lekain gelijk en juichte toe.

Het publiek mocht vrij toejuichen, de lauwheid der tooneelbesturen en de oppositie der meeste tooneelspelers hielden een blijvende hervorming alsnog tegen.

In Duitschland ging het niet beter. Ook daar kwam men niet verder dan tot op zich zelf staande pogingen en werden de hervormingen van Clairon en Lekain een tijdlang volkomen geïgnoreerd.

Een gewichtige datum is de 12de April 1774. Het tooneelaffiche van den schouwburg te Berlijn, onder directie van Koch, gaf dien dag o. a. het volgende te lezen:

»Götz van Berlichingen: Ein ganz neues Schauspiel in 5 Acten. Welches nach einer ganz besonderen und jetzo ganz ungewöhnlichen Einrichtung van einen gelehrten und scharfsinnigen Verfasser met Fleisz verfertigt worden... Auch hat man sich, den geehrtesten Publico gefällig zu machen, alle erforderliche Kosten auf die nöthigen Decoration und neuen Kleider gewandt. die in den damaligen Zeiten üblich waren...»

De naam van den „geleerden en scherpzinnigen“ schrijver werd nog niet genoemd. Eerst bij de tweede opvoering noemde het affiche als auteur: D. Göde (sic) in Frankfurt am Main. Kan men Goethes Götz van Berlichingen het eerste Duitsche historische drama noemen, de „neue Kleider, die in den damaligen Zeiten üblich waren“ toonen, dat wij hier te doen hebben met een ernstige poging tot invoering van een historisch kostuum. Berlichingen droeg o. a. een baret met veder, een pantser, en, in plaats van de pruik, zijn eigen haar. Wat Koch te Berlijn trachtte te verwezenlijken, werd in Hamburg door Schröder, in Mannheim door Iffland beproefd.

Lekains en Clairons op zich zelf staande pogingen zouden in Frankrijk door Talma krachtiger, vollediger en met duurzamer uitslag worden hervat. De geniale tooneelspeler onderging echter het gewone lot van allen, die iets nieuws en ongewoons brengen. Toen hij in 1789 in de kleine rol van Proculus (uit *Brutus*) optrad, gekleed in getrouw Romeinsch kostuum, door den beroemden schilder David voor hem geteekend, lachte men hem uit. Doch Talma was er de man niet naar om zich hierdoor uit het veld te laten slaan. De titelrol van Joseph Chéniers gerucht makende, door Hof en geestelijkheid gevreesden *Charles IX* gaf hem gereede aanleiding om, nadat hij al de bestaande portretten van den Koning bestuurd en vergeleken had, een type te leveren treffend van waarheid. De indruk was groot. Talma overwon. In *Brutus* den Titus spelende (30 Mei 1791), liet hij zich het haar knippen volgens het model van een

Romeinsch borstbeeld; en den anderen dag liep heel jong Parijs gekapt *à la Titus*. Talmas ernstige studiën op dit gebied, zijn bekendheid met de voornaamste kunstenaars van zijn tijd gaven hem een krachtigen steun en de autoriteit van het Genie deed het overige.

M^le Mars, die in 1829 in de *Tartuffe* het kostuum van Lodewijk XIV weder invoerde, M^{ns} Dorval, allen, die het ernstig met hunne kunst meenden, traden in Talmas voetspoor.

Ook Duitschland volgde de beweging. Graf Brühl, die van 1815 tot 1828 te Berlijn den Schouwburg bestuurde, verdient vermelding om de kracht, waarmede hij, ondanks een hevige oppositie, zijn kostuumhervorming wist door te zetten.

Mei 1880.

J. N. VAN HALL.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

III.

Bijzonders is hier nog maar altijd *niet* te melden, bij de HH. de Groot en Co, over welk gezelschap we eerlang zullen spreken blijft Mw. Frenkel-Bouwmeester eene zeer verdienstelijke tooneelspeelster, die door enkele andere artisten niet slecht ter zijde gestaan, vaak een zeer voldoende voorstelling heeft gegeven; we betreuren ten sterkste, dat zij en Juffr. Kiehl door het meerendeel onzer schouburgbezoekers onopgemerkt blijven. Moeten deze artisten soms „ontdekt” worden als haar beste krachten verbruikt zijn? De heeren Prot en Zoon gaan voort balletten te monteeren en geven o. a. *de Wildstroopers* te aanschouwen, een der oudere operettes van Offenbach, vol allerdolste scènes, die door juffr. Hens en de H.H. Kreeft en Doré zeer goed voldeden; als altijd is het decoratief daar keurig en de costuums zijn er prachtig. De Duitsche voorstellingen bleven de aandacht trekken en Barnay en Lederer, Ch. Frohn en Fr. Börneman ontvingen welverdiende hulde; als Graf Waldemar en als Essex voldeed Barnay goed, als Wallenstein miste hij echter die hoogheid, die den raadselachtigen hertog van Friedland eerst maakt tot wat hij is. Een Wallenstein, die zijn generaals op den schouder klopt of buik aan buik met Wrangel komt staan is zeker niet die, welken Schiller teekende. Schiller teekende een raadsel, Barnay gaf een groot man. We zijn geneigd te gelooven, dat Barnay groter tooneelspeler dan kunstenaar is, dat hij niet leeft in zijn rol (anders moest hem iets van zijn ernst bijblijven, wanneer hij tusschen twee aangrijpende tooneelen achter de coulissen treedt) en vandaar ook zijn bijzondere kracht in het eenvoudige en in het komische.

De belangrijkste gebeurtenis van den laatsten tijd is de opvoering van Pailleron's allergeestigste *comédie* als »Le monde où l'on s'ennuie” op 25 April jl. voor het eerst in de »Comédie Française” gespeeld en

die sedert een triomftocht maakte door Frankrijk, België en Nederland, waar Em. Marck het stuk te Amsterdam deed opvoeren. Ditmaal op 13 en 14 December vertoonde men het stuk in de Amstelstraat door »De Vereeniging» en op het Leidscheplein door het Rotterdamsche tooneelgezelschap onder directie van den heer W. van Zuylen. Het eerste was eene vertaling van Dr. de Jong van 's-Gravenhage, het tweede eene van H. P. Boudier met medewerking van prof. J. A. Alberdingk Thym. De eerste sprak van *een*, de laatste van *de... wereld, waarin men zich verveelt*. De titel is zeer ongelukkig en niet gelijk Dr. de Jong eerst wilde *Voorname, Verveling* maar eerder *Vervelende Voornaamheid*; dit was een goede titel geweest maar wilde men teekenen, dan konden titels als »Fortuinzoekers.» »Kruiwagens,» »Als de eene hand de andere wascht» en tal van andere bedacht worden. Stellig fout is het, dit *monde* (ons *kring*) door *wereld* te vertalen.

Dat Suzanna zich op de kostschool hoort uitschelden voor „Juffrouw Bastaard” (vert. Dr. d. J.) en dat ze dit woord in de dictionnaire opzocht, is verklaarbaar, hoe zoo iets mogelijk is als ze (vert. Boudier) voor „onwettig kind” wordt uitgescholden, is vrij wel onbegrijpelijk. Met eene herinnering aan zijn studententijd kan Raymond ter zijde zeggen bij den vadervereerenden Saint Renault (vert. Dr. d. J.) „Hij heeft me laten zakken voor mijn candidaats” dat is zeker meer karakteristiek dan „hij heeft me strikvrage gedaan bij mijn examen” in de andere vertaling.

De vertaling van Dr. de Jong was veelal zeer voldoende, maar toch waren er enkele uitdrukkingen, die het Fransch minder juist weergaven, andere waren wat plat, maar passen bij den minder hoogen toon door de acteurs aangeslagen. Die van den heer Boudier was echter zeer dikwijls ongenietbaar en het verbaasde ons, toch nog den naam van den vertaler van »Tartuffe” als medewerker vermeld te zien. Het kan aan de vertooners liggen, dat we gravinnen en hertoginnen hooren spreken van »niks” en »zeit-i” waarschijnlijk is het de schuld van de regie, als we hooren spreken van een huis »waar men zijn stok in de voorkamer laat staan en in den salon op zijn tong bijt” men kan van verveling »op zijn stok bijten” en »op zijn lippen bijten” dacht me. Maar kan men spreken van »drie migraines” zeer zeker niet van »drie schele hoofdpijnen” en wat »een meisje met een bril op en zonder boezem” is, zal menigeen niet zoo dadelijk begrijpen. Maar de vertaling nog daargelaten, was er een zeer groot onderscheid tusschen deze twee opvoeringen en die van Em Marck. De laatste vertoonde edellieden, die van de Vereeniging aanzienlijke kooplieden en vermogende vrienden en bekenden, die van Rotterdam gaf alleen rijkgeworden burgerluidjes en enkele wat hooger in rang en stand te aanschouwen.

Die van de Vereeniging gaf ons den juisten voor ons begrijpelijken toon aan, de kring, dien Pailleron voor ons opent is den meesten onzer geheel onbekend, ja 't is de vraag of een dergelijke kring in Nederland wel bestaat. Na de opvoering door het gezelschap van den heer Marck vonden we het stuk geestig en onderhoudend, maar veel te typisch Fransch, dan dat eene Nederlandsche bewerking mogelijk zou zijn, na de opvoering door de vereeniging vonden we het *waar... eene photographie*

van onze maatschappij met al hare gelukzoekers jacht makende op mooie betrekkingen, de een door wetenschap de ander door halve wetenschap de derde zonder wetenschap, sommigen met politiek van de eene of andere kleur, maar allen door relatiën en connectien, zoo al niet aangeknoopt in de salons van de gravin de Céran dan toch gevonden op vergaderingen en vereenigingen van allerlei soort.

Die waarheid kwam het krachtigst aan het licht bij de opvoering door de Vereeniging.

De opvoering van *Le monde ou l'on s'ennuie* door het Nederl. Tooneel heeft over het algemeen veel beter voldaan dan men had mogen verwachten.

De rolverdeeling, die der dames in de eerste plaats, had groote verbazing opgewekt en onwillekeurig vroeg men zich af, of deze verdeeling de eerste vrucht was van de instelling der Commissie van lezing. *Suzanne*, de keurigste *ingenue*-rol, die we in lang in een stuk aangetroffen hebben, werd vervuld door mej. Jos. de Groot, wier eerste pogingen, om als *Tragédienne* haar sporen te verdienen, den meesten tooneelvrienden duidelijk voor den geest staan. Mej. Sablairolles, de aangewezen persoon voor *Suzanne*, speelde de *Jeanne*, de vroolijke, ondeugende *Sous-prefète*, een rol als geknipt voor mej. Poolman. Deze door moeder Natuur met zulke schoone maar wel wat zware vormen begiftigd, moest *Miss Lucy Watson* voorstellen, van wie de hertogin de *Reville*, (mevr. Kleine) terzijde zegt: »une jeune fille, qui a des lunettes et n'a pas de gorge,» en iets later, als zij gedecolleteerd maar met pellerine moet opkomen (zoo als in de Fransche text staat) dus om zich een *faux air* van gevulde vormen te geven, »Elle est moins *maigre* que je ne croyais. Ces Anglaises ont d'aimables surprises.» Om deze woorden nu niet al te dwaas te doen klinken was *gorge* door *hals* vertaald, verschijnt mej. Poolman niet gedecolleteerd, maar was haar japon van voren vierkant uitgesneden en van achteren zeer hoog in den nek en wordt het laatste terzijde tamelijk onduidelijk door Mevr. Kleine uitgesproken, waarschijnlijk opzettelijk, opdat de portée er van verloren zou gaan.

En hoe kweten zich nu die dames van haar taak? Bijkans allen zeer verdienstelijk. Bovenal mej. Sablairolles; zij en de hr. Tourniaire, de onderprefekt droegen buiten kijf de eer van den avond weg. Ze waren geheel in den toon van het stuk en maakten, als vertegenwoordigers van het gezond verstand, den door den schrijver bedoelden komischen indruk. Dat kleine dartele dametje, dat met haar jeugdigen echtgenoot met zekere aanmatiging binnen komt en zich niet kan voorstellen, dat zij anders dan uitgelaten vroolijk mag zijn; die het volgend oogenblik plotseling schijnt te verstijven, waar al haar vroolijkheid plaats maakt voor komischen ernst — komisch alleen voor den toeschouwer en niet voor de Gravin; die met kwalijk verholten schalksheid haar rol van geleerde speelt maar tusschen door haar echtgenoot herinnert, dat ze comedie speelt, dat vrouwtje met echte verlegenheid als ze »*migraine*» wil voorwenden en dol, uitgelaten ondeugend is in de »*serre*» — dat allerliefste jonge vrouwtje was mej. Sablairolles inderdaad. We betreuren dat zij de *Suzanne* niet speelde, omdat deze rol haar nog meer gelegenheid had gegeven van haar kunst te doen blijken, maar *deze* rol had

niet in betere handen kunnen zijn dan in de hare. Een bravo ook voor mej. de Groot! In aanmerking nemende, dat haar uiterlijk zich niet zoo bij uitstek tot het voorstellen van een achttienjarig meisje, den kinderschoenen nauw ontwassen, leent, komt haar veel lof toe voor hetgeen ze ons gaf.

Haar allerliefst voorkomen, haar bevallige manieren waren bij uitstek geschikt om dat lieve, dartelijke ondeugende kind voor te stellen en haar uitgelatenheid bij Rogers thuiskomst was volkomen waar, al kunnen we ons niet onthouden op te merken, dat haar liefkozingen aan Roger niet zoo onschuldig waren, als die bij Suzanne moeten geacht worden te zijn.

Wel zijn hier en daar aanmerkingen te maken, zoo had b. v. het verhaal van 't gebeurde in de kostschool tijdens 't speeluur minder gekunsteld, haar in tranen uibarsten, dadelijk daarop, natuurlijker, en het aanhooren van *Roger's* liefdesverklaring minder tragisch kunnen zijn, maar de *Debora*, de *Adrienne*, de *Thisbé* van voor twee en drie jaar, die ons toen met den besten wil niet kon voldoen, heeft nu als *ingénue* onze verwachtingen verre overtroffen. Ze werd dan ook herhaaldelijk luide toegejuicht. Houdt zij deze zware proef vol, dan hebben wij eene kunstenaars gewonnen.

Mevr. Kleine was geen hertogin — daarover zullen allen het eens zijn, — maar dat kon en mocht ze niet zijn, waar de gravinnen geen gravinnen en de baronnen geen baronnen waren. Toch had haar costume een beetje meer gedistingeerd kunnen zijn. Van haar eerste optreden af, maakte ze den indruk van een vrouw te zijn, die 't met de convenance zoo nauw niet neemt, ze had iets van . . . een majoor Frans, en miste het cachet, dat Pailleron deze persoon heeft willen verleenen. Bewonderenswaardig was haar gelaatsuitdrukking, die ondeugende lach, die haar bijna in het geheel niet verliet, haar stil spel in de serre en haar uitroepen, die den schouwburg deden daveren van het lachen, die eenvoud die natuur, — dat alles behoorde tot het beste, wat we in de laatste jaren hebben genoten. Over 't geheel stond echter, gelijk we zeiden de diapason van dit stuk eenige tonen lager dan 't bij de Franschen vertoond wordt; daar zag men de *haute volée*, hier zeer beschaafde parvenus. Onovertreffbaar was de scène onder de voordracht van Saint Reault en onder die van Bellac — 't is waar zooveel coquetterie als daar met zooveel verleidelijke lieftalligheid werd tentoongespreid kon Suzanne niet hebben, maar het effect, dat verkregen moet worden wettigt in dezen eenigszins de overdrijving. Onuitstaanbaar waren vooral de dames *Loudan*, *Ariego* en *Saint-Reault*; ze waren alles behalve vrouwen van de groote wereld, zij 't dan ook *vieilles chattes*, die onder den schijn van liefde voor de wetenschap te koesteren met *Bellac* coquetteeren. Mevr. Stoetz moge haar best gedaan hebben, haar spel voldeed ons niet. Haar voorkomen was echter oorzaak, dat haar bewering, dat het gewicht der stof, de macht van 't vleesch den geest in boeien legt, een onweerstaanbaar komischen indruk maakte. Veel beter was in dat opzicht mevr. van Sluyters, die haar niet al te zware rol, gravin *de Céran*, zeer netjes speelde al kon men in haar bewegelijkheid en onrustig heen en weer loopen onmogelijk de gastvrouw van goeden huize herkennen; zelfs juffr.

Gartman, deed blijkbaar haar best een gedistingeerde dame voor te stellen, wat haar echter maar weinig beter gelukte dan aan de drie andere oude aanbidders van *Bellac*. En mej. Poolman... zij speelde de *Lucy Watson* eentonig en vervelend, maar dat moet ook; 't is echter de vraag of ze niet hier en daar een enkel koket tintje had mogen aanbrengen. Haar eerste optreden ontlokte de opmerking, „dat is geen *Anglaise*”, en het geheele stuk door werd dit niet gelogenstrakt. Het was geen vrije en onafhankelijke fiere dochter van Albion, het was een stijve ongehuwde dame, die ontevreden is, dat er niet genoeg notitie van haar wordt genomen. Het tooneel in de *serre* daarentegen was geheel haar rol.

En nu de heeren. Over den hr. *Tourniaire* spraken wij boven reeds; zijn splinternieuwe voornaamheid tegenover den knecht, zijn doodangst tegen zijn vrouw, die zich nog geen denkbeeld heeft gemaakt van de eischen, waaraan zij thans zal moeten voldoen, zijn voorgewende ernst tegen de hooge gasten, zijn spotternijen waar hij — zoo krachtig door zijn snoezig vrouwtje bijgestaan — Suzanne en Bellac nadoet — het liet niets te wenschen over, hij was uitmuntend. Dat *Coquelin* die rol speelde is geen reden dit spel af te keuren. *Morin* overtrof zich zelf als *Bellac*, niet dat we dien *précieux ridicule* niet wat weeker, wat koketter gewenscht hadden, maar de totaal-indruk door hem gegeven, was zeer goed. Deze uitnemende veteraan had waarschijnlijk een verjongingskuur ondergaan: want zijn grime was die van iemand van even over de vijf en dertig; en zijn spel vooral in de tweede acte (de *causerie*) zeer goed verzorgd, zooals we dat van hem gewoon zijn.

De stijve *Roger*, die eerst op het laatst van het tweede bedrijf begint ontbolsterd te worden, werd zeer stijf door den toch reeds vrijstijven de *Jong* weergegeven. Theatraal was zijn toorn even als zijn deftigheid en alleen, waar *Suzanne's* coquetterie hem jaloersch maakt, verried zijn stil spel, dat hij meer kan doen dan hij gewoonlijk te zien geeft. Recht bevallen kon hij ons niet, vooral niet 'in de laatste acte, waar hij zijn stijfheid geheel moest afleggen, maar desniettemin zeer housterig was.

De rollen der overige heeren waren van weinig beteekenis, alleen verdienende de hh. *Ising* en van *Dommelen* een afzonderlijke vermelding voor de aardige types, die zij van den dichter *des Millets* en generaal *de Briaïs* maakten. Onmogelijker karikatuur dan de eerste, meer onuitstaanbaar oud-strijder met een houten been als de laatste, is niet wel denkbaar; ze waren beiden uitmuntend.

We hebben bij de opvoering door „de Vereeniging” geen vergelijkingen gemaakt met eene duchesse de *Reville*, zooals mevr. *Devoyod* ons te aanschouwen gaf of een *Lucy Watson* geheel en al *anglaise* zooals *Mlle. d'Alfort* of een *Roger* zelfs als *Rameau*, maar we hadden zeker andere eischen gesteld dan de leden van het gezelschap van den heer van *Zuylen* uit Rotterdam zich stelden, bij de opvoering in den Stadsschouwburg. Het valt niet te ontkennen, dat dit gezelschap eenige zeer goede elementen bevat, die echter in hun eigen rollen moeten optreden en in partijen, waarbij het uiterlijk met dat der voorgestelde personen overeenkomt en waarvan de voorstelling hunne krachten niet te boven gaat. Afgescheiden van de vertaling, heeft deze opvoering ons zeer weinig vol-

daan en het is niet onopgemerkt gebleven, dat enkele *kenners* gedurende de voorstelling de zaal verlieten. Daar is Willem van Zuylen wiens stem evenmin als zijn voorkomen voor den Raymond past en die al den schijn heeft van voortdurend op zijn jong vrouwtje te brommen zonder losheid of scherts en zonder ondeugendheid in de laatste acte, daar is Alex. Faassen, die ons als Bellac verwonderd deed vragen, waarom alle dames op hem verlieven, daar is Chrispijn, die als Roger een onmogelijk tooneel met Suzanne afspeelt, waarbij hij zonder eenige verandering van stem voor Bellac wil doorgaan, maar die toch in de eerste bedrijven meer warmte aan den dag legde dan de Jong. Van de anderen waren de Saint Réault (Manta van Nieuwland) en des Millets (A. van Zuylen) niet onverdienstelijk en de generaal (Spoor) voldeed wel. Maar van de dames was het moeielijk uit te maken, wie het minst voldeed. We herinneren ons de dagen, dat Mevr. Valois-Sablairolles met de dames Korlaar-Sablairolles, Kiehl-Sablairolles en Suze Sablairolles ons beurtelings in verrukking brachten. Misschien stelden we toen wel andere eischen, zeker deden het ook alle landgenooten, maar ditmaal althans hebben wij haar niet bewonderd. Daargelaten haar onmogelijk toilet, vertoonde zij een bewegelijk, aanhoudend heen en weer dribbelend oudje, die ook niet den minsten tint van hoogere beschaving vertoonde, die den spoelkom (!!) waarin men haar bouillon bracht anders dan met goede manieren aan den mond zet, en als iemand, voor wie elke beweging geoorloofd scheen. De scherpste kritiek gaf 't publiek, dat bij elken uitval van Mevr. Kleine in een schaterlach uitbarstte en hier bijna voortdurend doodkalm bleef. We overdrijven niet, als we beweren, dat zij geen oogenblik het karakter dat Pailleron teekende, weergaf. Als Jeanne Raymond was Mevr. de Graaf-Verstraete dikwijls verdienstelijk, maar we vonden niets van dat ondeugende, 'gevatte, schrandere jonge vrouwtje, dat Mej. Sablairolles te aanschouwen gaf. Onder de *causerie* van Bellac zat zij vrij onverschillig rond te kijken en haar buurvrouw nu en dan op te nemen, terwijl Raymond altijd zat te slapen. In die scène was juist het stille spel van Tourniaire en Mej. Sablairolles hoogst karakteristiek. Daar waren het pasgehuwden, hier niet, evenmin als bij „de scheiding van tafel en bed” zooals 't in deze vertaling niet zeer hertogelijk klonk, een tooneeltje, dat in de Amstelstraat zeer goed werd afgespeeld. Als Lucy Watson hadden we Mevr. Egener-van Dam met een toilet, dat uit een niet zeer smaakvolle samenvoeging van morgenjaponnen gemaakt scheen, met een voorkomen, dat geen oogenblik aan *dé distinction* of »Engelsch” deed denken. Alleen in de laatste scène met Bellac was zij geheel in haar rol; de trouwlustige, die onverschilligheid veinst, de geleerde verliefde was hier zeer goed weergegeven en Bellac (Alex. Faassen) mocht hier wellicht wat meer »*amoureux*” zijn, dan zijne rol hem voorschreef, de opvatting en de uitdrukking was duidelijker, meer algemeen verstaanbaar dan in den schouwburg van Lier. De gravin de Cérans (Mevr. van Offel-Kley) paste volkomen bij de hertogin, geen enkele trek van haar karakter zagen we weergeven. De Suzanne verdient eene afzonderlijke bespreking. Mevr. de Boer-van Rijk heeft door houding en gelaat alle

eigenschappen, die haar voor die rol onmogelijk maken, ja, geen enkele, die ons doet denken aan eene jonge ondeugende juffer, zoo pas de kostschool ontloopen. Tweemaal echter overtrof zij Mej. de Groot, het was, wanneer zij bij de woorden „Ik weet het” de oude hertogin snikkend om den hals valt, en daar, waar ze zich in de serre aan Roger's omarming onttrekkende, plotseling terugtreedt bij de gedachte, dat haar gehechtheid aan Roger, haar vreugde over zijn terugkomst, haar jaloezie jegens Lucy en de kussen, waarmede hij haar sust, niet tot den kinderlijken leeftijd behooren, maar getuigen van eene liefde, die het meisje voorschrijft, met maagdelijke schuchterheid den jongeling te ontwijken, alshans hem niet in de armen te snellen. Nog eene andere toehoorderes van Bellac komt een woord van lof toe het is Mad. de Laudon, Mevr. Bruyn-Sablairolles, die beter dan Mevr. Stoetz hare rol van oude verliefde opvatte. Als Bellac zijn dwaze rede over de liefde houdt, is zij het, die het dichtst naast hem heeft plaats genomen en die haar welgeslaagd stil spel zeer krachtig ondersteunde door aanhoudend en onmerkbaar op den redenaar aan te schuiven. Over de costumes doen we het best te zwijgen, de oudjes waren allerverwonderlijkst „fagotté.” Geheel in strijd met de bedoeling des schrijvers, speelde men het laatste bedrijf *niet* in de serre maar in den tuin, een bedenkelijke plaats voor bijeenkomsten om ruim elf uur des avonds, ook voor een heele oude hertogin. De serre in de Amstelstraat was allerkeurigst en ontlokte het publiek een daverend applausissement.

Van verdere plannen of ontwerpen is ons weinig bekend alleen zal het noodig zijn, het gezelschap van den Stads-Schouwburg nogmaals in bijzonderheden te bespreken. De vele *goede* elementen, die het bevat zullen een niet onwelkome versterking zijn voor enkele andere tooneelgezelschappen, zoodra dit gezelschap bij het einde van het seizoen — althans met September — ontbonden zal worden en de hoofden den directeursstaf neerleggen. Menigeen, die thans niet als kunstenaar tot zijn recht komt in *Twee Weezen*, *Het Gebed der Schipbreukelingen* en derg. zal dan de waardeering genieten, die hem zoo ten volle toekomt.

ROTTERDAMSCH E CORRESPONDENTIE.

IV.

ROTTERDAM, December.

De zoon van Coralie van Delpit is het eerste nieuwe drama van degelijk gehalte, door de *Vereeniging* dezen winter hier opgevoerd en waarmede zij een verdiend succes behaalde. Een ernstig zedelijk vraagstuk is door den schrijver gesteld, flink onder de oogen gezien en opgelost. *Coralie* is een *demi-mondaine*, die na jaren lang Parijs het hoofd op hol gebracht te hebben, zich met een aanzienlijk fortuin in Auvergne terugtrekt en daar

als eerzame pachtvrouw gaat leven. Zeker een niet alledaagsch einde voor een stormachtige loopbaan van dien aard, maar toch zeer wel denkbaar, als men weet, dat zij een zoon heeft, dien zij in onwetendheid van hun betrekking heeft laten opvoeden en die blijkt een jongeling van talent, eer en rechtschapenheid te zijn, zoodat haar moedertrots zich gestreeld voelt en uit dit gevoel moederliefde en vrouweener geboren worden. Zij heet thans voor de wereld mevr. *Dubois*, voor haar zoon, kapitein *Daniel*, zijn tante. Zij gaat door voor het kind van welgestelde ouders, wier tweede dochter het slachtoffer was geweest van een verleider en in het kraambed was gestorven. Het sprookje had genoeg waarschijnlijkheid voor zich om het voor *Daniel* geloofelijk te maken.

In Montauban in garnizoen, is *Daniel* verliefd geraakt op *Edith*, de dochter van den heer *Godefroy*, een goedaardig maar bekrompen provinciaal, die zich voor een geleerd antiquaar houdt. *Edith* beantwoordt zijn liefde, en haar vader, schoon eerst erg bevreesd voor booze tongen, als *Daniel* hem belijdt een onecht kind te zijn, geeft toch zijn toestemming, overgehaald, door den edeldenkenden huisvriend, den notaris *Bonchamps* en zijn eigen zuster *Cesarine*, een romaneske oude juffrouw, die eerst een vooroordeel heeft tegen den »kanonnenman», maar met geestdrift zijn partij opneemt, als zij vol verrukking hoort, dat hij »een kind der vrije liefde» is. Tot zoover gaat alles goed; boven het al te bekrompen vooroordeel, dat in onechte geboorte schande ziet, wanen de handelende personen zich verheven. Maar daar verschijnt de tante op het tooneel, die bij de teekening van het huwelijkscontract tegenwoordig moet wezen. Met ontsteltenis ziet zij in een huisvriend van *Godefroy*, *de Montjoie*, die ook een goed oog op *Edith* had, een vroeger minnaar, en ook hij herkent zijn oude liefde spoedig. Door op een gebeurtenis van haar vroeger leven te zinspelen, bemerkt hij, dat hij zich niet vergist heeft, en zij, vreezend voor 't geluk van haar zoon, eischt een onderhoud. Eerst tracht zij hem weer tot zich te lokken, maar haar vroegere kunsten kent zij niet meer — een kleine aanwijzing, hoe zij zich zedelijk heeft opgericht, zoodat dan ook *Bonchamps* haar terstond een wel opgevoede en gedistingeerde vrouw kon noemen — en haar pogingen missen haar doel. Daarop begint zij een anderen toon aan te slaan en beveelt zij *Montjoie* te zwijgen. Deze is aan een heftigen innerlijken strijd ten prooi; zal hij gebruik maken van het middel, dat in zijn hand is, om een medeminnaar te verderven? Neen, spoedig komt edeler gevoel boven, maar dan wordt het een andere vraag, of het niet zijn plicht is, in 't belang van *Edith* zelf de waarheid te openbaren? Hij besluit de geliefden zelf te laten beslissen door hun een dergelijk geval te schilderen en te vragen, wat zij zouden doen. Rond en open velt *Daniel* zijn eigen vonnis: altijd en in elk geval de waarheid zeggen. Hard is het ja, maar — voegt *Edith* er bij — de ware liefde weet ten slotte elk bezwaar te overwinnen.

Toch kan *Montjoie* niet besluiten, maar ook zonder hem lekt het geheim uit. De notaris komt om de huwelijksvoorwaarden tusschen *Godefroy* en mevr. *Dubois* op te stellen. Hij vraagt, gelijk het een man der wet en ook voor dit bijzondere geval een vriend des huizes betaamt, haar de kleinste bijzonderheden van familie en vermogen. Langzamerheid geraakt *Coralie*

ongemerkt in haar net van leugens verstrikt en kan zij haar verlegenheid niet meer verbergen. Onder een voorwendsel vraagt zij een paar dagen uitstel. *Bonchamps* vermoedt alles, ondervraagt de *Montjoie* zonder echter iets uit hem te krijgen, maar weet zich zekerheid te verschaffen door tegenover *Coralie* te veinzen dat de *Montjoie* »alles verteld" heeft. »De ellendeling!" valt zij uit, en het masker is gevallen.

Thans verandert het vraagstuk: *Edith's* verwanten en vrienden staan niet meer tegenover den bastaard, wiens ongelukkig verleide moeder bij zijn geboorte is overleden, maar tegenover den zoon der schande, die als een — bijna zou men zeggen onnatuurlijk — toeval zijn moeder kwam verrassen in haar leven van genot, en naast wie die beruchte courtisane, die hem van het in oneer verdiende geld heeft opgevoed, nog leeft, een voortdurende maning aan de schande van 't verleden. Dat is *Godefroy*, *Cesarine*, zelfs *Bonchamps* te sterk: het huwelijk wordt verbroken. *Godefroy* geeft geen redenen, *Daniel* meent het recht te hebben die te eischen, en G. ze slechts half willende onthullen, verwijst hem naar zijn tante. En dan komt het aangrijpende tooneel, waarin de moeder zich vernederen moet voor den zoon, en verplet voor hem neerzinkt, vernietigd door het vreeslijk denkbeeld, dat zij door haar verleden zijn toekomst verwoest. Doch hij steekt haar de reddende hand toe, hoe ook tot den dood toe bedroefd, hij vergeeft haar, omdat zij voor hem nooit anders is geweest dan de teeder liefhebbende moeder. Die liefde overstelpt haar geheel, en in woeste smart belijdt zij, dat hij aan haar liefde niets te danken heeft, dat zij hem oorspronkelijk als een last heeft beschouwd voor haar succes, dat eerst hij er in geslaagd is liefde bij haar op te wekken en dat zij dus alles aan hem te danken heeft. In een woesten kreet van smart uit zich bij hem de indruk dier vreeselijke bekenenis. Maar hij aarzelt niet lang: kan zij hem niet wettigen, hij zal haar wettigen en den band des bloeds niet verloochenen, die hem toch eeuwig aan haar bindt.

Afscheid moet hij nemen van *Edith* zonder haar te openbaren, waarom zij moeten scheiden. Het komt hem voor, dat op die wijze *Edith* het minst zal lijden. Een zwakheid in iemand van zijn karakter, toch verklaarbaar en in den schrijver geen inconsequentie. Maar wel kreeg *Edith* hierdoor ten volle het recht hem het »gij kleingeloovige!" toe te roepen. De oogen der liefde zien scherp, en al is *Edith* maar een eenvoudig meisje, onbekend met het kwaad, zij heeft doorzicht en hart genoeg om, door enkele aanwijzingen geholpen, zoo al niet de gansche verschrikkelijke waarheid, toch een glimp daarvan te bespeuren. Zij heeft immers gezegd, dat de liefde alle bezwaren overwint, en laat zich daarom door *Daniels* geheimzinnigheden geen oogenblik aan 't wankelen brengen. En als zij *mevr. Dubois* ziet, en het helderder en helderder wordt voor haar geestesoog, weet zij tot de zondares, die straks, peinzende over zelfmoord, jammerend zuchtte: »er is een schuld, die door al het water der rivier niet kan worden uitgewischt", als ware het een antwoord daarop, het heerlijk woord te spreken: »er is vergeving voor elke schuld door boete." Als hemelmuziek klinken der veelbeproeft die woorden, die haar als een openbaring zijn, en op het „vaarwel voor eeuwig!" klinkt nog

troostender het innige „tot weerziens moeder!” O, die oogeblikken zijn voor het jonge meisje zelf een openbaring, waardoor zij een zedelijke overtuiging veroverd, zoo rein en verheven, dat alle vooroordeelen voor haar wil moeten buigen en zwichten. Op de romaneske tante wordt een triomf gevierd, als zij haar in verlegenheid brengt door de quasi-naieve vraag: „tante waarin steekt toch de eer eener vrouw?” en als straks door haar ontboden, *Daniel* nog eens tot haar komt, werpt zij zich aan zijn borst met een hartelijk: »mijn minnaar! mijn geliefde!” Tante vindt het *shocking*, maar is toch verteederd, en *Bonchamps*, die inmiddels vernomen heeft, dat *Coralie* zich terugtrekt in een klooster en dat *Daniel* zijn rijkdom verwerpt, richt zich, overwonnen door *Edith's* zedelijke meerderheid, tot *Godefroy* met het aanzoek: „Ik vraag de hand van *Edith* voor kapitein *Daniel*, zonder familie en zonder vermogen.” Wat kon de sukkel anders doen dan het hoofd buigen?

Deze eenigzins breedvoerige ontwikkeling moge haar verontschuldiging vinden in den rijken inhoud van dit drama, dat zulke aangrijpende tooneelen bevat en een zoo weldadigen indruk achterlaat. Leed doet het mij daarbij ten slotte te moeten wijzen op wat m. i. een vlek is. De slotuitroep van *De Montjoie*: „Zij is in een klooster gegaan: de menschen werpen haar uit, maar God heeft erbarming!” is in dit verband een dwaasheid. Immers juist in deze omgeving hebben alle menschen erbarmen gehad en was *Coralie* geen uitgestootene. Het is juist de kracht van het drama, dat het ware zedelijke gevoel triomfeert over vooroordeelen. Waarom geëindigd met weder voet te geven aan een vooroordeel, namelijk dat het klooster alleen de geschikte wijkplaats is voor personen als *Coralie*. Ik ben het eens met het „tot weerziens, moeder!” van *Edith*, en meen, dat als het gordijn niet juist op *Montjoie's* uitroep gevallen was, dit juffertje wel zou geprotesteerd hebben tegen dien klooster-gang. Riep zij *Coralie* op boete te doen, die boete was reeds lang begonnen en behoefde niet in afzondering te worden voortgezet. Een leven van zelfverloochenende liefde naast haar kinderen had haar evengoed, neen beter gerehabiliteerd. *Montauban* zou wel erg gebabbeld hebben en *Cesarine* zou een klooster romanesker hebben gevonden, maar zouden *Daniel* en *Edith* zich aan praatjes hebben gestoord?

Juist acht ik het daarentegen gezien, dat niet, gelijk in den roman, waartoe Delpit het stuk verwerkt heeft, de oplossing geheel afhangt van de bewering van *Edith*, dat zij *Daniel's* minnares is — in de fransche beteekenis des woords. „Het huwelijk is dus noodzakelijk” zegt zij in den roman, en het geloof aan de schande van zijn kind doet den vader berusten. Dit is vrij aanstootelijk en bederft den indruk geheel. Niet door zedelijke meerderheid triomfeert dan *Edith*, maar door een kunstgreep, een leugen, een moedigen leugen zoo men wil, maar toch een leugen, waarbij zij om de kracht van één vooroordeel te breken op een ander vooroordeel zich beroept. Al fluistert zij *Daniel* ook in: „het is mij, alsof de schande ons dus inniger vereenigt”, dit maakt het niet beter want het is een zeer onzuiver gevoel en zeer scheve opvatting, die uit deze woorden spreekt. In het drama week deze leugen geheel op den achtergrond. Haar uitroep: „mijn minnaar, mijn geliefde!” was hier

geen bekentenis, die ten gunste van haar huwelijk den doorslag gaf, eenvoudig, een innige uitbarsting, waarmee het jonge meisje haar waarheid van alle gekunstelde preutsheid te kennen gaf, het overigens aan de omstanders overlatende, daarvan te denken wat zij wilden. Gelijktijdig met den uitroep, kwam het aanzoek van *Bonchamps*, die geen oogeblik dupe was omtrent de beteekenis van dit tooneel.

Jammer is nog, dat er twee geheel overbodige personen in het stuk voorkomen, die nu en dan den indruk bederven. Zekere *Lydia* is het afgezaagde type van een nieuwsgierige dame, die alle praatjes van den dag komt opdisschen. En de *Morieau* is een naturalistisch musicus speciaal belast met het te pas of liever te onpas brengen der aardigheid *De muziek zal naturalistisch zijn of ze zal niet zijn*, die natuurlijk bij ons te lande geheel in 't water valt. Met dergelijke alledaagsche kunstjes moest Delpit zich niet afgeven.

En thans het spel. Dit verdiende ten volle de toejuichingen, waarmede het publiek niet karig was. Mej. Beersmans was een uitnemende *Coralie*, natuurlijk vooral daar, waar de hartstochtelijke tooneelen aan de orde zijn. Bij hevige gemoedsaandoeningen, bij plotselinge overgangen is zij in haar volle kracht; men herinnere zich hoe zij tegenover *Montjoie* van verlokkende vleitaal in woeste verontwaardiging overgaat, en bovenal het tooneel, waarin zij voor haar zoon gebroken neervalt en zich daarop n haar wilde smart zijn vergiffenis niet waardig keurt. Minder juist gaf zij de tooneelen weer, waarin zij kalmer moet zijn en meer met fijne nuanceeringen moet werken. Als haar geheim nog verborgen is, is zij niet onbevangen genoeg. Men kan nagaan, dat een vrouw als zij, die reeds jaren lang tegenover haar zoon een rol heeft gespeeld, er zich bijzonder op heeft toegelegd in de voor hem beslissende ure haar kalmte te bewaren, doch mej. Beersmans deed zich voortdurend zoo onrustig en ontsteld, dat haar omgeving al heel blind moest zijn om niets te bemerken. De *Edith* van mej. Jeanne de Groot was een lieve verschijning en haar spel miste den gewilden indruk niet. Het is jammer, dat zij den declamatietoon niet geheel weet af te leggen en in de verhevenste passages vaak in een gecadenceerd spreken haar kracht zoekt, waardoor aan het natuurlijke afbreuk wordt gedaan. Overigens zouden wij meenen, dat aan haar bewegelijkheid en levendigheid in den aanvang als gelukkige minnares, een eenigszins heviger gemoedsbeweging had moeten beantwoorden, dan zij in kritieke oogeblikken aan den dag legde. Doch erkend moet worden, dat zij in haar geheele houding en wijze van handelen en spreken den adel van *Edith's* karakter tegenover de beneden haar staande omgeving goed aan den dag legde. Om aan de dames den voorrang te geven, ten slotte mevr. Burlage's *Cesarine*: de malle oude juffrouw werd grappig weergegeven, soms wat flets, maar wij rekenen het mevr. Burlage gaarne als verdienste toe, dat zij zich niet op den voorgrond drong en zorgde, niet uit den toon te vallen van het stuk.

Van de heeren denken wij het eerst aan den heer Le Gras, die van den niet erg snuggeren *Godefroy* een prachtig bestudeerde type gaf. Kostelijk wist hij door gelaatsuitdrukking en houding weer te geven, dat hij eigenlijk alles, wat om hem heen gebeurde maar half begreep.

J. Haspels als *Bonchamps* speelde ook hoogst verdienstelijk. De la Mar als *Montjoie* behaagde ons minder, ofschoon wij gaarne het applaus dat hem eens terugriep, verdiend noemen. Veel studie toch had hij blijkbaar van zijn rol gemaakt, maar zijn stem leent zich nu eenmaal slecht tot het weergeven der verschillende aandoeningen, die zijn borst moesten bestormen. Het kost hem dikwijls ontzaglijke moeite den juisten toon te vatten, en telkens ook is er in zijn gelaatsuitdrukking en zijn gebaren iets, dat niet rijmt met de gevoelens, die hij moet uitdrukken. 't Is naar wij gelooven vooral de zekerheid, die de ervaring geeft, welke hem ontbreekt. En eindelijk de held van het stuk, de zoon van *Coralie*, door D. Haspels vertolkt. Van hem valt hetzelfde te zeggen als van mej. Beersmans; in de aangrijpendste tooneelen was hij volkomen op de hoogte van zijn rol en de tooneelen, waarin zij tegenover elkander staan, verschaffen een zeldzaam kunstgenot. Hadden wij hem in den aanvang wat bescheidener in zijn optreden, wat innigér tegenover *Edith* gewenscht, wij vergeten dit tegenover de virtuositeit, waarvan hij in zijn lateren vreeslijken toestand blijk gaf.

Door de Vereeniging »*Rotterdamsche Schouwburg*,» die thans als Rechtspersoon is erkend bij Kon. Besl. van 17 Nov. 1881, is ten behoeve van eenen te bouwen Schouwburg, de inschrijving opengesteld op een Geldleening van f 600,000.—, verdeeld in Obligatiën van f 100.—, f 250.—, f 500.— en f 1000.— aan toonder, tegen eene rente van vier ten honderd in het jaar. Op de rentebewijzen, word geen geld betaald, maar zij zijn bij voorstellingen in den Schouwburg tegen toegangsbewijzen inwisselbaar. Zij geven den houder het recht een dag vroeger, dan het publiek, tegen inwisseling daarvan, zich van biljetten te voorzien. De rente gaat in met het boekjaar, waarin de exploitatie van den Schouwburg aanvangt, en de rentebewijzen zijn geldig gedurende het jaar, waarover de rente loopt. De aflossing geschiedt, uit de baten der Vereeniging door inkoop, inschrijving of de uitloting, ieder jaar door het Bestuur der Vereeniginge te bepalen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Studenten-afdeeling te Leiden telt reeds 95 leden.

Van de ons toegezonden boekwerken vestigen wij gaarne de aandacht op de onderstaande.

1. *Ausgewählte Scenen aus Molière's Lustspielen* von Ferd. Schwarz (Basel, Detloff) tien goed gekozen fragmenten, die voor de school en voor huiselijke feestjes uitmuntend dienst kunnen doen. Wordverklaringen zijn er aan toegevoegd.

2. *Maurits, of de man, die zijne vrouw bedriegt*, Blijspel in drie bedrijven van Scribe een tegenwoordig te weinig gekend stuk, dat men zeker met genoegen zal zien, temeer, daar het goed vertaald is.

Elfde Jaargang.

№ 6.

10 Januari 1882.

ZEDENSTUKKEN EN KARAKTERSTUKKEN.

Naar aanleiding van de vertooning van *Voorname Verveling* in Den Haag wordt in *Het Vaderland* van 20 December 1881 gezegd: dat de vertaling van dr. De Jong gelukkig uit het Fransch en niet naar het Fransch is. Dit »gelukkig” kan ik volmondig nazeggen. Wanneer men een stuk als Pailleron's *le Monde où l'on s'ennuie* in een nederlandschen schouwburg wil overbrengen, dan moet men het natuurlijk zoo trouw mogelijk weergeven. Louis Ganderax zeide van deze comédie in zijne *Revue dramatique*: »ce n'est rien qu'une série d'amusans croquis de moeurs reliés l'un à l'autre par un coquet brin de soie”. En verder: »M. Pailleron, cette fois encore, nous donne des croquis de moeurs, non des peintures de caractères”. Nu spreekt het wel van zelf, dat waar in een stuk fransche, parijsche zeden in het licht gesteld zijn, waar onder de eerste rollen voorkomt »une douairière si française et si gauloise”, — dat men daar het fransche thema geheel behouden moet en dit niet alleen niet veranderen *mag*, maar ook niet veranderen *kan*. Zoo ontvalt wel wat kracht aan het »gelukkig” van zoo even. Waar Pailleron niet veel anders bedoeld heeft dan aan Parijzenaars, op de hoogte van de nieuwe parijsche modes, eene kroniek te geven van wat er in hun stad voorvalt en hun parijsche typen voor te stellen, daar zou het al heel onnoozel wezen om zijn werk een hollandsche wending te willen aanpassen, laat staan het op hollandschen bodem te willen overplanten. Het is alleen de vraag of dergelijke stukken niet te veel lijden, zelfs bij de getrouwste vertaling, en of hier, waar schier alles op fijne puntjes aankomt, aan onze tooneelspelers geen te zware taak wordt opgelegd. Zij zijn toch geen Parijzenaars en kennen de parijsche wereld niet door en door. Indien zij er dus in slagen om er in het Hollandsch iets dragelijks van te maken, dan komt hun reeds veel lof toe. Het zware van de taak blijkt ook daaruit, dat bij Pailleron's stuk echt nederlandsche uitdrukkingen, als »droogzak”, »den boel vuilmaken”, »zakken voor een candidaats” hinderen. Men kan dat van fransche lippen niet best hooren, het vloekt tegen een geheel parijsche omgeving. Van daar dat de beide vertalingen, in Rotterdam en in Den Haag gegeven, dan eens het oor kwetsten door te Nederlandsch te zijn, dan weer te mat klonken.

Het geldt hier een gansch andere vraag dan bij karakter-stukken. Een karakter kan worden overgeplant op alle bodems. Gierigaards, schijnheiligen, zelfzuchtigen, spelers, ~~vin~~ men evengoed in Frankrijk als in Nederland. Bij een karakterstuk is natuurlijk het karakter hoofdzaak, en zijn de details bijzaken: die details mogen en kunnen

daar veranderd worden, mits men het goed en met verstand doe, en ik blijf overtuigd dat wanneer zulk een stuk, in den vreemde geschreven, geschikt is om op nederlandschen bodem te worden overgebracht, men of een feil begaat, of zich te zwak voor zijne taak betoont, indien men het niet beproeft. Nederlandsche toestanden toch zullen door nederlandsche tooneelspelers altoos het best begrepen en het bevredigendst weergegeven kunnen worden. De nederlandsche toeschouwers althans zullen die toestanden het best vatten, er zich het meest thuis in gevoelen, er zich geen geweld bij behoeven aan te doen om zich te verplaatsen in eene hun min of meer bekende, maar toch altoos vreemde omgeving. En daar het tooneel oogenblikkelijk werken moet, is het van groot belang om alles aan te wenden wat den oogenblikkelijken indruk versterken kan.

Het bijwonen van eene tweede vertooning van *Voorname Verveling* ontlokt mij de erkenning, dat dit stuk door artisten van het Nederlandsch Tooneel, afdeeling Amsterdam, nu zij er mede vertrouwd zijn, uitstekend gespeeld wordt. Nochtans kan dit spel, hoe lofwaardig ook, niet voorkomen dat de gesprekken, waar zij over Fransche toestanden loopen, geen belang inboezemen, de aandacht niet trekken. Hetgeen de jonge onderprefekt Raymond daaromtrent aan zijn aardig vrouwtje meedeelt, wat de geestige hertogin de Réville er van met de gravin de Céran bespreekt, laat een Nederlandsch publiek volslagen koud. En nogmaals trof het mij, hoe bij de echt Fransche toestanden uitdrukkingen als „ik heb er mijn bekomst van”, „ik poetste hem”, „je hebt hem opgevoed als een dwarskijker”, „ik wil niet leven als eene onbestorven weduwe”, zonderling klinken; ook van de lippen der levenslustige Susanne.

Den Haag, 20 December '81.

ARNOLD ISING.

UIT HET NOORDEN.

II.

Den 16^{en} Maart 1870 werd op het Theater te *Helsingfors* met veel succes opgevoerd het drama »Koningin Filippa” (*Drottning Filippa*)¹⁾ van Gabr. Lagus. Reeds den 14^{en} September 1871 werd dit drama op het Koninklijke Dramatische Theater te *Stokholm* ten tooneele gevoerd. Eene geheele vertaling er van kan natuurlijk ons doel niet zijn, daar ons onmogelijk eene ruimte van meer dan honderd bladzijden kan worden afgestaan. We wenschten dan ook slechts te doen uitkomen, welke heer-

---

¹⁾ De volledige titel luidt: *Drottning Filippa. Skadespel i 5 Akter af Gabr. Lagus. Östra Finlands tryckeri. Wiborg 1875.*

lijke dramatische bloemen op den kouden noordelijken bodem wassen, en daartoe kan eene beschrijving, die hier en daar door de vertaling wordt aangevuld, volstaan.

Het eerste tooneel stelt voor »de audiëntiezaal van het koninklijk Paleis te Stockholm,” waar eenige ridders sprekende de komst van de koningin afwachten. Koning Erik doet eene bedevaart naar het Heilige Land en heeft gedurende zijne afwezigheid Filippa, zijne vrouw, met de koninklijke macht bekleed, waarvan zij gebruik maakt om haar volk gelukkig te maken. De ridders spreken over een ongehoord feit, dat namelijk de koningin de beide kinderen van Hendrik van Salaborg, een vroegeren opstandeling, aan het hof had doen komen, om daardoor te doen blijken, dat de kinderen niet moeten boeten voor het kwaad der ouders. Nadat in de vijf eerste tooneelen duidelijk is aangetoond, wie tot de vrienden en wie tot de vijanden der koningin behooren, laat de dichter in het zesde tooneel Filippa aldus spreken:

Ik heb u hier ontboden, mijne heeren,
Niet slechts om raad; ik heb een ander doel
Vandaag. — Gij ziet hier deze beide kindren,
Die vroeg des levens zorgen ondervonden;
Die, nauw geboren, hunne moeder misten,
En kort daarna hun rijkdom en hun eer.
Gij kent ze; 'k noem u slechts huns vaders naam:
Hendrik van Salaborg.

KÖNIGSMARK. (*ter zijde.*)

O helsche machten!
Hoe? Zij trotseert den koning, hoe vermetel!

(*Luide.*)

Voorzeker een vergissing, koningin!
Gij wilt toch niet de kindren eens rebels
Beschutten?

FILIPPA.

Moet een koningin, wat zeg ik,
Een koning, aan een onderdaan verlof
Verzoeken voor haar daden? Ridder Hendrik
Is dood. De hoogste Rechter heeft zijn schuld
Gewogen op de schaal der Eeuwigheid.
Hij heeft gefaald... misschien. Wie kan van zonden
Zich vrij beroemen? Doch hij heeft veel zwaarder
Geboet dan iemand anders. Zijn geslacht
Bezweek van armoë, en zijn naam leeft voort,
Geschandvlekt als de naam van een verrader.
Zijn rijkdom is versmolten, nauwlijks we t
Men hoe. De trotsche, rijke man behield
Ten laatste slechts één oud, vervallen slot.
Daar leefde Salaborg nog vijftien jaar,
De blijde dagen zijner jeugd beweened.

Misschien heeft *hij* gezondigd, maar zijn kinderen
Treff' niet de wraak. Ik heb daarom bevolen,
Dat alles wat van Hendrik in den naam
Der kroon ontroofd werd, weergegeven worde
Aan zijne kinderen.... Treed wat nader, meisje!
Ge zijt toch niet bevreesd?

CECILIA.

Neen, stellig niet!

Ik keek maar eens wat rond.

FILIPPA.

Misschien verblind

Door al dien glans? Niet waar, uw vaders slot
Was niet zoo schoon?

CECILIA.

Zoo schoon? Neen, zeker niet;

Maar toch, ik meende, dat een koningsslot
Veel mooier en oneindig grootscher was.

FILIPPA.

Wat mist ge hier dan wel?

CECILIA.

Wat ik verwachtte.

Van al wat onze min zoo vaak vertelde
Bestaat hier niets. Geen diamant straalt hier
Met hooger glans dan 't heldre zonnelicht.
Niet alle vloeren prijken met scharlaken,
En geen tapijten zijn met goud doorweven.

FILIPPA.

Ei, ge verwachtet veel. Maar zie dan eens
Op die tapijten.

CECILIA.

Dat is alles doek,

Geen goud.

FILIPPA.

O eenvoud! Kind, uw onschuld treft me;

Wat dunkt u wel van al die trotsche heeren?
Ge ziet de beste ridders onder hen,
Die 't Noorden heeft?

CECILIA.

Zijn dit de beste, dan

Kan 't Noorden ze wel missen. Ik verwachtte
Heel andre mannen. Wel zoo vreeslijk niet,
Zoo ijslijk somber als mij vader vaak
Vertelde; maar gelijk de ridders, die
Mijn min ons steeds beschreef. Zoo zijn ze niet

FILIPPA.

Zie, mijne heeren! Hoeveel zorg de vader
 Zijn lieven kindren wijdde. Zonder weelde,
 En eenzaam was hun jeugd. Hun jonge zielen
 Zijn echter reeds doorvoed met ridderzaken.

Königsmark, die de voornaamste bewerker was van het ongeluk van Hendrik van Salaborg, waagt het de koningin over haar daad te berispen, waarna hij op de volgende wijze wordt terechtgezet:

FILIPPA.

Geduldig als een kind naar vaders woorden
 Heb ik geluisterd. Hoor nu ook mijn taal.
 Ik antwoord luide, niet alleen voor dezen,
 Neen, maar voor 't gansche Noorden, voor onze eeuw,
 En ook voor God, die eenmaal mij zal richten.
 Ik ben geen kind al ben ik ook een vrouw;
 Ook ik heb vaak met ernst en met bezinning
 Gelet op onzen tijd — en nagedacht.
 Zoo iemand, dan bewonder ik Margreta,
 Heur kracht, heur wil, die met een ijzren hand
 't Gescheiden Noorden tot één volk verbond.
 Voor mij, was ik in hare plaats geweest,
 Was uit die eer geen waar geluk ontsproten.
 Want wat is macht, indien de liefde ontbreekt?
 Een waterbel, wel glinsterend, maar ijel.
 De koning reikte bij zijn heengaan mij den scepeter;
 Toen zwoer ik voor Gods aangezicht een eed,
 Dat liefde slechts dien scepeter zou besturen,
 En 't zij ik slaag of niet, ik houd dien eed.

Zoo was de strijd tusschen hare idealen en de koude politiek van baatzuchtige hovelingen aangevangen. Wat van beide zal zegevieren?
 Hare idealen? Laten we ze uit den mond van koningin Filippa zelve vernemen:

FILIPPA (*opent het venster en ziet naar buiten.*)

O zie, hoe heerlijk uit een hoogen, blauwen
 En heldren hemel 't schoone licht der zon
 Het frissche, groene strand van 't Mälarmeer
 Bestraalt, en aan de pas geploegde velden
 Den oogst ontlokt: Zie, hoe de hooge nissen
 Van 's Heeren tempel 's Hemels gloed weerkaatsen!
 Hoe iedre heuvel glinstert, als ter bruiloft
 Getooid! O, als Filippa slechts heur hart
 Hier uitstortt', als de zon haar gulden stralen!
 't Zou ijlen door de bergen van het Noorden
 En over Zwedens felbewogen vloedden;
 't Zou vliegen over Denemarkens beemden
 En over Finlands koude, onvruchtbare akkers.

O, werd het ook mijn lot, gelijk de zon
 De nevelen van Noordens nacht te vagen.
 Zal *dit* mijn toekomst zijn, of zullen haat,
 Verguizing, spot, teleurgestelde hoop
 Mijn deel zijn, als eens wichlaars mij voorspelden?

Herkent men hier niet de idealen van *Oehlenschlägers Dina*?

Het tweede bedrijf vangt aan. Gösta, de zoon van Salaborg weent bij de gedachte, dat hij wellicht spoedig dit goede hof, waar Filippa regeert, zal moeten verlaten; want de koning is in aantocht en de vijanden van Filippa sluimren niet. Ook Cecilia, de eierzuchtige, is droevig; maar zij vat in haar verdriet en in heur haat tegen de koningin, die onwetend een slang aan haar boezem koestert, een plan op, dat later nader wordt ontwikkeld. Filippa gevoelt en bemerkt, dat de lucht bezwangerd is met verderf voor haar:

FILIPPA.

't Is waarheid dus; de faam heeft niet gelogen,
 Noch wat ik zelf in bange stonden vreesde.
 Hij wantrouwt me. Zijn ga beschouwt hij als,
 Een mededingster naar de koningskroon.

(zij loopt onrustig op en neer)

Mijn God, mijn God, waarom liet uw gena
 Uit Christus graf geen engel opwaarts stijgen
 Om van zijn ziel die duistere wolk te vagen?
 Hij komt terug, zoo donker als hij ging,
 Vertrouwend op niets anders dan op leugen,
 Op werk der duisternis, op list der haat.
 Waarom wordt iedre lichtstraal voor zijn oogen
 In donkerheid verkeerd? Hij komt terug —
 Een maand te vroeg — en, nauwelijks een uur
 Na 't landen van zijn schip komt reeds een bode.
 En welk een boodschap! Ach, schrijft zóó een ga? —
 Ik mag me ginds niet in zijn armen werpen —
 De liefde van zijn volk mocht soms verkoelen,
 Wanneer 't zoo spoedig me aan zijn zijde zag.

(zij ziet uit het venster)

Daar komt hij. — Geen gejuich begroet zijn komst.
 Dat is *mijn* schuld, zóó zal hij zeker denken.
 O, arme, arme koningin — hij nadert —
 Zijn hoofd omlaag, geen enkele blik naar hier!
 Ik weet wat dit beduidt. — Helaas!

Zij heeft zich niet bedrogen. Wantrouwen, gevoed door valsche inblazingen, vervult het hart van Erik. Zij, Filippa, heeft het hart des volks van hem vervreemd. Het is haar schuld, dat geen enkele kreet werd aangeheven om hem te verwelkomen. Op geene al te zachte wijze werpt hij haar al die verwijten voor den voet, maar op waardige wijze

weet zij zich te verantwoorden, zoodat Erik, in weerwil van zijn wrevel, ten laatste moet betuigen:

Weg ging ze; maar met vrede in hare ziel.
 Filippa, gij, gij koost het beste deel,
 En daarom leeft g' in 't harte van uw volk.

Alleen is Erik, alleen met zijn hart. Ach, waarom nadert juist op dit oogenblik de booze demon in de gestalte van Cecilia? Waarom weet deze juist nu in zijn hart eene vurige en verderfelijke liefde op te wekken? Zij spreken samen en na het gesprek grijpt Cecilia 's konings hand en kust die en zegt: »Groote koning, laat mij u danken!» Op hetzelfde oogenblik treedt de koningin binnen. »Barmhartige Hemel!» roept zij uit »Wat doet zij hier? O mijn voorgevoel!»

In het derde bedrijf komt Cecilia's plan, het hart des konings geheel te overmeesteren, en naast hem te regeeren, tot rijpheid. Wel tracht Gösta, die haar doorziet, haar hiervan terug te brengen; wel tracht deze haar te bewegen het hof ijlings te verlaten; wel strijdt zij nog een oogenblik tegen de betere stem haars harten, als zij bidt: »O geef mij sterkte, God, laat mij niet vallen en laat hem niet triomfeeren»; maar het einde is: de zegepraal der verleiding.

DE KONING (*opent zijne armen.*)

Kom aan mijn hart, gij kind der nacht, o kom!
 U kan ik minnen en u zal ik minnen,
 Want zondig zijt gij, zondig als ik zelf.

Filippa treedt ongemerkt binnen en na een poos met ontroering dit aanschouwd te hebben, barst ze eindelijk los:

FILIPPA.

Zal voor mij

Dan iedere vreugd in droeve zorg verkeeren?
 Zal ik, een koningin, in mijn paleis
 Niet eens mijn heilig recht als ga behouden?
 Maar, wat ik lijd, is door mijn eigen schuld.
 Ga, meisje, ga! Uw misdaad is vergeven!
 Ga naar uw huis, zoek daar in eenzaamheid
 Gena bij God voor wat ge hier misdeed.
 Volg gij haar, Gösta, eedle, goede knaap!
 Mijn dankbaarheid zal immer u verzellen.

CECILIA.

Vernietigd en gehoond en weggejaagd
 Door haar! Door haar, die ik veracht en haat!

FILIPPA.

Ge lijdt, mijn Erik! Hevig was die strijd
 En bloedig, dien ge streedt met uw geweten.
 En geen getrouwe gade stond u bij,
 Gelijk ze vroeger deed, als ze u ten prooi
 Bemerkte aan 't wreede folteren der kwaal.
 Vergeeft ge uw vrouw?

ERIK.

Bij God, Filippa.
 Ge spreekt in raadslen, ik begrijp u niet,
 Uw woorden schijnen welverborgen strikken.
 Gij joegt haar weg, ik liet uw wil geschieden,
 Daar vrees voor oproer mij de handen bond;
 En nu beproeft ge vleierend me aan te lokken,
 Gelijk de vogelaar zijn buit. — Filippa,
 Vergeet vooral, bij 't wegen mijner zonden
 En harer zonden, niet in de andre schaal
 De liefde neer te leggen, die zij koestert
 Voor koning Erik. Zij alleen bemint hem.

FILIPPA.

Alleen? Vergeet ge dan uw eigen vrouw?
 En zijn die eerste jaren u ontgaan
 Toen gij Filippa steeds uw liefste noemdet?
 Wie kon uw kranke ziel in 's lijdens stond
 Bevrijden van den duistren nacht der zorgen?
 Was ik dat niet? Wanneer we, knie aan knie,
 Voor God ons bogen, daalde dan niet immer
 De zegen neer? Was 't goddelijke licht
 Niet meer verheldrend dan de matte stralen,
 Die op uw bedevaart uw geest verlichtten?

ERIK.

Zóó was het; maar 't is lang, zeer lang geleden,
 En vele droeve jaren gingen sints
 Voorbij: toen moord en roof en vuur en krijg
 Mijn rijk verwoestte, en ieder jaar de klove,
 Die door uw haat ontstond, steeds wijder werd.

FILIPPA.

Ik zou u haten? Wat ik ooit misdreef,
 Mijn eerste liefde bleef ik immer trouw.

ERIK.

Dus gij bemint mij?

FILIPPA.

'k Had u altijd lief,
 Al heb ik ook een enkele keer uw wil
 Weerstaan. En dat ik faalde zie ik thans,
 Nu 'k van mijn daad de bittre vrucht aanschouw.
 't Was mijne schuld, dat ik als *koningin*
 Mijn eerste plicht, alleen uw vrouw te zijn,
 Vergat. En toen de sombre jaloezie uw hart
 Bekroop, 't vertrouwen vluchtte, bleef ik trotsch,
 En stout weerstond ik, in mijn liefde, uw blikken,
 Terwijl ik hoopvol beetre tijden wachtte.
 Zij kwamen niet, en langzaam vlood een jaar

Aldus voorbij. Schoon in elkaars nabijheid,
Was tusschen ons een grenzeloze zee.

ERIK.

't Is waar. Nauw gunde uw oog m' één enklen blik.

FILIPPA.

Vergeef me, dat ik al dien tijd mijn plicht
Als vrouw vergat, ik heb reeds zwaar geboet.
Met ned'righeid behoorde ik u te nad'ren,
Terug te keeren toen ge mij verstiet,
Te krimpen tot uw voeten mij vertreden.
Ik ken mijn vonnis nu. Ik liet uw hart
Wreeddaardig over aan zich zelf. Toen zocht het
Een andre liefde, en 't heeft die ook gevonden.

ERIK.

Hoe nu? Misschien, Filippa, denk ook ik
Als gij. Uw woorden doen een gloed van liefde
Ontvonken in mijn hart.

FILIPPA.

Van liefde, die
Nog niet verdween, die nog terug kan keeren.
Voor de eerste maal na vele bange jaren
Was ons gesprek vertrouwlijk, als weleer;
Weer kan ik u mijn lieven gade noemen.
Kom, reik me uw hand. We gaan dan als weleer
Ons hart ontlasten voor den troon van God.
We leeren samen weer de halfvergeten
Gebeden onzer kindsheid, en gewis
Zal ook de vroegre zegen niet ontbreken.

ERIK.

Wat zegt ge daar? Is u dat voorstel ernst?
Mijn beden stijgen niet ten hemel meer.

FILIPPA.

O, laat geen nieuwe twijfel u bevangen,
Als vroeger. Kom, mijn Erik, kom!

ERIK.

Ik volg.

FILIPPA.

Ons rest nog nauw een uur vóór 't ochtendkrieken,
Wanneer de zon verrijst, zal ook de dag
In koning Eriks bange borst verrijzen,
En van dien gloed, die in uw harte stroomt
Zal meen'ge straal uw land en volk verwarmen,
En luid verkonden, dat een blijde morgen
Vertroostend daagde voor uw volk en u.

(zij verwijderen zich hand aan hand.)

(Wordt vervolgd.)

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

IV.

Nieuwe stukken verschenen niet ten tooneele maar de goede smaak van het publiek openbaarde zich op geheel eenige wijze door druk bezoek van de uitmuntende opvoeringen van Pailleron's geestige comédie. Belangrijk mag de mededeeling heeten, dat de beste plaatsen voortdurend flink bezet zijn, maar dat de hooger gelegen plaatsen even voortdurend onbezet blijven. Stukken voor het »schellinkje" hebben we altijd gehad en zullen we altijd hebben. Stukken bijna uitsluitend voor stalles en balcon zijn zeldzaam, maar niettemin zeer gewenscht. Over de Nieuwjaarsvoorstelling bij de Vereeniging kunnen we tot ons leedwezen niets berichten, aangaande die in den Stadsschouwburg daarentegen wel. De directie verrastte ons met een keurig programma op oud-Hollandsch papier en in artistieke stijl in den smaak van het programma bij de opvoering van den *Warenar*.

Het heeft ons bij de vertooning van den Gijsbrecht verwonderd te zien, dat in weerwil van herhaalde aanmerkingen dezelfde domheden jaar op jaar weer worden vertoond. Daar is Gijsbrecht zijne alleenspraak houdende, terwijl een handjevol manschappen hem staan aantegapen zonder dat iemand hem van schild of zwaard ontlast; daar is een gebruik van handschoenen van een zoo moderne soort, dat het schreeuwt bij de tooneelzetels Lodewijk XIV en de geschilderde »goedendags" uit de riddertijden een mengelmoes van historische herinneringen hier en daar een pendant vormende met de vermenging van waar en onwaar in Vondels stuk. Daar is o. a. Vader Willebrord (Klaas Vos) dien men in den regel niet kan verstaan en wiens wijze van verzen zeggen eenvoudig een parodie is, daar is Gozewijn (Van Ollefen) die den herderlijken rig over zijn vuile glaceetjes laat schuiven, daar is Peter de deken (Meyer van Beem) met grime, baard en haar sprekend gelijkend op een kinderdief, een valschen munter of zoo iemand en die ook in den toon van zijn stem aan zoo iets herinnert. Op twee uitzonderingen na, waarover straks later, heeft echter deze opvoering ons weder duidelijk bewezen hoeveel goede elementen het gezelschap op het Leidscheplein nog heeft en hoeveel goeds ze kunnen uitwerken. De stampvolle schouwburg heeft inderdaad in Veltman een uitmuntenden Gijsbrecht, in Van Westerhoven een zeer goeden Arent, in Bigot een waarlijk goeden Spie kunnen genieten, en welk een uitstekende Bode Moor ons te aanschouwen gaf weten zij, die hem vroeger in die rol zagen. Daar waren herhaaldelijk oogenblikken van de grootste dramatische kracht en van niet gewone schoonheid. De Badeloch, die Mevr. Ellenberger ons te aanschouwen gaf mocht eveneens wel verdienstelijk heeten, maar daarmee is dan ook onze lofspraak teneinde. Het is niet noodig of niet mogelijk geweest zich aan het programma

te houden, en de voorstelling is er niet te beter om geweest. We weten niet, waarom de directie er zoo'n geheim van maakt, dat Mevr. Van Westerhoven een emplooi bij haar vervult, haar naam stond ditmaal echter op 't affice maar zij zelve ontbrak op 't tooneel. Daardoor werden we verkwikt met Juff. Anna Fuchs voor de voordracht der rei van Amsterdamsche maagden 1^e en 4^e bedrijf, zoo onmogelijk als dit zelden is gezien en voortdurend met imitatieve of indicatieve gestes. Waar in het lied van de »oprechte trouw'' de »borst'' wordt aangewezen waar het kind »met melk wordt gevoed'' en het »hart'' waaronder het werd »gedragen'' daar is de geste echter nog niet zoo komisch als waar bij de woorden

Door deze liefde treurt,
De tortelduif gescheurd
Van haar beminden tortel,

eenvoudig op het torteltje Badeloch (Mevr. Ellenberger) wordt gewezen. Dat de geheele gemeente zal neerknielen bij de woorden »o God verlicht haar kruis'' is eene vertooning, die lijnrecht in strijd is met het karakter van de *rei*, met welke echo der openbare gevoelsaandoening de *dramatis person* niets te maken hebben. Dat de Rafael door dezelfde een alles behalve genietbaren indruk maakte, laat zich denken, en dat te meer omdat zeer onhandige wijzigingen aan het slot, dit tooneel aanmerkelijk in kracht hadden doen verminderen. Ook Juff. Ruffa bleef als Klaeris ver beneden den minsten eisch.

De figuranten waren zoo stijf, onverschillig en koud mogelijk, en van stil spel dikwijls ook bij enkele hoofdpersonen geen sprake. Juffr. Vink heeft onmiskenbaar talent en toont in haar stil spel herhaaldelijk, dat zij haar rol begrijpt, maar zoo nu en dan meent ze wel eens te kunnen rusten en kijkt op haar gemak de zaal eens rond als ging haar gedurende eenigen tijd de heele zaak niet aan. Wij hebben veel verwachting van haar, wanneer ze begrijpen wil, dat het tooneel *haar* afgesloten wereld is en dat niets van alles, wat er voor het voetlicht is of gebeurt mag worden opgemerkt door den waarachtigen kunstenaar, die zijne rol doorleeft.

Beteren indruk nog dan de Gijsbrecht in hoofdzaak deed, maakte de *Kloris en Roosje*, waarin we met genoegen Juffr. Ev. Kapper weer eens zagen optreden als Elsie, een rolletje dat ze met machtig veel waarheid speelt. Men was op het gelukkig denkbeeld gekomen Juffr. Anna Fuchs, die volgens 't programma Roosje moest voorstellen, te vervangen door Juffr. Vink, die een alleraardigst Roosje was, gelijk haar bruigom (van Westerhoven) ook op de meest ondubbelzinnige wijze toonde te gelooven. Van Thomas vaer hebben we te veel uitmuntende voorbeelden gehad om Bigot onverdeeld te prijzen, maar getuigen we, dat hij zeer veel goeds deed en tegenover Mw. Albregt als Pieter niet zoo zeer afstak als we vreesden dat hij doen zou op de plaats, die eenmaal Albregt innam. De zoogenaamde nieuwjaarswensch van Peypers was ditmaal zeer geschikt en gaf een niet onaardige opsomming der voornaamste gebeurtenissen in 1881. We herhalen den wensch, dat de een of ander zich aan den arbeid zette om

tegen nieuwjaar 1883 ons te vergasten op eene *Revue* zooals men die te Brussel kent en waarin de meest besproken zaken met de daarin betrokken personen ten tooneele gevoerd worden. Opmerking verdient dat geen enkel woord gewijd werd aan de nagedachtenis van Johs. Hilman den eigentlijken herbouwer van den Stadsschouwburg*) terwijl ook den Commissarissen dit jaar *geen* geluk en zegen werd toegewensch

De geheele opvoering van dit echt nationale stuk was uitmuntend. We zagen Teniers in levend beeld voor ons en hebben ten volle genoten, ons terugdenkende in de dagen toen gulle openbare vrolijkheid en onschuldige, dartele jok tot de landsdeugden gerekend werden.

We mogen niet eindigen zonder er op te wijzen dat den 8en dezer een herinneringsfeest werd dat niet ongemerkt mag blijven. De heer A. van Lier vierde nl. toen herinnering van *dertig*jarigen dienst als tooneeldirecteur. Geen der thans levende tooneeldirecteuren heeft zoo lang onafgebroken de directie volgehouden. De koffiekamer in de Amstelstraat legt het welsprekendst getuigenis af van 's mans arbeid en van zijn „Leistungen” als tooneeldirecteur. De eerste kunstenaars en kunstenaresses zijn door hem tot ons gekomen, tal van jongeren hebben onder zijn bestuur de eerste lauweren geplukt en zijn twee schouwburggen getuigen van zijn ondernemenden geest en zijn moedigen arbeid. De feesten van dien dag, en de huldeblijken den jubilaris van heinde en verre gebracht, zullen den ijverigen en volhardenden tooneeldirecteur een aangename erkenning zijn van de belangrijke diensten aan de tooneelspeelkunst en de kunstenaars bewezen. Blijve hij nog lang de waardeering van zoovele duizenden genieten.

ROTTERDAMSCH E CORRESPONDENTIE.

V.

Een geheel ander soort van stuk dan *De zoon van Coralie was Rosenkrans en Guldenster* van Michael Klapp dat vervolgens werd opgevoerd. De verslaggever was verhinderd deze opvoering bij te wonen, doch het gerucht zegt, dat hij er niet veel bij verloren heeft. Het stuk scheen niet bijzonder in den smaak te vallen, althans zeer spoedig verdween het van 't programma, om voor weer wat nieuws plaats te maken. Ik voor mij zal er het gezelschap geen ernstig verwijt van maken, dat het wel eens iets min beduidends opvoert: in een stad van de grootte van Rotterdam, waar het schouwburgbezoekend publiek klein is en waar twee gezelschappen elkander concurrentie aandoen, werkt men onder ongunstige

(*) Men zal ons wellicht hetzelfde verwijt toevoegen, evenwel ten onrechte. We wenschten onzen lezers een artikel over Hilman te geven, geschreven door een zijner vrienden en wel door een van hen, die hem lang en goed gekend hebben. Al onze pogingen zijn echter tot dusverre vruchteloos geweest.

omstandigheden. Men is wel genoodzaakt en in den grooten en in den nieuwen schouwburg voortdurend afwisseling aan te brengen op straffe van voor geheel ledige zalen te spelen. Het is dan geen wonder, dat men, als en de overvloed van goede stukken en de tijd der noodige voorbereiding voor iets goeds ontbreken, tot stukken van den tweeden en den derden en van nog lagere rangen vervalt.

Het stuk van den Noor John Paulsen dat *Vrouwenharten* genoemd is, omdat het toch een naam moest hebben (*De onechte zoon* of *De gevolgen van een misstap* ware juister titel geweest) en dat op 23 dezer voor 't eerst werd opgevoerd, willen wij niet onder de stukken van den laagsten rang scharen, omdat er goed-geschreven tooneeltjes en geestige zetten in voorkomen, maar als drama heeft het zeer geringe verdiensten. Het is zeer onbeholpen gebouwd. Men oordeele. De heer *Falkenström* is een rijk reeder, die zich verheugt in 't bezit van een lieve vrouw, van twee volwassen kinderen, van een nichtje bij hem aan huis opgevoed en — van een zoon uit een vroegere betrekking, waarvan de wereld niet weet. Die zoon, onder den naam *Olsen* te Christiania opgevoed, waar hij zijn broeder als student heeft leeren kennen, komt bij zijn vader een plaats opvorderen in het vaderlijk gezin, doch de vader, die zijn zoon wel liefde toedraagt maar vreest, dat zijn huiselijk geluk voor goed verdwijnen zal, kan daartoe niet besluiten. Ten slotte komt het echter tot een bevredigende oplossing, maar hoe? Daar allerordinairste middelen: het nichtje door *Olsen* uit het water gered, komt hem dank zeggen voor die redding en beluistert bij toeval een gesprek tusschen haar oom en hem, waardoor zij op de hoogte komt van den toestand. Vervolgens komt tante op de hoogte, doordat nichtje zich verspreekt en *Olsen* den zoon van oom noemt. En tante sluit terstond vrede met oom, zonder dat wij vernemen, of zij van de gansche historie op de hoogte is, en zonder dat wij iets van haar innerlijken strijd bemerken. *Randi*, het nichtje, en *Olsen* worden een paar.

Is dat alles? zal men vragen: Niet alles lezer, er komen nog verscheidene andere personen in voor: een redacteur van een blad, die iets van 't geheim vermoedt en het zoekt te doorgronden; *dokter Falkenström* een broer van den reeder, een zot, die telkens zijn lust om geaffecteerde en langdradige redevoeringen af te steken botviert; een candidaat in de theologie, een teemende zemelknooper, die op de dochter maar meer op haar geld verliefd is, en voor een echtvereeniging bedankt, tot *Guðrun's* groote verlichting, als hij hoort, dat er toch niet zoo heel veel te halen is; de zoon *Oscar*, die ook op *Randi* verliefd, haar echter aan zijn broer afstaat, waarbij ook weder van strijd weinig te bespeuren valt; — om van minder beduidende personen niet te spreken. Doch al die personen staan eigenlijk geheel buiten de handeling. Tusschen beide wordt door den schrijver een aanloopje tot een intrige genomen, bijv. als hij den redacteur aan het werk zet om het geheim te doorgronden, maar hij laat die intriges halverwege steken, en brengt de ontkenning tot stand buiten dat alles om. Handeling is er eigenlijk niet: een voorbereiding tot een diner, een koffiëpartij, een wandeling moeten de vier bedrijven vullen. Het best geschreven is het tweede bedrijf, waarin de ontmoet-

tingen van *Randi* en *Olsen* en van vader en zoon, eenvoudig naar vorm en inhoud, van oprecht en kiesch gevoel getuigen. Verder zijn *dokter Falkenström* en *Josias Quam*, de candidaat, als typen zeker niet onverdienstelijk.

Met belangstelling zagen wij het stuk vooral daarom, omdat het gelegenheid gaf aan de minder bekende en minder geoefende leden van het gezelschap van hun talent te doen blijken. De beide heeren *Haspels* waren vader en zoon, doch overigens traden op de heeren *Spoormans*, *Mutters*, *Frits Bouwmeester*, de la *Mar*, de dames de la *Mar Poolman* en *Van Eyken*. Hun spel verdient over 't algemeen lof: in de eerste plaats geldt dit van de heeren *Mutters* en *Bouwmeester* en van mej. van *Eyken*. Eerstgenoemde was de candidaat in de theologie, de tweede de dwaze dokter en beiden waren uitstekend gegrimeerd en typeerden goed. De heer *Bouwmeester*, die zijn rol met veel animo vervulde, overdreef wel een weinig. *Mej. van Eyken (Randi)* bevestigde ten volle de gunstige opvatting, die haar eerste optreden als kameniertje bij ons had gewekt. De natuur heeft veel voor de jonge actrice gedaan: een lief en geestig gelaat, een bevallig figuurtje, een zachte en welluidende stem maken haar tot een aantrekkelijke verschijning en ook de lessen der kunst zijn niet voor haar verloren gegaan, der gezonde kunst, die stijl en karakter geeft zonder gedwongenheid of gekunsteldheid in de plaats te stellen van het natuurlijke. Viel het ons op, dat zij in de rol van *Randi*, die zij met natuurlijk gevoel speelde, wellicht wat al te bewegelijk was, wat al te veel heen en weer trippelde, het is een *défaut de sa vertu*, die wij in elk geval veel liever zien dan de tegenovergestelde fout der stijfheid en gedwongenheid, die andere dames al te licht eigen is.

Het nastukje *Neen* van *Benedix*, welbekend, dat ons niet bevallen kan, ontleende eenige bekoorlijkheid aan het verdienstelijke samenspel van vier jonge leden van 't gezelschap, de dames van *Eyken* en *Heyblom* en de heeren *Poolman* en van den *Heuvel*.

De wereld waar men zich verveelt door den heer v. *Zuylen* opgevoerd, is elders herdacht. Niet onvermeld mogen wij laten, dat de ondernemende directeur na de ramp van *Weenen*, onmiddellijk een voorstelling van het geliefde *Inkwartiering* ten gunste der slachtoffers organiseerde, die goede vruchten afwierp en die o. a. in de *Neue Freie Presse* dankbaar is herdacht.

R. M. L.

(Bij de vorige correspondentie is de onderteekening bij vergissing verzuimd.)

UIT DORDRECHT.

De Dortsche afdeling van het Ned. Tooneelverbond bood den 29^{en} Dec. haar leden een voorstelling aan van het Rotterdamsch gezelschap, onder directie van den heer van *Zuylen*. *Erckmann-Chatrains* eerste tooneelwerk, bewerkt naar den roman *l'Ami Fritz*, moest de kern vormen

van het kunstgenot. Immers de herinnering aan dat stuk, bij velen min of meer levendig, zou niet nalaten een gunstigen invloed uit te oefenen op gehalte en opkomst van het publiek, terwijl de degelijke inhoud naast de letterkundige verdiensten eene der afdeeling waardige uitvoering verzekerden. Die verwachting is niet beschaamd. De heer van Zuylen, in langen tijd op onze schouburgplanken niet gezien, kwam, zag en overwon. Op hem valt het groote licht van den avond, want de wijze, waarop hij in *Vriend Frits* de rol vervulde van Frits Kobus was meesterlijk. In ons geheugen ligt nog versch de voorstelling van hetzelfde stuk in den zomer van '78 toen van Zuylen naar onze meening onverbeterlijk dien goedhartigen, smulpapigen egoïst voorstelde, maar toch dezen avond was het oneindig beter, overtrof hij alles wat wij ons van hem herinneren — ware de uitdrukking niet banaal, wij zouden zeggen, overtrof hij zich zelf. Met een voorliefde, een glunderheid, een kracht werd de type teruggegeven, dat wij in opsomming van details moeilijkheid zien en voor bedenkingen geen plaats zouden hebben. Een gevoel van rust en behagelijkheid maakte zich meester van de toeschouwers, bij die verrassende zekerheid van spel, waardoor de plotselinge overgangen van gemoedsaandoeningen, vooral in het derde bedrijf, een waas kregen van natuurlijkheid, zoo dat men haast vergat, waar men zich bevond. En niet alleen van Zuylen's spel was daarvan de oorzaak; de geheele voorstelling kenmerkte een geslotenheid, een gang die zoo dikwijls in den laatsten tijd door ons werd gemist, en die toch een noodzakelijke voorwaarde vormt van een artistiek geheel. Waarom verdwijnen bij ons zooveel goede stukken spoorloos, juist op het punt dat hunne uitvoering dien gewenschte graad verkreeg van eenheid in spel en opvatting, om te worden vervangen door de kortstondige verschijning van andere stukken, op hun beurt het offer van 't rusteloos jagen naar iets nieuws? 't Is een verzuiming in den vorm van een vraag, waarop het antwoord evenwel, helaas, voor de hand ligt. In ons land is het schouwburg-bezoekend publiek te klein om dikwijls herhaalde opvoeringen te wettigen; de zucht om met de geruchtmakende stukken van den dag kennis te maken is te sterk om zich te bepalen bij wat goeds werd geleverd, met voorbijzien van talrijke Mosers en l'Arronge's.

Wij zeiden reeds dat de heer van Zuylen waardig werd bijgestaan en dit was bij zijn spel zeker geen geringe lof. Mevr. Egner—van Dam ontving na de zoo lieve put-scène een fraaie bouquet namens de Afdeeling, eene onderscheiding, die zij door haar aanvullig, eenvoudig spel wel had verdiend. Toch moet het ons van het hart, dat het bijbelsch verhaal, bekoorlijker naarmate het met minder vertoon wordt voorgedragen, vroeger, ons meer stemde dan nu. Mevr. van Offel—Kley was als Catharina zeer op haar plaats, ofschoon niet oud genoeg; haar krasse houding en nog jeugdig gezicht maken haar voor dit emplooi voorshands nog minder geschikt; een gebrek waarin zij zich gemakkelijk zal kunnen troosten. Zonder haar te willen verkleinen, verwachten wij in dergelijke rollen weer buitengewoon veel van mevr. Albregt, voor een jaar bij dit gezelschap geëngageerd. We zien reeds in gedachten, dat bewegelijke, kleine

vrouwkje over het tooneel dribbelen, guitig en geestig in de goedhartige rollen, maar de hemel beware, welk een feeksje in de lastige! — De heer Alex. Faassen had een uiterst moeilijke vergelijking te doorstaan met zijn broeder Rosier, den schepper ten onzent van David Sichel. Dit in 't oog gehouden, kunnen wij niet anders dan dezen heer een welgemeend compliment maken over zijn reproductie. Het is gezegd dat de fijne humor dikwijls ontbrak, het »ick en weet niet wat" van onzen grooten komiek, maar wie buiten dezen zelf, is in staat dat alles in die mate te geven? — De heer van Nieuwland maakt van de kleinste rol een aardige type, hetgeen hij dien avond op nieuw bewees; zijne kluchtige charges laten dan ook nooit na vroolijken weerklank te vinden bij het publiek. Het gelukte den heer A. van Zuylen dan ook niet als Hanezo, de ontvanger, met zijn vriend den ontvanger gelijken tred te houden. Maar, wij zeiden het reeds, wat allen kenmerkte was een vastheid van rol, een fijn samenspel, een zorgvuldig acht geven op kleinigheden, alleen verstoord door den breedten rug van den heer Spoor, met buitengemeene gulheid den toeschouwers aangeboden in de slotscène, waardoor het figuurtje van Suze voor zeer velen een mythe werd.

Als lever de rideau werd gegeven *Een Gril* van Alfred de Musset. In dit geestig geschreven stukje worden toestanden geschilderd, ons gelukkig vreemd en geheel voor rekening van den schrijver of van zijn land. Maar geest en stijl maken het ook voor ons aantrekkelijk, vooral door het karakter van Mevr. de Léry mits met behoorlijke diepte gespeeld. Dit karakter vereischt een geheel arsenaal van coquetterie, onbeschaamdheid, goedhartigheid, alles gekruid door fijnen geest en humor, een arsenaal dat slechts bij enkelen goed gevuld is. In het begin kwam dan ook bij Mevr. de Graaf — Verstraete de bewegelijkheid der rol niet tot haar recht, iets wat gaandeweg verbeterde en eindigde in voortreffelijk spel. De heer Christijn, speelde, zooals wij dit in den laatsten tijd van hem gewoon zijn, d. w. z. met veel zorg en talent. Hij is een groote steun voor dit gezelschap.

In deze of de volgende maand zal door den Secretaris der afdeling voor de leden en hunne dames, een voordracht worden gehouden over ons tooneel in de middeleeuwen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Vereeniging heeft een grootsch plan, dat tegen medio Januari tot uitvoering zal komen nl. de opvoering van den *Hamlet* in prof. Burgerdijks vertaling met eene rolverdeeling als volgt: *Hamlet* Bouwmeester, *Ophelia* Jos. de Groot, *de Koning* Schoonhoven, *de Koningin* mevr. Kleine, *Pollonius* Ising, *Laertes* de Vos, *de Geest* Spoor, *Horatio* Tourniaere, *le tooneelsp.* de Jong, *le doodgr.* de Boer, *Rosenkrantz* Meinardier en *Guildenstern* Schultze. Daarna, zoo beweert men, zal er een der *oorspronkelijke* stukken worden opgevoerd.

Elfde Jaargang.

№ 7.

I Februari 1882.

UIT HET NOORDEN.

III.

Vervolg van bl. 85.

Ze zijn dus verzoend. Doch terwijl van de eene zijde de koningin haar gezegenden invloed op den koning tracht uit te oefenen, fluistert aan den anderen kant Königsmark hem in het oor, steeds wreeder zijn volk in bedwang te houden. Schijnbaar aan Philippa's wenschen, eene algemeene amnestie uittevaardigen, toegevend, luistert de koning inderdaad naar zijn verleider en meer dan ooit woedt in het rijk het zwaard van den beul. Welk eene teleurstelling voor de arme bedrukte koningin, toen zij later vernam, hoe zij bedrogen was. Een waar vriend des volks, Hendrikson, was als afgezant naar de verschillende deelen des lands gezonden om den werkelijken toestand te leeren kennen. Hij komt terug en schildert den ellendigen en gevaarlijken stand van zaken in al zijne naaktheid. Filippa kan dit niet gelooven, haar was den laatsten tijd steeds het tegendeel verzekerd en zij begint reeds aan ondankbaarheid van het volk te denken. »Is hun liefde voor de koningin, die thans met den koning verzoend, zulk een goeden invloed op zijn hart uitoefent, dan verdwenen?» vraagt zij. »Neen» antwoordt Hendrikson, »niet hun liefde, maar hun hoop.» Thans acht Königsmark het oogenblik gekomen, den beslissenden slag te slaan; hij geeft den koning een wenk. Deze staat op, haalt een geschrift te voorschijn en eischt van de koningin dat zij dit teekene. Te teekenen en daardoor van haar zachtzinnig en liefdevol karakter te scheiden, daardoor haar gansche volk als rebellen te bestempelen, die door gestrengheid moesten ten onder gebracht worden, strijdt natuurlijk tegen haar gemoed. Zij neemt het papier, leest het en geeft het bedaard ongeteekend terug. De slechte geest heeft dus over Erik gezegevierd en thans is het met den vrede tusschen het vorstelijk echtpaar voor goed gedaan. Dit was het, wat Königsmark bedoelde. Cecilia moest koningin worden en Filippa begreep dit maar al te wel. Hooren we nu Filippa zelf:

ERIK (*nadat Filippa weigerde te teekenen.*)

Vergeet ge, dat ik koning ben en machtig,
 Niet over 't volk alleen, ook over u!
 Gij waagt het, op uw recht als koningin,
 Uw vorst het hoofd te bieden?

FILIPPA.

Ach, ik ben
 Uw koningin niet meer! 'k Verliet mijn land,
 Mijn vrij Brittanje, niet om aan den spits te staan

Voor Zwedens beulen. Gij bedroogt me in alles:
 Mijn liefde werd gehoond in andere armen,
 En nu verlangt ge nog mijn laatste recht,
 Mijn trouwe liefde voor mijn volk, te trappen.
 Nu is 't gedaan! Want als dat moet gebeuren,
 Keer ik terug naar mijn geboorteland.

ERIK.

En denkt ge dan, dat koning Erik duldt.
 Dat gij zijn naam in verre landen hoont?
 Er zijn nog kerkers.

FILIPPA.

Ja, en ook een God,
 Een heilig God, die 's levens lot bestuurt;
 Heb eerbied voor Zijn wraak. Al werpt uw gramschap
 Mij neer in 't diepste van uw kerkers, nooit
 O koning, wordt die liefde zóó begraven,
 Of eenmaal komt ze helderder te voorschijn.
 Ze zal, gelijk de faam zich rustloos reppen
 Van stad tot stad; de tempelklokken leeren
 Vanzelf te kleppen; 't volk ten landdag roepen:
 Daar wordt het vonnis over u geveld;
 En ik, die slechts uw vrede en voorspoed wenschte,
 Wordt de oorzaak van uw ondergang.

ERIK.

Filippa!

FILIPPA (*werpt een blik op den achtergrond,
 waar Königsmark en Cecilia zich
 verbergen.*)

Neen, noem dien naam niet meer; hij zij vergeten.
 Ginds naakt een andre, die reeds alles erfde
 Wat vroeger mij behoorde. (*Af ter rechterzijde.*)

Koning Erik valt op een stoel neder en zegt: »'t Is waar, zij heeft die macht." Inmiddels fluistert Königsmark Cecilia in het oor, terwijl hij op den koning wijst: »Ik hield woord, ik geef u den koning van het Noorden!" Een echt duivelsch tableau, dat, goed gespeeld, niet kan nalaten effect te maken.

Thans worden we verplaatst in het kabinet der koningin. Op den achtergrond bevindt zich eene glazen deur naar het balkon. Aan beide zijden is eene deur. Een madonnabeeld, met eene brandende waskaars, staat op tafel. De klok slaat negen. Filippa zit aan tafel te lezen; Anna, haar kamenier is aan haar werk bezig. Het volgende gesprek heeft thans tussehen haar plaats:

ANNA.

Mevrouw!

FILIPPA.

Wat zegt gij daar? Mevrouw? Geen koningin?
Wie heeft u dat geleerd?

ANNA (*ter zijde.*)

O goede Hemel!

FILIPPA.

Arm kind, hoe diep beklaag ik u. Zóó jong nog
En reeds de beetre stem versmoord, die in
Uw boezem sprak.

ANNA.

Mij werd het zóó bevolen.

PHILIPPA.

'k Begrijp reeds alles. Heden ging de koning
Ter jacht naar Sörmland. Heb ik mij vergist?

ANNA.

't Is waar, van morgen ging de koning vroeg
Met al de ridders van zijn hof naar Sörmland.

FILIPPA.

Maar Koningsmark alleen bleef hier, en hij
Heeft u gelast uw plichten te vergeten.
Is dat niet zoo?

ANNA, (*ter zijde.*)

Wat zal ik zeggen. God?

FILIPPA.

Hij, stout als immer, vreesde niet te zeggen,
Dat ik gevangne ben. De koning noemt
Mij slechts voorloopig zijn gevangene, en
Beval, dat ik mijn titel zou behouden.

ANNA, (*ter zijde.*)

Dat houd ik nimmer uit. — Daar komt de wacht.

(*men hoort voetstappen van buiten.*)

Verricht nu voor het laatst uw bittren dienst.

(*zeer luide.*)

De klok sloeg negen. 't is uw tijd van rusten.

FILIPPA.

Ha onbeschaamde!

ANNA.

Volgt ge niet terstond

Dan blijft ge in 't duister.

FILIPPA.

Dat ontbrak nog maar

Aan mijn vernedering!

ANNA, *(neemt de lamp op, maar blijft plotseling staan luisteren. Men hoort voetstappen. Zij verwijderen zich. Anna zet de lamp neer en valt voor de koningin op haar knieën.)*

FILIPPA.

Wat wil dat zeggen?

ANNA.

't Beteekent, dat mijn goede koningin
Nooit trouwer dienaars haar zag verzorgen
Dan mij; 't was alles schijn om u te redden.

FILIPPA.

Sta op mijn kind. Dat is een zeldzaam spel.

ANNA *(staat op.)*

Nog dezen nacht zult gij dit slot verlaten;
Met opgeheven hoofd, met heerschershik
Zal Zwedens koningin haar boeien slaken,
Bevrijd door mannenmoed en kracht haars volks.

(Zij reikt de koningin een brief.)

Zie, koningin, dit zal u alles duidelijk maken.
(Filippa leest den brief met koortsachtig ongeduld.)

Ik sprak, bij 't rondgaan van de wacht, zooals
Door Königsmark mij was bevolen; want
Ik vreesde voor spionnen. — Ridder Tybald,
De jonge Gösta hebben 't volk verzameld
Om u te redden.

FILIPPA.

Ach, wat kan één woord
Veel lieflijkheid in zijnen schoot besluiten,
En tevens al de kwelling doen vergeten,
Die door een ijde hoop nog wordt gevoeld.

ANNA.

Hoe, ge aarzelt, koningin, de straal te volgen
Die u de Hemel zond?

FILIPPA.

Een straal van bloed....

ANNA.

Wier einde vrijheid is.

FILIPPA.

Alleen voor mij.
Voor 't volk slechts lijden, angst en dood.

ANNA; *(opent de balkondeur.)*

Zie hierheen, welk een gloed van fakkellicht

Ten hemel stijgt; aanschouw die duistre scharen,
Zie hoe ze aanhoudend wassen, immer dichter.

FILIPPA.

Dit is dan 't volk, dat 'k eenmaal 't mijne noemde
Met vreugd en trotsch in 't harte. Om mij te redden.
Omklemt hun vuist het wapen; als ik wil
Word op hun schoudren ik ten troon gedragen.

ANNA.

Dat zullen ze, vorstin. Gewis, als kaf
Verstuiven eens de legerscharen voor.
De kracht dier mannen, in hun liefde sterk.
De trouwe Tybald noemde slechts uw naam
En allen stroomden ijlings toe tot redding.
*(De stormklok begint te luiden en luidt voort gedurende het
geheele tooneel).*

FILIPPA.

De stormklok luidt, nu vangt het bloedbad aan
En over 't Noorden vliegt de demon des
Verderfs, en van den Hemel valt de vonk,
Die 't vuur der wraak ontsteekt op 's aardrijks vlakte
En dat ben ik, die 't naar beneden lokte.
Mijn lentedroom, gij spraakt de waarheid niet,
Toen gij me een land beloofdet vol geluk,
Waar ik als koningin in vree zou heerschen:
En toen ge fluisterdet van gouden oogsten,
Van blijde zangers, juichend opwaarts stijgend:
Van vrede en eendracht in de kleinste hut.
En nu, o God!... *mijn* naam een oproerleus
Ten strijde! Mijn gebed om vrede een sein
Om 's oorlogs stormen krachtig aan te wakkren!

ANNA.

Steeds komt het nader 't donkre heer, gelijk
Een stortzee in de maand November, die
Trotseerend en verwoestend voorwaarts rolt.
O, draal nu niet! Vertoon u op 't balkon,
Opdat uw aanblik kracht tot strijden schenke
En tot verwinnen. Op de vlakte ginds
Is 't krijgsvolk reeds verjaagd en jublend komt
De blijde massa nader.

FILIPPA.

De ure naakt
Van strijd en van beproeving. Geef mij sterkte
O God, om slechts der Englen stem te volgen.

ANNA.

En ook de stem, die u een kroon voorspelt.

FILIPPA.

Neen, neen, mijn kind. Die stem voorspelt den dood
Aan Noordens vrede.

ANNA.

Hoor, zij komen reeds!

FILIPPA.

Zoek kracht bij God, mijn felbewogen hart.

(Zij valt voor het Madonna-beeld op de knieën.)

Zij naderen inderdaad. Eenige mannen treden het vertrek binnen, doch trachten te vergeefs Filippa over te halen, zich aan hun hoofd te stellen. Ze verlaten haar met de betuiging, dat het haar schuld zal zijn, als op nieuw burgerbloed zal stroomen. Geen wonder, dat Filippa op de knieën zinkt onder den uitroep: „De kelk was bitter, dien Gij, o God, mij hier deed drinken!”

Een ander treedt het vertrek binnen: 't Is Königsmark, die haar beledigt, aangrijpt en naar eene gevangenis wil slepen. Zij wordt echter verlost door Tybald en vlucht met Gösta en Anna.

We laten de nieuwe ontmoeting tusschen Erik en Cecilia buiten bespreking, zoowel als den strijd, die volgt, en vermelden alleen nog het afscheid van Filippa en den koning.

FILIPPA, *(nadert aan de spits van eene processie van nonnen. Een schare volks volgt haar. Zij zingen, totdat Filippa begint te spreken.)*

Koning Erik,

Ik kon niet rusten vóór ik u ontmoette.
En vóór ik u betuigde, dat geen enkele
Wraakgierige gedachte mij bezielt.
Dank voor uw trouwe liefde in vroegre jaren;
De schaduw der vergetelheid bedekke
Met dichten sluier deze droeve tijden.
Gedenk aan mij, zooals ik u gedenk:
Een blijde hoop, vernield door 's levens stormen!
Vaarwel, vaarwel!

ERIK.

Filippa, aan de spits
Eens legers had ik u verwacht; gij komt
Alleen, uw wapen heet verzoening, liefde.
Nu weet ik hoe misdadig, schuldbeladen
Mijn leven was.

FILIPPA.

't Is uwe schuld niet, dat
Uw hand den zwaren schepter van drie rijken
Moest torsen, die elkander doodlijk haatten,
En in een tijd toen wilde stormen woedden,
Wier kracht gij niet vermocht het hoofd te bieden

ERIK.

Verlaat mij niet en werp dien sluier af

Wees koningin als vroeger: helsehe machten
Vermogen niet u nogmaals mij te ontrukken.

FILIPPA.

't Is nu te laat! Uw kroon is niet te redden
En een gehate vreemdling zijt gij hier,
Voor immer van de liefde uws volks verstoken.

ERIK.

O, wek die liefde weder op, gij kunt het.

FILIPPA.

Ik? Wat vermocht mijn liefde vroeger? Als
Een dorre twijg, door 's leuens storm geknakt,
Zoo kwijn ik voort voor immer. Laat mijn naam.
Die thans uit duizenden van kelen opstijgt
En 't volk ten strijde roept, u niet bedriegen.
Wij zijn geweest een nieuwe en betere dag,
Dien 't Noorden reeds zoolang met angst verbedde.
Kan slechts met onzen ondergang vrijzen.

ERIK.

't Is waar!

FILIPPA.

Beschouw mijn laatste woord als dat
Eens geestes, uit het kille graf verzezen.
En nu, vaarwel, vaarwel! Tot we eens elkaar
Voor Gods gericht ontmoeten. — Volk van Zweden.
Mijn vroegre liefde, God bescherme uw toekomst!
'k Zal met mijn zwakken arm u ondersteunen
En bidden voor uw heil zoolang ik adem!

Men zal aan de figuur van Filippa, naar mij dunkt, geene dramatische waarde kunnen ontzeggen. Haar worsteling tegen het onverbiddelijke lot, dat haar boven het hoofd hangt, vraagt onze belangstelling; hare zedelijke overwinning, die grootscher is dan elke andere overwinning, die zij had kunnen behalen met naar de stem der eierzucht te luisteren, doet ieder hart, dat gevoel heeft voor recht en billijkheid, van blijdschap trillen. Hoe verheven staat de bedrogen en vertrapte koningin bij het afscheid nemen tegenover den nietigen Erik! Het karakter van den laatste laat ons koel. Waar geen strijd is, noch ten goede noch ten kwade, is geen leven; en Erik kent geen strijd. Hij is een speelbal van zijn hartstochten en van zijne vleiers. — Cecilia is demonisch. Het is de geschiedenis van den adder aan den boezem gekoesterd. Haar rol moet goed gespeeld, een van de dankbaarste zijn.

Over het algemeen is de heer Chr. Lagus er in geslaagd een goed dramatisch geheel te leveren. Alles loopt uit op de ééne hoofdgedachte: »De liefde des Konings is de hechtste steunpilaar voor de éénheid des rijks.»

s-Gravenhage.

T. VAN LINGEN.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

V.

Het bekende »coupez, coupez, il en reste toujours trop" moge waar zijn voor den tooneelschrijver, hij, die een in den vorm misschien eenigszins verouderd tooneelstuk voor het negentiende eeuwse publiek pasklaar wil maken, moet de schaar met de grootste omzichtigheid aanbrengeu; niemand is daar zeker meer van overtuigd geweest dan Dr. Burgersdijk, toen hij de zware taak op zich nam, Shakespeare's *Hamlet* te vertalen en voor het hedendaagsch tooneel te bewerken.

Immers in de opdracht van zijn vertaling (uitgegeven bij A. Rössing te 's-Gravenhage) zegt hij zelf; »Ik weet zeer goed, dat velen met leedwezen, de een dit, de ander dat zullen missen, maar bij een Tooneelwerk zoo uitgebreid als de *Hamlet* is, moet veel, zeer veel gekapt worden om de opvoering mogelijk te maken. Wat tegen elk der kappingen te zeggen is, zal ik grootendeels mij zelven reeds gezegd hebben, eer ik er toe overging." Waar de bewerker zoo openhartig spreekt mogen wij niet te streng in ons oordeel zijn. Eén kapping echter gaat ons aan 't hart, nl. die van 't 1e tooneel, de verschijning van den geest aan *Horatio*. (*) 't Is waar, door die weg te laten wordt de indruk te grooter voor de toeschouwers, als ze te gelijk met *Hamlet* voor 't eerst den geest te zien krijgen; maar tevens gaat daardoor de schoone opzet verloren, die ons moet voorbereiden op de vreeselijke gebeurtenissen, die komen zullen, en dit veel beter doet, dan wat nu volgens de bewerking van den hr. Burgersdijk en in den laatsten tijd ook meestal bij de opvoeringen in Engeland den opzet vormt, nl. het vertrek van de gezanten en 't verlof aan Laertes gegeven, gevolgd door Hamlets belofte van niet weer naar Wittenberg te zullen gaan.

Behalve dit vinden we gekapt in het 3^e tooneel van het 1^e bedr. de raadgevingen van Polonius aan Laertes, en in verband daarmee het 1^e toon. van het 2^e bedr. de opdracht van denzelfde aan zijn bediende Reynoud voor Laertes; het 4^e en 6^e toon. van het 4^e bedr. (de eerste opkomst van Fortinbras, Hamlets monoloog, waarin hij zijn eigen werkeloosheid vergelijkt met de finkheid van den Noorweegsche prins, en het ontvangen van Hamlets brief door Horatio) en eindelijk Fortinbras optreden aan het slot van het stuk.

Maar ook de andere tooneelen bleven niet ongeschonden de rollen van Polonius en den Koning, van Laertes, van Horatio, van Osric, van den 1sten Tooneelspeler, van de Doorgravers en niet in 't minst die van Hamlet zelf worden hier en daar geducht — besnoeid. Laten we ons echter haasten er bij te voegen, dat de hr. Burgersdijk gelijk had, toen hij

(*) Als tegenstelling met *Hamlet* had toch ook waarlijk Fortinbras niet geheel mogen wegblijven.

zoo veel kapte; de ondervinding heeft 't bewezen, er was nog te veel; want na de beide eerste opvoeringen te Amsterdam, den 21^{en} en 22^{en} Februari, bleek het stuk voor de laat etende Amsterdammers en de vroeg naar bed gaande Hagenaars ¹⁾ nog te lang te zijn, en gebruikte men (waarschijnlijk niet de hr. Burgersdijk, maar de regie) geen kapmes meer, maar een zeis; weg met alles wat minder noodig *scheen*, weg met het onderhoud tusschen Polonius en Ophelia (3^e tafereel), weg met het ondervragen van Hamlet door den Koning na den moord van Polonius (slot van het 8^e tafereel), weg met de verraderlijke afspraak tusschen den Koning en Laertes en met de mededeeling van Ophelia's dood. 10^e Tafereel). Waarlijk, zooals 't stuk nu gedecimeerd was, mocht het wel geannonceerd worden als »Eenige tafereelen uit Shakespeare's Hamlet." Men mag immers op zijn minst vorderen, dat de toeschouwers den loop van 't stuk kunnen volgen. En wie begrijpt nu, hoe 't komt, dat Laertes Hamlet kwetst, als hij 't 10^e tafereel niet gehoord heeft? Neen, dan had men liever het 7^e tafereel, het bidden van den Koning, moeten weglaten, waarvan de beide monologen niet zeer boeiend zijn en een kruis voor ieder, die ze zeggen moet.

Terecht vroeg dus de hr. Loffelt in *het Vaderland* van 26 Januari, of men den dichter er een dienst mee bewijst door zijn werk zóó verminkt ten tooneele te brengen.

Maar aldus voortgaande zouden we allicht den indruk maken, alsof we de bewerking van den hr. Burgersdijk in zijn geheel afkeurden; en dat doen we niet; integendeel: we hebben veel lof over voor de vereenvoudiging door hem aangebracht in de scènerie, wel viel 't ons op, dat hij 't 1e en 3e tooneel van 't 4e bedrijf weer bij het 3e bedrijf gevoegd heeft, zooals trouwens ook in de oudste edities van Shakespeare voorkomt, want Hamlets onderhoud met zijn moeder is, het moge dan een *truc* van den lateren tijd zijn, een uitmuntend slot voor een bedrijf; maar, zooals we boven gezien hebben, die beide tooneelen zijn later weer geschrapt. Bovenal echter is de vertaling te prijzen, ten minste voor zoover we daar na zulk een korte kennismaking over oordeelen kunnen; er kwamen ons enkele regels wel minder keurig vertaald voor, er zijn ook enkele woordspelingen weggelaten, omdat ze moeilijk over te brengen waren, andere zijn er aan toegevoegd, maar de hr. Burgersdijk heeft met zijn werk het vaderlandsche tooneel inderdaad een belangrijken dienst bewezen.

En nu de opvoering. Met angst in 't harte, we bekennen het volmondig, verbeidden we het oogenblik, waarop 't scherm zou rijzen. Bouwmeester, die ons als *Shylock*, als *Kean*, als *Narcis* had meegesleept, die hartstochten weet voor te stellen, zooals geen ander in Nederland, die woekert met de gaven hem zoo ruim verleend, maar die, we weten het allen, hoe diep gevoelend ook, toch geen diependenkend kunstenaar is, zou hij in staat zijn Hamlet, den denker bij uitnemendheid, als een mensch uit één stuk voor te stellen? We twijfelden er sterk aan, en onze verwachting werd, helaas, vervuld.

¹⁾ Te Amsterdam beginnen de voorstellingen om 8 uur, te 's-Gravenhage om 7 uur.

Zonder in de verste verte in vergelijkingen met kunstenaars, als Devrient, Dawison, Von Vestvali, Rossi, Barnay en anderen te willen treden, toch moet ons de bekentenis van 't hart, dat onze eerste tooneelspeler zich zelfs de moeite niet schijnt te hebben gegeven, om Hamlet's karakter te doorgronden. Allen, die een grondige studie van Shakespeares meesterstuk gemaakt hebben, zullen 't wel daarover eens zijn, dat zwaarmoedigheid den grondtoon van Hamlet's karakter vormt, en dat die zwaarmoedigheid zijn nobele ziel, met wantrouwen tegen ieder behalve tegen Horatio vervult. Te vergeefs trachten wij bij Bouwmeester een spoor daarvan te ontdekken; nu ernstig, dan vroolijk, nu volkomen zelfstandig, dan weer gehoorzaam, als Horatio hem aan zijn rol van krankzinnige herinnert, z. a. na de scène met de fluit en die met de doodshoofden, gaf Bouwmeester volstrekt geen eenheid in zijn rol. Dat gemis aan zwaarmoedigheid had ook ten gevolge, dat de meeste monologen niet tot hun recht kwamen, en de bitterheid, die bij Bouwmeester daarvoor in de plaats trad, deden hem de steken, die hij in zijn geveinsde krankzinnigheid zijn vijanden toebrengt, veel te scherp zeggen, en niet zoo als 't behoorde, langs zijn neus weg; terwijl juist in de scène met de doodshoofden, waar een weinigje gal niet misplaatst ware, de toon ons te zoetsappig scheen. 't Is waar in 't begin is hij norsch tegenover den koning en toegevend maar koud tegenover zijn moeder: in den daarop volgende monoloog vol verachting over de ontrouw van den laatste, maar de toon was o. i. te bitter.

Gaan we nu de aangrijpende tooneelen in zijn rol na. De ontmoeting met den Geest viel ons tegen: door de schuld van de regie, moest de Geest om bij het valluik te komen, achter bij het tooneel stil houden, en moest Bouwmeester grootendeels met zijn rug naar 't publiek staan: daardoor hinderde hem het maanlicht, en werden mimiek en actie zeer belemmerd. Als de Geest van links naar rechts liep, daar op vijf pas van 't voetlicht staan bleef met de linkerzijde naar het publiek en door 't maanlicht van links beschenen werd, dan kon Hamlet zich recht tegenover hem plaatsen, vrijer in zijn bewegingen zijn en het publiek meer van zijn spel te genieten geven. De monoloog na het verdwijnen van den Geest was veel beter en zeer indrukwekkend, wat nog verhoogd werd door dat Bouwmeester geen schrijftafeltje voor den dag haalde, als hij zegt:

- »Ik zal het schrijven, recht, ik teeken 't aan.
- »Dat een, die licht, en weër licht, schurk kan zijn:
- »In Denemarken, zeker, kan 't zoo zijn.
- »Hier staat gij oom!

Ware 't echter niet beter geweest, als hij naar zijn hoofd, in plaats van naar zijn hart gewezen bad?

Zijn eerste onderhoud met de tooneelspelers liet ons koud; Bouwmeester's spel was hier niet goed verzorgd. De monoloog »te zijn of niet te zijn, ziedaar de vraag" maakte eveneens weinig indruk; maar schoon was daarentegen zijn onderhoud met Ophelia. Of 't Shakespeare's bedoeling is geweest, dat Hamlet bemerkt, dat hij beluisterd wordt.

zal wel niemand ons kunnen zeggen: zeker echter is 't, dat, zooals Bouwmeester den toestand heeft opgevat, hij de klip van eentonigheid in dit gesprek volkomen vermeden heeft. In plaats van zijn kracht te zoeken in een climax van verontwaardiging, liet hij hier en daar zijn liefde voor Ophelia doorschemeren, en die afgewisseld met de woede, als hij de zekerheid heeft gekregen, dat zij met den koning en Polonius tegen hem samenspant, deed ons in Bouwmeester weer een groot kunstenaar zien.

Daarentegen trof ons de buitengewone, al te groote soberheid van zijn spel als de moord van Gonzaga vertoond wordt. We zagen geen kruipen langs den grond, geen vernielen van den stereotypen waaierslechts een loeren naar 's *Konings* gelaat, een dichtsoeren van de keel en een verfrommeling van het haar; zou een tikje meer hartstocht hier werkelijk geschaad hebben? De heer Bouwmeester kan toch niet meenen, dat Hamlet nooit door zijn hartstochten overmand wordt: want in de fluit-scène met Rozencrantz en Guildenstern, was hij zoo realistisch toornig, en in het tooneel met de portretten tusschen hem en zijn moeder, waren toon en gebaren, zoo aangrijpend waar, dat de toeschouwer meegevoelen moest, hoe 't woelde en kookte in Hamlets binnenste. Ongetwijfeld is 't tooneel met de koningin 't beste, wat Bouwmeester in 't geheele stuk geeft. Dáár is hij in zijn kracht, dáár weet hij en begrijpt hij, wat hij doen moet, en dat is voor hem genoeg om 't meesterlijk te doen.

Was 't afmatting of wilde hij zich sparen voor de stervensscène, we weten 't niet; maar noch het onderhoud met de doodgravers, noch de twist met Laertes kwamen tot hun recht: een zekere nonchalance was hier te bespeuren, die het mislukken van het geheele bedrijf tengevolge had. Laertes en Hamlet springen niet in het graf; daar hebben we niets tegen: maar wel dat Hamlet blijft staan, als hij uitroept: »Hier ben ik »Hamlet de Deen.» Door dat de geheele hofstoet van 't graf af naar voren vliegt, krijgt de hartstochtelijke twist veel van een schooljongensstandje.

Meesterlijk daarentegen speelde Bouwmeester de stervensscène, en dit is te meer te waardeeren, omdat hij dan stervende een twintigtal zeer moeilijke verzen te zeggen heeft, die zeer goed tot hun recht kwamen en veel beter, dan zoo menige puntige uitdrukking in zijn rol, waarbij hij niet heeft getoond de kunst te verstaan *de lancer le mot*. Zoo zijn we dan aan 't eind van zijn rol gekomen, maar toch nemen we van hem nog geen afscheid, alvorens hem onze hulde te hebben gebracht voor zijn verdienstelijke grime en zijn hier en daar echt klassieke standen.

Na Hamlet is buiten kijf *Polonius* de moeilijkste rol van het stuk. Meestal wordt bij het bezetten van die partij over het hoofd gezien, dat zij eigenlijk door den 1^{en} komiek en karakterspeler moest worden vervuld. Immers in zeer vele, zoo al niet in de meeste stukken van Shakespeare vinden we op zijn minst aan *deux* acteurs in het komisch genre een partij toegewezen; nl. aan den *haut-comique*, den *niais* en den *bas-comique* of *clown*. En dit is niet te verwonderen; de schrijver, die zelf tooneeldirecteur was, wist van zijn sujetten te profiteeren. hij had

ongetwijfeld goede komische krachten en zorgde dus bij 't schrijven van zijn stukken, dat hij daarvan ruimschoots gebruik kon maken.¹⁾ In Hamlet moet *Polonius* door den *haut-comique* gespeeld worden, *Rosenkrantz* en *Guildestern* beide door een *niais*, en de *doodgravers* ²⁾ door een *clown bas-comique*. Het moeielijke in de rol van *Polonius* zit dus juist hierin, dat hij eensdeels niet te plat mag worden, ten einde geen karikatuur te leveren van een *eersten raadsman der kroon*, en anderdeels niet te stijf-deftig, omdat dan het komische geheel verloren gaat, een fout, waartoe de hr. Ising bij de eerste opvoering vervallen was. Het kruipende tegenover den koning, het gebiedende tegenover de hovelingen en tooneelspelers, zijn zelfbewuste meerderheid en nederbuigende goedheid tegenover Hamlet, maken hem het type van een *vieux roué*; dat alles en tevens zijn liefde en bezorgdheid voor zijn kinderen moet in de rol van *Polonius* gelegd worden, maar het was wel onmogelijk voor den hr. Ising er dat alles in te brengen, nu zijn rol tot zulk een minimum was teruggebracht. Toch moeten we erkennen, dat na de 1e voorstelling de hr. Ising zijn best gedaan heeft zooveel mogelijk variatie in zijn rol aan te brengen. Een minder onhebbelijk toilet, vooral bij de officieele gelegenheden, en een oogelijker baard zou zijn uiterlijk zeker wat verbeterd hebben.

Ophelia was over het geheel in uitstekende handen. Mej de Groot heeft met veel zelfbeheersching het groote tooneel met Hamlet gespeeld, en verdient daarvoor allen lof. Ook als waanzinnige was zij goed op haar plaats; slechts nu en dan kregen we een minder aesthetische beweging te zien, of waarden haar handen, wel wat erg realistisch langs de deurpost, maar dit en het verschijnsel, dat ze soms op minder natuurlijken toon sprak, zijn zeker overblijfselen uit vroeger dagen zonder dat zou haar *Ophelia* een volmaakt meesterstukje zijn geweest.

De hr. de Vos speelde den *Laertes* zeer onverschillig; vooral in het begin van het stuk spreekt hij veel te rad; en hadden we niet bij andere gelegenheden gehoord, hoe goed de hr. de Vos verzen zeggen kan, naar zijn *Laertes* te oordeelen zou men juist tot een tegenovergesteld gevoelen komen. Alleen in zijn optreden tegenover den koning (in het 4e bedrijf) herkenden we den talentvollen acteur weder.

Het koninklijk echtpaar wordt voorgesteld door den hr. Schoonhoven en mevr. Kleine. Is 't nog noodig te zeggen, dat de laatste aan haar kleine rol veel relief wist te geven, en dat de groote scène met haar zoon met warmte en gevoel door haar gespeeld wordt? 't Trof ons echter, dat mevr. Kleine zoo weinig teekenen van ontroering geeft, als de tooneelkoningin haar eed uitspreekt. Waarom had onze talentvolle actrice ook niet wat meer werk van haar grime gemaakt. Geertuida heeft *Claudius* niet alleen door haar kroon bekoord, Hamlet zelf gewaagt van »vervloekten lust» en met het oog op Hamlet's leeftijd

¹⁾ Veeleer was het de zucht om den smaak van 'zijn publiek te bevredigen, waarom hij bijv. ook zijne woordspelingen tot in het oneindige vermenigvuldigt. Hier heeft *Laertes* er eene als hij *Ophelia's* dood verneemt: in den Rich. II heeft *Gaut* er zelfs een dozijn op zijn sterfbed. RED.

²⁾ In de meeste edities van Shakespeare ook *clowns* genoemd.

zou de koningin minstens de dochter kunnen zijn van de koningin, die we hier te aanschouwen kregen. ³⁾

De hr. Schoonhoven sprak, schoon wat langzaam, toch zeer goed, daarentegen waren zijn manieren en gestes niet vorstelijk, niet bevalig genoeg, maar eentonig, als naar gewoonte; het uitbreiden van den arm en het plotseling dichtknijpen der vingers schijnt hem een tweede natuur te zijn geworden. Veel fijne puntjes gaf hij niet te zien in zijn rol, die tot een minimum gereduceerd was.

De hr. Tourniaire (*Horatio*) speelde ten minste den eersten avond met entrain, maar later kreeg hij blijkbaar genoeg van zijn rol, waarin hij niet veel anders dan telkens »ja, prins!» te zeggen heeft. Zijn dictie (o. a. *prinz* voor *prins*) was niet gelukkig. Verzen zeggen schijnt hem een onmogelijkheid.

Guldenstern werd door den hr. Schulze in den juisten toon, als *niais*, gespeeld, zeer goed was hij vooral, als Hamlet hem met de fluit de les leest; de hr. Meynadier (*Rosencrantz*) stond hem vrij goed ter zijde. Ook de hh. de Boer en Van Dommelen deden als de *doodgravers* hun best, maar verstonden toch niet de kunst, de zaken zóó te zeggen, als in die rollen vereischt wordt.

Over de overige personen kunnen we kort zijn. De *geest* van den hr. Spoor en de kalme le *Tooneelspeler* van den hr. de Jong, verhieven zich niet boven het middelmatige; terwijl de hh. Clous, als *Osrice*, en Plas als *Marcellus* niet meer dan een karikatuur gaven, van wat ze geven moesten. En wat de *Tooneelkoningin* aangaat, mej. Poolman had *Lucianus* niet het sein tot vergiftigen moeten geven. 't Spreekt echter van zelve, dat dat niet de schuld van mej. Poolman, maar van de regie is. Deze toch behoorde te weten, dat de koningin geen deel had aan den moord op haar echtgenoot.

De *regie* heeft misschien in vele opzichten haar best gedaan, maar de tooneelschikking was in de meeste tooneelen, tengevolge van de kleine ruimte vrij treurig. In de scène van de tooneelvoorstelling gelooven we, dat de troon van Hunne Majesteiten de bezoekers, die aan de linkerzijde in het Grand-theâtre gezeten waren erg gehinderd heeft. Bij 't eerste tafereel, zag men op den achtergrond een slot; moest dat het koninklijk paleis voorstellen, waar zoo gebanketteerd wordt? En was 't heel wijs, dat *Horatio* in dien kouden nacht een luchtig wit manteltje draagt? Ook was er een groote fout begaan in het laatste tafereel. Zooals men weet heeft Laertes vooraf een *scherpen* degen met

³⁾ Eene aanmerking moet ons van 't hart: de koningin ontstelt *niet* op 't oogenblik van den moord op Gonzago; zij weet *niets* van den moord door Claudius gepleegd. Wel hebben Steevens en Malone daarover getwist, maar en de verzekering van den geest en de wijze, waarop Hamlet later over zijne moeder spreekt, en haar hartelijkheid voor Hamlet, die elk vermoeden van argwaan of toorn jegens dezen uitsluit, zijn bewijzen genoeg, dat de dichter daaraan niet gedacht heeft. Dat de koningin — zij 't door eigen hand — omkomt, is een offer aan den smaak van Shakespeare's tijdgenooten. RED.

vergif besmeerd: als nu de page met drie degen op het kussen komt aandragen neemt Laertes voor de leus er een af en zegt:

»Deze is te zwaar; laat mij een ander zien.»

dan moet Osric den bereids klaar gezetten, scherpen degen uit een hoek halen en aan Laertes overhandigen en daarop sluit dan ook goed Hamlets vraag:

»Zijn allen even lang?»

en Osric's antwoord:

»Ja, zeker Prins»

Want als ze alle drie op 't kussen liggen, is de vraag, of allen even lang zijn, minst genomen overbodig. En bovendien, gesteld eens, dat Hamlet er gauw bij was geweest en den bewusten degen gekozen had! Zoo iets mocht Laertes niet wagen.

Gelijk men ziet, hebben we veel aanmerkingen gemaakt. Vraagt men ons nu naar den indruk, dien het geheel op ons gemaakt heeft, dan zeggen we, dat, hoewle we geen uitnemende voorstelling gezien hebben, de thans *Koninklijke Vereeniging »het Nederlandsch tooneel* toch onzen dank verdient, dat ze ons in de gelegenheid gesteld hebben, Shakespeare's meesterstuk, zij 't dan ook zwak vertolkt, te zien opvoeren in onze moedertaal. Moge vooral de hr. Burgersdijk zich geroepen gevoelen, om nog andere werken van den grooten meester voor het hedendaagsch tooneel te bewerken; en moge hij er dan een kiezen, voor welks opvoering de krachten van *het Ned. Tooneel* beter berekend zijn. In de eerste plaats raden we hem als zoodanig *Macbeth* aan. Dat is een rol, die meer dan Hamlet onzen Bouwmeester lauweren geven zal. ¹⁾

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Teneinde gevolg te geven aan den wensch op de Algemeene Vergadering in October j.l. door de Rotterdamsehe afdeeling uitgesproken, en ter verwijdering van het misverstand, waartoe de naam »Het Nederlandsch Tooneel» nog voortdurend aanleiding schijnt te geven, zal de titel van dit tijdschrift voortaan luiden:

HET TOONEEL,

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND.

De Vereeniging heeft in studie en zal eerstdaags opvoeren *de Schuld*, oorspronkelijk tooneelspel in vier bedrijven, door M. B. Mendes da Costa en Jan C. de Vos. De hoofdrollen zijn in handen van de dames Kleine en Van Biene en van de heeren Morin, Tourniaire en de Vos.

¹⁾ De *Macbeth* door dr. B. vertaald, gaat bij de Rott. afl. en de *Taming of the Shrew* bij 't gezelschap van den hr. Van Zuylen.

ROTTERDAMSCHÉ CORRESPONDENTIE.

VI.

ROTTERDAM 26 Januari.

De tijd om en na Nieuwjaar bracht eenigen stilstand in den stortvloed van nieuwe stukken. Van een verslag van *de Tijgerjager* bij Van Zuylen. waarvan de titel alleen het hoog gezeten publiek doet watertanden, zal men mij wel willen ontslaan. Hetzelfde gezelschap gaf in den tijd sedert mijn laatste verslag nog *Onze vrouwen* van Von Moser. welk stuk niet zoo belangrijk is om er, nu de eerste opvoering reeds lang achter den rug is, nog op terug te komen, schoon het zeer veel bijval vond, en de *Goudboer* van Birch Pfeiffer, wier recept tot het vervaardigen van dramas bekend is.

Wel moet ik kortelijk melding maken van den avond van 24 dezer. toen de Groote Schouwburg, niettegenstaande het dwaze brandlucht-paniekje van voor eenige dagen, geen plaatsje meer openliet. Geen wonder, waar het gold mej. Beersmans te eeren, die haar 20 jarige tooneelloopbaan herdacht en optrad in de *Maria Stuart*, waarin zij hier haar eerste lauweren behaalde. Behoefte het verzekering, dat de geestdrift groot was, waar het gold onze eerste *tragédienne* te huldigen? Een heilwensch van den Raad van Beheer werd haar gebracht, een geschenk van de Vereeniging, een geschenk van Vlaamsche kunstvrienden. verschillende bloemkransen werden haar aangeboden. Ontleding van wat zij thans in deze rol gaf komt ons minder noodig voor, nu de herinnering aan zooveel rein genot, dat zij ons smaken deed, ons overstelpt, en wij volgaarne de hulde onzer bewondering en dankbaarheid brengen aan de artieste, die steeds toonde, dat de kunst haar een heilige roeping is en het schoone te dienen een lust en een plicht.

R. M. L.

BOEKAANKONDIGING.

C. van der Zeyde. *De leestoon en het Lees-onderwijs met het oog op de beschaafde voordracht.* Al zijn we 't niet geheel eens met den schrijver over de wijze, waarop men in den juisten toon leert lezen, we brengen hulde aan zijn arbeid als de eerste van dien aard, in Nederland uitgegeven.

Zij die voordragen of stukken opvoeren, zoowel als zij die tooneelspelers inderdaad willen genieten en beoordeelen, dienen na te gaan. te weten. welke gebreken in de voordracht oorzaak zijn, dat menig stuk niet toe zijn recht komt. Legouvé *L'art de la lecture* en Pauleske, *die Kunst des Vortrags* behoorden in ieders handen te zijn. Bij een herdruk zou de heer van der Zeyde zijn werk aanmerkelijk kunnen uitbreiden door meer voorbeelden intevoegen en stukken ter oefening aantewijzen terwijl dan de zooveel mogelijk volledige literatuur van dit onderwerp niet mag ontbreken.

AAN DEN HEER A. ISING.

In uw artikel „Zedenstukken en karakterstukken” voorkomend in No. 6 van het tijdschrift „Het Nederlandsch Tooneel”, lees ik o. a. het volgende „.....dat bij Paillerons stuk (*Le Monde ou l'on s'ennuie*) echt Nederlandsche uitdrukkingen als „droogzak”, »den boel vuil maken”, »zakken voor een candidaats” hinderen.”

Aangezien uw artikel geschreven werd naar aanleiding van een opvoering door de artisten van „Het Ned. Tooneel”, zou de lezer in den waan kunnen verkeeren, dat de door u geciteerde uitdrukkingen in mijn vertaling voorkomen. Dit is echter alleen het geval voor het „zakken voor mijn candidaats” (de beide eersten zijn van de vertaling Boudier-Thym).

Wat er hinderlijks in is, dat een vroolijke Franschman, van zijn studententijd sprekend, zegt „Hij liet mij zakken voor mijn candidaats” is mij niet recht duidelijk. Evenmin begrijp ik waarom een „gamine” als Suzanne niet zou mogen zeggen: „Ik heb mijn bekomst van het klooster”, of „ik poetste 'm”. Men kan te kieschkeurig zijn. Wilde ik Pailleron getrouw volgen, dan moest ik Suzanne als een wildzang, die zij is, laten spreken, de hertogin zooveel mogelijk „gauloise” laten en de deftige personen in hun deftigheid bewaren. Zoo dus sommige gedeelten van Paillerons comedie in het Hollandsch aan boekentaal doen denken, anderen gemeenzaam klinken, dan is dat omdat Pailleron het zelf zoo en niet anders wilde.

Met achting,

Den Haag, 13 Jan. 1882.

DR. J. DE JONG.

De heer dr. de Jong heeft, geloof ik, mijne bedoeling niet juist gevat. Door mij zijn de aangehaalde gemeenzame uitdrukkingen op zich zelve niet afgekeurd; want ook ik meen, dat men op het tooneel de spreektaal zooveel mogelijk volgen moet.

Maar ik heb dit willen zeggen: wanneer men, met het stuk meegaande, zich in eene fransche omgeving verplaatst waant, dan doen dergelijke, echt nederlandsche uitdrukkingen en gezegden plotseling opschrikken.

De schuld daarvan ligt niet aan den vertaler, maar staat in verband met de vraag, of het vertoonen van sommige echt fransche stukken in eene andere taal dan het Fransch, het kunstgevoel geheel bevredigen kan.

A. ISING.

's-Gravenhage.

Elfde Jaargang.

№ 8.

15 Februari 1882.

SHAKESPEARE OP SCHOOL.

Van wege de *Dramatic Reform Association* werd een eerste examen gehouden van hen, die wilden mededingen naar de prijzen, die door deze vereeniging waren uitgelooft. Het examen had plaats in de Peter Street Schools, die voor dit doel welwillend door het bestuur dier inrichting waren afgestaan.

De onderstaande reeks van vragen werden door Professor Ward L. L. D. van Owens College te Manchester aan de mededingers uitgereikt. De tijd tot het beantwoorden van één der gestelde vragen beschikbaar, bedroeg twee uur. Het examen had plaats onder toezicht van C. J. Lawson B. A., president van »The Manchester Teachers Association» en van Mr. J. Stuart Bogg Hon. Sec: Dramatic Reform Association.

EXAMINATION PAPER. (MERCHANT OF VENICE.)

1. Of what two plots is the story of this play composed? Describe clearly the course of *either* of them. and tell what you know concerning the sources from which Shakespere derived it.

2. Mention any passsges in this play, describing scenes, persons, or things, which appear to you remarkable for their beauty; and quote what you remember of any one or more of them.

3. What is your notion of the character and conduct of Antonio, as a Christian merchant, dealing with the Jew (Shylock)?

4. Paraphrase, in clear and simple prose. Portia's speech beginning—
»The quality of mercy is not strained.»

5. What do you know concerning the persons or places mentioned in the following extracts:—

(a) *Cato's* daughter, *Brutus' Portia*.

(b) So is *Alcides* beaten by his *page*.

(c) The *Goodwins*, I think they call the place—

(d) .....thou gaudy gold

Hard food for *Midas*.

(e) The *Hyrcanian* deserts.

(f) Thou almost mak'st me waver in my faith

To hold opinion with *Pythagoras*.

(g) .....In such a night

Medea gathered the enchanted herbs

Thad did renew old *Aeson*.

6. Explain, as briefly a possible, the words italicised in the following:

(a) ..... Is he yet *possess'd*

How much ye would?

- (b) There are a sort of men, whose visages
Do *cream* and *mantlé* like a standing pond.
- (c) ..... the *fearful* guard
Of an unthrifty knave.
- (d) ..... one well *studied* in a sad *ostent*
To please his grandam.
- (e) How like a *younker*, or a prodigal,
The *scarfed* bark puts from her native bay.
- (f) ..... Here's the scroll,
The *continent* ..... of my fortune.
- (g) The duke cannot deny the course of law :
For the *commodity* that strangers have
With us in Venice.
- (h) ..... void and empty
From any *dram* of mercy.
- (i) You *stand within his danger*, do you not?
- (j) ..... his lord,
From whom he bringeth *sensible* *regreets*
- (k) There's not the *smallest orb* which thou behold'st,
But in his motion like an angel sings.
Still quiring to the young-eyed cherubins.

7. What is meant by a *gaberdine*; a *guarded coat*; a *pent-house*; a *cerecloth*; a lady's *counterfeit*; a *tainted wether*; *patines* of gold; a *posy*; an *argosy*? Give the derivations of these words, or of any of them, if known to you. What is the *Rialto*?

8. Analyse the following:

- (a) If I can catch him once upon the hip,
I will feed fat the ancient grudge I bear him.
- (b) ..... affection,
Master of passion, sways it to the mood
Of what it likes, or loathes.

9. Explain the following:

- (a) What says that fool of Hagar's offspring?
- (b) Then, if he lose, he makes a swan-like end,
Fading in music.
- (c) We should hold day with the antipodes,
If you would walk in absence of the sun.

De antwoorden werden volgens het nummer gerangschikt en verzonden aan de examinatoren, H. E. Oakeley, Esq., H. M. I. Manchester en A. P. Graves, Esq., H. M. I. Huddersfield. Zij stemden niet alleen geheel overeen, wat de volgorde der prijswinnaars betrof, maar ook in bijna alle andere punten den uitslag betreffende. De twee heeren verklaarden beiden dat de antwoorden hun waren tegengevallen en hier en daar blijken gaven van weinig studie, Het beste antwoord (No. 21) was goed te noemen, en drie of vier andere zeer voldoende. Het was buiten twijfel dat No. 21 den prijs had gewonnen.

Eenige dagen later werd er een wedstrijd gehouden in het lezen (of voordragen) van een tooneelstuk, in dezelfde lokalen als hierboven zijn

genoemd. Tot prijzen waren bestemd: Shakespeare's werken in verschillende uitgaven, voorts de werken van Tennyson, Milton, Longfellow, Keats en Macanlay's Lays of Ancient Rome benevens enkele diploma's van verdienste (*certificates of Merit*). De prijzen werden uitgereikt door Mr. George Milner, de president van het uitvoerend comité van de *dramatic reform association* in tegenwoordigheid van een talrijk publiek, waaronder verscheidene leden van de *Manchester* en *Salford Teacher's association*, wier medewerking de regeling van den wedstrijd zeer gemakkelijk had gemaakt. De president zeide in een voorafgaande toespraak, dat hij wenschte te verklaren, dat de examens, die kort geleden waren gehouden en de prijzen, die zoo aanstonds zouden worden uitgereikt, afkomstig waren van »the Dramatic Association". Hij had vernomen, dat sommigen de meening waren toegedaan, dat de »School Board" ook in deze zaak iets gedaan had. Dit was geensins het geval en hij verklaarde, dat geene vereeniging iets met de gebeurtenissen van dezen dag te maken had dan de »Association" zelf, niettegenstaande verscheidende bestuurders van de »School Board" en van de »Manchester Teacher's Association" hen welwillend in dezen hadden ter zijde gestaan. De »Dramatic Reform Association" was voor weinige jaren opgericht, in een tijd toen er een algemeene beweging ten gunste van de verheffing der dramatische kunst scheen te ontstaan, en het doel dat zij in haar programma voorstelde, was het aanmoedigen van de beoefening van goede tooneelstukken en voordrachten, en van de aankweeking der studie van de beste tooneelschrijvers op de scholen, de kostscholen en in de voornaamste vereenigingen. Zoo stelde de vereeniging zich ook ten doel het oprichten van een nationaal theater en eene tooneelschool. Alhoewel de vervulling van dit tweeledig doel op dit oogenblik nog ver boven de krachten der vereeniging schijnt te zijn, zoo wanhoopte zij er toch geenszins aan, dat het eenmaal zoo ver zou komen. Een ander doel, dat de vereeniging beoogde, was het bestrijden van slechte tooneelstukken en voordrachten door het onthouden van ondersteuning, een persoonlijke plicht, die door invloedrijke leden moest worden vervuld, en ten slotte de oprichting van een blad om hunne plannen te bevorderen. Tot nog toe was de vereeniging wel is waar niet in staat geweest, veel in die richting werkzaam te zijn, doch zij had met vele bezwaren te kampen. Deze kwamen voornamelijk van twee zijden. Ten eerste van hen, die beweerden, dat het tooneel zulk een Augiasstal was, dat het reinigen daarvan een onbegonnen werk zou zijn, en ten tweede van hen, die te kennen gaven, dat wanneer zij zich in tooneelaangelegenheden mengden, zij zich wellicht op een terrein zouden begeven, waar hunne hulp niet werd gevraagd. Door deze twee tegenwerpingen had de vereeniging vele moeielijkheden ondervonden. Toch had ze getracht, iets te doen en men zou moeten toestemmen, dat de aangelegenheden van het tooneel een ruim veld ter bearbeiding opleverden. In verschillende kringen waren de plannen en het doel der vereeniging verkeerd voorgesteld. Het heeft nooit in hare bedoeling gelegen het tooneel louter als een school voor zedekunde te beschouwen of tot mededinger van de kerk te verheffen. Het tooneel moet vooral en altijd zijn en blijven eene plaats van uitspanning, van genot en de vereeniging

had het nimmer als iets anders beschouwd; maar hij meent, dat dit genot van een gezonden en krachtigen aard kon zijn in plaats van, zooals helaas te dikwerf het geval was, van een ontzenuwend en verlagend karakter. Al wat de vereeniging beoogde was de publieke opinie te vestigen op de veredeling van den heerschenden smaak van vele schouwburgen. Met het oog op den arbeid, die in de toekomst zal moeten worden verricht, wil hij kortelijk twee punten overwegen. Hij meende, dat het in Manchester en andere groote steden geenszins tot de onmogelijkheden kon behooren, in het vervolg een reeks van tooneelstukken van de edelste soort in gereedheid te brengen juist als de heer Hallé dit blijkbaar met gunstigen uitslag op het gebied van muziek had gedaan. Het scheen hun toe, dat er geen enkele reden was, waarom op het gebied van het drama niet iets dergelijks kan worden gedaan. Nog een andere zaak moest worden ondernomen, die, hoewel van minder belang toch hetzelfde doel beoogde, namelijk het houden van een reeks van lezingen met verklaringen over het tooneel en de tooneelkunde. Men moet niet vergeten, dat er werkelijk niets is, dat in aantrekkelijkheid kan wedijveren met het tooneel, noch concerten noch eenig ander kunstgenot; en daarom was het werkelijk te betreuren, dat het tooneel niet kon dienen als plaats van uitspanning voor iedere klasse der maatschappij. In de „Contemporary Review” had iemand als zijne meening te kennen gegeven, dat de arbeidende klasse tegenwoordig minder poëzie las dan 30 of 40 jaren geleden. De oorzaak hiervan was, zooals menschen uit dien stand hem zelfden hadden verklaard, dat de hedendaagsche dichtkunst te subjectief was. Het beste middel om dit te verbeteren, was de studie aan te kweeken van Shakespere, die ons de zuiverste soort van objectieve poëzie heeft geschonken, die ooit geschreven is. Niet slechts las de arbeidende klasse minder, doch volgens de meening des schrijvers, lazen kinderen tegenwoordig zelfs minder dan hunne ouders op dien leeftijd deden en dit vond hierin zijn oorzaak, dat van de kinderen heden ten dage te veel studie wordt geëischt zoowel op school als te huis, dan dat hun in hun vrijen tijd zelfs het zien van een boek niet zou tegenstaan. Daar was meer noodig dan een zuiver elementaire opvoeding en dat was ontwikkeling. Door het uitschrijven van deze examens had de Dramatic Reform Association eene aansporing tot het verkrijgen van een bepaalden graad van ontwikkeling willen geven door de studie der grootste letterkundige producten, die Engeland bezit. Zij waren niet voornemens aldus eene school te stichten tot aankweeking van tooneelspelers, maar zij trachtten de studie der letterkunde aan te moedigen bij het jongere geslacht van Manchester en omstreken. Met betrekking tot de gehouden examens merkte hij op, dat de uitslag van het schriftelijke gedeelte niet zoo gunstig was, als het had moeten zijn, doch daartegenover stond, dat die in de welsprekendheid en het lezen zeer bevredigend waren en dat enkele leerlingen zich van hun taak hadden gekweten op eene wijze, die geen enkel tooneel in Engeland oneer zou hebben aangedaan. De examinatoren kenden noch de namen der mededingers noch de scholen, waartoe zij behoorden, zoodat de beoordeeling geheel onpartijdig kon genoemd worden. Zij wilden in het vervolg op dezelfde

wijze voortgaan. Het onderwerp voor het examen van het volgend jaar zou zijn »The Tempest» en de wedstrijd zou opengesteld worden voor de leerlingen van alle lagere scholen van Manchester en Salford. De kinderen, die in deze richting hunne studiën voortzetten, zouden in staat zijn, goede stukken op prijs te stellen, wanneer zij de Schouwburgen bezoeken, zooda's zij zonder twijfel later doen zullen. Ten slotte vermeldde Mr. Milner den dood van deken Stanley, als iemand, die in den aanvang zoovele blijken van belangstelling aan de Dramatic Reform Association had geschonken.

Daarna werden de prijzen en diploma's aan de gelukkige winners uitgereikt.

Gedurende den verleren loop van den avond werden met veel humor stukken gelezen uit Shakespeare door Mr. A. G. Symonds M. A., die de scène koos tusschen Launcelot Gobbo en zijn vader (Merchant of Venice II. 2.) Aetolycus and the clown (Winter's Tale IV. 2); en »the cast for Pyramus and Thisbe» (Midsummer Nights Dream I. 2) the Bond scene (Merchant of Venice) »the Trial Scene» uit hetzelfde stuk en een tooneel uit „As You like it.» Al de voordrachten werden met veel geestdrift gehouden en ruimschoots toegejuicht door het talrijk publiek.

In een woord van dank aan den voorzitter gaf Mr. Oakely zijne ingenomenheid te kennen met de wijze, waarop de leerlingen zich van hunne taak hadden gekweten. Hij deelde geheel den wensch van Mr. Hilner, dat de studie der letterkunde meer bij het elementaire onderwijs zou worden opgenomen en hij meende zonder officieele geheimen te onthullen, te mogen zeggen, dat er alle reden was te verwachten, dat het volgend jaar het lezen en bestudeeren van Shakespere eene wettelijke bepaling zou zijn. The Dramatic Reform Association zou een goed werk doen als zij, door het ontwikkelen van den smaak voor het hooger drama, langzamerhand de overtuiging kon vestigen, dat er nog reiner genot te smaken valt, dan cafés chantants of de piquante maar meesta kunsteloze grappen, die nu zoo dikwerf de menschen naar het tooneel trekken. Toen hij onlangs de opvoering van den Merchant of Venice in het Lyceum théâtre bijwoonde, viel het hem op, dat de zaal stampvol was, behalve op de galerij, die nog niet door de helft was bezet. Dit scheen een bewijs, dat het tooneel den werkman niet aantrekt. Hij kon niet genoeg wijzen op het verschil dat de steden van het vaste land opleveren met die van Engeland. Daar werden de beste stukken opgevoerd op eene wijze, die de beste schouwburgen van Londen eer zou aandoen; en daar was de arbeidende klasse een even trouw bezoeker als ieder andere.

Nadat Mr. Lawson hieraan nog een enkel woord had toegevoegd en de bewering van den vorigen spreker bevestigd, bedankte de heer Milner in korte woorden, waarop de vergadering gesloten werd.

We hebben aan het ons gezonden verslag zooveel ontleend, omdat het ons voorkomt, dat er meer in die richting behoort gedaan te worden, als het ons inderdaad *ernst* is met de zaak van het tooneel. Daar moet invloed worden uitgeoefend op het publiek, daar moet een aansporing zijn voor het opkomend geslacht. Te meer is het noodig in dit opzicht

werkzaam te zijn, daar rederijkerskamers en liefhebberijcomediën — hoe nuttig ook in menig opzicht — met steeds grooter werkkraft optreden en belangstelling trekken niet altijd door de beste stukken, niet altijd door de beste acteurs, toch zullen de bezoekers zich eene opinie vormen en met het oog op hoogere eischen, zeker geen zeer juiste. De kunst toch vordert *geheele* toewijding. Maar ons groote publiek beweegt zich toch ook gemakkelijker naar de klucht dan naar het kunstwerk en schijnt lachen boven bewonderen te stellen. De vraag is, of ons verbond en de leden individueel genoeg doen om daarin verandering te brengen en of een wedstrijd als die door de D. R. A. geopend, ook bij ons te lande geen schoone vruchten zou dragen. En onze eigen dramatische literatuur en die buitenlandsche modellen, waarvan de kennis onmisbaar is, zouden stof tot opgaven kunnen geven. Onder het opkomend geslacht, onder onze jongeren is onmiskenbaar levendige belangstelling voor de zaak van het tooneel en van hun belangstelling, hun steun en hulp kan men zeker zijn, als men eene poging doet, die 't tooneel ten goede kan komen. Mochten er besturen van afdelingen zijn, die het aan stof ter behandeling op hunne vergaderingen ontbreekt, — hier is een onderwerp, dat niet spoedig is uitgeput en dat tot zeer vruchtbare besprekingen kan aanleiding geven.

NAAR AANLEIDING VAN DEN „HAMLET”

De opvoering van den »Hamlet” heeft al de dwaasheden doen herleven, die aangaande de stukken van Shakespeare in omloop zijn en 't is inderdaad tot groote schade voor de bewondering, die men aan den grootsten dramtist der nieuwere literatuur verschuldigd is, dat men voortgaat in zijne werken te zoeken, wat geen genie, hoe groot ook, in eenige dramatische schepping gelegd heeft.

De zin van Shakespeare's meest verheerlijkt drama zoowel als de wijze van opvoering wordt nog aanhoudend beoordeeld, alsof de meening van iederen schrijver beslissend was en alsof er geen gegevens waren, waarnaar men beide kon beoordeelen.

Het ligt echter voor de hand, dat Shakespeare's meesterstukken nog lang verkeerd verstaan zullen worden, als ze hier te lande voor het voetlicht komen.

Weinig schouwburgbezoekers doen de moeite, het stuk — voor de opvoering — nog eens met studie te lezen; zelfs de meest gelezen bladen leveren vaak eene beoordeeling, die ten duidelijkste toont, dat de zogenaamde criticus *niet* vooraf zijn geheugen heeft opgefrischt door een ernstig onderzoek van het stuk en van een deel der literatuur over dat stuk; daardoor staan zij bij de beoordeeling der karakters en de wijze waarop deze vertolkt worden, *niet* hooger dan de acteur, die ze vertolkt en schrijven ze alleen op, welken indruk zij persoonlijk ontvingen van het stuk, gelijk ze dat bij verschillende gelegenheden zagen spelen.

Maar bovendien laat de *tijd* niet toe, het *geheele* stuk te geven, zoodat we niet anders krijgen dan eenige min of meer samenhangende fragmenten, die wél gelijk bij den „Merchant” en den „Romeo” soms een tamelijk gelijkend beeld van het geheel geven, maar die ook gelijk bij den „Othello” en thans weder bij den „Hamlet” zulk een gering deel van het geheel te aanschouwen geven, dat er van eene beoordeeling van het stuk zelf nauwelijks sprake kan zijn. Voeg daarbij, dat men door vaak overdreven kieschheid bewogen — maar al te vaak omschrijving of aanduiding in plaats van vertaling ontvangt, en het kan niemand bevreemden, dat de zonderlingste wijsheid wordt uitgekraamd en aangehoord over meesterstukken, die zeker eene ernstige studie waard zijn en die men, zonder deze, niet alleen niet beoordeelen, maar zelfs niet verstaan kan.

Wat de opvoering aangaat vooraf het volgende.

Den schadelijksten invloed op de juiste waardeering oefenen zij uit, die doortrokken zijn van het denkbeeld, dat alles, wat buitenslands geschiedt, beter is, dan hetgeen wij op eigen bodem vinden.

Gij ziet de meest zorgvuldig voorbereide uitvoering, die gij ooit gezien hebt, van een stuk, dat gij meent geheel te verstaan en haastig dringt u iemand op zij met de verzekering dat hij dat stuk te Parijs of te Londen heeft gezien en. . . »neen, Mijnheer dat moet men gezien hebben, dan is dit *niet*.” De man heeft de titelrol op Madagaskar zien spelen door een Chinees of op Honolulu door een Samojeed en dat is bewijs genoeg, dat het *hier* niet deugt. Vraag dat individu niet, of hij zich rekenschap kan geven van de wijze, waarop het stuk *moet* opgevoerd worden of wel van het karakter van den hoofdpersoon. Hij heeft het in den vreemde gezien en daarmee uit.

Meer dan bij eenig ander stuk komt die onverkwikkelijke redeneering ons bij den Hamlet ter oore. Zoo wil er een, dat voor die stoere Denen waarlijk reusachtige gestalten zullen optreden; want nietwaar, die Noormannen, dat waren kolossale kerels! Zeker, — Shakespeare ontleende het onderwerp en grootendeels de uitwerking aan een verhaal naar Saxo Grammaticus, en in verband met de oudste geschiedenis van Engeland en Denemarken; voor zoover we die kennen, moet Hamlet, indien hij ooit heeft bestaan — tusschen 783 en 794 geleefd hebben.¹⁾ De mannen uit die dagen zijn zeker wat Forscher van bouw geweest dan de meesten onzer tijdgenooten.

Maar Shakespeare heeft nergens personen en toestanden geteekend overeenkomende met den tijd, waarin zij heetten te leven. Of hij Richard II of Hendrik IV, of hij Macbeth of Othello, den koopman van Venetië of den Storm tot onderwerp zijner kunst heeft uitverkoren, ja zelfs waar hij Julius Cesar of Titus Andronikus ten tooneele voert, steeds is het de eeuw van Elisabeth en zijn het Shakespeare's tijdgenooten, die hij ons voor oogen stelt. Van daar de zonderlingste anachronismen, waarvoor Shakespeare trouwens bekend is.

Gelijk de Rasselas, de prins van Abyssinië, spreekt als Newton en zijne tijdgenooten, zoo redeneeren Shakespeare's helden als kinderen der 16e eeuw.

¹⁾ A. Marshall. A study of Hamlet. London 1875.

Zoo is in Macbeth's tijd het buskruid reeds uitgevonden en wordt er in den Richard II van modes uit Italië gewag gemaakt, zoo studeert Hamlet aan de universiteit te Wittenberg, die in Shakespeare's tijd beroemd was, maar die in Hamlet's tijd nog niet bestond, zoo gewaagt men in den Hamlet van het drinken van Rijnwijn en het lossen van kanonschoten, van weelderige feesten en van het vagevuur, en Ophelia roept om haar rijtuig (!) alles zaken waarvan de Noormannen geen flauw besef hadden, evenmin als van het weelderig Parijs, waarheen Laertes zich begeven zou, ja de sterkte Elseneur doet ons minstens aan 1577 denken en volstrekt niet aan een tijdstip in de achtste eeuw. (1) Dat dus de personen menschen zijn, zooals wij zelf, dat costuum en decoraties met dat van den tijd van Shakespeare overeenkomen, moge niet bij de oorspronkelijke fabel passen, het past het allerbest bij de wijze, waarop ze werd uitgewerkt en bij de voorstelling, die Shakespeare er zich van maakte.

Gaat men overigens na, dat Saxo Grammaticus in 1204 stierf en dat er geen reden is te gelooven, dat hij meer dan Shakespeare de kunst zal verstaan hebben zich terug te denken in den tijd, dien hij beschrijft, dan kan zijn Hamlet, al heet deze in de achtste eeuw te leven, gemakkelijk geteekend zijn in eene omgeving uit de 12e eeuw. De »runen", waarin Hamlet's doodvonnis naar Engeland wordt geschreven, mogen een hooge oudheid verraden, de wijze van feestvieren en de begrippen aangaande de verhouding van vorst en volk tot elkander behooren aan eene latere eeuw dan de achtste.

Shakespeare stond tusschen den tijd der spoken en sproken en dien der werkelijkheid; zoo zijne tijdgenooten hem begrepen, ook zonder decoratief, zonder sierlijke omgeving, met mannen in de vrouwenrollen en met aanhoudende verandering van plaats, het was omdat zijne voorstelling van gebeurde zaken ook die van zijne tijdgenooten was, toch spreekt Philip Sidney in zijn *Defense of Poesy* een alles behalve prettig oordeel uit over de stukken van zijn grooten tijdgenoot. Zal men ons die stukken begrijpelijk maken, dan moeten wij, wat men in de 16e eeuw er bij dacht, voor oogen zien en dan is de meest uitvoerige *mise en scène* nauwelijks voldoende. Daartoe is vaak ons tooneel te klein, onze machinatie te onvolledig, onze *recette* te onbeduidend voor waarlijke pracht en weelde. En toch, alleen met te voldoen aan de hoogste eischen van insceneering kan men Shakespeare zóo als men hem thans speelt, geheel tot zijn recht doen komen. Wil men dat niet, dan geve men Shakespeare gelijk hij zichzelf gaf, volledig, nauwgezet vertaald, op een open tooneel, zoo goed als zonder decoraties en geheel overgegeven aan de inspiratie der kunstenaars en vooral aan de zeggingskracht der vertooners. Hij, die ons *zulk* eene voorstelling gaf, al was 't er maar éene, zou ons een onwaardebaren dienst bewijzen.

De kroniek van Saxo Grammaticus werd in 1514 te Parijs gedrukt

(1) Bij alles wat voorafgaat, zoowel als bij alles, wat volgt, beweren wij niet iets *nieuws* te zeggen, wel herhalen alleen, wat meermalen door anderen veel beter gezegd is, maar wat, naar hoogwijze gesprekken en kritieken te oordeelen, blijkbaar aan een ongehoord aantal personen totaal onbekend is.

en voert den titel: Danorum Regum heroum que Historiæ stilo eleganti a Saxone Grammatico natione Sialandico necnon Roskildensis ecclesiae praeposito abhinc supra trecentos annos conscriptæ et nunc primum literaria serie illustratae tersissimequè impressæ.

Dit werk levende aan François Belleforest de stof tot een verhaal in zijne *Histoires Tragiques*, die in 1570 te Parijs verschenen. Dit verhaal heeft tot opschrift »Avec quelle ruse Amleth, qui depuis fut Roy de Dannemarck, vengea la mort de son père Horwendille, occis par Fencion son frère, et autre occurrence de son histoire”. Dit verhaal komt niet bij Bandello voor, maar de *Histoires* zelve werden in 't Engelsch vertaald en verschenen in 1596 terwijl in 1608 ook eene afzonderlijke uitgave van *The Historie of Hamlet* het licht zag. Shakepeare's *Hamlet* nu is op zijn laatst in 1597 geschreven in 1600 omgewerkt en op 26 Juli 1602 in Stationers' Hall opgeteekend. In de tweede bewerking is Corambis in Polonius, Montano in Reinold, Rossenkraft in Rosenkranz en Gilderstein in Guldenstern veranderd; maar o. a. is de koningin in die bewerking ook onschuldig aan den dood van haar gemaal.

Onder welken vorm Shakespeare het stuk vond, is nog niet uitgemaakt, maar er zijn zooveel punten van overeenkomst met Saxo en Belleforest, dat men veilig kan aannemen, dat de dichter zijn stuk schreef naar een verhaal aan een van beiden ontleend. In beide nu speelt Hamlet den krankzinnige om meer ongehinderd en hardop waarheden te kunnen zeggen, en om beter verborgen te houden, dat hij peinst op wraak. Beide schrijvers hoewel overigens niet in alles nauwkeurig met elkander overeenstemmende, wijzen met nadruk op deze gewaande krankzinnigheid. Ook ons Nederlandsch treurspel *De veinzende Torquatus*, dat nagenoeg hetzelfde onderwerp behandelt, stelt den held in dezen toestand voor.

Bij de noodelooze pogingen om de bewondering voor den Hamlet optewekken, heeft men gezocht aan te wijzen, waarop Shakespeare doelde, bij het schrijven van zijn stuk. Zijn »something rotten in the State of Denmark” zou moeten slaan op veel, wat in Elisabeth's tijd ontevredenheid wekte en zelfs heeft men beweerd, dat met de koningin eenvoudig Mary Stuart bedoeld werd. Door zoo te redeneeren werkt men zeker niet aan den roem van Shakespeare, maar nog veel minder doet men dat, als men in den Hamlet een compleet stelsel van wijsbegeerte vindt. De allegorie is ten allen tijde het eigendom van bekrompen of eenzijdige zielen geweest en al zou men in Engeland naast Bunyan ook Spenser noemen, een genie is gewoon, in minder raadselachtigen vorm den rijkdom van gedachten uitgedrukken, dien hij ter kennis der menschheid wil brengen.

Shakespeare heeft ongetwijfeld de meest belangwekkende verhalen, die hij vond, gedramatiseerd, hij heeft de helden, die hij vond, bezielde en tot menschen gemaakt en die menschen doen leven zoo als alleen een genie van den eersten rang dat vermocht.

Juist daarom is 't mij steeds een raadsel gebleven, waarom men den Hamlet niet schoon genoeg vindt, zoo als hij daar ligt: een moeder, die door minnedrift verleid in een oogenblik haar overleden echtgenoot vergeet en haar schoonbroeder huwt; een zoon, die den dood zijns vaders aan eene misdaad toeschrijft, die misdaad zoekt te ontdekken en den

moordenaar zoekt te straffen; een sluwe hoveling, die zijne dochter aan den erfgenaam der kroon zoekt te huwen, maar moeielijkheden ontmoet waarheen hij zich wendt; een vorst, die met argwaan bespied, zich van zijn vervolger zoekt te ontdoen en wiens handlangers in zijne eigene strikken vallen — is die toestand niet meer dramatisch dan eenige, die het nieuwere tooneel kan aanbieden; is ook de ontkenning — hoe schrikkelijk ook — niet geteekend met een kracht zonder gelijke en met een terugblik op het geheel zooals weinig ontkenningen geven?

De reusachtige schepping gelijk ze bij Saxo voorkomt is bij Shakespeare in kracht verminderd, de Brunhilde uit de Nibelungen, die Hamlet als een andere Siegfried op haar zelve veroverd, ontbreekt hier en de kroning van den gelukkigen overwinnaar Hamlet vormt een schoonere oplossing dan Hamlet in een onedelen strijd door een vergiftigd zwaard gedood.

De *Danske Riinkrönike* verhaalt nagenoeg hetzelfde als Saxo, maar dewijl deze minstens uit het laatst der 15e eeuw dagteekent en van eene bekende vertaling uit den tijd van Shakespeare niets bekend is, geeft ook dit stuk ons geen zekerheid aangaande de bron, waaraan Shakespeare zijn drama ontleende.

De nauwe betrekking, waarin Engeland in het laatst der zestiende eeuw tot Denemarken stond, maakt het echter volstrekt niet twijfelachtig, op de beroemdste volksverhalen uit Denemarken waren bij Shakespeare voldoende bekend om de mogelijkheid te veronderstellen, dat het verhaal in zijn geheelen omvang aan den dichter bekend was. Daaruit zou zeker volgen, dat Shakespeare er geen oogenblik aan zou denken de dramatische kracht en de teekenachtige juistheid te verminderen door de voorgewende krankzinnigheid van Hamlet als echten waanzin te teekenen, zoodat we in plaats met een zwaar bedrukten zoon, die een weloverdacht plan van wraak ten uitvoer brengt, te doen zouden hebben met een ongelukkigen krankzinnige, die heel toevallig in zijn waanzin daden doet, die den indruk maken van een goddelijk strafgericht te zijn.

WENSCHEN.

We hebben bij herhaling betreurd, dat hier te lande de stukken niet lang genoeg kunnen aanblijven, waardoor een aanhoudende jacht op nieuwe stukken moet gemaakt worden en de artisten voortdurend repeteeren en weer repeteeren, zoodat er vaak van *andere* studie dan *rollenstudie* geen sprake is. Toch zou het lezen van de beste tooneelstukken en toelichting daarop, van de beste werken over karakteriseering, drama- en theater-techniek, van de voornaamste buitenlandsche tijdschriften over het tooneel, belangrijke voordeelen aan de artisten verzekeren.

Dat echter het lang aanblijven van een stuk ook nadeelig kan zijn, bewijst Sarcey in een zijner artikelen in *le Temps*, waar hij klaagt, dat l'*Odéon* geen succersaal is van de *Comédie Française* zoodat hetzelfde stuk in het

Odéon kon gaan, nadat het in de *Comédie française* een poos gespeeld was. Nu staat Sardou met veel anderen te wachten op het einde van het ongehoord succes van *Le monde où l'on s'ennuie* en is bijv. Sardou eenmaal weer aan het woord, dan is er geen gelegenheid voor eene heropvoering van *Le monde*, hoe graag menigeen 't dan nog zou zien.

Ten onzent is er helaas ook iets tegen, dat een stuk lang aanblijft, niet van wege 't publiek of ter wille der schrijvers, die ongeduldig wachten, dat hun *oorspronkelijk* stuk worde opgevoerd; maar van wege de artisten, die — en onverklaarbaar is ons dit niet — ten laatste met afnemende kracht spelen. Herhaaldelijk werd die opmerking gemaakt, maar nooit veelvuldiger en met meer recht dan bij de opvoering van Pailleron's stuk. De *première* was inderdaad goed verzorgd, zelden zagen we er eene, waarbij alles zóo zorgvuldig voorbereid en zoo geheel af was. Natuurlijk kon eene herhaalde opvoering niet anders dan de kunstwaarde der voorstelling zeer doen toenemen. Dit geschiedde ook inderdaad en latere voorstellingen waren werkelijk voorbeeldig, waren sommige kleine vlekjes ook gebleven, menig trekje, menig toetsje had hooger waarde gegeven aan het geheel.

Maar . . . de laatste voorstellingen?

We hebben ons afgevraagd, of onze oogen ons ook misleidden en of soms *andere* acteurs en actrices voor ons stonden, dan die, welke we vroeger bewonderd hadden. Daar waren enkelen, die hun rol letterlijk opzeiden als gold het een wedstrijd in het snelspreken, bij velen was kleur en teekening der rol verloren gegaan. Voegt men daarbij, dat er soms op en achter het tooneel een bijna aanhoudend rumoer heerschte, dat belette enkele woorden te verstaan en dat natuurlijk de aandacht afleidde; maar waaronder zeer zeker een aantal aardige trekjes spoorloos verloren gingen, dan is verklaard, waarom die opgewektheid en die gulle lach der eerste voorstellingen zoo verminderd was en waarom zooveelen onvoldaan huiswaarts keerden. Daarvoor behoort eene *permanente* directie, een soort dagelijksch bestuur of welk ander machthebbend lichaam dan ook, te waken, evenals er eene macht moet bestaan, die de wanstallige baarden weert, waarmede sommige acteurs zich leelijk maken en die de actrices belet haar mooie oogen te misvormen, door er een breeden rand verf omheen te morsen. Wanneer ze moeten optreden als de patienten in een hospitaal voor ooglijders is die onoogelijke oogverwerij wel leelijk, maar toch verklaarbaar; anders is ze dat niet. Het is eene traditie uit de dagen van het melodrama, die bij geen enkele buitenlandsche artiste van naam in gebruik is.

Dat Shakespeare weer op het tooneel komt juichen we steeds meer en meer toe, al betreuren we, dat de opvatting en tekstverklaring (?) naar *Ducis* nog niet geheel uit aller geheugen is verdwenen (*The Merchant* en *Romeo* hadden het ons bewezen, *Hamlet* deed het op nieuw). Maar hoe dan ook opgevat, hoe meer Shakespeare hoe liever.

Toch zijn wij daarmede alleen nog *niet* tevreden. Zal de kunstenaar zich geheel in zijn kracht kunnen vertoonen, dan moet hij behalve in Shakespeare ook in Molière den mensch weer te geven vinden. De hartstocht en 't geweldige der schepping bij den eersten, de dollen, dartele, soms spelende steeds hoog komische kracht des anderen, ze moeten beide 't voorwerp der ernstigste studie van den waarachtigen kunstenaar zijn. We meenen thans

weer het onze te doen door hier meer bijzonder ook op Molière de aandacht der lezers van dit tijdschrift te vestigen.

Voor *wie* we dit schrijven?

Zeer zeker voor de leden van het Tooneelverbond. Immers, zoo ergens, dan telt hij de hoogere machten in de tooneelwereld de *stemme des volks*. Welnu, de leden van ons Verbond, die alleen hun contributie betalen, doen *iets* maar lang niet genoeg en het doel van het Verbond helpen ze maar zeer weinig bevorderen. Zoo ze onze meeningen niet deelen, laat ze die bestrijden, maar deelen ze die, laten ze dan die meeningen in de eerste plaats onder hunne medeleden en daarna in steeds wijder kring alom ingang doen vinden. Daardoor zal de smaak zich wijzigen en de algemeene wensch een bepaalden vorm aannemen en de tooneeldirectien zullen niet nalaten aan dien wensch gehoor te geven. Zoo als het nu gaat is er weinig kans, dat de rechtstreeksche invloed der leden groote veranderingen ten goede bewerke. Toch moesten 1200 ernstige mannen dat in Nederland met vereende kracht wel vermogen.

Nog een wensch, voor we eindigen!

Onze acteurs leeren af, verzen te zeggen — daardoor is hun de schoonste gelegenheid benomen om aan hun stem den grootsten omvang, de zuiverste ronding, de helderste kracht, de grootste buigzaamheid te geven. Ieder onbevooroordeelde zal dat alles opmerken zelfs reeds bij eenvoudige jamben. Is het te veel gevraagd, dat elk jaar minstens *eene* tragedie worde gespeeld? Vreest men de kosten niet goed te maken? Bij eene zeer zorgvuldige voorbereiding en eene verstandige keuze is druk bezoek zeer zeker te wachten; maar wanneer het doorgaan van dergelijke voorstellingen afhankelijk gesteld wordt van het aantal genomen plaatsen, dan zouden inteeckenlijsten met opgaaft van 't aantal plaatsen, die men verlangt, te Amsterdam, Rotterdam en den Haag ongetwijfeld weldra een voldoende resultaat opleveren.

ROTTERDAMSCHÉ CORRESPONDENTIE.

VII.

ROTTERDAM 10 Februari.

In de maand Januari hield de afdeeling van het Tooneelverbond alhier een vergadering, waar over het afgelopen jaar verslag werd gedaan en eenige huishoudelijke zaken werden behandeld. Uit het verslag van den penningmeester bleek, dat het nadeelig saldo grooter was dan men had geraamd, doch het zou in dit loopende jaar zeker in een batig saldo verkeeren, daar het getal leden weder was aangegroeid, namelijk tot 433.

Drie leden van het bestuur traden af, de heeren Thooft en Karsten, wier tijd van aftreding daar was, en de heer Veltcamp Helbach wegens redenen van gezondheid. De heer Karsten stelde zich niet herkiesbaar. Gekozen werden de heeren Thooft, Gleichman en Macalester Loup, die de benoeming aanvaardden, zoodat het bestuur der afdeeling thans is samengesteld, als volgt: F. Ebeling president, C. M. Kolff penningm., R. P. Thooft, L. A. Gleichman en R. Macalester Loup, secretaris.

Het belangrijkste, wat de eerste helft dezer maand opleverde, was de opvoering van *Hamlet* door de Amsterdamsche afdeeling der Vereeniging, een opvoering reeds vroeger behandeld. Het nieuws, dat de heer van Zuylen ten tooneele bracht, muntte niet bijzonder uit. *Von Moser* is dezen winter de lieveling dezer directie, uit wien men haast haalt, al wat er te halen valt. De verdienstelijkste stukken van dezen handigen grappenmaker lokten steeds een groot publiek, welks goedlachsche stemming voedsel vindt in den onuitputtelijken luim van een komischen schrijver van zijn gehalte. Dat ook de minder verdienstelijke stukken, waarin de grove scherts en de alledaagsche uien slechts schaars door zetten van eenig fijner allooi worden afgewisseld, op een belangstellend publiek kunnen rekenen, toonde de opvoering van *De zieke familie*, dat voor 't eerst op 7 Februari als benefiet der heeren Spoor, Nieuwland en A. van Zuylen op de planken kwam. Wat zullen wij veel van deze aaneenschakeling van dwaasheden zeggen? De meeste acteurs en actrices toonden hier in hun element te zijn, daar een stuk als dit werkelijk binnen de sfeer van ieders bevattingsvermogen ligt. Het is echter zonderling, dat een stuk van zoo weinig beteekenis voor benefiet genomen wordt, ten minste als het acteurs geldt, die zich bewust zijn, iets beters te kunnen geven. En van den heer van Nieuwland althans is dit zeker waar.

Voorafgegaan werd het door iets van fijner gehalte, dat vergeleken met *De zieke familie* een juweel is tegenover een stuk geslepen glas. Het was *de Vonk* van Pailleron, waarin de heer Chrispijn en de dames Egener-van Dam en de Graef-Verstraeten optraden. Toch durven wij niet zeggen, dat dit ons beter beviel, daar het spel verre van onberispelijk was, en de vertaling veel te stijf en te letterlijk. Noch de heer Chrispijn (*Raoul*) noch mevr. Egener (*mevr. de Rénat*) hadden hun rol naar eisch opgevat. Men weet dat Raoul zijn theorie heeft over de liefde die eerst ontstaat, als »de vonk» er is, die op verschillende wijze kan worden opgewekt. Noch mevr. *de Rénat*, noch *Antoinette* heeft naar zijn oordeel die vonk, doch waar hij nu trachtte die vonk op te wekken, gaf de heer Chrispijn veel meer den indruk van iemand, die als een natuurkundige proeven doet, dan als een hartstochtelijk man, wiens wel en wee van het al of niet bestaan dier vonk afhangt. Vooral gaf hij dien indruk waar hij *Antoinette* zijn vers voorlas, dat zoo koud en gevoelloos mogelijk werd afgerammeld. Het is waar, in het diepst van zijn wezen was hij op haar niet verliefd, maar hij verbeeldde het zich toch en hij wond zich toch op in die verbeelding, en hij maakte door zijn hartstochtelijke taal indruk op die wildzang. Zooals de heer Chrispijn las, was de verandering in de gelaatsuitdrukking en houding van het meisje geheel onverklaarbaar.

Mevr. *de Rénat* is verliefd op haar neef *Raoul*, maar wil het zich zelf en hem niet bekennen, omdat zij meent den ernst zijner gevoelens te moeten wantrouwen. Mevr. *Egener* liet van den aanvang haar innerlijk gevoel te veel merken. Zij toonde niet die hoogheid en zelfbeheersching, die deze vrouw van ondervinding zich had eigen gemaakt. De jonge knappe weduwe van een ouden generaal, die van haar belangstelling in haar flinken neef meermalen blijk had gegeven, gedraagt zich niet dus als een nu eens nieuwsgierig, dan bedeesd schooljuffertje. Het goed gedachte en fraai uitgewerkte slottooneel, waar beider liefde zich langzamerhand openbaart als *Raoul* haar overhaalt comédie te spelen ten einde *Antoinette's* jaloezie op te wekken, leed door de minder juiste opvatting van het karakter van mevr. *de Rénat*. Zij was hier een onervaren jong meisje, wier schroomvalligheid, niet een zich beleedigd wanende vrouw, wier trots overwonnen wordt. De heer *Chrispijn* had hierbij in den aanvang met meer smaak en kiesheid moeten spelen; een man als *Raoul* voelt er iets van, dat het een offer is, dat hij vordert, als hij een vrouw vraagt, zulk een rol te spelen, en gedraagt zich daarom niet zoo ruw en veeleischend. Later als de toorn over miskenning zich van hem meester maakt, werd hij beter.

Mevr. *de Graef* was van het klaverblad de beste, al leende zich haar voorkomen voor de rol van een zoo bijzonder jong en wild meisje niet ten volle. Zeer fraai was de langzame overgang van luchthartigheid en onbezorgdheid tot weemoed en nadenken, als zij overtuigd wordt van haar eigen liefde tot *Raoul* en van de noodzakelijkheid om uit liefde voor haar pleegmoeder een ontzaggelijk zwaar offer te brengen. Even fraai daarna de plotselinge overgang van droefgeestigheid tot gemaakte vrooljkheid. Aan de natuurlijkheid van haar dwaze uitvallen in het begin ontbrak wel iets, maar zou er inderdaad wel iets moeilijker zijn, dan zich naief voor te doen en tegelijk den indruk te geven, dat men niet gemaakt, maar waarlijk naief is?

Naar aanleiding der eerste opvoering is in een der bladen opgemerkt dat het vreemd was, dat de heer *Chrispijn* een uniform had aange-trokken, ofschoon de traditie dit niet vorderde, want duidelijk was het te bemerken, dat hij niet thuis was in die kleeren. Met genoegen merkten wij op, dat de acteur zoo verstandig is geweest bij de tweede opvoering niet in uniform op te treden.

Een volgend maal over het nieuwe volksstuk van *Faassen*: *Zonder naam*, dat bij de opvoering een inderdaad buitengewoon succes had.

R. L. M.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Mej. *Wilh. Welman* en de heer *Schwab* hebben met gunstig gevolg het voorbereidend eindexamen aan de Tooneelschool afgelegd.

MOLIÉRIANA.

Zoolang onze tooneelbesturen Molière als een onbekende grootheid blijven behandelen (sedert 2 jaar werd op onze voornaamste schouwburgen geen enkel stuk van den grooten blijspeldichter vertoond!) blijft het voor de Molière-vrienden plicht, waar het pas geeft, zijn beroemden naam onder de oogen van het publiek te brengen en de aandacht te vestigen op hetgeen van en over hem, vooral in Frankrijk en Duitschland, geschreven wordt.

Het maandschrift *Le Moliériste* gaat, vol piëteit, voort met al wat op Molière betrekking heeft uit het stof der archieven op te delven, het spoor van Molière te volgen tot in de uiterste hoekjes der wereld, en op zijn werk telkens meer licht te laten vallen. Uit den aard der zaak bevatten de maandelijksche afleveringen menige bijzonderheid enkel voor hen van gewicht, die een opzettelijke studie van Molière maken, maar daar naast komen telkens opstellen voor, die in ruimer kring de aandacht verdienen.

Zoo bevat het Decembernummer een stuk van Régnier, den oud-Sociétaire van het Théâtre Français, over de rol van *Tartuffe*. Het is een uittreksel uit een arbeid, waarmede de voortreffelijke kunstenaar zich reeds lang bezighoudt, nl. een uitgaaf van Molière uitsluitend met het oog op de vertolking der verschillende rollen, een *Molière des Comédiens*, waarin al wat door de traditie en de critiek bekend is van het spel der tooneelspelers, die van de 17e eeuw tot op onze dagen de voornaamste rollen hebben vervuld, is bijeengebracht, en iedere rol wordt ontleed. In dit stuk worden de voornaamste *Tartuffes*, van Du Croisy den oorspronkelijken schepper der rol, den komiek in Molières troep, tot Geffroy (*Sociétaire* in 1835) achtereenvolgens nagegaan en hunne opvattingen volgens de geschriften van tijdgenooten beschreven.

Het blijkt o.a. hoe de *Tartuffe* in handen van komieken licht tot grove opvatting aanleiding gaf. Dat de rol bij hen al hare diepte en kracht verloren valt wel het best daaruit op te maken, dat zij het parterre voortdurend deden schateren van lachen. Men maakte van *Tartuffe* niet zelden een »*Satyre effronté*." Régnier toont aan dat wie den *Tartuffe* speelt, zich voor twee klippen te wachten heeft: voor een te veel en voor een te weinig. Hij moet noch met de oogen rollen, noch grimassen maken, noch zwaar slepend spreken; hij moet beurtelings nederig, zalvend, berouwvol, vurig zijn, en, wat moeilijker maar toch volstrekt noodig is, bijna wulpsch, onbeschaamd, vermetel, zonder ooit één van zijn bedoelingen te overdrijven. Hij moet niet vergeten, dat het lachen dat *Tartuffe* teweegbrengt, nooit het lachen van de klucht mag zijn, maar dat van de *haute, très haute comédie*.

In de *Moliériste* van Januari en Februari komen o. a. opstellen voor over de Italiaansche bron van *Le médecin volant*; over een door Paul Lacroix ontdekt epigram op het verbod in 1667 tegen *Tartuffe* en tegen een

nieuwe vertaling van het Nieuwe Testament uitgevaardigd (zie hierover Mr Jacobson in de Nederl. Spect. van 21 Jan. j. l.); over »Molière à Constantinople,» waaruit blijkt dat reeds tijdens Molières leven zijn stukken te Constantinopel werden opgevoerd ten huize van den Franschen ambassadeur; verder een relaas van het Banquet-Molière, dat den 15^{en} Januari van dit jaar (Molière's geboortedag) te Parijs plaats had, en waarbij de oud-directeur van het Théâtre Français, Edouard Thierry, een bladzijde gaf uit zijn agenda, en wel van den 15^{en} Januari van het noodlottig jaar 1871. Defoyer van den schouwburg was in die dagen tot ambulance ingericht, maar zelfs onder het vuur van den vijand werd het Molière-feest gevierd met de opvoering van *le Dépit amoureux* en *Amphitryon*, en wel — tot groot genoegen van Sarcey, die er in schuttersuniform verscheen! — voor een goed bezette zaal.

v. H.

NATUUR EN KUNST!

Men waagt niet te veel, als men in zake het tooneel, geloof slaat aan Sarcey. Welnu, de gevierde dramaturg beweert, dat Parijs het naturalisme op het tooneel moede wordt. Daar is geen sprake van terugkeer tot het oude gemaniereerde melodrama, doch er is gelukkig evenmin sprake van een bijzondere kunstuiting, die het onschone, het gemeene tot onderwerp koos. Terecht is men afkeerig geworden van onderwerpen, en bijzaken, die nooit een gevoel van welbehagen opwekken en leert men weer inzien, dat Winckelmann gelijk had, door als hoogsten eisch te stellen, dat de kunst in alles alleen het schoone zou geven, althans het schoone in de voorstelling. De zucht om op het tooneel steeds meer het alledaagsche te geven, brengt de toepassing van dat voorschrift in gevaar en oefent een hoogst nadeeligen invloed uit op schoonheid van stand en beweging, op voordracht, stem en toon, zelfs op kleeding, haar en baard. Door alleen aan den eisch van het natuurlijke toe te geven, stelt men meerendeels alle andere eischen ter zijde; men voldoet daaraan ook wanneer men den minst aesthetischen der menschen tot model neemt. Daardoor worden handelingen op 't tooneel gebracht, die hoegenaamd niets met het stuk te maken hebben, en alleen verantwoord moeten worden door den wensch, den mensch te geven, gelijk men hem ziet. Is het noodig, *alle* fatjes op 't tooneel eene cigarette te laten rooken, wat is er dan tegen, dat men den zeeman met een pruim achter de kiezen, of eene inlandsche vrouw uit Indië met den mond vol *siri* op de planken brengt. Geeft het moderne drama groote vrijheid, men bedenke, dat er ook vrijheid is in beperking.

Elfde Jaargang.

№ 9.

I Maart 1882.

DE TOEKOMST ONZER LEERLINGEN. EEN TOONEELGEZELSCHAP VOOR HET NOORDEN.

Onlangs werd bericht, dat wederom twee leerlingen van onze Tooneelschool het voorbereidend eindexamen met goed gevolg hebben afgelegd. Wat zal er van deze jongelieden worden, wanneer zij aan het eind van den cursus de school met een diploma verlaten? Is de Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel”, die thans reeds zes onzer leerlingen (de dames Sablairolles, Courette, Lorjé en van Eyken, de heeren Schulze en van den Heuvel) onder hare leden telt, van plan ook aan deze twee een engagement aan te bieden? Wel mogelijk. Maar het is niet te verwachten, dat de Vereeniging, die reeds in het bezit is van een buitengewoon groot personeel, ook in volgende jaren *al* de leerlingen onzer instelling, naarmate zij met meer of min gunstig diploma ontslagen worden, onder hare leden zal opnemen.

Reeds is er op gewezen, hoe wenschelijk het zou zijn, dat de jongelieden, die op de Tooneelschool een degelijken grondslag hebben gelegd, zich aansloten bij kleinere tooneelgezelschappen, ten einde daar die praktische vorming te erlangen, welke alleen door het dagelijksch verkeer op de planken, en het dikwijls optreden in allerlei rollen te verkrijgen is. Zij zullen daar waarschijnlijk, voor minder tractement, harder moeten werken dan wanneer „Het Nederlandsch Tooneel” hen aan zich verbindt, maar, indien er inderdaad heilig vuur in hun binnenste brandt, ook spoediger in hun moeilijke kunst die routine verkrijgen, zonder welke ook de meest ontwikkelde zijn leven lang een „halve” blijft. Onze beste tooneelkunstenaars (wij noemen alleen Albregt en mevr. Kleine) zijn hun loopbaan aan een kleinen schouwburg begonnen en hebben later herhaaldelijk erkend hoeveel zij aan die vaak harde leerschool verschuldigd zijn.

Er is echter nog een andere wijze, waarop de jongelieden, die aan de Tooneelschool hunne studien voltooiën, mettertijd het Tooneel in ons vaderland van nut kunnen zijn.

Door de veranderingen, welke in de laatste jaren de verschillende tooneelgezelschappen hebben ondergaan, is heel het Noord-Oostelijk gedeelte van ons land op rantsoen gezet. Leeuwarden, Groningen, (wij meenen ook Zwol en Deventer) worden niet dan bij uitzondering op eene tooneelvoorstelling van eenige beteekenis onthaald, en terwijl de twee eerstgenoemde steden, Groningen door het bouwen van een nieuwen schouwburg, Leeuwarden door het bouwen van een zaal voor tooneelvoorstellingen geschikt, beiden door de stichting van afdeelingen van ons Verbond, de tooneelbeweging krachtig steunen, komt die steun

voor een groot deel anderen ten goede en verkeerren zij zelven ten opzichte van het tooneel in minder gunstigen toestand dan voorheen, *Sic vos non vobis!* Toch behooren onze noordelijke broeders tot de warmste tooneelliefhebbers van ons land.

Er is dan ook, naar mijne overtuiging, voor een ondernemend man van talent in dat Noorden een ruim veld, waarop hij, tot voordeel voor zichzelven en voor anderen, werkzaam kan zijn. Laat zulk een man trachten zich de medewerking te verzekeren van twee of drie geroutineerde tooneelspe- lers; voorts van degenen onder de jongere kunstenaars, die bij „Het Nederlandsch Tooneel” te weinig gelegenheid vinden om herhaaldelijk, in onderscheidene emplooen, en in rollen van beteekenis, op te treden en zoo hun talent van verschillende zijden te ontwikkelen; laat hij verder eenige jongelieden, die de Tooneelschool hebben afgeloopen, aan zich verbinden — en hij zal een gezelschap gevormd hebben, dat alle elementen in zich bevat voor een, ook financieel, deugdelijk succes.

A. S.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

VI.

Een zeer geacht schouwburg directeur vroeg eens aan een onzer meest gevierde letterkundigen na een behaald succes om een tweede dramatische proeve. En het antwoord luidde: „Geef mij de poppen, ik zal ze laten praten!” Dat inderdaad is de groote zaak. Zoekt men nu sprekende beelden of zoekt men menschen? In het laatste geval, dient de schrij- ver ze te nemen uit zijn eigen volk, uit hen, die hij het best kent en kan beoordeelen en beschrijven. Dit laatste gelukt zeer zeker eerst na voorgezette waarneming en herhaalde proefneming. Wil men dus een eersteling veroordeelen, omdat de handelende personen niet geheel en al levende vrij handelende menschen zijn, dan is de dramatische litera- tuur voor goed gesloten. Geen enkel dramaschrijver zal bij zijn eersteling de klip geheel ontzeilen en een paar jaar celstraf is zeker lichter dan de eisch: „Ieder, die een drama wil doen opvoeren, moet er eerst zeventien schrijven, van wier bestaan hij een diep geheim maakt; het achtiende mag hij schoorvoetend aan een directie aanbieden.” Die eisch zou overigens nog niet voldoende zijn, omdat de dramaschrijver zijne fouten eerst bemerkt als zijn stuk gespeeld wordt.

Men heeft ons bij herhaling verteld, dat de oorspronkelijke stukken bij dozijnen aan onze tooneeldirectiën worden aangeboden, dat de meeste zoo niet *alle* stukken zoo weinig geschiktheid voor het tooneel hebben, zoo bij herhaling zondigen tegen de eerste eischen der theatertechniek, dat ook zelfs belangrijke wijzigingen ze niet opvoerbaar konden maken, dat volslagen onbekendheid met de eischen en de krachten van het gezelschap, dat het stuk moest opvoeren, oorzaak was van zoo beden-

kelijke afwijkingen van hetgeen in de tooneelwereld als een wet geldt, dat de karakters en de artisten, die ze moesten weergeven, vaak in de meest schreeuwende tegenspraak zouden wezen.

Indien dat alles de waarheid is — en we hebben geen reden dat te betwijfelen — dan moet het feit, dat een *oorspronkelijk* stuk ter opvoering wordt toegelaten, waarlijk hoogst belangrijk zijn en eene gereede aanleiding om nogmaals den stand der tooneelkwestie ten onzent ernstig na te gaan.

Thans hebben we ons dan bezig te houden met De Schuld *oorspronkelijk* tooneelspel in vier bedrijven door M. B. Mendes da Costa en Jan C. de Vos, op 18 Febr. voor het eerst opgevoerd te Amsterdam door de Vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel” en sedert geregeld gespeeld zoowel hier als te Arnhem en te 's-Gravenhage.

Naar de Arnheemsche courant vermeldt, was de schouwburg daar *zeer* bezet; wat Amsterdam aangaat, moet ons de klacht van het hart, dat noch de eerste, noch de tweede, noch de derde voorstelling overdruk bezet waren. Toch had men mogen verwachten, dat de honderden en duizenden die jaar en dag roepen om oorspronkelijke stukken en jammeren over het uitsluitend opvoeren van vertalingen, hier op hun post waren geweest om te bewijzen, dat zij *inderdaad* belangstellen in een Nederlandsch nationaal tooneel en dat ze althans een beetje moeite, tijd en geld er voor over hebben. Dit nu is ons *niet* gebleken. De meeste als voorstanders genoemde of geroemde personen waren niet tegenwoordig en een groot deel van de toeschouwers behoorde *niet* tot hen, die gewoonlijk trouw de voorstellingen bijwonen.

Baron van Steenderen tot Leinach was de vraagbaak zijner dorpsgenooten. Door geboorte en rijkdom de aanzienlijkste man uit den omtrek en met een roep van onkreukbare eerlijkheid was men reeds lang gewoon, zich zonder voorbehoud aan zijne uitspraken te onderwerpen. Plotselinge achteruitgang zijner geldelijke aangelegenheden deed hem besluiten eene kans te wagen door te speculeeren en daartoe moest zijn landgoed, zijn eenige bezitting met hypotheek worden bezwaard, dank zij zijn goeden naam was die hypotheek bijna gelijk aan de volle waarde van het onderpand. Van deze hypotheek was echter niets bekend geworden en ieder hield den Baron voor een rijk man toen Breeveldt, een houthandelaar te Heinlo nabij Dachten zich op zekeren dag bij den Baron aanmeldde en hem om raad vroeg, wat te doen met eene som van f 80,000 die hij vrij gekregen had. De Baron bood hem aan, die som van hem te leenen voor 10 jaar tegen eene rente van 5 pCt. 'sjaars en verklaarde plan te hebben de som in eene handelonderneming te steken, maar Breeveldt niet te willen blootstellen aan de kwade kansen eener vreemde zaak. Eerst zou voor dat bedrag eene schuldbekentenis worden afgegeven, waar tot *meer* zekerheid en zonder daarom nog stof tot praatjes te geven, kreeg Breeveldt een be-

wijs van onderhandsche hypotheek voor een evenredig deel van des barons bezittingen. In waarheid echter had de f 80,000 tot speculatie moeten dienen en eerst op zijn sterfbed bekende de baron de zaak aan zijne echtgenoot en liet haar zweren, dat ze nooit de ware toedracht der zaak vertellen zou, den intrest nauwkeurig zou voldoen en de som te rechter tijd aflossen. Gerust op die belofte stierf hij en liet voor vrouw en zoon een onbevleeten naam achter. Zijn zoon Adolf, meerderjarig en als docter in de rechten ambteloos op Leinach wonende had het bestuur der geldmiddelen geheel aan zijne moeder overgelaten en deze had op alle mogelijke wijzen zoeken uittezuinigen om den intrest te betalen en langzamerhand het kapitaal bijeen te brengen steeds angstig, dat men iets van de zaak vernemen zal, waardoor de goede naam van haren echtgenoot verloren zou gaan. Zelfs haar broeder, Jhr. Maurits van Castricum, die te Heinlo woont, is geheel onbekend gebleven met de geldelijke ongelegenheid zijner zuster en hoewel de rekeningen onbetaald en de noodzakelijkste behoeften onbevredigd blijven, hoewel de dienstboden meer en meer den armoedigen toestand leeren kennen, waarin de douairière verkeert en het zelfs geen volstrekt geheim is, dat de barones in het naburige Arnhem hare juweelen verkocht heeft, nog altijd blijft Breeveldt, wien de intrest geregeld halfjaarlijks betaald wordt, onbepaald vertrouwen stellen op de onderhandsche hypotheek en de soliditeit der van Steenderens, nog altijd blijft Jhr. Adolf een onbezorgd en werkeloos leven leiden, in tegenstelling met zijn oom, den weduwnaar van Castricum, die als heerenboer en als deelnemer in een Spoorweg-onderneming ijverig en nuttig werkzaam is en zeer veel geld omzet. Op een zijner rijtoertjes heeft Jhr. Adolf een ongeluk met zijn paard gehad en is zwaar gekwetst bij Breeveldt in huis gedragen, waar hij, vooral door de zorgen van diens dochter Sophie, een degelijk ontwikkeld meisje, zich weldra geheel thuis gevoelt en bijna bezorgd is, dat spoedig de tijd zal aanbreken, waarop zijn snel toenemende beterschap hem zal noodzaken de gastvrije woning en de hartelijke menschen te verlaten. Nu en dan heeft zijne moeder hem bezocht, maar tegenover de weldoeners van haar zoon steeds den meest mogelijken afstand bewaard, geheel anders dan haar broer Jhr. van Castricum, die graag en veel bij van Breeveldt komt en gezellig en huiselijk met hem en met Sophie praat.

Zoover is de geschiedenis verlopen als het scherm voor het eerst opgaat.

Het langdurig verblijf ten huize van Breeveldt heeft langzamerhand de jongelieden Adolf en Sophie nader tot elkaar gebracht, hoewel geen van beide zich rekenschap van hun gevoel geven, eerst als Sophie ontroert bij het zien van een prachtig meisjessportret van een freule, die men zegt, dat voor Adolf bestemd wordt, begrijpt zij, dat Adolf haar onmisbaar is geworden, en deze gevoelt hoe dierbaar Sophie hem is, als er ernstig plan bestaat, dat hij naar huis zal keeren, iets waarop zijne moeder sterk aandringt omdat zij zich doodelijk ongerust maakt dat Adolf Sophie ten huwelijk zal vragen, wat en haar adeltrots en de vrees voor de ontdekking van haar echtgenoots oneerlijkheid, als een ramp zou beschouwen.

Adolf hoezeer van plan nog langer te blijven, gevoelt, dat het tijd wordt heen te gaan, zal hij zich niet aan Sophie verklaren.

Dit geschiedt echter toch en wel eerder dan hij het zelf dacht.

Een onuitstaanbare ingebeeldde gek, een zekere Jhr. van Rosenstein, een gynaecomaan, die op de plompste wijze het hof maakt aan alle vrouwen, oude en jonge, en die daardoor natuurlijk niet gevaarlijk is, heeft Sophie met zijn grofheden vervolgd; toen deze om hulp riep, is Adolf toegesnel, en toen Rosenstein daarop het tweetal in 't prieel waar hij Sophie verlaten had, samenvond, heeft Adolf om de eer van Sophie te redden haar aan de vrienden en vriendinnen, die Rosenstein saamgeroepen had om Sophie in opspraak te kunnen brengen, als zijne aanstaande voorgesteld — inderdaad had beider gevoel in die oogenblikken duidelijk gesproken: Adolf had hare hand gevraagd en Sophie had toegestemd. Rosenstein ging daarop naar Leinach en wenscht de barones die niets weet, geluk met het engagement van haar zoon en er volgt eene scène, waarbij de barones — zonder eenige reden — weigert Rosenstein tegenover Adolf te hooren, en ten slotte zonder voldoende redenen optegeven verklaart, dat deze verloving onmogelijk is. Als Adolf aanhoudt en de reden wil weten, geeft zij met weezin te verstaan, dat de schuld aan Breeveldt haar dit belet, dat zij niet bij machte is, die te betalen en dat de booze wereld zal zeggen, dat Adolf alleen uit berekening dat huwelijk heeft gewild. Wel acht deze de geldkwestie niet van zooveel belang daar hij Sophie *zonder* bruidschat kan nemen en werken kan, waardoor de geldelijke toestand zal verbeteren, maar als de barones aanhoudt verlang hij meer te weten, hij vermoedt, dat er een geheim achter schuilt, wil de schuldbekentenis zien en waar hem dit geweigerd wordt en de barones van een eed aan 's vaders sterfbed gewaagt en hem bezweert Breeveldt nooit over de zaak te spreken en hij vruchteloos in de papieren zijns vaders zocht, verbrandt zijne moeder het verraderlijke stuk en begeeft zich naar Breeveldt waar zij verklaart, dat haar zoon Sophie niet bemint en alleen hare hand vroeg om haar niet in opspraak te brengen. Als Adolf opkomt en het tegendeel verzekert, verzekert zijne moeder eerst, dat hij later met dit burgerlijke meisje ongelukkig moet zijn en verklaart eindelijk, dat zij nooit hare toestemming zal geven. Sophia geeft aan Adolf zijn woord terug, deze verlaat radeloos het huis zijner geliefde en als de barones door Sophie's edelaardigheid getroffen haar de hand der verzoening wil reiken, wijst deze die van de hand, waarop de trotse vrouw door zooveel aandoening overmand in eene bezwijming valt, die het begin is eener hevige ongesteldheid, die haar aan den rand des grafs brengt.

Steeds heeft zij trouw den interest betaald, maar juist tijdens haar zoons verblijf bij Breeveldt in de hoogste spanning den houtkooper op het hart gedrukt, nooit met Adolf over de schuld te spreken. De goede man heeft geen argwaan opgevat maar haar zelfs verhaald — wat zij niet scheen te weten — hoe haar echtgenoot van zijn goed vertrouwen had misbruik gemaakt, door van zijn aanvraag om raad zulk een partij te trekken. De schuldeischers blijven haar thans achtervolgen. Zelfs een rijtuigmaker, die vier jaar geleden aan den baron een coupé leverde,

maant te vergeefs om de f 600 die hij al zoo lang wacht. Reeds een klein deel van de f 15000, die de barones heeft saamgebracht, konden haar crediet ophouden; zij dult echter liever allen smaad van ongeduldige schuldeischers en wijst met onverantwoordelijke hardheid het aanbod van huisknecht en huishoudster af, die zoo roerend mogelijk haar de f 600 aanbieden. Een oogenblik later wordt zij geholpen door haar broer, wien ze die som ter leen vraagt.

In Maart heeft Adolf Heinlo verlaten, in Juni heeft hij op Dachten voor 't eerst Sophie weergezien en haar ten huwelijk gevraagd, den daaraanvolgenden dag heeft hij wanhopig Breeveldt's woning verlaten en in September vinden we de barones bij haar broeder, langzaam uit eene zware ziekte herstellend. Haar zoon hoezeer elken dag naar haar vragende en over haar schrijvende of telegrafeerende, heeft haar niet meer willen zien, ook heeft hij Sophie niet weergezien noch iets van haar gehoord, als v. Castricum een briefje van hem ontvangt, waarin zijne overeenkomst gemeld wordt.

Even te voren heeft van Castricum als mede directeur van de nieuwe Spoorweglijn namens het comité f 300000 voor Leinach geboden, welk bod onmiddellijk door zijne zuster wordt aangenomen. Een wissel van f 80000 op zijn kassier, dien hij haar terstond op afkorting geeft, stelt haar in staat Breeveldt te betalen en als Sophie verhaalt, dat zij naar Indië gaat om voor de kinderen harer overleden tante te zorgen en Adolf zich met zijne moeder verzoent en haar vraagt met hem mee te gaan naar Weenen, waarheen hij als Secretaris van legatie gezonden wordt, komt de kwijtbrief van Breeveldt en voegt de douairiere de handen der beide minnenden te zamen, waarna het scherm valt. Maken we nu nog melding van Toos, de meid van Breeveldt, die zich gelukkig ziet in 't huwelijk met haar pas uit zee gekeerden Gerrit, eerlang knecht bij Breeveldt en van Anna Bongers naaister bij Breeveldt en protegée van Sophie, later ziekenoppasster bij de barones, dan zijn de verschillende personen in hun onderlinge verhouding geschetst.

Zeggen we kortweg van de vertooning, dat *Tourniaire* den onmogelijken jonker nog onmogelijker trachtte te maken, dat *Ising* den huisknecht wat al te kinderachtig en *Mevr. Sluyters* de huishoudster wat al te aandoenlijk (hoeveel overigens goed thuis in dit voor haar vreemde emplooi) dan blijft ons niets over dan te getuigen, dat letterlijk alle artisten onverbeterlijk in hunne rollen waren. *Mevr. Kleine* als de barones, *de Vos* als Adolf, *Morin* als v. Castricum, *Wensma* als Breeveldt *Juff. van Biene* als Sophie. *Mej. van Engers* en *Mevr. de Vos* als Toosje en Anna en van *Dommelen* als de rijtuigmaker.

Wat het stuk aangaat, we meenen, al mogen we onze aanmerkingen niet terughouden, alle reden tot tevredenheid, zelfs dankbaarheid te hebben. We hadden liever het tijdsverloop van zes à zeven maanden op even zooveel en zelfs veel minder dagen teruggebracht, ook liever in ons door en door burgerlijk landje niet een barones, een baron en twee jonkheeren bij elkaar gebracht (vooral omdat schrijvers en spelers de *niet* hoogadelijken in den regel veel beter kennen en verstaan): maar over die zaken kunnen we thans heenstappen. De geboortetrots kon bij

eene aanzienlijke, *niet* adellijke familie even goed op den voorgrond treden en het vertrouwen der omgeving behoefde er niet te minder om te zijn.

Wat ons tot dankbaarheid stemt is, dat we een Nederlandsch stuk hebben met echt Nederlandsche karakters en toestanden, een stuk zonder moord of echtbreuk, een stuk dat door ons publiek geheel kan worden medegeleefd omdat het de toestanden kent, die ten tooneele gevoerd worden. Dat echter een eersteling volmaakt zou zijn, was niet te verwachten; dat een stuk, ontstaan in een tijd, waarin Angier, Dumas en Sardou den boventoon ook in Nederland voeren, geheel en al Nederlandsch zou zijn, kon men bezwaarlijk aannemen, Zoo is dan ook de vrees voor Sophie's goeden naam wel in Frankrijk, maar gelukkig nog niet in Nederland gewettigd: het samentreffen van twee jongelui in een prieel, waar ze voor den regen schuilden, zou, ook al vond me ze op 't oogenblik, dat ze elkaar een kus gaven, den goeden naam der dame alleen bij oude wijfjes bij koffiepot en snuifdoos, maar niet bij levenslustige vrienden en vriendinnen in gevaar brengen.

Even Fransch is Jhr. van Rosenstein, die in Nederland nooit een flinken nobelen kerel als Adolf tot vriend zou hebben maar door allen zou worden beschouwd, zooals de echt Nederlandsche type v. Castricum hem behandelt.

Een bijzondere verdienste is de geleidelijke ontwikkeling en de daardoor verkregen geschiktheid voor het tooneel, een eigenschap, die het zeker grootendeels te danken zal hebben aan de tooneelkennis van den heer de Vos, die zelf acteur, al dadelijk zal gevoelen, hoe elke scène werkt »von der Bühne herab.»

De personen zijn alle voldoende aangekondigd, reeds als Sophie (I. 2) Koosje vindt, waar deze den naam »Gerrit» in de stof op de tafel heeft geschreven, is haar verzuchting: „Hoeveel meer poezie ligt er in die zes letters dan in lange sonnetten van velen, die zich voor dichters houden,» een niet onbeteekenende trek tot de kennis van haar gemoed; Gerrits »trotsch wijf» en Koosje's meewarig verhaal over Adolf, doen ons vermoeden, wat voor personen dit zullen zijn en verder teekent optreden en aandeel in de handeling inderdaad op verdienstelijke wijze het karakter der verschillende personen. De bijpersonen vullen het aan en daden lichten het toe. De taal der dienstdoden legt gunstig getuigenis af van Breeveld's gezin, gelijk de bedienden op Leinach genoeg getuigen van de achting voor de familie en van de ontbering der ongelukkige vrouw. Anna Bongers moet Sophie's goede hart doen kennen, en Adolf's vertrouwen op zijn oom helpt het beeld van den verstandigen degelijken man voltooien.

Ook motiveering laat weinig te wenschen en bijna elke handeling is een rechtstreeks gevolg van hetgeen is voorafgegaan. Uitzondering daarop maakt van Rosenstein, die geheel gemist kon worden en wiens ellendige maar zeer dom uitgevoerde streek, Breeveldt een eigen geschreven naamloos briefje te brengen, dat aan hem gericht heet te zijn en waarin 't heet, dat Adolf alleen om 't geld Sophie ten huwelijk vraagt, is geheel overbodig. Niet gelukkig is het middel om den lasteraar te

ontmaskeren, waar de oom zich herinnerende, dat de jonker indertijd met de... linkerhand leerde schrijven... hem noodzaakt met de linkerhand een adres te schrijven op een cadeau voor een philippine, maar... waarvan men den afzender niet mag kennen! Dat men te Heinlo niets weet van den treurigen geldelijken toestand der barones mag evenveel bewondering baren als dat de houtkooper geen weg zou weten met zijn f80000 of geen argwaan zou koesteren na het angstig en dringend smeken der baronnes om geheimhouding. Heeft de vrijerij van Toosje en Gerrit een beetje kleur aan een paar bedrijven gegeven, al te verlegen zijn die twee dienstboden „in den tegenwoordigen tijd.”

Overigens zijn de karakters met groote juistheid geteekend en eene ongevoelige, maar trotsche, waardige vrouw als Marie, een gezonde, verstandige, werkzame en opgeruimde land-edelman als haar broer, een flinke, onbezorgde eerlijke jonge man als Adolf, een eenvoudige, degelijke handelsman als Breeveldt, een goed ontwikkeld, gevoelig en beschaafd burgermeisje als Sophie is niet alleen door het spel, maar ook wel degelijk door de uitvoerige teekening tot zijn recht gekomen. Waar de personen tegen over elkaar staan ontbreekt het ook niet aan schoone dramatische oogenblikken, oogenblikken, waarin de strijd der karakters zich ten duidelijkste vertoont; zoo, als blijken moet of Adolf inderdaad uit liefde Sophie gevraagd heeft, zoo, als de barones zich met haar wil verzoenen, zoo, als een laatste twijfel bij de barones oprijst of 't samen-treffen bij van Castricum geen afspraak is — hoewel we betreuren, dat Breeveldt afwezig blijft.

Den eersteling teekent het stuk door herhaling aan gelijke toestanden: vier maal begint een persoon een verhaal: »het zal nu zoo en zoo lang geleden zijn”, viermaal worden geliefde dooden herdacht, viermaal roept de baronnes tot haar overleden echtgenoot »O, mijn Eduard..” Waarvoor ook Anna's verhaal van den brand moet dienen, kan niemand raden. Zij is ziek geweest en door Sophie verzorgd, dat is voldoende. Haar verhaal schetst wel haar ellende maar volstrekt niet, gelijk bedoeld wordt, Sophie's weldadigheid en goedheid. Den eersteling teekent het verschil in taal, die (zelfs bij juffr. Beukers) soms overdeftig is en toch doorgaande de taal van den dagelijkschen omgang gelijk. In hoeverre de acteurs en in hoeverre de auteurs hier schuld hebben, is zonder manuscript niet uit te maken.

In allerlei opzicht is een eersteling een proefstuk: de schrijvers hebben de proef doorstaan; dat ze verder beproeven en thans bekend met de goede en minder goede eigenschappen van hun stuk, zal een tweede en een derde hun steeds nader aan de volmaaktheid voeren. De grootste dramatisten zijn vaak begonnen met zich te hooren uitfluiten, zij hebben niet anders dan warme sympathie bij hun publiek gevonden en ze hebben dat verdiend.

Onze tooneelkritiek is in wording, zal ze gelijken tred houden met den toenemenden lust om schouwburgen te bezoeken, dan dient uitgemaakt op welk standpunt men zich plaatsen wil. Dat er bij te ons lande o. i. met goed recht vaak zeer verschillend geoordeeld wordt, moge blijken uit een fragment van een brief, dien ik de vrijheid neem hier te laten afdrukken.

„... Gisteren avond, heb ik, met een volharding een betere zaak waardig, van 8 tot half 11 drie bedrijven aangehoord van „de Schuld.”

Welk een stuk! Ik laat nu het onderwerp eens daar, dat weinig nieuw is, en niet vrij van onwaarschijnlijkheden. Men zou mij te recht kunnen tegenvoeren, dat alle onderwerpen reeds behandeld zijn en dat het tooneel van onwaarschijnlijkheden leeft. Maar *hoe* is dat onderwerp behandeld!

Van het begin tot het eind — althans tot het einde van het 3e bedrijf, — ik had geen kracht om ook nog no. 4 te slikken — is het een aaneenrijging van bekende tooneelen uit alle drama's en melodrama's bij elkaar gebracht, en met de oude *ficelles* aan elkaar geregen. Zondert men een paar tooneeltjes uit in het 2e bedrijf, waar Jacob en de huishoudster aan het woord zijn, dan is alles of opgeschroefd onnatuurlijk of vervelend alledaagsch. De figuren zijn meest allen tooneelpoppen: kent gij bijv. iets „mehr dagewesenes” als Jhr. van Rosenstein, en de zeer onhandig aangebrachte ontmaskering van het laten schrijven van den brief? Dat de tooneelen, die men eerst *gezien* heeft later nog eens worden *verteld* (zooals de aanmaning en bedreiging van den rijtuigmaker), stip ik slechts terloops aan; dit is een fout, die men bij beginnende auteurs meer aantreft.

Maar nu de taal. Zij past volkomen bij de wijze, waarop het onderwerp behandeld is. Hier »überschwenglich”, opgeschroefd en Kotzebue'sch, daar kleurloos alledaagsch: een geestige of enkel maar gevatte wending, een gekleurde gespierde tirade — een woord, dat men onthoudt, heeft mij niet getroffen.

En dat wordt toegejuicht! Al moge er wat claque onder zijn, ik geloof dat over 't algemeen het publiek te goeder trouw is. Het publiek, het ⁹⁹/₁₀₀ van ons Amsterdamsch schouwburg-publiek, behoort tot de meer of min goede burgerklasse, die geen conversatie heeft, niet leest, en verzet is op het zien comediespelen; dat publiek wil of lachen of geroerd zijn, maar bekommert er zich niet om door welke middelen die lach of die geroerdheid worden opgewekt. En nu heeft dat publiek in dit stuk al de oude toestanden en tirades teruggevonden, die het in vroegere jaren hadden getroffen, en het heeft die oude kennissen met aandoening teruggezien. Dat alles kost hun geen inspanning, *dat ligt hun in het gehoor*, als een potpourri van bekende operamelodieën, die ook nooit zijn effect op Park- of Paleis-publiek mist.

Ik schrijf u dit alles als den volkomen oprechten afdruk van een eersten indruk. „*Je sens et la parole suit!*” schreef Sarcey jl. Maandag....”

De briefschrijver is een man van tooneelkennis en degelijke letterkundige studie en, hoezeer zijn oordeel van het mijne verschille, van zijn standpunt geoordeeld, heeft hij gelijk.

Voor hen, die het hoogste begeeren is dit stuk onvoldoende; geeft Parijs den toon aan, dan is een oorspronkelijk Nederlandsch stuk eene onmogelijkheid. Toen Racine en Corneille echter alleenheerschers waren, traden Lessing en zijne tijdgenooten op: hunne werken waren geen van allen bestand tegen een kritiek, die een klassiek treurspel in verzen verlangde,

de Duitsche stukken uit dien tijd behagen ons nu niet meer, maar uit deze ontwikkelde zich een Duitsche tooneelliteratuur, die op Schiller, Goethe, Grillparzer en vele goden van minderen rang kan wijzen.

Geen onzer schrijvers acht ik in staat een *Comédie* te schrijven gelijk Sardou dat vermag, maar zoo ik Sardou en zijn landgenooten bewonder, ik begeer zulke stukken niet als bijdragen voor onze Nederlandsche dramaliteratuur. Het percentage brave menschen staat hier zeker niet hooger dan elders en sinds het geestig heet te zijn met »den braven Hendrik» te spotten, zoo vaak er sprake is van iemand die »geen Fransche zeden in Holland» begeert, zal natuurlijk de kuisheid en de eerlijkheid er wel niet bij winnen. Maar wij leven in een klein land, dat ons — juist omdat het zoo klein is — noodzaakt veelal harder te werken dan we bij gelijke omstandigheden elders zouden doen, onze lage bodem, onze betrokken lucht, het vele water, het geeft ons eene kalmtte, eene oesterachtigheid, waardoor we minder spoedig hartstochtelijk, minder hartelijk misdadig worden; we kennen elkaar te goed, zien elkaar te veel op de vingers, zijn te zeer door familiebetrekkingen ingesloten, dan dat we openlijk onzen hartstocht konden botvieren. Daarom geldt echtbreuk bij ons nog niet voor geestigheid, daarom lacht men hier nog niet om den bedrogen echtgenoot, maar men beklagt hem, daarom — zoo men al een *mâtresse* heeft, beroemt men zich er niet op, en zoo men eene balletdanseres het hof maakt, gaat men er nog niet mee in eene loge of een open rijtuig zitten. Zoo we al kwaad doen, we schamen ons toch nog. Dat geldt zeer zeker ook van $\frac{99}{100}$ van ons publiek en deze verlangen iets dergelijks op het tooneel, op *hun* tooneel.

Zal er nu ook eene Nederlandsche tooneelliteratuur bestaan, dan is 't aangrijpingspunt juist gelegen op de trefbare plek: zucht tot lachen en tot geroerd zijn. Kan men *langzamerhand* opklimmen, dan zullen velen waarschijnlijk volgen en kan men wellicht eenmaal de grootste helft gewonnen hebben. Dringt men de stukken naar den degelijk gegronnen wensch en de zeer verklaarbare behoefte van dat $\frac{1}{100}$ aan al de anderen op, dan keeren ze zich onwillig af en zoeken hun draken en kluchten weer op en dan zal het niet aan oorspronkelijke stukken ontbreken.

ROTTERDAMSCH E CORRESPONDENTIE.

ROTTERDAM 20 Februari.

Eindigde ik de vorige maal met een korte vermelding van het buitengewoon succes, waarin Faassen's *Zonder Naam* zich bij de eerste opvoering kon verheugen, elke nieuwe opvoering werd met nieuwen bijval begroet. De tweede maal werd de schrijver met lauweren overladen en telkens weer volgde een volle zaal met gespannen aandacht en herhaald applausissement dit volksstuk. Twee redenen verklaren voor een goed deel dit buitengewoon succes. In de eerste plaats kent

Faassen als acteur de eischen van het tooneel volkomen en weet hij, door zijn ervaring voorgelicht, die afwisseling aan te brengen en die grepen te doen, die de aandacht onverpoosd bezig houden. In de tweede plaats kent Faassen zijn personeel, waarvoor hij schrijft, en weet hij met het oog op elks eigenaardigheden bij zijn personen toetsjes aan te brengen, die hij zeker kan berekenen dat bij de opvoering effect moeten maken. Om deze redenen alleen reeds zou een stuk van zijn hand van geringer verdienste meer behagen dan een stuk van beter gehalte, maar door iemand geschreven, die geheel buiten de tooneelwereld staat.

Nu voege men hier nog bij, dat de schrijver zijn gewrocht een „volksstuk” heeft genoemd en dat het in meer dan één opzicht dien naam verdient, al zullen ook de aesthetici aarzelen bij hun indeelingen der drama's een klasse volksstukken aan te nemen. Niet alleen omdat er verscheidene tooneeltjes in voorkomen, die onder „het volk” spelen en die naar het leven zijn afgekeken, maar ook omdat aan „het volk” de *beau rôle* is toebedeeld en „de heeren” tegenover „den minderen man” het maar treurig afleggen, is de naam volksstuk gerechtvaardigd en de bijval van het volk verzekerd. Ik maak op een en ander geen aanmerking, ik verklaar slechts.

Op het drama als zoodanig zijn wel aanmerkingen te maken. Men zou kunnen vragen of er in het stuk niet te veel geredeneerd wordt en te weinig gehandeld; of er niet met te groote voorliefde bij de uitwerking van de enkele tooneelen is verwijld, waardoor de eenheid van handeling is prijsgegeven; of de auteur niet de gelegenheid verzuimd heeft waarlijk dramatische toestanden in het leven te roepen, daar hij de twee hoofdpersonen, de vader en zijn dochter, het kind der verleide moeder, bijna niet met elkander in aanraking brengt. Zoo zouden wij met vragen kunnen voortgaan, maar de auteur kan ons elk wapen uit de hand slaan met de opmerking: ik heb een volksstuk willen geven, wat ik u niet heb verzwegen, en als gij meendet meer van mij te moeten eischen, het is mijn schuld niet.

De intrige is spoedig medegedeeld. In een voorspel maken wij kennis met een jonge dienstmaagd, door den zoon uit het huis, waar zij diende, verleid en daarop verstooten, die na een ontmoeting met den vader van haar kind, de wanhoop ten prooi, het kind te vondeling legt en zich zelf verdrinkt. Een bruiloftspartij komt aanhossen en vindt het te vondeling gelegde wurm, dat door de jonggetrouwden als kind wordt aangenomen. De volgende bedrijven spelen 23 jaren later. *De Wild*, de man van den jeugdigen misstap, is rijk en geacht, vader van twee kinderen; zijn dochter, hem onbekend, is opgegroeid tot een talentvolle musicienne, die echter in den kring is gebleven der menschen, die zich harer hebben aangetrokken, en die zich daar gelukkig gevoelt. *De Wild* heeft haar zonder haar te kennen als pianiste bij zijn dochter geëngageerd, maar wordt door een hevige ontroering aangegrepen, zoodra hij haar ziet. Wel heeft hij getracht de herinnering aan 't verledene geheel te dooden: van dergelijke gevoeligheid wil hij niets weten en hij heeft zich steeds beijverd bij zijn kinderen ziekelijkheden van dien aard te dooden, wat hem bij zijn zoon maar al te wel is gelukt. Een vriend vervult

echter bij hem de rol, die bij een minder verhard mensch aan het geweten ten deel valt, en opent hem langzamerhand de oogen voor het door hem aangerichte kwaad. Als eindelijk zijn dochter (die uit zijn huwelijk namelijk) gestorven is, aan wie hij bijzonder is gehecht, wordt hij door het ongeluk geheel verieederd en tracht hij goed te maken wat hij heeft misdreven, doch de dochter der verlaten moeder wijst hem af en verstoot haar vader, gelijk hij haar moeder heeft verstooten. Dat is alles. Daardoor is nu nog heengevlochten een verliefdheid tusschen *Henriette*, het onechte kind, en den zoon harer pleegouders, en een paar pogingen van den *would-be bon vivant*, den jeugdigen *de Wild*, om aan de musicienne beleedigende voorstellen te doen, doch een en ander heeft slechts als zedenschets waarde en leidt tot geen gevolgen, die met de ontkenning iets uitstaande hebben.

Om het andere bedrijf vertoeven wij in de wereld van *Henriette's* vader en in die waar zij zelve verkeert. Dat de laatste veel typischer en plastischer geteekend is, begrijpt een ieder, die met *Faassen's* talent vertrouwd is. De deftigheid van den aanspreker, die roem draagt op zijn talent om redevoeringen te houden, de bewondering van zijn vrouw voor dat talent; de babbelsucht van *Betje*, die de vrouw is van den behanger *Dammers*, een man met een aanleg voor droogkomiek, die wat den draak steekt met zijn „oome Hein,” den aanspreker; de eenvoud van vrouw *Bloem*, die nooit uitgepraat is over de voortreffelijkheden van haar zoon, en tusschen al die menschen uit het volk de talentvolle musicienne, tegen wie zij met ontzag opzien, dit alles geeft aanleiding tot tooneeltjes, treffend van waarheid, die niet ophouden de lachspieren in beweging te brengen, al zijn de gesprekken dikwijls erg onbeduidend en plat en al loopen er onder de aardigheden een menigte, die tot het genre „stratuïen” behooren. Trouwens dit laatste maak ik althans den schrijver niet tot grief. In het realisme ligt de verdienste zijner schildering, en het is opzettelijk en op goede gronden, dat hij voor een zekere mate van ruwheid en platheid niet is teruggedeinsd. Door de afwisseling in het stuk is er voor gezorgd, dat aan den aesthetischen indruk door deze realistische schildering geen afbreuk is gedaan. Toch zou het mij niet verwonderen, als velen niettemin aan den dramatischen auteur het recht betwisten tot een zoo alledaagsche realiteit af te dalen. Na de eerste opvoering reeds werd aanmerking gemaakt op een woord, dat aanstoot had gegeven. Toch viel dat geheel binnen het kader van het gesprek. Een dienstmeid vertelt een buurpraatje met een paar kameraden over het verleide en verstooten *Jetje* „Wat er van haar geworden zou zijn”, kakelt de een „natuurlijk een . . .” Een ieder kan het woord invullen, dat in zoo'n geval door een dienstmeid wordt gebruikt en ook door *Faassen* haar in den mond wordt gelegd. Op de aanmerking der kritiek is dat veranderd op de volgende vernuftige en ondeugende manier: „Wat er van haar zou geworden zijn? natuurlijk een . . . foei ik mag het leelijke woord niet eens zeggen.” Dit doet afbreuk aan de waarheid der schildering, want hoe die preutsheid te verklaren in den mond eener dienstmeid, die dadelijk daarop het antwoord vertelt van de andere kameraad, die altijd „zoo *franchement*-weg sprak:” „Dat kun jij nog niet

eens worden, mottige, want daar ben je te leelijk voor?" Van aanstootelijkheid gesproken, deze ruwe uitval lijkt mij wel zoo aanstootelijk, als het gewraakte woord; ja het komt mij voor, dat er reden is aan de geheele voorstelling van dien kring aanstoot te nemen, als men over een onfatsoenlijk woord meent te moeten vallen. Doch wie de photographische nauwkeurigheid waardeeren en bewonderen, behooren dan ook een ruwe uitdrukking voor lief te nemen.

Als men weet, dat mevr. Faassen de vrouw van den aanspreker en de heer F. Bouwmeester den grappigen behanger voorstelden, dan begrijpt men ook, dat er in dezen kring twee spelers waren, die de realistische bedoeling van den auteur tot haar recht, ja dikwijls tot meer dan haar recht deden komen. Gematigder en echt komiek was Faassen zelf als de aanspreker: gematigder ook, doch ten koste van het typische harer rol mevr. de la Mar als de weduwe *Bloem*. Recht goed was mevr. Burlage als *Betje*. In deze omgeving was mej. Jeanne de Groot misplaatst. Het spreekt wel van zelf, dat de talentvolle musicienne, die een beschaafde opleiding heeft genoten, intellectueel hooger staat en zich fijner vormen heeft eigen gemaakt, dan die omgeving, maar de auteur laat toch ook herhaaldelijk uitkomen, dat zij niettemin ten volle aan dien kring gehecht blijft, ja zich daarin volkomen gelukkig gevoelt. Dien indruk gaf mej. de Groot niet. Er was een groote afstand tusschen haar vrienden en haar, en haar spel gaf den schijn, alsof het van haar een bijzondere gunst was, dat zij zich wel tevreden wilde gevoelen. Voor dergelijke rollen is het talent van mej. de Groot bepaald ongeschikt. Reeds in het voorspel, waar zij de verleide moeder was, miste haar spel alle waarheid. Van vertwijfeling, als bij iemand die haar kind te vondeling legt en zich dan verdrinken gaat, geen spoor, doch een soberheid en matiging, in andere gevallen een verdienste, die vloekte met den geest van dit stuk. Tot haar volle kracht kwam zij daarentegen aan het slot, als zij haar vader verstoot: geen wonder, want hier is die poëtische verheffing in taal en handeling, waarbij deze actrice in haar element is. Maken wij aanmerking op haar spel, het is dus niet, omdat zij niet thuis was in haar rol of niet trachtte naar een juiste voorstelling — het tegendeel is zeer zeker waar — maar omdat haar geheele persoonlijkheid met dat realisme nu eenmaal in strijd is.

De tooneelen ten huize van *De Wild* schonken dikwijls wat verademing, maar waren op zich zelf matter van toon, dan die te midden van de familie *Bloem*. Eén tooneel maakte, naar het ons voorkomt, een dwazen indruk, namelijk dat waar *Henriette Bloem* binnenkomt en haar verschijning bij *De Wild* de herinnering aan vroeger dagen levendig maakt, wat hem zoo schokt, dat hij in onmacht valt. Natuurlijk is *Henriette* hoogst verbaasd, maar zij zal, gelijk iedere vrouw in haar geval doet, toeschieten en de behulpzame hand bieden. Zoo meent men, doch de schrijver laat haar na een uitroep van verbazing rechtsomkeert maken en bedaard de kamer uitmarcheeren! Waarom begrijpen wij niet. Het meest uitgewerkt in deze tooneelen is het karakter van *De Wild*, een hard en ongevoelig man, bij wien echter onder den invloed van zijn lieve dochter en de vermaningen van zijn vriend *Terbrugge* nu en dan

een beter gevoel ontwaakt; die aan zijn theorieën begint te twijfelen, als hij ziet, tot wat onbeduidendheid zijn zoon opgroeit, en die geheel verteederd wordt, als hem de angst over het leven van zijn naar Nizza vertrokken dochter het hart verscheurt. De heer J. Haspels heeft dit karakter keurig opgevat en weergegeven. Zeer vermakelijk was ook de heer Poolman als zijn zoon, de *would-be-bon vivant*, en zijn dochter werd op bevallige wijze door mej. Heyblom voorgesteld. De overige rollen hadden minder te beduiden. Die van notaris *Terbrugge*, den heer D. Haspels, was wel omvangrijk, maar ondankbaar, daar 't voornamelijk zijn emplooi was nuttige waarheden voor te preeken. Het rolletje van Victor Faassen, des aansprekers zoon, een lummel van 17 jaren, die op de hoogere burgerschool gaat en verliefd is op *Jetje*, hadden wij gaarne gemist: die grappen waren al te geforceerd, al verdient de jeugdige acteur lof voor zijn voorstelling. De heer Spormans als haar pleegbroer en later haar verloofde verdient nog vermelding: deze acteur speelde lossers en natuurlijker dan wij hem doorgaans zagen.

Van *Zonder Naam* naar *Ruy Blas*, welk een afstand! En dan naar een *Ruy Blas*, voorgesteld niet door dit gezelschap, maar door dat van den heer Van Zuylen. De heer Chrispijn koos het stuk van *Victor Hugo* tot zijn benefiet en toonde daardoor op nieuw eerezucht te bezitten. Waren wij overtuigd, dat hij van de titelrol althans iets dragelijks zou maken, van het stuk in zijn geheel hadden wij zeer weinig verwachting. Het is niet mogelijk, dat acteurs, die gewoon zijn kluchtspelen en moderne *comédies de mœurs* op te voeren, zich plotseling thuis kunnen gevoelen in het romantisch drama, dat zoo geheel andere gaven vordert. *Victor Hugo* eischt van zijn vertolkers zooveel fijn gevoel en zooveel diepen hartstocht, dat alleen kunstenaars van den eersten rang de buitengewone conflicten, waarin hij behagen scheidt, tot hun recht kunnen doen komen. Men moet zelf meer dan alledaagsch zijn, en in elk geval zich geheel van den alledaagschen kring van denkbeelden kunnen losmaken, om in zijn personen te kunnen leven. Wat wij in den *Nieuwen Schoubury* zagen, was althans bij de eerste opvoering slechts een zeer bleeke afschaduwning van de poëzie, door *Hugo* in zijn wonderschoon werk neergelegd. Om billijk te zijn, moeten wij echter een deel der schuld op de schouders van den vertaler, den heer *Greb* schuiven. Op erger wijze den geest van een dichtwerk te verkrachten, is niet wel mogelijk. Al het pit der gedachten, alle kleur van voorstelling, alle gloed van taal was verdrongen in dit sop van lamlendige frazen. Niet alleen is daarin alle poëzie verdwenen, maar er is zelfs vaak een hollandsch te voorschijn gebracht, waarvoor een jongen van de hoogere burgerschool zich zou schamen. „'t Is om zich 't hoofd te brijzelen op de steenen" om van een geliefde uitdrukking van dezen vertaler gebruik te maken. Men zou pagina's kunnen vullen met het aanwijzen der mislukte vertalingen: op elke bladzijde liggen zij voor 't grijpen. En nu zet ik het den besten acteur van zijn rol alles te maken, als zij in, een zoo erbarmelijke en onbeholpen taal is uitgedrukt.

Doch ook met zulk een taal is er meer van het stuk te maken, dan

deze acteurs hebben geleverd. Slechts enkelen waren eenigermate voor hun taak berekend. Waar het samenspel van velen gevorderd werd, mislukte de voorstelling geheel. Wel was veel zorg besteed aan de decoratie en costumeering, maar deze uiterlijkheden maken hen, die zich in de sierlijke kleeding en in de pronkvertrekken bewegen, nog niet tot edelen. Toon, houding en gebaren van de ministers, die in het derde bedrijf vergaderen, zouden niemand in den waan gebracht hebben dat hier Spaansche edelen bijeen waren. Van den indruk, dien de verpletterende aanklacht van *Ruy Blas* op deze egoïstische bent maakt, viel ook al zeer weinig te bespeuren. Trouwens, de heer *Chrispijn* wendde zich volstrekt niet tot hen, maar tot het publiek; in plaats van voor hen te gaan staan en hun zijn verwijten regelrecht in het aangezicht te slingeren; plaatste hij zich geheel ter zijde en zag hen nauwelijks aan. Van samenspel hier dus geen sprake. Ook de koningin en haar omgeving misten alle waardigheid. Mevr. *Valois* was de *camerera mayor*, doch haar buigingen lieten aan deftigheid en statigheid, haar uitspraken over de etiquette aan waardigheid alles te wenschen over. Minder goed was ook de schikking der personen in dit tweede bedrijf. De *camerera mayor*, die als grootmeesteres het toezicht over de hofhouding der koningin uitoefent, zat met den rug naar hare majesteit gekeerd, terwijl het in de rede ligt, dat zij zoo geplaatst moet zijn, dat zij alles overziet en bepaaldelijk de koningin zien kan.

Het komt ons voor, dat wat het spel betreft, de eerepalm toekomt aan den heer *Van Zuylen* als *Cesar de Bazan*. Reeds dadelijk in den aanvang wist hij kleur te geven aan die rol, al scheen hij nog niet goed op dreef. Hij schreeuwde toen wat te hard en vergat te veel, dat deze bandiet toch altijd grande van Spanje was. Maar in 't vierde bedrijf was hij voortreffelijk, en met groote komische kracht werd het geestige tooneel in het verlaten huis van zijn neef door hem gespeeld. Ook de beneficant, wien kransen en een geschenk van eenige kunstvrienden ten deel vielen, verdient lof, al maakte hij van zijn moeilijke rol niet wat daarvan te maken viel. Bepaald misten wij dien vurigen hartstocht, die hem bij al zijn daden leidt. Waar hij als verwilderd staat bij den aanblik van de koningin, deed de heer *Chrispijn* meer aan den bedremmelenden schooljongen denken, dan aan den door verrukking overstelpten man. In het oogeblik, dat voor *Ruy Blas* het toppunt is van geluk, als de koningin hem haar liefde verklaart, was de heer *Chrispijn* veel te kalm, verried althans niets in hem, dat het woord der afgodisch vereerde vrouw hem met reuzenkracht zou schragen voor zijn taak. Niet kwaad was de voorafgaande toespraak tot de ministers, al viel, wat wij boven opmerkten, zijn houding daar af te keuren; alleen had de ironie snijden-der, de verontwaardiging heftiger kunnen zijn, en had er bepaald een betere climax moeten wezen in zijn gemoedsuitstorting. Het kwam ons voor, dat hij hier nog te veel op de hulp van den souffleur moest vertrouwen, zoodat hij meer dan behoorlijk was pauseerde om vervolgens telkens een nieuwen aanloop te nemen. ¹⁾ Het slotbedrijf was het beste: de

¹⁾ Bij latere voorstellingen moet dit beter zijn geweest.

inwendige strijd werd goed weergegeven, en duidelijk bleek het, hoe 't hem een verademing was, toen hij de overwinning op zich zelve had behaald en het „*Ik ben Ruy Blas!*” had uitgeroepen. Jammer, zeer jammer was het, dat de koningin hier ver beneden haar rol bleef. Trouwens het gansche stuk door was mevr. de Graaf, hoe verdienstelijke actrice zij zich ook dikwijls in andere rollen moge betoonen. volstrekt geen koningin. Niets van die majesteit en hoogheid, die liefde moge inboezemen, maar toch eerbied en ontzag tevens. Houding en gebaren deden aan veel lagere dan vorstelijke personen denken; in het tweede bedrijf gaven haar bewegelijkheid en knorrigheid geen indruk van voorname verveling; bij het verrichten harer devotie van den strijd tusschen hartstocht en vroomheid geen spoor; er was geen geestvervoering in de warme woorden; waarin zij, zich zelf en *Ruy Blas* meeslepende, hem dank zegt voor zijn taal en haar liefde belijdt; kortom alles was mat en kleurloos. Vooral ook in dat laatste bedrijf, waar *Chrispijn's* spel haar meer had moeten bezielen. Tooneelmatig was de toon, waarop zij het uitsprak, dat zij hem nooit zou vergeven en de plotselinge overgang van het beleedigd eergevoel der koningin in de wanhoop der liefhebbende vrouw ontbrak.

Onwillekeurig dachten wij: mevr. de Vries had eens die rol moeten spelen! En als dan *Salluste* door J. Haspels was voorgesteld, welk een uitnemend samenspel had dit laatste bedrijf te genieten gegeven! Wat *Salluste* betreft, de heer Alexander Faassen deed zijn best, maar had van het demonische van het karakter geen recht begrip. Hij was voortdurend naar het uiterlijk koel en bedaard genoeg, maar het was letterlijk aan niets te merken, wat boosaardige wraakzucht in dat binnenste verborgen was. Dan ontbraken in die tooneelen, waar hij zich ten volle hoveling moet toonen, de echt hoofsche vormen. Niet kwaad was de heer van Nieuwland als *Guritan* en de heer Wagemans als de zich bedrinkende page in het vierde bedrijf.

Bij al, wat wij aan te merken hadden, zijn wij toch dit gezelschap dankbaar, dat het zulk een stuk heeft aangedurfd, al was het maar om het besef levendig te houden, dat er een hoogere kunst is dan die der kluchten en blijspelen, die het dagelijksch brood zijn van ons schouwburgbezoekend publiek, en dat de voorstelling dien indruk althans heeft achtergelaten, dat meenen wij te mogen verzekeren!

R. M. L.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het Bestuur der Studenten-afdeeling Leiden van het Tooneelverbond is samengesteld als volgt: J. A. Nederburgh, President, C. F. A. Milders Thesaurier, M. E. Sepp, Secretaris, C. Winkler Prins Vice-Thesaurier, D. C. Hesseling, Vice-Secretaris.

DE KOMISCHE ROLLEN IN SHAKSPERE'S WERKEN.

Het is waar, in zekeren zin scheidt ieder kunstenaar veelal onwille keurig en als onder den drang eener innerlijke macht. Medegesleept door zijn scheppend genie verliest zijn geest zoowel het bewustzijn van zijn eigen objectief bestaan als de macht om na te denken over het onderwerp, waarmede hij vervuld is. Hij wordt zoo zeer met zijn arbeid vereenzelvigd en zijne verbeelding beheerscht en zijn verstand en zijne denkkraacht zoo geheel en al, dat het verband tusschen de verschillende deelen onderling en tusschen ieder deel en het geheel als van zelf geboren wordt. Doch wanneer wij de diepte en den omvang nagaan van Shakspere's kennis en beschouwing van den mensch, van de natuur, van de geschiedenis, van den godsdienst en van tal van andere onderwerpen, dan zou het onverantwoordelijk zijn te beweren, dat hij geen aandacht schonk aan de samenstelling, het plan en de uitvoering zijner tooneelstukken; dat hij, om zoo te zeggen, werktuigelijk handelde en dat de bewonderenswaardige scheppingen, de harmonie en de rijkdom van gedachten, in zijne werken nedergelegd, zonder inspanning door hem in het leven waren geroepen. Werkelijk was geen zijner eigenschappen zoo in het oog vallend als zijn *ingeschapen dramatische kunst*. Niet dat hij zich zelf bond of zijn genie kluisterde aan vaste regelen, zooals de wetten van dedrie eenheden of eenig ander voorschrift, dat op overlevering gegrond of door hem zelf uitgedacht was, maar voorzeker moet hij wel methodisch gewerkt hebben en de wetten en grondbeginselen van samenstelling, die zijne drama's zoo onbetwistbaar belangwekkend, zoo dramatisch zuiver en zoo geschiedkundig waar maken, nauwkeurig hebben nagegaan. De draden van het weefsel, dat hij met zulk eene bewonderenswaardige bekwaamheid telkens spint, zijn fijner, talrijker en meer samengesteld, dan die van eenig ander schrijver en het weefsel zelf overtreft elk ander in schoonheid en verscheidenheid.

Hoe zou ooit eenig kunstwerk zulk een invloed gehad kunnen hebben, en hoe zou het mogelijk zijn, dat het grootste scheppend genie, dat de wereld ooit heeft aanschouwd zich zelf onbewust was van zijne eigene macht en om zoo te zeggen eene vernuftig uitgedachte machine werktuigelijk wondervolle zaken voortbracht? Wat daaromtrent ook de meening van het publiek moge zijn, ieder zal toch gaarne toestemmen, dat er eene volkomene gelijkmatigheid van teekening te bespeuren is in de werken van Shakspere, geschreven in een stijl als de zijne, hetzij dat men die verschuldigd is aan eene eindelooze inspanning of aan de uitwerking van een wild, onnadenkend genie. Het oorspronkelijk beeld van het drama is het leven zelf. Het leven bestaat uit eene lange reeks van verschillende, van elkander onafhankelijke, doch in

waarde gelijkstaande grondbeginselen. De verschillende personen, staan, met hunne verschillende en dikwerf tegengestelde inzichten en beweringen, en terwijl zij in het leven ook verschillende en vaak tegenstrijdige handelingen en wenschen openbaren, toch in eene bepaalde betrekking tot elkander en op deze wijze weven zij het bonte weefsel der geschiedenis. Maar onafhankelijk, ongelijk en dikwerf tegenstrijdig als zij zijn, vormen de menschen één samengesteld geheel, onder elkanders invloed willig of onwillig, zich zelf bewust of onbewust samenwerkend in het bereiken van een zelfde doel en het vinden van één zelfde resultaat: het leven, Dit zijn de voorwaarden der menschelijke natuur en van het menschelijke bestaan, die Shakespeare kende en verstond beter dan iemand anders. In zijne drama's vinden wij die studie van het leven altijd weder. In elk tooneelstuk van zijne hand is ééne groote, leidende gedachte te vinden, van waar al de verschillende deelen uitgaan en waarin zij weder alle terugkeeren. Ieder tooneel en iedere persoon staat in een noodzakelijke betrekking met het tot grondslag liggend geheel en met de verschillende deelen. Niemand is overbodig, niemand misplaatst, zoo talrijk als zij zijn, helpen zij allen mede om de hoofdgedachte meer uit te werken door de verhoudingen, omstandigheden en oorzaken te wijzigen en door de toepassing van die gedachte door de verschillende personen af te wisselen. Zij volmaken het zoo, dat het voor iedereen bevatteijk en op iedereen toepasselijk is.

Alvorens het dramatisch verband te behandelen, dat er bestaat tusschen de komische rollen van Shakspeare met de andere karakters uit eenzelfde stuk, willen wij twee zaken aanstippen: 1e de buitengewone gave van karakterteekening des schrijvers; 2e zijne onbetwistbaar grondige kennis van het komische element in de dramatische kunst.

Met betrekking tot het eerste punt is het bekend, dat twee groote critici, Johnson en Pope, twee lijnrecht tegen elkander overstaande meeningen hebben uitgesproken, de een toch beeerde, dat de karakters van Shakspeare geheele klassen van menschen vertegenwoordigden; de andere dat zij enkele individuen moesten weergeven. Zoo ooit, dan ligt hier de waarheid in het midden. Zij vertegenwoordigden klassen in hunne volkomen menschkundige opvatting en hunne waarlijk meesterlijke typeschildering, beelden van ééne groote menschelijke persoonlijkheid, waarvan iedereen eene copie is, de verlichamelijking dier eigenschappen, die het hoofbestanddeel van den mensch vormen. Zij zijn evenzoo klassen in hunne historische waarheid en bestaanbaarheid en daarin bezitten zij eene beteekenis, die niet op hen alleen toepasselijk is; want, zooals Schlegel zegt: „zij leveren de bouwstoffen voor eene diepzinnige theorie van de meest belangrijke en meest verschillende hoedanigheden". Bezitten de personen uit Shakspeare's werken voor ons niet meer leven, dan de scheppingen van eenig ander schrijver? Zijn zij niet even zoo goed ware en naar het leven geschilderde als zuiver historische karakters? Zijn zij niet begaafd met eene eeuwigdurende geestkracht, die hen doet spreken en handelen, zooals wij gevoelen, dat wij in hunne plaats zouden hebben gesproken en gehandeld en niet zooals de personen in de meeste verdichte verhalen, alleen optreden ter wille van den toeschouwer of den

lezer? Er zijn twee of drie andere punten in Shakespeare's karakterteekening, die over het hoofd worden gezien en waarop de critici weinig nadruk hebben gelegd. Dit zijn: ten eerste, de buitengewone overeenstemming van zijne karakters en de gelijkheid van indruk, dien zij maken en die Guizot „het hoofdkenmerk van Shakespeare's kunst" noemde; ten tweede, de kunstige rangschikking der karakters door den grooten tooneelschrijver, zoodat zij elkander aanvullen, licht en schaduw brengen, waardoor de ontworpen schilderij helderder, grootscher en volmaakter wordt, ten derde valt er op te merken, dat er geene of althans weinig portretten bij Shakespeare's karakters zijn: ze zijn allen ideaal, maar de meesten zijn zoo uit het leven gegrepen, dat zij werkelijk schijnen te bestaan, Shakspere teekent hoofdzakelijk door eenvoudig na te denken, hij neemt eenige hoedanigheden van zijn eigen karakter, overdrijft andere, die mogelijk bestaan en vormt zoo karakters, „die", zooals Coleridge zegt „tegelijk Shakspere en schepselen van zijne eigene gedachte" zijn

Met betrekking tot het gebruik van het komische element door Shakspere, merken we op dat, terwijl eenheid de hoofdregel en overeenstemming het hoofddoel was der *oude* kunst, tegenstelling en vereeniging van verschillende elementen het heerschend kenmerk der moderne kunst is. Zij verhouden zich als de beeldhouwkunst en de schilderkunst. Dit grondbeginsel is duidelijk waar te nemen in het Romantische drama, dat eene samengestelde soort is, waarin ernst en luim, proza en poëzie tot één harmonisch geheel zijn vereenigd. In dat opzicht is het een trouwer beeld van het leven dan zijn voorganger. Het leven immers bestaat uit samenstellende elementen, die wederkeerig invloed op elkander uitoefenen en van deze elementen zijn er geen opmerkelijker dan toeval en grillen op verschillende wijzen ten toongespreid, die niet slechts die zuiver toevallige gebeurtenissen omvatten, die boven 's menschen wil zijn gesteld, doch ook de grillen en zwakheden, de dwalingen en verkeerdheden der menschheid zelve. Oppervlakkig beschouwd bestaat het leven louter uit tegenstrijdigheden en ongerijmdheden en is de mensch slechts de speelbal der fortuin. Doch eene meer diepzinnige en wijsgeerige studie ontwaart regelmaat en orde, die het leven beheerschen, zoolang het de bovengenoemde elementen van schijnbare tegenstrijdigheid niet verbant. Ofschoon de dikwijls schijnbare verkrachting van wetten en voorschriften door menschelijke grillen, zwakheden of zedelijke dwalingen erkennend, doet die studie de verkrachting slechts beschouwen, als tijdelijk, onbelangrijk, zelfs vermakelijk, omdat zij de overtuiging schenkt, dat ten slotte toch 't zij goed of kwaad, standvastigheid over luimen en regelmaat over wanorde zegeviert. Dit is de grondslag voor het blijspel, omdat het in de handen van een kunstenaar als Shakspere, een getrouw beeld van het leven geeft. Tegenstelling is het wezen van het belachelijke. Het schetsen van tegenstellingen is de grondslag van humor en vernuft; de toepassing er van veroorzaakt genoegen en gelach. Tegenstrijdigheid in vorm en stof, de opvolging van tegenstellingen, de tegenspraak tusschen de objectieve voorstelling en de subjectieve bedoeling, geven aanleiding tot dat soort van geestige tinteling, die de laatste grondslag vormt van alles wat bespottelijk, belachelijk of geestig kan genoemd

worden. Door een zorgvuldige studie van Shakspeare's werken komt men tot de ontdekking, dat dit beginsel de grondslag is van het meeste, zoo niet van alles, wat er op komisch gebied in te vinden is. In zijne treurspelen en geschiedkundige stukken zoowel als in zijne blijspelen is deze voorliefde voor tegenstellingen gemakkelijk op te merken en heeft men het eenmaal opgemerkt dan verhoogt het het genot van de studie zijner werken.

Overtuigd, dat niemand iets vermag voor de verbetering of hervorming van ons tooneel, zonder *ernstige* studie, meenen we ten slotte, dringend te moeten wijzen op het bestudeeren der volgende komische karakters uit Shakspeare:

„the Porter” in Macbeth. Voorts „Speed en Launce in two Gentlemen of Verona; Dogberry en Verges in Much ado about nothing, Jacques en Touchstone in As You Like it; Atolycus in Winter's Tale; the Gravediggers in Hamlet, Polonius in Hamlet; Bottom en the Rude Mechanicals in Midsummer Night's Dream; Shallow, Silence en Slender in Henry IV, Part II en in Merry Wives of Windsor; Dr. Caius and Sir Hugh Evans in Merry Wives af Windsor, Sir John Fallstaff in Henry IV.

SYMONDS.

EDMOND GONDINET.

Men herinnert zich den persoon uit de »*Vieilles Couches*,” welbekend op den boulevard, waar hij elk jaar eenige weken doorbrengt; voor den overigen tijd onzichtbaar zelfs voor zijne vrienden, en die aan de nieuwsgierigen het volgend onwaarschijnlijk adres geeft: »Miradoux, kasteel Miradoux, gemeente Miradoux, provincie Miradoux, Spanje.”

Een legende, omtrent Edmond Gondinet verspreid, wil, dat ook hij zich soms op dergelijke wijze schuil houdt. Zijne vrienden zien hem alleen in den schouwburg; plotseling is hij verdwenen, en ten hoogste weet men welken trein hij genomen heeft. Overigens is Edmond Gondinet volstrekt geen zonderling; vrijmoedig en voorkomend behoort hij tot de aangenaamste menschen. Zijn ongeluk is echter: . . . dat hij geen neen kan zeggen. Tooneeldirecteuren vervolgen hem daarom letterlijk met hunne ondragelijke eischen: voor hen bestaan er immers geen dichters en schrijvers, maar leveranciers van dramatische werken; zij vragen geen stukken, die kunstwaarde bezitten, maar machines, die geld maken. De acteurs vinden de rollen niet overeenkomstig hunne talenten of. . . hunne gebreken. Daarna komen jonge onbekende letterkundigen hunne manuscripten aan zijn oordeel onderwerpen. Zij bidden en smeeken: »Het is zoo gemakkelijk. Hoogstens enkele woorden te verbeteren.” Eerst vertoornd, laat Gondinet zich toch overhalen en werkt driemaal »*Le voyage d'agrément*” om. Vloekend laat hij in »*Une soirée parisienne*” acrobatische toeren verrichten, die dezen winter de groote aantrekkelijkheid van het stuk moesten uitmaken.

Hij geeft zuchtende toe, maar hij geeft toch toe; daarna komt een oogeblik, waarin hij zijne zwakheid verfoeit; hij vlucht om aan zijne gewetenswroeging te ontkomen; hij beweent zijn verloren vrijheid, zijn vernederd talent. Hij is verontwaardigd over de ongerijmdheden, die door de vooringenomenheid van het publiek een 300ste voorstelling beleven. Hij verklaart, dat het tooneel te gronde gaat, dat de toekomst aan de berenleiders behoort. Hij zweert voortaan alleen en op zijn eigen wijze te werken. *Et fuit dans un désert l'approche des humains.*

Fr. Sarcey hield langen tijd Edmond Gondinet voor een officier, verdwaald op het gebied der letterkunde. 't Is waar, hij nam een werkzaam aandeel aan de belegering van Parijs, dichtte in 1870 krachtige, oorlogszuchtige verzen voor den geboortedag van Molière en in zijn drama *Libres* voor de Porte-Saint-Martin speelt het kruut een voorname rol, maar dat is, voor zoover ik weet, ook al het militaire, dat aan hem is. Hij is de zoon van een directeur van registratie en volgde langen tijd dit vredelievend beroep en werd zelfs onderdirecteur van een bureau bij het ministerie van financiën. Na zijn eerste groot succes in 1868 nam hij zijn ontslag.

Reeds op zeer jeugdigen leeftijd gevoelde hij grooten hartstocht voor het tooneel, als surnumerair naar de Vogezen gezonden, organiseerde hij verschillende voorstellingen, liet de meest geziene personen daarin optreden: het leidde tot een schandaal. In Montpellier werkte hij niet zonder geest aan een klein dagblad „*le Furet*”, schreef zelfs een lokaal stuk „*La Vigne sauvée*” en debuteerde in 1863 te Parijs met een blijspel in één bedrijf in verzen: „*Trop curieux*”.

De eerstelingen van Edmond Gondinet zijn interessant te volgen. Zij wijden ons in in de pogingen, die onvermijdelijk het rijpe talent voorafgaan en toonen ons, met hoeveel toegevendheid men moet oordeelen over jonge letterkundigen, die aanvangen, hoe verkeerd het van de critiek is hun zulke hooge eischen te stellen, als zij gewoonlijk doet.

Edmond Gondinet, voor wien de critiek in 't begin niet zeer gunstig luidde, heeft met vrijmoedigheid gedebuteerd. „*Trop curieux*” stelt ons genoegzaam bekende personen en toestanden voor, maar de vorm is zorgvuldig bewerkt; men gevoelt, dat het geschreven is met gevoel en met smaak, „*Panazol*” (1873) is eene herinnering aan eene vroegere liefde. Soms wordt zijne muze ernstiger en neemt een hoogere vlucht in: *Libres!* het grafschrift van den Klepthe, eene navolging der nationale zangen der Grieken, „*Les Révoltés*” (1865) en „*La cravate blanche*” (1867) dragen nog het kenmerk van eerstelingen. Maar reeds nadert de tijd om zich meer rechtstreeks tot het publiek te wenden en stukken in verschillende bedrijven te schrijven. Edmond Gondinet neemt daartoe het besluit en schreef achtereenvolgens: „*Les victimes de l'argent*” (1865) en „*Le comte Jacques*” voor le Gymnase, „*Christiane*” (1871) voor het Theatre français, „*Gilberte*” voor het vaudeville theater en „*Les Braves Gens*” (1880) voor le Gymnase. De meeste dezer stukken, allen in proza, behalve het tweede, werden niet zeer gunstig ontvangen, ofschoon zij, wat compositie en vindingaangaat, zeer veel schoons bevatten. Het onderwerp, eenigszins romantisch gekozen, is niet van belangrijkheid ontbloot en de bijzonderheden, uit het leven gegrepen, doen het meer de werke-

lijkheid naderen. Later zal men verbaasd staan over de vindingrijkheid onzer hedendaagsche schrijvers: in plaats van zich te bepalen bij de algemeene schildering van hartstochten, kiezen zij allen meer bijzondere gevallen; zij leveren een aantal genrestukjes, een mengelmoes van anecdoten.

De „*victimes d'argent*” zijn een schatrijk jong meisje, dat, belegerd door een aantal fortuinzoekers, een braaf, degelijk man, die alleen door haar zelve bekoord is, en een letterkundige, die zich om zijn talent wil bemind zien, van de hand wijst en slechts behaagt door haar veertig-duizend livres rente.

„*Le comte Jacques*,” een verre erfgenaam eener groote familie, vindt zijn kasteel bewoond door eene wees, die zich verbeeldt de dochter des huizes te zijn en huwt haar om haar niet van alles te berooven.

Eenzoo wekken al de genoemde stukken onze belangstelling op, ze zijn aardig gevonden en met smaak bewerkt, maar dit is niet voldoende om boven zijn gelijken uit te blinken, eene gelukkige keuze van onderwerp te doen, en een der duizend ware en mogelijke toestanden uit ons leven te bewerken; daartoe behooren meer verheven eigenschappen en een enkel genre, dat men behandelt en tot zijn eigendom maakt.

Gondinet behaalde zijn eersten roem met een *pièce à femmes*, getiteld „*Les grandes Demoiselles*” (1868), waarin al de bevallige pensionnaires van het Gymnase: Pierson, Massin, Judic, Chaumont optraden. Het werd tot honderd maal opgevoerd. Zijn buitengewoon talent voor het geestige openbaarde zich daarin op uitstekende wijze; de directeuren van het „Palais-Royal” verzochten hem om een blijspel. Hij gaf hun „*Gavaut, Minard et Cie.*” (1869), daarna „*Le Chef de division*” (1873), „*Le Homard*” (1879), „*Le Panache*” (1875), „*Le Tunnel*” (1877), „*Les convictions de Papa*” (1877), „*Les Vieilles Couches*” (1878), geschikt om zelfs de meest ernstige personen tot lachen te brengen.

Het onderwerp van „*Gavaut, Minard et Cie.*” of van „*Panache*” bestaat, als men het wel nagaat, uit niets dan ongerijmdheden; een krankzinnige zou het niet beter kunnen, maar wat nog meer verwondering wekt, zijn de verheven dwaasheden, de bespottelijke filosofie, dat ernstige in het ongerijmde, waarin al de personen zich ergens op beroemen.

»Men doet eene vrouw vallen,” zegt een jongmensch, wien men kleine lichtzinnigheid verwijt ⁽¹⁾ en dan... evenals hij een pijl, met let er niet verder op, waar die neervalt.”

»Men vraagt raad” roept Gavaut uit ⁽²⁾, maar men is er niet op gesteld, dat hij goed zij... integendeel... goede raad is dikwijls zeer lastig, slechte nooit!”

En als zijne drie dochters hem verklaren, dat zij zijne klerken niet willen huwen, dat zij drie huzaren beminnen, valt hij haar droevig in de rede: ⁽³⁾ »Maar ongelukkige kinderen, indien daar sprake van kon zijn, dan waren alle huwelijken onmogelijk!”

(1) Gavaut, Minard et Cie, 1ste bedrijf, 3de tooneel.

(2) Hetzelfde 1ste bedrijf 5de tooneel.

(3) „ 2de bedrijf 5de tooneel.

Romanèche in »*Homard*» (1) maakt deze opmerking als hij zijn vrouw koeltjes omhelst: »Ware zij niet mijne vrouw, dan zou het misschien een genoegen zijn, het is echter een plicht.»

Montacabère, de beweeglijke advocaat uit Rijssel, houdt midden in een liefdesverklaring op en zegt bij zich zelve (2)

»De minnaar te zijn van een vrouw, wier echtgenoot aan maagpijn lijdt, moet onuitstaanbaar zijn: men heeft geen vriend.»

Men zou op deze wijze een reeks ongerijmde stelregels en allerdolste opmerkingen kunnen aanhalen, betrekking hebbende op alle mogelijke levensomstandigheden, een aantal zulke dwaasheden komen voor in de gesprekken van Gondinet; zij vormen een soort luidruchtige zedeleer, die veel overeenkomst vertoont met die van Labiche. Het zou ons moeilijk vallen, dien naam hier niet te noemen; de vergelijking doet zich van zelf aan ons voor, vooral daar de twee onnavolgbare spotters eens hun talent vereenigd hebben om een der kluchtigste blijspelen voor het »Palais-Royal» te schrijven: »*Le plus heureux des trois*» (1870).

Wanneer de voornaamste eigenschap van een kluchtspel de overdrijving van het grootsche, verhevene is, dan zeker behaalt Labiche de overwinning. Bij Gondinet heeft men steeds een reden om te lachen, bij Labiche zes of zeven tegelijk; de klucht overstelpt ons, sleept ons mee, wij vergeten de wereld rondom ons, wij zien niets dan grappen en dwaasheden om ons heen; bij Gondinet daarentegen dwaalt men nooit zoover van de werkelijkheid af.

Zonder twijfel zijn de toestanden bij beiden dikwijls hetzelfde, bij beiden spelen de ongelukkige huwelijken een groote rol. Een der personen van Gondinet troost zich zelf over zijn ongeluk op eene wijze, die Labiche hem zou kunnen benijden.

„Ik heb een kort uittreksel gemaakt over al de voortreffelijke mannen, die sedert Adam... die zelf... want enfin de slang... de slang. Het is zoo groot! Gij kunt u niet voorstellen, welke plaats dit kleine ongeluk in het menschelijk leven inneemt. Men zou haast kunnen gelooven, dat de wereld alleen daarvoor geschapen is.»

De helden zijn voor ons oude bekenden, de bedrogen echtgenoot, de minnaar, die zijne ketens zou willen verbreken, de vrouw, die haar prooi niet wil loslaten. En nochtans bestaat er tusschen de personen van Labiche en die van Gondinet een aanmerkelijk onderscheid. De eerste voert onvermoeid den kruidenier, den mutsenmaker uit de straat St. Denis, den koopman uit den regeeringstijd van Louis Philippe ten tooneele. Hij maakt hem op alle wijzen belachelijk, daarin scheidt hij behagen.

De tweede behandelt meer moderne en voor ons belangwekkende personen. Hij heeft gedurende een gedeelte van zijn carrière, in natura zijn „*chef de division*,” bestudeerd. Men herinnert zich, hozeer het gedurende het einde van het keizerrijk mode was, de beambtenwereld te bespotten.

(1) t. a. p. 3de tooneel.

(2) „ 4de tooneel.

Het was het tijdstip, dat de schrijvers dier spotschriften voorstelden, al de beampten te vervangen door mannen, die de minister in beweging zou kunnen brengen door op eene veer te drukken. Ten grondslag van deze spotternij lag een zekere ijverzucht en haatdragendheid, die geheel Frankrijk gevoelde ten opzichte van de officiële personen; daarom lachen wij van ganscher harte mee en gevoelen een aantal vroolijke herinneringen opleven, wanneer Picaud de La Picaudière zijn entrée maakt:

PICAUD.

Pardon dames; gij ziet, ik ben overladen met bezigheden, overstelpt, overstelpt! Maar dat is niets, als men het maar kan volhouden. Ik administreer, terwijl ik trouw en ik trouw administreerende. Mejuffrouw, binnen eenige uren zult gij mijne vrouw zijn.... Mijne chefs, mijne collega's, mijne ondergeschikten, vrienden en onbekenden zullen u hunne opwachting komen maken. Zorg vooral nauwlettend onderscheid te maken. Gij hebt mijne voorschriften onthouden?

HELENA.

Ja mijnheer, minzaam met uwe chefs.

PICAUD.

Goed!

HELENA.

Voorkomend tegenover uwe collega's.

PICAUD.

Zeer goed!

HELENA.

Koel voor uwe ondergeschikten.

PICAUD.

Uitstekend!

HELENA.

Op een afstand met uwe vrienden.

PICAUD.

Bravo!

HELENA.

Maar innemend voor de onbekenden.

PICAUD.

Omdat men altijd weet, wat men van een vriend kan verwachten, terwijl men daaromtrent van een onbekende....

HELENA.

Nog onzeker is.

En verder (¹)

(¹) Le chef de division, 1ste bedrijf, 13de tooneel.

LIONEL.

Gij weet, dat ik onzen minister hoogacht?

PICAUD.

En ik niet minder!

LIONEL.

Hij is volmaakt.

PICAUD.

Volmaakt? Zeg boven ieder verheven! Een staatsman van den eersten rang — ik zou bijna zeggen de eerste onzer staatslieden.

Dat alles is in de bureaux te hooren en te zien. Gondinet heeft zelfs op zeer kluchtige wijze een beroemd gesprek gepariodeerd van een minister van openbaar onderwijs, die der Universiteit aanraadt, mannen te vormen. Picaud ontvangt in zijn kabinet de vrouw van een ondergeschikte, die bevordering voor haar echtgenoot vraagt:

PICAUD. (*driftig*)

Vraag geen gunst, ik bid u, geen gunst. Belooning van verdienste en verkregen rechten, ziedaar alles. Laten wij de aantekeningen eens nazien: Bienassis Etéocle Polynice.

MEVROUW BIENASSIS.

Zoo is zijn naam.

PICAUD (*bij zich zelven*)

Middelmatig... middelmatig... middelmatig. Eigenzinnig... karakter: het is een man, meer behoef ik niet te weten. Bienassis is een man, niet waar, Mevrouw?

MEVROUW BIENASSIS (*eenigszins verlegen*).

Ja, mijnheer....

PICAUD.

En het land heeft mannen noodig. Hebt gij kinderen, Mevrouw?

MEVROUW BIENASSIS.

Ik heb een dochter.

PICAUD.

Maak er een man van. Wij hebben behoefte aan mannen. Laten wij mannen vormen. Wat wil Bienassis?

MEVROUW BIENASSIS.

Bevordering.

PICAUD.

Hij heeft een vast karakter..., het is een man, hij heeft er recht op. Maar geen gunst, dat is onmogelijk. Heeft hij reeds een standplaats uitgekozen?

MEVROUW BIENASSIS (*schroomvallig*)

De doctoren schrijven mij het klimaat van Parijs voor.

PICAUD.

Indien de doctoren het bevelen, dan is het geen gunst meer,

Wie kent hem niet, dien ambtenaar, schijnbaar zoo onbuigzaam, slechts voor zijn plicht levende, doof voor aanbevelingen, maar in werkelijkheid zoo buigzaam, de echo van zijne chefs, die nooit een candidatuur steunt als zij der hoogste macht onaangenaam mocht zijn? En de pas benoemde prefekt, in de hoogte gestoken door zijn nieuwe waardigheid, overtuigd van zijne verdiensten, die grootsche gedachten medebrengt en gereed is alles omver te stooten! Pontérisson heeft zich in 't hoofd gesteld de ontvolking van zijne provincie te verbeteren en heeft een huwelijksagent aan zijn persoon verbonden. Hij raadpleegt de statistieken: (1)

PONTÉRISSON.

Laten wij de verhoudingen eens nagaan: 23 geboorten op 25 sterfgevallen en meer meisjes dan jongens!..... Ik kan daar geen vrede mee hebben.

FAUQUEMBERGHES

Neen, mijnheer de prefekt, laten wij het niet toelaten.

PONTÉRISSON.

Verder. Ik kan niet toestaan, dat 32, 33 inwoners mij slechts een kind schenken.

FAUQUEMBERGHES.

Wij kunnen dat onmogelijk goedvinden.

PONTÉRISSON.

En hoeveel gehuwde inwoners zijn er per K.M²? Achttien mannen en zeventien en een kwart vrouw. Wij moeten beginnen daar meer evenwicht in te brengen.

FAUQUEMBERGHES.

Dat is hoogst noodzakelijk.

PONTÉRISSON.

Gij moet dus zorg dragen, dat er onmiddellijk anderhalve man en twee en drie kwart vrouw per K.M². in het huwelijk treden.

FAUQUEMBERGHES.

Een hoogst gemakkelijke taak.

PONTÉRISSON.

Dat is nog niet alles.... Ik vind bij de laatste conscriptie 117 gebochelden. Zes bochels plus een kwart op de 100, die recht van lijf en leden zijn. Wat deden mijne voorgangers daartegen?

BIROCHET.

Hoegenaamd niets.

(1) Le Panache II. 16.

PONTÉRISSON tot FAUQUEMBERGHES.

Gij hebt mijne plannen begrepen?

FAUQUEMBERGHES.

Volkomen.

PONTÉRISSON.

Vermeerdering der bevolking; in de eerste plaats mannen, en minder gebochelden.

FAUQUEMBERGHES.

Duidelijk en klaar.

PONTÉRISSON.

Gij zult mij verslag doen van de middelen om dat ten uitvoer te brengen.

En als de ongelukkige Fauquemberghes niets kan vinden, maakt Pontérisson hem achteloos dit besluit bekend: (1)

PONTÉRISSON.

Verplicht huwelijk, met echtscheiding, hetgeen ons in staat zal stellen een stand van eenjarige vrijwilligen te stichten, met premie voor een nieuwe verbintenis.

FAUQUEMBERGHES.

Wij zullen zoo zonder twijfel meer echtgenooten hebben.

PONTÉRISSON.

En bovendien... bovendien, de zelfden zouden meermalen dienst kunnen doen.

Het is zeer zeker bespottelijke overdrijving, maar met een bijgedachte: de invloedrijke administratie, die, sedert het eerste keizerrijk, geheel Frankrijk naar haar wil hervormt, zich overal in mengt, alles beweert te regelen, alles te doen, is hier bespottelijk gemaakt. Of is het niet sedert lang het idée fixe der vooruitgangspartij de belangrijkheid der tegenpartij te verminderen, de persoonlijke vrijheid te verheffen, aan het kiesrecht zijn kracht en zijn invloed terug te geven? Gondinet is het dus eens met de algemeene opinie, onder dit vastenavondmasker bespeurt men de gezonde rede: Polichinel zegt lachende de waarheid.

De Chef de division is een persoonlijkheid uit het tweede keizerrijk; de heerschzuchtige prefekt, die zich geroepen acht, alles te hervormen, is reeds meer modern. Een type uit den laatsten tijd is dat van den onbekwamen afgevaardigde, die, verzot op invloed en macht, knielt voor zijne kiezers, wier lasten hij uitvoert, die zich in alle parlementaire intrigues mengt, ministerieel is, omdat hij zelf minister wil worden, en

(1) Le Panache, 3de bedrijf, 4de tooneel

overall in de gangen en in de anti-chambres te vinden is: het is de held uit „*Les Convictions de Papa.*” (1)

FLAVIGNAC.

Ik houd geen redevoeringen. Ik begrijp niet, waarom men zich verbeeldt, dat afgevaardigden dit moeten doen. De ware afgevaardigden zijn niet diegenen, die spreken: het zijn diegenen, die denken.

MARTHA.

Men zal het ministerie doen vallen?

FLAVIGNAC.

Ik hoop het.

MARTHA.

Gij ondersteunt het toch?

FLAVIGNAC.

Ja wel, zeker, men ondersteunt een ministerie in die mate, dat die ondersteuning het niet belet te vallen; maar op den dag, dat zij den val zou verhinderen, trekt men er zijne hand af. Het valt, en men heeft kans het te vervangen.

Onze afgevaardigde heeft de partij Fléchinelle verlaten, „die zich te veel heeft laten gelden.” Hij behoort voor het tegenwoordige tot de partij Lalubize, „die zich slechts door het geweten laat leiden... haar tegenwoordig geweten.” Men kiest daar juist een minister en de keuze valt niet op hem. Dan sticht hij eene vereeniging, „waar hij alleen zal heerschen.”

FLAVIGNAC.

Wanneer men een minister zou willen kiezen, zal men wel genoodzaakt zijn mij te... raadplegen. O, had men mij slechts geraadpleegd! Ik zeg hun altijd: »Let niet op de kleur, (zich voor de borst slaande) kies een voornaam man, een groot man”. En men kiest Fléchinelle! Ik wil geen kwaad zeggen van de nieuwe candidaten, wier vriend ik de eer heb te zijn; maar het zijn domooren... Ik wil eens wachten tot ik hen aan het werk zie.

MARTHA.

Gij zult tegen hen stemmen?

FLAVIGNAC.

Ik ben te zeer hun vriend om hun niet mijn stem te geven, en ik zal hun vertellen, dat zij niet behoeven te rekenen op de vereeniging Flavignac; dat zal hen tot nadenken brengen.

Na driemaal van partij veranderd te zijn schrijft hij aan zijne kiezers, dat hij onveranderlijk is in zijne overtuigingen, en daar zijne dochter zich daarover verwondert, antwoordt hij met dezen onvergetelijken zin: »Ik

(1) Tooneel 2 en 4.

schrijf, dat ik niet verander, juist omdat ik verander: ware dit niet het geval, dan zou het onnoodig zijn dit te schrijven."

Op hoeveel afgevaardigden der laatste jaren heeft deze caricatuur betrekking! Dat verklaart de onstandvastigheid van de ministeriën, die telkens vallen, onophoudelijk op nieuw gevormd, nooit openlijk aangevallen, nooit openlijk verdedigd worden. Gondinet heeft daar de hand gelegd op een nieuw kwaad in Frankrijk: de opkomst van den staatsman, den invloed, geschonken aan middelmatige personen, die, zonder persoonlijke waarde, half bedwelmd door hunne verkiezing, onverdragelijk en bewegelijk zijn. Hun irriteerend gedrag, de gemaakte drukte, die van hen uitgaat, hun aanmatigende onbeduidendheid tergen al degenen, die werken, die werkelijk verdienstelijk zijn en in de kalme atmosfeer van de belangen des geestes leven. Ik ken er meer dan een, die beweert reactionnair te zijn, alleen uit afschuw voor de politici. Het geschreeuw der politieke acteurs, het rumoer van de kleine Beurs, waarvan de macht uitgaat, verdooven de denkers en de geletterden, *genus irritabile*.

Een van hen zeide tot mij: »Dit bestuur is een huis, waar men in de keuken twist en strijdt en waar men het keukenwerk in den salon verricht."

Gondinet beweert geen bepaald systeem te volgen. Hij gehoorzaamt slechts aan de ingeving van het oogenblik. Toch is hij oorspronkelijk en heeft zijne eigen, onafhankelijke opvatting van het tooneel, en ofschoon de naturalisten beweren, dat hij een der hunnen is, verdedigt hij zich met recht daartegen. Hij volgt zijn eigen persoonlijke opvatting, die overeenkomt met eene verandering in den smaak van het publiek. Iets naders nog over deze opvatting:

De tegenwoordige critiek eischt in de eerste plaats, dat een stuk goed in elkaar zit, d. w. z. dat er veel handeling in plaats heeft, dat het den toeschouwer aangrijpt, zoodat hij zijn adem inhoudt om toch niets te missen, dat hij alles om zich heen vergeet, zich in de denkbeeldige wereld verplaatst, die hij voor de werkelijke houdt.

En toch, ofschoon men ons die eigenschap soms als de eenige wet wil opdringen, heeft zij dikwijls zeer weinig waarde voor ons. Medegesleept door de intrige verliezen wij de helderheid van geest om over de hoogere eigenschappen te oordeelen. Wij verlangen integendeel een juiste ontleding, bestudeerde karakterschilderingen en ware opmerkingen. Zie daar een bron van veel hooger genot, een genot, veel meer aesthetisch, dan de belangstelling in de intrigue.

Waarom ook zou het tooneel alleen veroordeeld zijn om ons te doen beven, ons te verrukken en in een soort opgewondenheid te brengen? Trouwens niet altijd is dat zoo geweest. Slaan wij de Grieksche tragediën op, dan verbazen wij ons dikwijls over de langdradigheid daarvan. Waar wij een stuk zouden doen eindigen, bevindt men zich daar midden in de handeling. De belangstelling voor de handeling speelde in de liefde voor het tooneel van de Atheners ten tijde van Sophokles een zeer ondergeschikte of liever in 't geheel geen rol. Wanneer zij hunne plaatsen innamen, wisten zij reeds, wat zij te hooren kregen: personen en handeling waren steeds dezelfde. De volle opmerkzaamheid

was echter gericht op de inrichting van het stuk. Niet van belang ontbloomt is het, onze aandacht te vestigen op de onverschilligheid, waarmede Molière de intrige behandelt; ik wil niet eens spreken van de „*Misanthrope*”, waar zij in het geheel niet bestaat. De „*Tartuffe*” eindigt op zeer onwaarschijnlijke wijze, wanneer de schrijver oordeelt, dat de schildering van den huichelaar voltooid is. De „*Avare*” dankt het einde aan zeer romantische verklaringen, die niemand ernstig kan opnemen. Men kan voor het drama dezelfde opmerking maken: daar nemen schoone gedachtenwisselingen, gesprekken vol verheven gevoelens, fijne zielkundige beschouwingen de plaats in van eene dikwijls vervelende handeling die slechts een nietsbeduidend hulpmiddel en een voorwendsel is van dramatische studie. Men ging niet naar den schouwburg om zich aan hevige gemoedsbewegingen over te geven, wat wij zeer naïef als een letterkundig genot beschouwen, maar om als kenners en beoefenaars der kunst het stuk te beoordeelen.

Laten wij de schatten van medelijden en sympathie bewaren voor de ware smart der werkelijkheid en aan het tooneel slechts de oppervlakte van onze ziel toonen, terwijl wij in ons binnenste meester van ons zelve blijven. Wij volgen dan de gebeurtenissen, maar behouden in 't geheim het idéé, dat zij slechts in de verbeelding bestaan; wij blijven niet geheel koud, want het schoone doet zich ook gevoelen, wanneer men er over oordeelt, maar wij worden slechts ten halve bewogen.

Tegenwoordig heeft er een omkeer plaats in den smaak van het publiek, dien ik als vooruitgang beschouw; men hecht minder waarde aan de handeling, men eischt van het tooneel, evenals van den roman, ons het werkelijke leven voor te stellen, zonder zich veel te bekommeren om de lijst, waarin het studiestuk geplaatst is. Niemand heeft meer bepaald dien weg ingeslagen dan Gondinet.

In „*Le Club*” schildert hij ons, wel is waar ook, wat men gewoon is de intrige te noemen, maar deze laat ons geheel koud. Wat onze belangstelling opwekt, is de beschrijving van het leven in de „Club”, ons vroeger zoo vreemd, thans als het ware vereenzelvigd met het Parijsche high life. En het stuk verveelt in het minst niet; integendeel het schittert van zooveel geestige eigenaardigheden, dat de oplettenheid wordt gaande gehouden en men bij het vertrek ten hoogste ingenomen is met hetgeen men heeft gezien.

Deze schilderingen van het hedendaagsche leven zijn dus wel in staat op het tooneel te behagen, indien de schrijver slechts verder gaat dan de algemeene opmerkingen en doordringt tot hetgeen werkelijk de aandacht waardig is. Er is niets aardigers denkbaar, dan het bedrijf van het bal bij den prins Orbeliani in „*Les Tapageurs*” (1879); het is werkelijk het gewone mengelmoes van dat soort feesten. Dit gewoel van menschen, deze gesprekken, die duizend nietigheden, die slechts een oogenblik van belang zijn, men kan ze niet ontleden; over 't geheel ligt echter een zeldzaam oorspronkelijk waas verspreid.

Reeds sedert langen tijd heeft Gondinet die richting ingeslagen; men vindt er de beginselen reeds van in de vroegere stukken van minder oorspronkelijkheid. Het tweede bedrijf van „*Paris chez lui*” (1869) geeft

een allergeestigste voorstelling van hetgeen iederen dag voorvalt in de salons van een modemagazijn, dat in den smaak valt. Het is eene opeenvolging van aardig gekozen trekken, die uit het leven gegrepen zijn en de belangstelling gaande maken; dat het stuk niet zeer goed ontvangen werd, vindt zijn oorzaak misschien alleen daarin, dat de smaak van het publiek nog niet aan het genre gewend was.

In »*Gilberte*» en, gaan wij nog verder terug in »*Les Victimes de l'argent*» vinden wij eveneens tooneelen, bedrijven, die slechts schilderingen zijn van het werkelijk leven, door een kleine intrige verbonden. Evenals het Parijsche leven, waar bals, recepties en andere feesten de dekmantel zijn van allerlei kleine intrigues. Het is zeker, dat Gondinet de intrige op den achtergrond heeft geplaatst om den voorgrond in te ruimen aan de vruchten eener nauwkeurige waarneming. Daardoor onderscheidt hij zich van allen; hij is een der beste en ijverigste voorstanders van den omkeer, die op het hedendaagsch tooneelgebied plaats grijpt.

Gondinet, die den 7^{den} Maart 1829 geboren werd, is tegenwoordig in zijn volle kracht. Wij kunnen met recht van hem verwachten, dat hij met de kracht van zijn talent meer en meer op tooneelgebied invoert, wat wij zoozeer in den roman waardeeren: eene schildering van de tegenwoordige maatschappij en van de wereld, waarin de Parijsche drama's voorvallen.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

Een enkel woord over twee merkwaardige voorstellingen, die de Februari-maand ons gaf.

De heer van "Lier" verdient inderdaad den dank van allen, die hart hebben voor het tooneel, door den volhardenden ijver, waarmede hij een publiek, dat lang geen voldoende belangstelling toont, voorstellingen van bijzondere beteekenis te genieten geeft. Jarenlang heeft hij ons 't genot van *Fransche* voorstellingen verschaft en toen eindelijk schandelijke onverschilligheid die onderneming tot eene onmogelijkheid maakte, heeft hij ons *Duitsche* voorstellingen gegeven, die voor een gedeelte aan hun doel beantwoordden voor zoover de *Duitsche* stukken betrof. Ongelukkiger wijze hebben de *Duitsche* artisten de zonderlinge liefhebberij graag *Fransche* stukken te spelen, hoewel de vertolking daarvan voor ons, die ook geen *Franschen* zijn, niets bijzonder aantrekkelijks kan hebben, dewijl onze artisten ze ook spelen en zij nader aan de *Franschen* verwant zijn, dan de *Duitschers*.

Afgescheiden van de meer of minder groote scheppingskracht der artisten, die niet afhankelijk is van den landaard, is er een bijzonder voordeel aan verbonden, *Duitsche* stukken door *Duitschers* te zien vertolken. Eene voorstelling boven alle andere trok ons aan, het was die van de *Minna von Barnhelm*. Nauwelijks een van de honderd van het tegenwoordig schouwburgpubliek heeft ooit dit stuk zien spelen en als voor-

bode van eene aanstaande opvoering door de Vereeniging was deze voorstelling dubbel van waarde. Helaas, ze is totaal mislukt. Van de costuums beantwoordde alleen dat van Riccaut (Lederer) aan den eisch, al de anderen waren in strijd met den tijd, waarin het stuk speelt en met de eischen door den schrijver zelf gesteld. De tooneelschikking was even ongelukkig als de costumeering en om verandering van kleeding en verandering van tooneel te voorkomen, waren de dolste coupures aangebracht. Toch beteekende dit alles nog weinig bij het volslagen misverstaan van de karakters — alweer Riccaut uitgezonderd. — Wel bewees juffr. Frederike Bognar als Minna in enkele tooneelen eene tooneelspeelster van niet gewone verdienste te zijn — de scene (II. 9) waar zij Tellheim zocht te bewegen zijn sombere denkwijze op te geven, of daar, (IV. 2) waar zij met Riccaut spreekt of (II. 2) waar ze den hotelhouder te woord staat. Ook de heer Fabricius was als Werner nu en dan niet onverdienstelijk, waarbij echter zijn figuur moeielijk kon dienen om ons den wachtmeester voortestellen, die gereed is, dadelijk weer dienst te nemen.

Voor hen, die de waarde van het stuk kennen was het echter toch een waar genot, van de planken te hooren, wat men zoo herhaaldelijk heeft gelezen. Verwonderlijk genoeg heeft de kritiek het treffend beeld uit den tijd nà den zevenjarigen oorlog niet herkend en daardoor zeker ook de hooge beteekenis dezer voorstelling uit het oog verloren. Voor hen, die zich den Riccaut niet kunnen verklaren, omdat hij in geenerlei betrekking tot de intrige staat, zij hier opgemerkt, dat de Minna inderdaad is een beeld van Pruisische toestanden onmiddellijk na den zevenjarigen oorlog en dat Riccaut niet moest dienen om de Franschen belachelijk te maken, maar om de schilderij te voltooiën. Zoo heeft Schiller in *Wallenstein's Lager*, zoo heeft Goethe in den aanhef van den *Egmont* personen ingevoerd, niet ter wille der intrige, maar ten behoeve der schildering van den toestand. Dat Tellheim bij deze tooneel-voorstelling een oude melodramaheld was, Minna gewoonlijk een statelijke jonge dame, Francisca een half Fransch kamermeisje, Just een gemeene kruiersknecht en de Wirth een geschikte waard uit een bedelaarsdoelen heeft blijkbaar niet bijzonder de aandacht getrokken. Dat het stuk *toch* beviel pleit wèl voor de hooge innerlijke waarde.

Zoomin als de opvoering van de *Minna* voldeed ons de opvoering van Sardou's jongste stuk *Odette* waarbij juffr. Bognar onovertefbaar schoon speelde in het slot van de derde en in de vierde acte; in de eerste gaf zij een karakter, dat we in een oud melodrama zouden zoeken. Als de graaf was de heer Eula u zeker verdienstelijk, maar het meerendeel der artisten geleek al zeer weinig op Franschen. Zelfs juffr. G ö r n e m a n gaf ons in haar gevoelvol spel geen ander dan een allerliefst Duitsch landmeisje te aanschouwen even als het jonge vrouwtje, dat met la Hache (Fabricius) haar huwelijksreis doet.

Het *massenspel* in het derde bedrijf, de vechtpartij in het speelhuis werd meesterlijk gespeeld en we hebben daarbij alle reden gehad de regie van den heer Lederer te bewonderen.

Elfde Jaargang.

№ 11.

15 April 1882.

HET TOONEEL IN DE HOOFDSTAD.

Sedert weken is de naam van Ernest Possart de eenige, die gehoord wordt, de naam, die alle andere overstemt, de eenige waarvoor men oog heeft op de affiches, voor zoover ze te krijgen zijn, en in den schouwburg van Lier, voor zoo men er plaatsen kan machtig worden en geen wonder:

Possart is een groot man en het bestudeeren waard.

Noch zijn gelaat, noch zijn houding, noch zelfs zijn stem teekent hem in particulieren kring als een groot kunstenaar of een indrukwekkend man. Hij is aangenaam en gemakkelijk in den omgang, een man van geest, van kennis, van smaak... maar dat alles heeft hij met duizenden gemeen; wat hem stempelt tot een *eenige* verschijning, dat eerst is alleen waar te nemen als hij op 't tooneel staat, als hij optreedt in de meest uiteenlopende karakters van een *Richard III*, strijd voerende met zichzelf, totdat de groote geest den zedelijken mensch te gronde richt, tot een *Richard II* beminnelijk ook in zijne afdwalingen en ons medelijden opwekkende ook daar, waar hij door eigen schuld ongelukkig wordt; van *Richard III* wiens verheven geest nooit koninklijke majesteit vertoonde en *Richard II*, een koning ook bij zijn diepste vernedering; — van een *Nathan*, den edelsten onder de edelen, tot een *Mephisto* den zwartsten aller duivelen. Steeds gelukte het Possart, het karakter in het helderst licht te plaatsen, het te doen verstaan, beter dan de dikste commentaar ooit zou vermogen en hoe uiteenlopend de karakters ook waren, als een andere Proteus had Possart inderdaad de stem, de houding, het gelaat, ja zelfs den vorm aangenomen van den persoon, dien hij moest voorstellen.

Dat hem daartoe geen enkel hulpmiddel ontbreekt, is veel, maar niet te veel gezegd.

Om bij 't uiterlijke te beginnen, zoo is de keuze zijner allerkostelijkste costumen zoo smaakvol en zoo gepast, dat reeds deze uiterlijke verschijning veel helpt, om ons den voorgestelden persoon duidelijk voor oogen te stellen. Dat daarbij de mogelijkheid bestaat, hier en daar de vormen eenigszins te wijzigen, is ieder bekend en Possart maakt daarvan dan ook ruimschoots gebruik. Een grooter en krachtiger middel om ons een nieuw karakter voor te tooveren bezit de kunstenaar, in eene, zij het al niet bij uitstek schoone, toch zuivere, maar vooral buigzame stem, zoo als slechts weinigen bezitten, met eene oefening, die hem elke nuanceering toelaat en voor wie overgangen schijnbaar noodeloos zijn. De geweldigste toorn, de heftigste woede, de diepste smart — het teeken zich alles af in die stem, die als 't meest volmaakte muziekinstrument elken toon weet aan te geven, elke klankwijziging dienstbaar kan maken

aan de volmaakte uiting der taal. Maar eene gave heeft Possart boven allen, die we in jaren hoorden: een bewegelijkheid van trekken, een gelaat, dat in staat is, in twee opeenvolgende oogenblikken twee verschillende karakters te vertoonen: een Garrick, die het gelaat vertoont, van ieder, dien hij goed gezien heeft, in zijn spel een enkele maal zichzelf, maar gewoonlijk een ander. Dat zijn volmaakte *grime* hierbij een weinig helpt is zeker, maar dat de grimeering *niets* is bij zijn persoonlijke, levende kunst, daarvan leverde zijn spel bewijzen bij menigte. Enkele voorbeelden mogen dit verklaren.

Een afzichtelijk gelaat, 't hoofd tusschen de schouders gedoken, uitpuilende oogen, een breedten mond, dat vertoont hij als Richard III bij de woorden

Plots have I laid, inductions dangerous,
By drunken prophecies, libels, and dreams,
To set my brother Clarence and the king,
In deadly hate the one against the other:

maar die gestalte is langer, dat hoofd geheven, dat gelaat met een schijnsel van machtvtoon en 't oog stralend, zij 't van onheilspellenden gloed, waar hij beveelt:

Stay you, that bear the corse and set it down.

In zijn uitvallen tegen de geleiders herneemt dat gelaat dien afzichtelijken trek van daareven; maar smartelijk berouw doet dien trek verdwijnen, als hij aan Anna zijn schuld belijdt, bijna schoon wordt zijn gelaat, waar hij Anna van liefde spreekt en in 't volgend oogenblik zien we een echten duivelengrijns bij den uitroep, die op Anna's aftreden volgt:

Was ever woman in this humour woo'd?

Was ever woman in this humour won?

Vergelijk daarmede den meisjesachtigen Richard II, waar hij zich gereed maakt, heen te gaan om den opstand in Ierland te dempen, met een gelaat, dat zoo duidelijk den verwenden jeugdigen vorst vertoont, waar hij onwillig Gaunt's berispingen aanhoort en op 't punt van los te barsten een diepen trek aan zijn gelaat geeft, als zijn oude oom hem ernstig verwijt, wat hij zelf erkennen moet, de waarheid te zijn en die toon van den stervende hem door de ziel snijdt. Die oogenblikkelijke verandering was inderdaad eenig. Met welk een glans van majesteit zien we Possart als Richard II gericht houden in 't open veld, hoe ondeugend als Mephisto met een voet op de tafel zijn lied aanheffen:

Es was einmal ein König, etc.,

en toch diezelfde Mephisto zal straks in Faust's mantel ons de Schüler-scène spelen, zoo, dat ze ons duidelijker wordt dan Düntzer in hoogst eigen persoon, ze ons maken kan in zijn onuitputtelijke commentaar. De eindelooze smart van Richard II, waar hij Bolingbroke's banvonniss herroept, vindt geen minder duidelijke uitdrukking, dan zijn opwelling van koninklijk gevoel, die den opstandeling plotseling tot overwinnaar maakt, maar evenaart de uitdrukking van zielelijden, waar men den gevallen koning beveelt zijne zelfbeschuldiging uittespreken, plotseling overgaande in de bitterste en snijndste ironie. Diezelfde Nathan, die

al redeneerende aan elk woord zijn juiste waarde gaf, kalm en als verstandsmensch, zonder te vervallen in de fout, waartoe Lessing velen verleidde, namelijk om elk woord te doen uitkomen, diezelfde was 't, die als *Hamlet* de geheele schaal van menschelijke aandoeningen teekende in gelaat en woord, kortom — we zeiden het — de Proteus, die letterlijk elke gedaante aannam, en daarbij elke toon vermocht te vatten, elk geluid wist weer te geven, wat de persoon, die hij voorstelde onder gelijke omstandigheden ook zou hebben gedaan.

Waarin het geheim van dat volmaakte spel ligt, moet voor den opmerksamen toeschouwer geen raadsel zijn. Of de tooneelspeler speelt met *gemoed* of met *verstand* m. a. w. zijn *gevoel* bestuurt hem, hij *leeft* in zijn rol, of wel zijn *verstand* bestuurt hem en hij *denkt* zich in zijn rol. Het eerste is alleen mogelijk bij zeer prikkelbare, zenuwachtige naturen, die zich daardoor afmatten, een onbeschrijflijken indruk op hun publiek maken, dat te zeer geëlectriseerd wordt, om te kunnen bewonderen, dat geen wil meer heeft, maar eerst tot bezinning moet komen, om al de verrukking te begrijpen, die zulk een kunst geeft. Daarvan geeft Sarah Bernhardt ons het meest volmaakte voorbeeld. Het laatste is alleen mogelijk bij hoogst ontwikkelde kunstenaars, die met scherpe onderscheiding en fijne waarneming zich een helder, levendig denkbeeld hebben gemaakt van het karakter van hun persoon; zij zullen meer dan iemand in spanning zijn gedurende hun spel, hun publiek zal geneigd zijn elk oogenblik een kreet van bewondering te doen hooren, waar men in levenden lijve voor zich ziet, wat men zich vaak na lange studie met moeite had gedroomd; de gedachte voert ons telkens den indruk der eerste voor den geest, de lectuur geeft ons telkens eene verstandelijke herinnering aan den laatste. Van dezen laatste is ons geen volmaakter voorbeeld bekend dan Ernest Possart. Er is geen twijfel aan, of bij elke uiting staan hem levendig alle omstandigheden voor den geest en is het hem straks duidelijk, welke houding, welke gelaatsuitdrukking, welke toon van stem, welke beweging het duidelijkste den zin weergeeft, van hetgeen hij zeggen zal. Als bij Agar, met wie hij verwantschap toont, is gewijzigde opvatting van rol, is afwijking van stand en beweging ondenkbaar. Possart heeft te Amsterdam bewonderaars bij menigte gevonden, hij is er met verschuldigde hoffelijkheid ontvangen, tal van hulde- en eerbewijzen zijn hun ten deel gevallen en waar hij ons veel te genieten heeft gegeven en veel heeft geleerd, daar klinkt hem uit duizend monden een hartelijk »Tot Wederziens!» toe, daar weet hij, dat hij te Amsterdam steeds kunstvrienden zal vinden, die hem weten te waardeeren en hem dankbaar zullen ontvangen. ¹⁾

Van het bijbehorende gezelschap kunnen we moeielijk veel zeggen. Waar een stuk vaak op de meest hopelooze wijze wordt ingekort en

¹⁾ We mogen niet nalaten te wijzen op de zeldzame overeenkomst, die Possart herhaaldelijk vertoonde met Peters in zijn besten tijd. De stem van Peters was zoetvloeiend en meer muzikaal, maar in houding en beweging was de gelijkenis met den gevierden Münchener tooneelspeler inderdaad treffend.

daarbij steeds het denkbeeld op den voorgrond staat, dat de hoofdpersoon moet schitteren, daar vervullen de anderen steeds een min of meer ondankbare rol en dat te meer, waar de tijd, om de rollen te leeren of te repeteeren zoo verbazend kort is. ¹⁾ De hoofdpersoon speelt zijne rollen, de rest heeft al het andere veelal nieuw op zich te remen. Zelfs Johanna Honneff, ons mede als celebrité aangekondigd, vermocht maar zelden dien indruk te weeg te brengen, die eenigszins in evenwicht was met dien van Possart. Als *Anna* in den *Richard III* hebben we weinig van die haastig afwisselende gemoedsaandoeningen gezien, die dit karakter zoo belangrijk maken; als *Isabella* in den *Richard II* geleek zij meer de *Margaretha* uit den *Richard III*, dan de kinderlijke koningin (eigenlijk was ze acht jaar, maar Shakespeare heeft haar hoogstens het dubbele van dien leeftijd gegeven) die o. a. in de jammerlijk verminkte »gardenscene" zich zoo onschuldig de les laat lezen; als *Gretchen* had zij bij de eerste ontmoeting met Faust een bevallige buiging en een modulatie in haar stem, een hofdame van Lodewijk XIV waardig, waardoor Faust's »etwas schnippisch auch zugleich" onverklaarbaar werd, in de laatste acte geleek ze alleen op de kindermoordenares der traditie. Herhaaldelijk gaf zij blijken van eene verdienstelijke tooneelspeelster te zijn, maar ze onderscheidde zich onder deze omstandigheden bezwaarlijk boven de besten der overigen. Als *Sittah* beviel zij ons nog 't best en Fraul. Ricci, hoewel niet kinderlijk, vooral niet dweepend genoeg, gaf ons eene eenigszins voldoende *Recha* te aanschouwen. Dat de snel opvolgende en vaak vreemde rollen aanleiding geven tot een verkeerd begrip van de verdiensten der Duitsche tooneelspelers, bleek bijv. aan Frau Molnar, die eene uitmuntende *Martha* gaf, maar blijkbaar geen flauw besef had van het tamelijk ingewikkeld karakter van *Daja*. Den heer Lederer hebben we herhaaldelijk met genoegen gezien, al was ons zijn »springende" Derwisch *al Hafi* een gruwel. Het moge duizend maal traditioneel zijn, 't is niet te min onzinnig. Een man van zoo prikkelbaar gestel als Saladin had zulk een springer onmogelijk in zijne nabijheid kunnen dulden, en een man zoo geheel en al mensch als al Hafi, is niet dwaas genoeg te meenen, dat de waarde van den geloofs(?)mensch zich regelt naar de wijze, waarop hij zich voortbeweegt. Als *York* in *Richard II* bijv. was hij zeer verdienstelijk. De heer Schmidt als *Schüler* in den *Faust*, *Eulau* in het eerste gedeelte van *Faust* (later merkbaar minder) als *Bolingbroke* in *Richard II*, Müller Fabricius in bijna alle rollen, waarin hij optrad maar vooral in den *Klosterbruder* geven ons herhaaldelijk veel schoons te zien. Ook Frau Günther en Fräulein Görnemann gaven ons in

¹⁾ Wat die haast uitwerkt, blijkt bijv. uit 't feit, dat men in den *Richard II* een tweegevecht *te voet* met lansen laat plaats hebben. Kon men de paarden niet op 't tooneel brengen, dan had men de lansen door zwaarden moeten vervangen. Dat *Richard* met zijne edelen in hofcostuum uit Ierland terugkomt, in plaats van in volle wapenrusting is ook, minst genomen, zonderling.

betrekkelijk weinig omvattende rollen of wel in *travesti* een goeden dunk van wat ze ons in gelukkiger omstandigheden zouden kunnen geven.

Dat Possart „Director des königlichen Hofschauspiels zu München” vele malen geriddêrd is, moge ons niet bevreemden, met het oog op de zede van zijn land, het is niettemin een bewijs, dat men in Deutschland ook mannen van wetenschap en kunst vorstelijke onderscheidingen waardig keurt en onwillekeurig kwam de gedachte op nieuw bij ons op, waarom toch hier te lande dergelijke eerbewijzen bijna alleen aan militairen en ambtenaren worden geschonken. 't Is waar, de geest des tijds dringt steeds meer naar den tijd terug, toen deze twee alles waren, maar het blijft niettemin waar, dat de waarde onzer ridderorden zou verhoogden, als ze ook buiten dien engen kring werden geschonken en vooral aan hen, wier verdiensten door het algemeen reeds lang zijn erkend en aan wie dus duizenden zoo gaarne eene dergelijke onderscheiding zagen ten deel vallen. Eene onderscheiding — door de meesten echter zeker veel minder geschat dan eene decoratie — viel Louis Bouwmeester ten deel; hij ontving van den koning de *gouden medaille* van verdienste, gelijk die eenmaal aan Mevrouw Kleine ten deel viel. Zij, die daartoe hebben medegewerkt, hebben aanspraak op onzen dank en onze hulde, maar we kunnen de vraag niet terughouden, waarom viel die onderscheiding nog niet ten deel aan Moor of aan Morin of althans aan onzen eenigen Veltman, die juist dezer dagen zijn 35 jarigen tooneeldienst vierde; als letterkundige en als kunstenaar beide aan elken eisch voldoende, als tooneeldirecteur jaren lang ijverig werkzaam, ware hem eene daad van billijkheid en rechtvaardigheid geschied, zoo hem — nu hij wellicht het tooneel voor goed gaat vaarwel zeggen, eene koninklijke onderscheiding ten deel ware gevallen. Zelfs aan Albrecht werd niets van dien aard verleend. Is de onderscheiding aan Bouwmeester geschonken en die we hem van ganscher harte gunnen, een stap in de goede richting, dan hebben we hoop, dat enkele andere verdienstelijke kunstenaars en over wier verdienste men het al veel langer eens geweest is, weldra aan de beurt zullen liggen.

Wat Veltman's besluit moge zijn, zeker is het, dat de profetie door Mevr. Kleine uitgesproken, toen *het Nederlandsch tooneel* den Stadsschouwburg verliet, maar al te zeer bewaarheid wordt: »onder één banier” schaarft zich al dat goede en schoone niet meer samen. Albrecht is gestorven, Mevr. Albrecht en Moor met Eveline Kapp'ler en Juff. Vink komen bij het gezelschap van den heer van Zuylen; waarschijnlijk zullen de H.H. van Ollefen en Veltman afscheid nemen van het tooneel, van de andere leden heeft men nog niets gehoord, en terwijl de heer van Lier een nieuw gezelschap gaat vormen, waaraan o. a. eenige Zuidnederlanders zullen verbonden worden, verliest Rotterdam en ons vaderland Catharina Beersmans, die naar Antwerpen terugkeert, ¹⁾ Inderdaad Zuid-Nederland heeft iets over voor de kunst

¹⁾ Verdere verplaatsingen zijn de heer Jan C. de Vos en Echtg. naar de Rotterdamsche afdeling en de Hr. Westerhoven en Echtg. naar de Groot en Co.

(al is het, dat de contribuabelen, adres aan het nieuwe paleis van justitie te Brussel, de geldelijke offers wel eens wat heel zwaar vinden) — Juff. Beersmans heeft een engagement van 10,000 francs, maar is tevens tegen een jaargeld van 8000 francs, levenslang uittebetalen, verbonden aan de tooneelschool te Antwerpen. We wenschen aan dit feit geene beschouwingen toe te voegen: dat ieder voor zich die make. Zeker is het, dat België ons nog veel goeds kan leiden. Eene zaak is er, die jaarlijks te Brussel de aandacht trekt en die zonder hooge kunstwaarde te bezitten toch niet onopgemerkt mag blijven, het zijn namelijk de *revues* die tegen het einde des jaars nog eens voor het oog des schouwburgbezoekers brengen, alles wat van beteekenis was in het afgelopen jaar, allen, die rechtstreeks of zijdelings van invloed waren of veel van zich deden spreken. Naar het schijnt, willen de heeren de Groot en Co. iets van dien aard beproeven, althans *de Millioenenjuffrouw* en *de Beurs-speculant* gaven als een voorbeeld van het meest volmaakt (niet *vuil*) naturalisme, te Amsterdam bekende en algemeen besproken personen en toestanden te aanschouwen. Dat de kas der directeuren — zoowel te Amsterdam als in de provincie geopend — er bij uitstek wèl bij voer, bewijst, dat er veel publiek voor is, maar, dat »*chique* lui” de verleiding niet konden weerstaan, eens een kijkje te gaan nemen, zelfs met hun dames, bewijst, dat de geest der glorierijke eeuw van Frederik Hendrik in onze dagen nog niet geheel geweken is en dat men de oude kunst niet alleen, maar ook de oude natuur nog niet heeft afgezworen, hoeveel moeite er ook gedaan wordt een maatschappelijk ascetisme voor den hoogsten graad van beschaving te laten doorgaan. »*Chassez le naturel il revient au galop!*” Of in goed Hollandsch: »Wijs bij de lui, mal om een hoekje.”

Bij de heeren Prot & Zoon is *Orpheus* op nieuw gemonteerd of liever nieuw gemonteerd, met dien verstande, dat de anachronismen bijgewerkt zijn tot heden. Het stuk is er alweer te vermakelijker om, al ontveinzen we ons niet, dat we daarbij aan geen schepping van dramatische kunst denken.

De groote daad van de „koninklijke vereeniging” was de opvoering van *Odette*.

Toen we dit stuk door de Duitschers zagen opvoeren beviel het ons niet, omdat bijna alle medespelenden ons voortdnrend bewezen geheel vreemd te zijn aan Franschen geest, vooral ook omdat Fräul. Bognar geen *grande coquette* speelt, gelijk de *Odette* vordert.

We hebben haar aan het slot van de derde en gedurende de vierde acte bewonderd, maar dit heeft ons niet met het geheele stuk verzoend.

We hebben herhaaldelijk de meening uitgesproken, dat de roeping van het hedendaagsch tooneel o. a. is, onze maatschappelijke vraagstukken helder voor oogen te stellen en Augier, Dumas en Sardou hebben in dien geest veel goeds geleverd. Als Augier ons op vreeselijke wijze de misdaden leert kennen, waarvan het geld de oorzaak is, Dumas ons de gevallen vrouw vertoont en het verschillend licht, dat verschil van leeftijd op haar doet vallen -- verschil van leeftijd namenlijk bij

den *man*. — als Sardou ons bij de ernstigste maatschappelijke vraagstukken bepaalt, dan gevoelen we, dat de kunst hier als eene machtige tooveres tot ons brengt, wat de wetenschap voor de meesten onzer waarschijnlijk verre zou gehouden hebben en in allen gevalle niet met zooveel nadruk in onze zielen zou hebben overgeplant.

Hoezeer we onze stelling volhouden, we vreezen voor overdrijving; houdt men zóo in de uiterste consequentie vast aan dat beginsel, dan staat; het te vreezen, dat wij ons bij elke belangrijke wet eenige gedialogiseerde hoofdartikelen als drama zullen zien opdisschen en dat de belangstelling van het publiek voor of tegen de voorgestelde wet als geestdrift voor de kunst zal moeten doorgaan. Hoezeer de hier behandelde vraag: »Is echtscheiding niet noodzakelijk?» en het bevestigend antwoord daarop, het eenige element tot dit drama hebben geleverd en overigens de uitwerking de *tendenz* doodt, blijkt uit het feit, dat behalve *Odette* en haar echtgenoot *de Graaf de Clermont Latour* en *Bérangère* hun kind geen enkele betrekking hoe ook genaamd, van eenigen invloed is op het verloop van het drama en dat de lange rei van 27 personen het stuk geheel onbegrijpelijk zou maken, ware het niet, dat de grootste helft als figuranten dienst doen. Daarbij duurt de zonderlinge gewoonte voort, om *niets* aan te geven, van hetgeen de verschillende personen met elkaar hebben uitstaan, zoodat het stuk een soort raadsel wordt.

De inhoud is als volgt:

De Graaf de Clermont Latour heeft vier jaren van een allergelukkigsten echt gesleten; hij heeft zijn *Odette* innig lief en geen oogenblik komt de gedachte bij hem op, dat zij, als andere vrouwen, in haar hart eene misdadige liefde zal koesteren die voldoening vinden zou, wanneer zij aan opzicht is ontweken. Door liefde voor oude kunst gedreven is hij naar zijn provincie gereisd, om zijn kasteel in al zijn oude glorie te laten herstellen en gedurende de afwezigheid bezoekt zijn vrouw de opera in gezelschap van vrienden des huizes. Bij het begin van het stuk zien we haar dan ook werkelijk terugkeeren in gezelschap van *Philippe La Hoche*, *Bechamel* en *Cardailhan*, die zij heeft uitgenoodigd nog eerst thee bij haar te drinken. De gesprekken bij die theepartij getuigen niet voor den zedelijken aard der personen: *Odette* verklaart, dat zij alleen voor de vreugde moet leven met de wetenschap, dat de jeugd der vrouw zoo kort duurt, ze laat haar gasten getuigen, dat zij, zoo ze vrouwen waren, loszinnige vrouwen zouden geweest zijn, en deze gasten zelf hebben den mond vol over het aantal amouretten, dat ze gehad hebben. Ja, *Bechamel* verklaart aan *La Hoche*, die in allen gevalle iets beter is, eene geheele theorie, volgens welke hij getrouwde vrouwen in zijn strikken vangt, en met mathematische zekerheid weet, dat *Odette* in het najaar zijne minnares zal wezen, even zeker als zij thans de minnares van *Cardailhan* is. Deze is dadelijk na het binnenkomen weder vertrokken, omdat hij met den laatsten trein wenscht te vertrekken, en terwijl *Odette* naar haar driejarig dochtertje gaat zien, verklaart *Bechamel* dat dit overhaast vertrek alleen ten doel heeft den aanstaanden terugkeer te verbergen. Eindelijk vertrekken de

heeren. Odette opent haastig een zijdeurtje en verdwijnt in hare vertrekken, bijna op hetzelfde oogenblik, dat de graaf in gezelschap van zijn broer den generaal terugkomt en de beide vrienden in den gang ontmoet. De laatsten willen niet blijven logeeren, de graaf denkt er niet aan, zijne echtgenoot en zijn kind te gaan zien, maar het viertal verdiept zich in een gesprek over het meer of minder wenschelijke van het huwelijk, waarbij de graaf verzekert, de gelukkigste aller stervelingen te zijn en in zijne vrouw eene eenige vrouw gevonden te hebben. Ze hebben ook gedurende zijne afwezigheid dagelijks gecorrespondeerd en juist op dezen avond nog zond Odette een telegram in antwoord op zijn laatsten brief. De graaf wil juist zijn broeder naar zijn kamer brengen als hij merkt, dat een kleine zijdeur naast den schoorsteen openstaat, hij wenscht alleen te blijven en luistert, hij verneemt gerucht en Cardailhan treedt behoedzaam de nu donkere kamer binnen. Door den graaf gegrepen is zijn eerste woord de verzekering, dat de gravin er niets van weet, dat het de eerste maal is dat hij hier binnenkomt en dat hij bereid is met den degen te bewijzen, dat hij niets onbehoorlijks heeft gedaan. Hij wordt genoodzaakt te gaan van waar hij kwam, en nu volgt er een oogenblik van wanhoop, smart en tranen, waarbij de drie vrienden stomme getuigen zijn of tot kalmte aanmanen. Als stomme getuigen verwijderen zij zich en vatten post achter de deur terwijl de graaf wacht, als een tijger op zijn prooi, dat zijne vrouw zou terugkomen, hoewel niets hem kan doen vermoeden, dat juist deze kamer voor het *rendez-vous* bestemd is. Zij komt inderdaad en wil den voor haar staanden man van achter omvatten maar slaakt een luide gil, als zij haar echtgenoot herkent. Deze wenkt de getuigen en roept licht, die gil is »eene volledige bekentenis" in een oogwenk wordt de kleine Berangère uit het huis verwijderd (in de Duitsche vertaling brengt de kindermeid haar naar haar moeder, in de Nederlandsche wordt zij naar de kamer van den generaal gebracht) en nu volgt er eene heftige scene, waarin Odette begint met te verklaren, dat haar man het recht heeft, haar te doodden — is dit straffeloos geoorloofd in Frankrijk, dan is hierin een waardig onderwerp voor Sardou, een protest — hierin wordt het allicht aanzienlijken geldt; zelfs de Engelsche *Woman-haters* worden gestraft, al is 't niet zwaar. Weldra echter verandert de toon: Odette verklaart, dat zij een minnaar heeft, en even goed het recht daartoe heeft, als haar echtgenoot om minnaressen te hebben; de graaf werpt die beschuldiging niet van zich; in het holst van den nacht, alleen met het allernoodzakelijkste bij zich, wordt Odette in een huurrijtuig de straat opgezonden, zonder dat zelfs één der vrienden haar naar de deur van haar *eigen* huis geleiden mag, nog *is* ze de *meesteres*, nog *is* ze de echtgenoot van den graaf en nog weet de graaf geen enkel feit, dat hem 't recht geeft, zóó te handelen, nog is er geen enkel motief waarom zij zóó met zich moet laten handelen. Kan geen dienaar zijn omgekocht om het deurtje open te maken? Kan niet Odette haar man hebben hooren aankomen en ontstellen bij het zien van zijn door toorn misvormd gelaat?

Maar dit zij hoe 't wil; Sardou zal een pleidooi leveren voor

de echtscheiding; 't onderwerp is aan de orde van den dag in Frankrijk, en elk stuk -- zelfs *Divorçons* -- dat daarover handelt, moet opgang maken.

Hoe heeft de dramatist van den gegeven toestand partij getrokken?

Dat eene vrouw, in staat en gewoon te schitteren, zoo behandeld, aan eer en deugd den rug toekeert, kan niemand bevreemden en de 25000 francs, die de graaf haar na de scheiding van tafel en bed jaarlijks moet uitbetalen maken haar dit vooralsnog mogelijk. Na vijftien jaar vinden we la Hoche met zijn jong vrouwtje op de huwelijksreis, het jonge paar treft samen met Bechamel en met den Graaf, die met zijne dochter eene villa te Nizza bewoont! ook Odette is daar met een harer tijdelijke vereerders, een ellendeling, een valschen speler, die haar mishandelt en te haren koste leeft, haar naam geeft glans aan het speelhol, waar zij thans armoedig en kommervol leeft en zoo diep gezonken in den pool van ellende, dat een eigenhandige onderhuidsche inspuiting met morphine haar nu en dan een oogenblik vergetelheid moet geven. Wat belet haar, met haar 25,000 francs ergens op de wereld een beetje minder armoede, ellende en mishandeling te vinden?

Eens heeft zij te Weenen als vorstin geschitterd als de minnares van een prins en Bechamel heeft haar aanhoudend zien dalen, tot op dit oogenblik, toen hij haar geldelijke aanbiedingen van den graaf komt doen, op voorwaarde, dat zij afstand doe van zijn naam en Frankrijk verlate. Tot dat voorstel komt het niet, alleen van den graaf zelve wil zij een voorstel -- onverschillig welk -- aanhooren. Dit geschiedt het belang van Berangère staat op het spel, want Mevr. de Méryan weigert hare toestemming tot het huwelijk van haar zoon met Berangère, zoolang de naam van den graaf door zijne vrouw bezoedeld wordt.

Onhandig genoeg doet de graaf -- waar Odette weigert -- een beroep op haar moederlijk gevoel en terecht antwoordt deze, dat zij moeder is en dan rechte heeft op haar naam of geen moeder is en dat dan geen moederlijk gevoel haar kan bewegen, afstand van haar naam te doen, ten wils van het geluk harer dochter.

Odette haat jegens den graaf bezielt haar en 't is om zich op hem te wreken, dat zij Berangère wil gaan bezoeken en haar zal zeggen, dat zij niet dood is, gelijk de graaf heeft verteld, en wat er dan zal gebeuren kan geen der partijen berekenen. Het bezoek -- waartoe de wet haar het recht geeft, is op den volgenden dag bepaald. De graaf heeft zijne dochter verhaald, dat er eene dame zal komen, die hare moeder heeft gekend en die veel geleden heeft en daarom wat vreemd zal handelen.

Odette verschijnt, in zwaren rouw! Waarom? Om als een berouwhebbende Frou-frou terug te keeren? Dat past evenmin bij haar gemoedsstemming als een wel overlegd comediespel dat zou doen. Hoe 't zij -- overstelpt met bewijzen, dat Berangère hare afgestorvene moeder als een heilige vereert, op wier gewaand graf zij gaat bidden en wier herinneringen zij als relieken vereert, besluit Odette het geluk van die engel, die zij met kussen overladaat, niet in den weg te staan; -- als een gevangene, die een onderhoud buiten de cel heeft gehad, door Bechamel gebracht

en gehaald, verlaat zij in tranen badend het vertrek, belooft den graaf, dat ze niet terug zal komen en verdrinkt zich!

En voor het huwelijk van Berangère en dan de laatste hinderpaal uit den weg geruimd, ze kan bruiloft vieren op het graf harer moeder!

Niet uit de daden der optredende personen veel minder uit het verloop der handeling blijkt de waarheid der stelling die Sardou wil bewijzen. Hij legt het pleidooi, dat hij zelf wenscht uittespreken bij gedeelten in den mond van den eenen hoofdpersoon, laat dat met minder kracht beantwoorden door den tweeden en wanneer de beslissing dan niet volgt en de ontkenning noch voor den een, noch voor den ander pleit, acht hij het pleidooi gewonnen door hem, die de geweldigste argumenten heeft aangevoerd of het meest met verheffing van stem heeft gesproken.¹⁾

Zoo is 't met *Daniel Rochet*, dat alleen bewijst, dat eene geloovige Engelsche en een Voltaire aanbeddend Franschman het in zake het kerkelijk huwelijk niet eens kunnen worden, of wel dat de laatste zich tot geen kerkelijk huwelijk laat overhalen zelfs niet, waar bij een heerlijk maanlicht een verleidelijke blik zijner bruid hem een *nuit de noces* voortoovert. Dat het kerkelijk huwelijk onzin is voor een Voltairiaan? Of dat het onmisbaar is voor een geloovige? Dat het *afgeschapt* — neen dan toch zeker dat het *verboden* moet worden, opdat ongeloovigen kunnen trouwen met allerliefste geloovige dametjes?

Zoo is 't met *Odette* waarin Sardou wil bewijzen, dat echtscheiding noodzakelijk is, omdat de man zijn naam niet kan ontnemen aan de vrouw, die door zijn eigen onverantwoordelijk gedrag tot de diepste diepte is gedaald. Niet het geluk van den beleedigden echtgenoot (aangenomen, dat dit de naam is) maar dat zijner dochter, wordt in gevaar gebracht en toch, het huwelijk gaat door; de natuurlijke gang van zaken — indien dit natuurlijk mag heeten — ontslaat den graaf van dien last en het geheel tooneel van kommer en ellende, het afzichtelijk tableau in het derde en het tooneel vol tranen in het vierde bedrijf werken alleen uit, dat we weten hoe onaangenaam het is dat een lid onzer familie onzen naam te schande maakt. Bewijst „*Odette*” iets, dan is het, de noodzakelijkheid eener wet, die ieder die zich zelven

¹⁾ Maar in werkelijkheid is dit ook de oplossing niet. Drie vrij recente gevallen in zeer hooge kringen hadden een geheel anderen afloop. Bij het eerste werd echtscheiding uitgesproken en de vrouw betrok de woning van den minnaar; bij het tweede leefden man en vrouw min of meer verkoeld voort, nadat de minnaar met mevrouws juweelen de vlucht had genomen (blijkbaar was dus Hamerling in *Lord Lucifer* niet ver van de waarheid) en bij het derde: leven man en vrouw idyllisch als voorheen, nadat de veelvermogende echtgenoot den minnaar eene prachtige positie heeft bezorgd, die echter den oceaan stelt tusschen dezen en de ontrouwe.

Die *verschillende* verhouding tusschen man en vrouw wordt verklaard uit de omstandigheid, dat het eerste geval *algemeen* bekend was, het tweede *weinig*, het derde bijna *in het geheel niet*.

voor deftig en achtbaar houdt, de gelegenheid geeft tot naamsverandering te dwingen den persoon of de personen, die zijn familienaam dragen en door hem of anderen voor *met* deftig of achtbaar worden aangezien.

Van de drie mannenhoofdrollen zijn Bechamel en la Hoche mannen, die van minnares tot minnares dwalen en de zoogenaamde Baronnes Cornaro-Doria, een weggeworpen vrouwspersoon, is beiden nog een aangename verschijning, als zij zelve met een pasverworven aanbieder la Hoche in gezelschap van zijn jong vrouwtje op zijn huwelijksreis ontmoet; de graaf verdedigt zich niet tegen het zwaar vermoeden zijner echtgenoot, dat hij minnaressen had, de heeren onderhouden zich over minnaressen en minnarijen als eene zaak van algemeen erkende zede. Wat maakt die mannen zoo streng tegenover de vrouw. Al de andere mannen zijn losboilen behalve de druilerige de Méryan en de onnoozele Morizat. Is dat de wereld van Sardou, wat eischt hij dan van de vrouw? Is graaf Walker van Bürger zijn ideaal voor den man en zal Griseldis het voorbeeld voor de vrouw moeten wezen? Zoo 't stuk al *iets* bewees, had de graaf zijne jonge, schoone, behaagzieke vrouw moeten bestudeeren, moeten kennen zoo goed als Bechamel haar kende, had haar met vaderlijke zorg moeten gadeslaan, afdwalingen moeten voorkomen of zoo hij daartoe te zorgeloos en te onhandig geweest was, moeten doen, wat men zelfs tegenover moordenaars en brandstichters doet, een onderzoek instellen en misdaad en oorzaak en straf of minnelijke schikking wikken en wegen. Thans is hij zelf oorzaak, dat de vrouw, verplet onder het gewicht harer schuld, verandert in de tiggerin, die niets ontziet, en de schaamteloze, die er behagen in scheidt, eerloos te zijn. Dat moest de vrouw worden van den man, die zijne vrouw, aan wie hij een oogenblik te voren nog met liefde dacht, dorst toevoegen, dat zij geen geleide noodig had, dat ze behoorde tot de vrouwen, die 's nachts op straat niets te vreezen hebben.

We hebben wat langer bij dit stuk stil gestaan, omdat bij de niet te miskennen herleving onzer dramatische literatuur, het te vreezen staat, dat Sardou bij velen als navolgenswaardig voorbeeld zal kunnen en moeten gelden. We wenschen te waarschuwen tegen overdrijving en waar we ongaarne in een stuk eene leidende gedachte missen, die de intrige beheerscht, waar we prijs stellen op eene proeve van oplossing van een maatschappelijk vraagstuk op het tooneel, daar achten we — waar een groot man als Sardou faalt — inderdaad aanmaning tot voorzichtigheid niet ongepast. Geen gedialogiseerd pleidooi, geen verwrongen toestanden om het onbewijsbare te bewijzen, ontheffen den dramatisch van den eisch, het *leven* weer te geven, en te zorgen dat in het verloop der handeling elke volgende daad het gevolg zij van de voorafgaande, te weeg gebracht worde door eene oorzaak, die in de handeling zelf als werkzaam gezien wordt. Zóó kunnen we *ware* karakters geteekend vinden, het leven herkennen, en vraagstukken in het leven zich voor onze oogen zien ontwikkelen en wellicht opgelost zien worden.

Dewijl *Odette* dat alles mist, hadden we het gaarne onvertaald gelaten, nog daargelaten de niet eens dubbelzinnige vuilheden waarmede het geheele stuk is opgevuld. Onze moderne bent van anti-brave critici

mogen ze willen verdedigen als waar en juist en krachtig, als schoonheden zullen zij ze ons toch zeker niet willen opdringen.

Overigens zij gezegd, dat het stuk vrij verdienstelijk gespeeld is. Het gevecht in de speelzaal gaf een welgeslaagd proefje van *massenspiel* te bewonderen en de enkele tooneelen waren in alle opzichten goed uitgewerkt. Mevr. de Vries speelde de Odette met veel takt, Fräul. Bognar verre overtreffende; in het begin van de 1e acte hebben wij in haar minder de gravin dan Odette gezien is die de bedoeling des schrijvers? Bouwmeester speelde den graaf zonder overdrijving maar eerder wat al te koud, stroeve naturen hebben toch oogeblikken van warmte, daarvan was hier weinig te bespeuren; Tourniaire als La Hoche en Morin als Bechamel waren uitmuntend even als Chr. Poolman als gravin Cornaro Doria. Ook de rollen van Bérangère en Juliette, het jonge vrouwtje van La Hoche, werden goed gespeeld. Niemand zal echter de reden bevroeden, waarom de eerste, de *ingénue*, door Mej. Sophie van Biene en de laatste door Mej. Anna Sablairolles moest gespeeld worden. Hoe goed beide voldeden, ze zouden, hadden ze geruimd, oneindig beter voldaan hebben. Dergelijke vergissingen moesten niet plaats *kunnen* hebben.

N A S C H R I F T.

Possart is vertrokken in letterlijken en in figuurlijken zin met lauweren overladen. Als kunstenaar en als mensch heeft men hem leeren waardeeren en bewonderen. In April '83 komt hij terug.

We mogen niet eindigen zonder den dood te herdenken van twee verdienstelijke kunstenaars, Stoete op hoogen leeftijd overleden en Messers op jeugdigen leeftijd aan de kunst ontrukkt; als *marqué* beoefde hij zeer veel.

ROTTERDAMSCH E CORRESPONDENTIE.

ROTTERDAM 20 Maart.

Na het benefiet van den heer Chrispijn met *Ruy Blas* bij van Zuylen het benefiet van mevr. de Graef als *Frou-frou*. Met eerstgenoemd stuk schijnt de directie bij het publiek niet veel succes te hebben gehad; althans zij vreesde na de eerste voorstelling een gebrekkig succes. Zij weet het aan den invloed der critiek, die het daarom bij haar moest ontgelden. Bij de tweede opvoering namelijk liet de heer van Zuylen in de pauze een soort van circulaire ronddelen met het opschrift: „Aan hen, die de beschouwingen van den tooneelcriticus der Nieuwe Rotterdamsche Courant uit gemakzucht en om zich het vormen van een eigen oordeel te besparen in den blinde beamen, wordt de lezing van onderstaande ingezonden stukken, overgenomen uit het Rotterdamsch Nieuwsblad van 22 Februari aanbevolen.” En dan volgden een tweetal stukken, waarvan het eerste een allergrofsten persoonlijken aanval op den genoemden tooneelcriticus behelsde, het tweede, een meer kalme en objectieve bespreking van de opvoering met de aanmaning aan het publiek toch niet te verzuimen het stuk te gaan zien. Den volgenden

dag liet men, blijkbaar indachtig dat niet de gezonden (*in casu* de schouwburgbezoekers), maar de zieken den geneesmeester van noode hebben, deze zelfde circulaire op de beurs en aan de huizen der ingezetenen ronddeelen.

Het is te hopen, dat dergelijke zonderlinge manieren geen navolging vinden. Was men bevreesd, dat de stukken van hen, wier oordeel van dat van den tooneelcriticus der N. R. C. verschilt, door het publiek niet met dezelfde aandacht zouden worden gelezen als zijn kritiek, dat men het noodig vond ze dus ter kennisneming op te dringen? En meende de tooneeldirectie dat het publiek meer gewicht zou hechten aan die stukken, als zij zelve zich in haar eigen zaak ten gunste daarvan partij stelde? Hoe gemakzuchtig het publiek ook worde genoemd, door zulk een plumpe reclame laat het zich niet verschalken. Bovendien, wat onverantwoordelijke en onverstandige wijze van doen, om als men zich met een kritiek niet vereenigen kan, daarop te antwoorden met personaliteiten aan het adres van den criticus. Dat deze de vertaling van Greb had durven afkeuren, wordt hem tot grootste grief aangerekend. De schrijver van het eerste ingezonden stuk, die zich een vriend van den overleden Greb noemt, beschouwt zulk een afkeuring als een belediging den overledene aangedaan, en matigt zich daarom zelf het recht aan met beledigingen te antwoorden. De goede man, die zich wijselijk anonym houdt, toont niet best te weten wat kritiek is, schijnt niet veel Fransch en niet veel Hollandsch te kennen en niet veel verstand te hebben van poëzie. Laten wij hem ter wille van zijn vriendschap voor Greb deze tekortkomingen maar vergeven. Doch den heer van Zuylen is het moeilijk te vergeven, dat hij zich opzettelijk medeplichtig maakt aan zoo onbetamelijken aanval.

Bijzonder gelukkig vonden wij de keus van mevr. de Graef niet om *Frou-frou* voor haar benefiet te nemen. Reeds vroeger merkten wij op, dat hartstochtelijke karakters haar element niet zijn, hoe gaarne zij daarin optreedt, en de ervaring bevestigde dat ook thans weder. Vooral kwam uit, hoe zij te kort schoot in de scene, waarin zij, door jaloezie verteerd, haar zuster met verwijten overstelpt: haar gebaren waren hier te woest, haar stem te krijschend, terwijl door deze overdrijvingen volstrekt geen diepte van innerlijke gemoedsbeweging werd verraden. Het best was zij in de eerste bedrijven, waar zij de lichtzinnige *mondaine* moet voorstellen, al had wat meer ongedwongen vroolijkheid geen kwaad gedaan. Het is de vraag, of dit zoo bepaald Parijsche karakter door eenige Hollandsche actrice op voldoende wijze zou worden vertolkt. Onwillekeurig wordt er meer ernst ingelegd, dan met de opvatting des schrijvers overeenkomt. En geschiedt dit, dan wordt het tooneel, waarin zij haar man beterschap belooft, en deze daarover eenvoudig licht, inderdaad stuitend. Eerst als men ten volle den indruk krijgt, dat *Frou frou* te lichtzinnig is om iets anders dan *Frou-frou* te zijn, en dat al haar goede voornemens slechts opwellingen van een oogenklik zijn, kan men aan *de Sartorys* zijn gevoelloozen, schertsenden toon vergeven. Zooals mevr. de Graef speelde, geloofde men *Frou-frou* en was men geneigd *de Sartorys* ten volle te veroordeelen. Het spel van den heer

Chrispijn als *de Sartorys* verdiende overigens op zich zelf niets dan lof. Ook de heer van Zuylen als *Valréas* was voldoende, ofschoon deze rol hem niet zoo bijzonder past. Het tooneel der repetitie werd door mevr. de Graef en hem niet met de noodige vlugheid en losheid gespeeld, waardoor het natuurlijk alle aardigheid miste. Oneindig veel beter was hun samenspel in het vierde bedrijf te Venetië. Mevr. Egner van Dam had zeer veel werk gemaakt van haar rol als *Louise*; uitnemend gaf zij den strijd der aandoeningen weer in het eerste bedrijf, als *de Sartorys* haar hulp komt vragen om de hand van *Gilberte* te krijgen; minder voldeed zij in het groote tooneel, waar de jaloezie van haar zuster losbarst, daar zij meer angst voor een verdiende bestraffing, dan gekrenkte fierheid tegenover een onverdiende beschuldiging verried. Dat mevr. van Offel-Kley de *barones de Cambri* op geheel onvoldoende, ja hinderlijke wijze weergaf, begrijpt een ieder, die weet, hoe volkomen ongeschikt deze verdienstelijke actrice, die altijd werk maakt van haar rollen, is voor dit emplot. Even onvoldoende was de heer Alex. Faassen als *Brigand* men lachte bijna geen enkele maal om dezen ouden gek, die, goed weergegeven, allervermakelijkst moet zijn. De minder beteekenende rolletjes waren over 't geheel in goede handen. Een uitzondering moet worden gemaakt ten opzichte van mevr. Egner van Dijk, die den Venetiaan *Zanetto* moest voorstellen, doch die een sprekend bewijs is, dat een lief uiterlijk niet voldoende is om een goede actrice te wezen. Voorshands ontbreekt haar studie en oefening, dus nagenoeg alles. Een zekere linkschheid en verlegenheid doen haar als eerstbeginnende kennen. Het is intusschen zeer wel mogelijk, dat er met studie en oefening iets bruikbaar uit haar groeit; wat wij van haar zagen, geeft ons althans nog geen recht, haar aanleg voor het tooneel te ontzeggen.

Dat de voorstelling lang niet zonder vlekken was, blijkt uit het bovenstaande voldoende.

Verder leverde de laatste tijd niet veel bijzonders op. *Von Moser* bleef de lieveling der beide directies: zijn *Zangersfeest*, een laf en vervelend stuk, werd eenige malen in den Grooten Schouwburg opgevoerd. Als *leer de rideau* werd daarbij een paar maal *Het Blakertje* gegeven, een niet onaardig stukje, waarvan alleen de titel weinig begrijpelijk is. Een jeugdig zeeofficier, die zich verbeeldt doodelijk verliefd te zijn op een getrouwde vrouw, verbergt zich den avond voor zijn vertrek naar verre gewesten in haar kamer om een teeder afscheid te nemen zonder er aan te denken, dat hij haar compromitteert. Zij weet hem dat evenwel, zonder veel misbaar of zenuwachtigheid, netjes onder het oog te brengen, waardoor zij den jongen man beschaamt en op een afstand houdt. Daar komt manlief thuis uit de sociëteit en de jeugdige onbezonnene moet in een aangrenzende kamer worden verborgen. Volgt een gesprek tusschen man en vrouw, dat toevallig loopt over een zelfde geval als hier buiten weten van den man plaats vond. De man vertelt het sociëteitspraatje in kleuren en geuren, en oordeelt lang niet malsch over een vrouw, op wie maar eenige verdenking kan rusten, al is de grond daarvoor nog zoo los. Maar mevrouw weet ook hem flink op zijn nummer te zetten. Ten slotte weet zij door een list hem te bewe-

gen zich te blinddoeken en zoo naar haar kamer te wandelen om daar iets te halen. Inmiddels wordt de ander geroepen, hem een sleutel van den achterdeur (ook al zeer listig aan manlief onttrooggeld) in de hand gestopt, en aldus wordt hij geëxpediëerd. Echter niet dan na van een blakertje te zijn voorzien, waaraan het stukje zijn naam ontleent.

Dit fijn gedacht en geestig uitgewerkt stukje werd onvoldoende gespeeld. Alleen D. Haspels, de thuiskomende echtgenoot, trouwens de gemakkelijkste rol, voldeed aan billijke eischen. Mevr. Burlage-Verwoert speelde wel met distinctie, maar strandde op de zeker moeilijk te vermijden klip van vervelend te worden. Zij was te bezadigd en te verstandig en verviel bij wijlen in een preektoon. Geven de haar in den mond gelegde woorden van wijsheid er aanleiding toe, zij had door het aanbrengen van kleine toetsjes, door wat meer aandoening, wat meer gevoel, wat meer vuur te verraden, dit kunnen vermijden. De heer Spoormans zag er wel vroolijk en onbezorgd uit, maar inderdaad zeer weinig gevaarlijk. Vandaar, dat men bij het tooneel tusschem hem en zijn aangebedene geen oogenblik in spanning was en men eigenlijk de wijze, waarop zij hem aanpakte, tamelijk onnoodig moest vinden. Van beschaming bleek bij hem ook zeer weinig, daar alleen zijn gelaat wat minder lachend stond, toen hij de bestraffing beet had. Toen hij met het blakertje de plaat poetste, ging dit niet vrij bespottelijke afgemeten tooneelpassen, iets in den trant van „Aballino, den grooten bandiet” of dergelijke helden, wat den indruk nog al bedierf. Misschien was dit bij den auteur een reminiscentie van vroeger tijden, want het moet erkend worden, dat hij zich overigens vrij wat losser en natuurlijker begint te bewegen.

Margot de Bloemenverkoopster was de benefietkeuze van Mevr. van Offel-Kley.

De heer J. Haspels is ernstig ongesteld geweest, doch gelukkig aan de betere hand.

R. M. L.

FANTASIO.

»De voorstelling, door de comédie-club *Fantasio* in den Nieuwen Schouwburg te Rotterdam gegeven ten bate der Tooneelschool, werd bijgewoond door een uitgelezen en talrijk publiek, talrijker nog dan verleden jaar. Eerst werd vertoond een blijspel van Scribe, *Een beroemd man*, vervolgens een klucht: *Drie hoeden*, ook uit het Fransch, beide door Leonard voor een heeregezelschap gereed gemaakt en tevens zooveel mogelijk verhollandscht. Het publiek volgde de vertooning met groote ingenomenheid en juichte de dilettanten-tooneelspelers telkens met geestdrift toe. Kennelijk hadden deze met zorg hunne rollen bestudeerd: costumes en grime lieten niets te wenschen over; allen hadden zich beijverd goede typen te geven, en velen speelden met een gemak alsof het voor hen dagelijksch werk was. Een zeer fraaie bloemkrans werd den executanten aangeboden namens een lid der club, die, te Bordeaux vertoevende, toch van zijne sympathie wilde doen blijken. Een tweede krans werd aan de club vereerd door het bestuur van het Tooneelverbond, als blijk van erkentelijkheid voor de ondersteuning, die het gezelschap schenkt aan de

Tooneelschool, en als hulde aan den kunstzin der leden. Een derde krans kwam getuigen van de ingenomenheid der heeren, die als commissarissen de honneurs in de zaal waarnamen, waarmee de club natuurlijk zich niet belasten kon. Vergeten wij niet te melden, dat het »feestblad,» een uitgave, waarvan één nummer per jaar verschijnt, in het begin van den avond reeds was uitverkocht. Na aftoop der voorstelling bleven de leden der Club en de commissarissen met eenige genoodigden, o. a. Professor Pierson, den voorzitter van het Tooneelverbond, den heer Bouberg Wilson, directeur der Tooneelschool, het bestuur der afdeeling Rotterdam van het Tooneelverbond, nog eenige oogenblikken bijeen. De heer Pierson bracht aan de Club den dank van het Verbond voor den krachtigen steun, dien zij de tooneelschool schonk, en betuigde zijn groote ingenomenheid met haar streven om in de beoefening der kunst ontspanning te zoeken. De voorzitter van *Fantasio*, de heer D. Cardinaal, zeide hem in welgekozen bewoordingen daarvoor dank, als ook voor den krans, dien het Verbond de Club had aangeboden, waarop de heer Pierson antwoordde met het verzoek, deswege hulde te brengen aan de beminnelijke hand, die door het overreiken, aan den krans dubbele waarde had geschonken. Daarna dronk de heer John Browne een toast op den heer W. van Zuylen, daar hij, ofschoon geen partij willende kiezen tusschen diens gezelschap en de afdeeling Rotterdam van het Ned. Tooneel, hem wilde eeren als den wakkeren kampioen tegen het monopolie op het gebied der dramatische kunst. Onder gezelligen kout bleef men nog eenige oogenblikken bijeen.

Heeft *Fantasio* velen een aangenamen avond verschaft, de som van f643.— die het wederom de Tooneelschool kan aanbieden, geeft zijn arbeid blijvende waarde.

BOEKBECHOUWINGEN.

Voorname verving. Comedie in 3 bedrijven uit het Fransch *Le monde à l'on s'ennuie* van ED. PAILLERON door Dr. J. de Jong, Utrecht, J. L. Beijers. 1882.

Weinig tooneelstukken hebben in de laatste jaren zulk een zeldzamen opgang gemaakt als dit stuk van P a i l l e r o n. Ieder, die het voorrecht had het door het gezelschap van Em. Marck of door de »Vereeniging» te zien opvoeren, was getroffen door de geestigheid van den dialoog en de volkomen waarheid en uitvoerige juistheid van deze afspiegeling van de hedendaagsche maatschappij. De verdienstelijke vertaling van Dr. de Jong, als we ons de bijgewoonde voorstellingen wel herinneren, op menige plaats min of meer gewijzigd, zal zeker door menigeen met genoegen worden gelezen, ter verlevendiging der bij de opvoering genoten indrukken. Niet te ontkennen is echter, dat hier en daar woorden en uitdrukkingen als min of meer gedeclasseerd kunnen beschouwd worden, iets, wat men bij de opvoering niet zoo duidelijk kon opmerken. Zij, die niet het voorrecht hadden de vertooning bij te wonen, zullen deze vloeiende vertaling lezende, zich met ons verheugen over deze ware aanwinst voor het tooneel, temeer omdat het geen bijzondere Fransche maar in waarheid een kosmopolitische comédie is.

Elfde Jaargang.

№ 12.

23 Mei 1882.

WAAROM GOEDE TOONEELSTUKKEN ZOO ZELDZAAM ZIJN.

Ongeveer een halve eeuw geleden, merkte een voortreffelijk schrijver op, dat een van de hoofdredenen van het verval van het drama — toen, juist als nu, een veel voorkomend onderwerp van beklag, in elk land waar het eens tot een groote hoogte gekomen is — lag in de ondergeschiktheid van den schrijver aan den tooneelspeler. Met onze eenvoudige acteurs was het stuk alles, zeide hij; maar nu gaat het publiek niet om den schrijver te hooren, maar om den acteur te zien. Hij gevoelt geen roeping om openlijk de waarde van den laatsten te verkleinen, noch om de groote genieën, die van tijd tot tijd in zijn vak geschitterd hebben, gering te schatten. Maar, zonder uitzondering of aarzeling, geeft hij hem een plaats beneden den schrijver, beneden den wezenlijken schepper, zonder welken hij niet bestaan kan. Deze verhouding is echter omgekeerd en het drama heeft er onder geleden. Zoo lang de schrijver afhankelijk is van het geheele »corps dramatique,” ondergeschikt zoowel aan den machinist en aan den decoratieschilder als aan den acteur — zoolang als een wezenlijk goed stuk, middelmatig of onvoldoende opgevoerd, geen kans op succès heeft — zoo lang zal het drama ver beneden het gemiddeld peil van een vroeger tijdperk blijven.

Het spreekt van zelf, dat het gemakkelijk is deze theorie tot in het uiterste door te drijven; het is ook gemakkelijk te antwoorden, dat een terugkeer van de middelmatige poëzie van een vroeger tijdperk niet te wenschen is. In een tijd, waarin er weinig menschen gevonden worden, die zich beroemen op hunne onbekendheid met de groote dichters en die er behagen in scheppen om te vragen, wie en wat was Shakespeare, kan men wel begrijpen, met hoeveel tegenzin elk uitzicht op een terugkeer tot het hoogere drama, zal beschouwd worden. Maar dat deze theorie op zich zelf zeer gezond is, zal zelfs een zeer oppervlakkige beschouwing aantonen.

Wanneer een schrijver geëerd wordt, hoofdzakelijk om de handigheid waardoor hij een acteur een goede rol weet te verschaffen, — een rol berekend, om de eigenschappen, waardoor deze acteur zich onderscheidt, uit te laten komen, een handigheid, die gelijk gesteld moet worden met die van den kapper of van den kleedermaker — is het niet moeielijk het verval te begrijpen, waarin de tooneelliteratuur zich bevindt. Als de hofschilder of de hofdichter, gesteld dat zulke personen bestaan, staat de schrijver er dan aan bloot: »dat er om hem gestuurd wordt” en wel op elk oogenblik. Hij kan noch zijn onderwerp, noch zijn wijze van bewerking kiezen, tenzij zijn keuze gelukkigerwijze overeenstemt met die van dengene, die hem gebruikt. Hij moet slechts opbouwen op de gegevens, die hem voorgelegd worden.

De acteur is bijzonder bedreven in het weêrgeven van pathos of harts-tocht; of wel bekwaam om te doen lachen of om afschuw te weeg te brengen; hij heeft een gelaat of een figuur, een manier van spreken of een houding, bepaald geschikt voor een karaktertype.

Deze eigenschappen te doen uitkomen, is de plicht van den schrijver. Ongelukkigerwijze is de gemakkelijkste weg om dezen plicht te vervullen tevens die, waarbij men gevaar loopt alle andere te verwaarloozen; om zorg te dragen, dat er niets in het stuk voorkomt, dat de aandacht van de hoofdfiguur afleidt. In de vlakke woesteni der woestijn is elke molshoop een berg, en iedere struik een groote boom. Wanneer men voor het tooneel schrijft en men heeft dit aangenomen, dan ontstaat er uit die »verderfelijke ketterij" die spreekt van een acteur, die »een rol schept." Niemand heeft echter anders dan bij uitzondering en in een aanval van gelukkig zeldzaam voorkomende acteurs-vergoding — ooit durven spreken van een acteur, die Hamlet of Othello, of Macbeth of Shylock »schiep;" maar het is niet moeielijk te begrijpen, wat met deze uitdrukking bedoeld wordt, wanneer wij haar toepassen op velen onzer gevierdste acteurs.

Wij wenschen echter niet, hier mede te verklaren, dat alle tooneel-literatuur van dit kaliber is, of dat inderdaad ieder geschrift besloten is tusschen zulke enge grenzen, evenmin als we met minachting of geringschatting wilden spreken van de bekwaamheid van zeer talentvolle acteurs. Maar een groot gedeelte van de nieuwere dramatische literatuur bevindt zich voorzeker op dezen weg, en zoo lang als deze richting aangemoedigd wordt op een wijze zooals dit nu geschiedt — en misschien wordt het publiek meer er door geblameerd dan de acteurs — zoo lang zal ook een van de ergste gebreken, die het tegenwoordige tooneel aankleven, blijven bestaan.

Zoo lang als deze smaak — geen, naar wij hopen en gelooven, algemeene maar toch, zonder twijfel een zeer vaak voorkomende smaak — langer aangemoedigd wordt, zullen wij dikwijls enkele proeven van goed tooneelspelen zien, zoo als wij zoo dikwijls kunnen zien; maar een wezenlijk goed tooneelstuk zal werkelijk zeldzaam zijn. Er mogen schrijvers zijn, in staat zulk een stuk te leveren, maar de gelegenheden om het uit te voeren zullen, en kunnen niet vele zijn.

NOG EEN WOORD OVER SARDOU'S ODETTE.

Ofschoon ik volstrekt niet onvoorwaardelijk ingenomen ben met Sardou's *Odette*, zij het mij toch vergund een klein protest uit te brengen tegen de ontleding van dit tooneelstuk, in No. 11 van »het Tooneel" gegeven. Vooreerst schijnt het mij toe dat *Odette's* schuld wel degelijk bewezen is. Cardailhan opent eene geheime deur die toegang geeft tot

de slaapkamer der gravin en waarvan de sleutel in het bezit der gravin was, terwijl deze, die op het gerucht in het aan hare kamer grenzend vertrek aankomt, hem wel degelijk toespreekt als haar minnaar, dien zij wacht, niet als haar man, die onverwacht thuis gekomen is. ¹⁾ Zeker handelt de graaf kras wanneer hij zijne vrouw in 't midden van den nacht weg zendt. Maar hij geeft haar toch hare kamenier mee en legt haar, zooals later blijkt, een voldoende jaargeld toe ²⁾. In de tweede plaats betwijfel ik, of het hoofddoel van Sardou wel geweest is om het verkeerde daarvan aan te toonen, dat eene vrouw die, van haar man gescheiden, zijn naam te schande maakt, dien naam toch kan blijven voeren. Zeker doet Sardou dit uitkomen, maar daarboven verheft zich toch de dramatische toestand: een in eer en deugd opgevoed meisje, dat op een gegeven oogenblik komt te staan tegenover eene onzedelijke, diep gevallen moeder. En nu heeft de verslaggever naar mijne bescheiden meening over het hoofd gezien de spil waarop de beteekenis van het stuk draait. Wanneer de moeder, die zich niet heeft bekend gemaakt, tot hare dochter spreekt over eene andere vrouw die van haar kind gescheiden bleef omdat zij zich niet goed gedragen had, ontvangt zij deze les van de reine lippen harer dochter: „welnu, dan had die vrouw haar berouw moeten toonen door zich verder zoo onberispelijk te gedragen, dat men haar wel terug had moeten roepen.” Bovendien schijnt de verslaggever niet genoeg te hebben gevoeld, dat wanneer Berangère hare dood gewaande moeder als eene heilige vereert, dit te danken is aan den graaf, die de nagedachtenis der moeder tegenover het kind steeds in eere hield. Wanneer Odette dit van Berangère verneemt en tevens hoe de graaf teedere herinneringen uit hun vroeger leven in het hart hunner dochter overplante — dan wordt zij verteederd en besluit zij zich voor Berangère op te offeren. In die samenkomst tusschen de moeder en de dochter ligt de oplossing van het stuk, en het kan daarom, volgens mijne meening, ook geen verwondering baren, indien de rol van Berangère werd opgedragen aan mejuffrouw Sophie van Biene, vermits die rol, vooral bij de bedoelde samenkomst, misschien wat te zwaar zou geweest zijn voor jeugdiger krachten.

---

¹⁾ Het blijkt uit het plan, gevoegd bij het stuk zooals dit te Parijs gespeeld wordt, en uit de omschrijving daarvan, dat hier gedacht moet worden aan het zoogenaamde »*appartement de madame*» bestaande uit drie ineenlopende vertrekken. Ook de kinderkamer komt, evenals de slaapkamer, in het voorste vertrek uit. Alleen is er tusschen de slaapkamer en het voorste vertrek een soort van *alkoof*, zooals wij, Nederlanders, het zouden noemen.

A. I.

²⁾ De rechtbank doet, zooals men verneemt, uitspraak over het kind. Het blijkt niet, dat de gunstige bepaling van art. 301 *Code Civil*, hier toegepast zou zijn; bovendien geldt die bepaling in het voordeel van „l'époux qui a obtenu le divorce”, hetgeen in dit geval zeer zeker de man zou geweest zijn en niet de vrouw.

A. I.

NASCHRIFT.

De graaf wist niet of Odette schuld had of niet, daar hij niet kon weten, hoe Cardailhan in 't bezit van den sleutel gekomen was en toch maakte de graaf reeds dadelijk plan zijne vrouw te overvallen, van wie hij vermoedde, dat ze schuldig was, hoewel hij weinige oogenblikken te voren na vier jaren getrouwd te zijn geweest, haar onbepaald vertrouwde en vereerde. Wanneer de kamenier *werkelijk* meegaat, is dit zeker geen daad van medelijden van een man, die zijn eigen — *wellicht* schuldige — vrouw aan 't slot der 1e acte eene belediging nazendt, die niet overtroffen kan worden, al gold het Nana in eigen persoon.

Zeker is de verhouding tusschen moeder en dochter alleszins geschikt voor een hoogst dramatische behandeling, die er ook werkelijk door ontstaat, het is echter de oplossing van het stuk, maar zoover de kritiek tot dusverre heeft gesproken, zag niemand *daarin* de leidende gedachte. Het thema *chtscheiding* is door allen geacht, hier gevarieerd te zijn. Wat Sardou er wel zelf van zegt?

Dat Odette verteederd wordt, als ze zoo eerbiedig over de verstootene hoort spreken, is duidelijk in het vorig N^o. gezegd, maar deze *tour de force* is melodramatisch goed geslaagd, doch overigens uit geen enkel oogpunt te verdedigen: wat kan den wreeden echtgenoot bewegen Berangère aan hare moeder als aan eene heilige te doen denken, anders dan de noodzakelijkheid, om op allerlei wijzen de vragen van het kind ontwijkend te beantwoorden. En al zou Odette, zoo diep gezonken, zoo vol haat tegen den graaf, in eens den dood verkiezen boven een leven als tot dusverre, dan nog blijft 't de vraag of zij dit uit wanhoop doet of uit liefde voor haar kind. Hier zoowel als óveral elders houd ik zelfmoord voor eene daad van tijdelijken waanzin.

Wat de »jeugdige krachten» aangaat, we betwijfelen of juffr. Sablairoles bijv. in *De wereld, waarin men zich verveelt*, rollen vervulde, die minder studie en inspanning kostten; toch werden deze naar eisch vervuld.

RED.

Antwoord van den Heer Ising.

De graaf wilde zijne vrouw *betrappen*. Hij had toch reden genoeg om aan hare onschuld te twijfelen. Een heer, dien hij herkent, sluipt des nachts door zijn huis, langs een geheimen weg, voorzien van een sleutel, die zeker niet zoo maar gevonden was, en nadert zoo de kamer zijner vrouw, aan wie hij (haar man) pas geschreven heeft, dat hij dien nacht nog niet thuis zou zijn. Men moet toch wel erkennen, dat dit alles behalve zuiver spel geleek. De graaf handelde en sprak kras — ik geef het ten volle toe. Maar *il y avait de quoi!* Geen wonder dat men in zulk een geval eenigszins buiten zich zelf geraakt.

Ik heb willen spreken van den indruk, dien het stuk te weeg brengt wanneer men het vertoont ziet. De echtscheidingskwestie wordt dan, gelukkig, geheel overheerscht door den dramatischen toestand.

De »wreede» echtgenoot blijft niet altoos even vertoornd. Indien hij de gevallen vrouw veracht, kan hij daarom nog wel met liefde en weemoed

denken aan het meisje en aan de vrouw en moeder vóór haar val. Haar geliefd pianostuk bijvoorbeeld is hem in de herinnering gebleven.

Ik heb de verdiensten van geen enkele artiste willen betwijfelen. Maar het is toch altoos mogelijk dat de eene beter geschikt kan wezen of kan geworden zijn, voor het weergeven van sommige aangewezen tooneelen, dan de andere.

A. I.

Onze lezers — zoover we ze hebben — mogen thans zelve een besluit trekken. Deze correspondentie moge nogmaals bewijzen, hoe noodzakelijk het is, dat de afdeelingen door ernstige bespreking en debat tot recht verstand van stukken medewerken en daardoor invloed uitoefenen op de tooneelkritiek. Er is voor afdeelingen, die inderdaad *willen*, nog ongeveer alles te doen.

RED.

HET TOONEEL IN AMSTERDAM EN ROTTERDAM.

Omstandigheden, die we niet beheerschen, maakten al onze pogingen vruchteloos om uit Rotterdam eenig bericht te ontvangen aangaande tooneelzaken. We moeten ons dus tot de mededeeling bepalen, dat de *Macbeth* en *the Taming of the Shrew* in de hoogst gelukkig geslaagde vertaling van prof. Burgersdijk het eerste door de Vereeniging, het laatste door het Gezelschap Van Zuylen zijn ten tooneele gevoerd. Wat den nieuwen schouwburg betreft, zoo heeft het genie onzer geldhandelaars gezegevierd, en het benoodigde kapitaal is tengevolge daarvan beschikbaar, zoodat Rotterdam het uitzicht heeft, zich eerlang, hopen we, in een goed, doelmatig schouwburggebouw te kunnen verheugen. Minder gelukkig was Haarlem tot dusverre. Nadat de gemeenteraad de voorstellen der bouw-commissie had afgewezen, wees de bouw-commissie het voorstel van B. en W. af, en voorloopig zal de zaak rusten. Toch wordt ze niet opgegeven en nieuwe plannen zijn in voorbereiding. Te Amsterdam bouwt men lustig aan den Park-schouwburg voort en zij die dit zien, vragen zich af, wien dit zal gelden. Wel zal het steeds mogelijk zijn, den aandeelhouders een voldoende winst te verschaffen, maar de toestanden moeten nog veranderen voor er een publiek is voor één *schouwburg* meer. Immers de aanstaande wintercampagne vindt de *Koninklijke Vereeniging* in den stadschouwburg, een nieuw *Gezelschap v. Lier* in de Amstelstraat met Veltman, Bigot, de heeren Van Lier, Mw. Sophie Spoor en Mw. Frenkel, den heer Ruys, die aan de tooneelschool vaklessen heeft bijgewoond en Ruygrok, die eenigen tijd aan de tooneelschool geweest is en eenige Vlaamsche artisten. De bedoeling is, dat althans eenige der artisten bij den heer Van Lier in het Nederlunisch en het Hoogduitsch zullen spelen. Het gezelschap van de H. H. de Groot & Co., eenigszins gewijzigd, speelt voort met toenemend succes, zij het al niet in de hooge kunst, en de H. H. Prot & Zoon geven hun zorgvuldig gemon-

teerde operetten, die aanhoudend de bijzondere gunst van een zeer goed publiek hielden.

In den laatsten tijd traden de Duitschers na het vertrek van Possart nog eenige malen op, een paar Fransche gezelschappen gaven voorstellingen in den stadsschouwburg, de schouwburgloge over het Park en den schouwburg de Groot, o. a. *les Rantzau*, dat de Kon. Vereeniging ook gaat spelen, en *Divorçons*.

Door de Koninklijke Vereeniging werden Vrijdag 12 Mei de voorstellingen van *Een wereld waarin men zich verveelt* hervat. De rol van *Suzanne*, tot dusver vervuld door Mej. Josephine de Groot, werd vervuld door Mej. Anna Sablairolles, en de hare, die van het vrouwtje van den prefect, door Mej. M. Lorjé.

De zomerschouwburg werd Donderdag 18 Mei geopend met een wederopvoering van *De Danichefs*, waarin de Heer Louis Bouwmeester de rol van *Osiép*, Mej. S. Van Biene die van *Anna* en Mej. Chr. Poolman die van de barones vervulde. *Wladimir* was in handen van den Heer Schoonhoven, Mevrouw Kleine speelde weder de gravin.

De eenige meer belangrijke gebeurtenis was het optreden van de artisten van het Waller Theater uit Berlijn in den Stadsschouwburg. Deze gaven *Dokter Klaus*, *Krieg im Frieden*, *der Compagnon* en andere ons bekende stukken, maar ook *der jüngste Leutenant*, *Ihre Familie*, *Grossstädtisch* en andere stukken, die men hier nog niet kende. Dit gezelschap heeft eene uitmuntende regie en de rolverdeling laat niets te wenschen over. Even als bij de Meiningers is ook hier het uiterlijk voorkomen der personen nauwkeurig in overeenstemming met het karakter, dat ze moeten voorstellen en bij de rolverdeling schijnt men dit zeer terecht geen oogenblik uit het oog te verliezen. De roem van het gezelschap berust, wat het dames-personeel betreft op Ernestine Wegner en in de tweede plaats op Marie Schwarz; maar zonder bepaaldelijk sterren te vertoonen, zijn alle tooneellisten, zoo mannelijke als vrouwelijke zeer verdienstelijk. Traden ze op in stukken, die dieper studie vorderden het zou gemakkelijker zijn, de meerdere of mindere verdienste der verschillende personen af te meten of te vergelijken. Een bijzonder genoeg gaf het ons, de *Posse*, de *Schwank* in alle zuiverheid te zien spelen geheel in den echt Berlijnschen geest, waardoor het mogelijk wordt, de gedramatiseerde dwaasheid volkomen juist te beoordeelen. De onvertaalbare aardigheden, de karakteristieke uitdrukkingen en de daarbij passende mimiek, zijn niet weer te geven in eene vertaling en door anderen dan personen van den landaard, dien het stuk voorschrijft. In enkele ernstigere rollen deden zich door beschaafd en goed verzorgd spel ook kennen de dames Schmidt en Bichler en als »boerin" onverbeterlijk Löffler, terwijl de heeren Kadelburg, Blencke, Schmidt, Engels en Kurz op verschillende wijzen toonden verdienstelijke spelers te zijn.

En hiermede is onze taak voor dit jaar ten einde.

Met belangstelling en ingespannen verwachting zien we het volgende speelseizoen te gemoet, wanneer alle gezelschappen belangrijke verande-

ringen hebben ondergaan, waardoor alle gebeurtenissen van grooter of kleiner gewicht invloed moeten hebben op den gang van zaken.

Dat het gezelschap Van Ollefen, Moor en Veltman ontbonden is, mag met het oog op de laatste campagne *niet* betreurd worden, dat de directeuren anders hadden kunnen doen, dan ze hebben gedaan. kan beweerd maar niet gemakkelijk geheel en al bewezen worden. Zeker is het, dat het gezelschap niet alleen sujetten *miste*, maar ook eenige onbruikbare sujetten te veel had. De verdienstelijke leden hebben alle een eervolle plaatsing aan verschillende gezelschappen verkregen — schoon verstrooid — wellicht juist daarom, zullen zij de erkenning vinden, waarop zij alle aanspraak hebben.

TOONEELLITERATUUR.

Dat onze ruimte nog steeds veel te beperkt en het aantal medewerkers verreweg ontoereikend is, — gedeeltelijk ook ten gevolge van het gering honorarium, dat de redactie kan aanbieden —, is oorzaak dat over de binnen- en buitenlandsche tooneelliteratuur nauwelijks met een woord kan worden gerept. De boekenlijsten zelfs moeten wegblijven, bij gebrek aan medewerking.

Met een enkel woord kunnen we dan ook thans maar aanstippen, dat de navolgende werken zijn verschenen, waarvan *enkele* ons werden toegezonden:

1. MR. J. N. VAN HALL, *De Viool van Cremona* naar François Coppée. *Nichtjes Roman* naar Paul Ferrier. *Meisjesdroomen* naar Edouard Pailleron. Utrecht, J. L. Beyers.

De vertalingen waarvan de eerste en tweede reeds vroeger in druk verschenen zijn hier in keurigen vorm vereenigd en de toch reeds zorgvuldig bewerkte tekst toont op menige plaats de beschavende hand des vertolkers, aan wiens nauwlettend oog op bl. 25 ontsnapte; »Hoe 'k... mijn geluk door 't uwe aan stukken zie geslagen" eene uitdrukking, die minstgenomen vreemd klinkt.

bl. 61, Uw ziel is aan mijn ziel verknocht in inn'ge trouwe,

En zie, 'k bemin u als... zooals gij mij, »Mevrouwe"! waarin dat „Mevrouwe" zonderling den aangevangen zin komt verbreken.

Enkele dichterlijke vrijheden konden wellicht bij een *derden* druk vermeden worden, bijv. bl. 79. „'r Is geen pendule"; — maar we meenen geen geringen lof aan deze vertalingen te geven door de getuigen, dat we bij eene opvoering, die we van alle drie herhaaldelijk bijwoonden, geheel den indruk ontvangen van oorspronkelijk Nederlandsche stukken en de tooneelspelers zullen zeker gaarne verklaren, dat dit *spreek-Nederlandsch* inderdaad de taal is, die ze gemakkelijk leeren en zeggen.

2. DR. L. A. J. BURGERSDIJK, *Hamlet, Prins van Denemarken*, Treurspel in vijf Bedrijven van William Shakespeare vertaald en voor het hedendaagsch tooneel bewerkt.

3. DR. L. A. J. BURGERSDIJK, *Macbeth*, Treurspel in vijf Bedrijven van William Shakespeare vertaald. 's Gravenhage, A. Rössing.

De broeder van den verdienstelijken en ijverigen sec(k)retaris der Kon. Vereen. H. N. T. heeft zijn uitgevers-loopbaan geopend met de uitgave van bovengenoemde stukken. Het zou een zeer gelukkig verschijnsel zijn, als hij kon besluiten zich geheel aan de uitgave van dramatische literatuur te wijden. Het is nl. geen gering gemak, dat men *elk* tooneelstuk dat ooit in Engeland gespeeld werd, onmiddellijk kan koopen door rechtstreeksche aanvraag aan *Lacy Theatrical Publisher London* en thans aan diens opvolger. Voor eene dergelijke onderneming is in ons land plaats, terwijl de titels der stukken van alle tijden nu verspreid zijn op catalogussen van v. Kesteren, G. Theod. Bom, Laurens van Hulst, Schuitemaker, J. Heynis, en wat de nieuwste en beste aangaat van J. L. Beyers en Henri J. Stemberg, zoomede de Erven H. van Munster en J. C. Loman Jr. Ook al zou de heer Rössing niet het uitsluitend eigendomsrecht bezitten, hij kon een generaal depot hebben van alle vooraf op één catalogus te vereenigen stukken voor het groot tooneel en voor rederijkers en liefhebberij-tooneelgezelschappen.

Deze twee eerste uitgaven, in deftigen stijl gedrukt, verraden op elke bladzijde de meesterhand des vertalers. Waarom de *Hamlet* „voor het tooneel bewerkt” en de *Macbeth* alleen „vertaald” heet, hebben we niet kunnen ontdekken. Uit beide zijn enkele stukken of stukjes weggevallen; maar zeker uit het eerste veel meer dan uit het laatste. De grootste verdienste dezer vertalingen is, dat de taal volkomen verstaanbaar en veelal vloeiend Nederlandsch is, in het laatste opzicht staat *Hamlet* boven *Macbeth*. In het laatste bijv. vinden we, om slechts enkele plaatsen te noemen: bl. 16.

Dat U belooning met haar snelste vlucht

Niet inhaalt

een gebruik van een pron. pers in dat. sing. dat volkomen juist, maar voor zeer velen onbegrijpelijk is,

bl. 33.

Indien hij bloedt

Beschilder ik zijn knechten het gelaat,

Want hun schuld moet het schijnen.

waarbij de klemtoon, op *hun*, licht verlegd wordt, waarvoor ook vrees bestaat in:

bl. 37. Onstuimig was de nacht; van ons verblijf

Zijn schoorsteenen gestort.

en alleen imitatief is te prijzen:

bl. 37. Des duisters vogels krijschte heel den nacht

ook op bl. 47. een *vers* als:

Kom hier, knaap; wachten

Die mannen reeds ons welgevallen?

Ook zou ik bl. 57 de opvatting niet deelen, dat *Macbeth* den moordenaar zien te binnenkomen, opstaat en „naar de deur gaat,” terwijl de vorst afgescheiden zit van zijne gasten, kan de moordenaar achter hem op de verhevenheid staan of wel achter een gordijn – in alle gevalle voor de gasten onzichtbaar.

Maar inplaats van naar feilen te zoeken, wijzen we op de welgekozen woorden en de gespierde taal, de vaak zoo gelukkig geslaagde vervanging van woordspelingen en derg. Als bewerking voor het tooneel of althans met het oog op de eischen van het tooneel zijn deze vertalingen nauwelijks te overtreffen.

4. J. HUF VAN BUREN, *De Speculanten*. Tooneelspel in vier bedrijven, 's Gravenhage, Henri J. Stemberg.

Dit echt Nederlandsch stuk zouden we zonder verder bespreking kunnen laten, daar we mogen aannemen, dat de meeste tooneelvrienden het hebben gezien, en ongetwijfeld niet zonder genoegen; — toch moeten we er even bij stilstaan, om de voorrede, waarin de schr. tot onze groote verwondering, deze woorden te lezen geeft:

»De Duitsche geleerden willen dat een schrijver in zijn tooneelstuk »een idee legt.

»Dit stelsel — dat ik in het gedrukte drama gevolgd heb — acht ik, »bij nader inzien, in theorie wel mooi, maar in praktijk moeielijk uit te »voeren.»

Of 't theorie of praktijk geldt, gemakkelijk of moeielijk is, doet niets ter zake, maar het leidend beginsel, de leidende gedachte is juist *onmisbaar* en wel, omdat deze de eenheid bewerkt, waardoor alle personen noodzakelijk worden, of liever, waardoor er voor noodeloze personen geen plaats overblijft, omdat ze volstrekt niets te doen kunnen krijgen bij de „Verkörperung der Idee”. Bij Justus van Maurik blijkt dat ten duidelijkste, de gedachte wordt uitgewerkt door het noodige getal personen, geen enkele meer en reeds bij de eerste schets vindt de schr. zelf leiding aan die gedachte en bewerkt er door aansluiting en onderlinge aanvulling van karakters. Maar het drama behoeft daarom nog geen moraal te prediken. Een andere reden, waarom we de *voorrede* noemen, is, dat de schr. er een korte karakteristiek zijner personen in geeft, een uitmuntend voorbeeld, dat naar we hopen navolging zal vinden. Eindelijk trekt hij te velde tegen de bepaling in de auteurswet, dat een drama in Ms. opvoeringsrecht houdt tot *dertig jaar na den dood des schr.* terwijl het gedrukte drama *in het geheel maar tien jaar* dat recht heeft. Het is inderdaad eene premie op het *niet* laten drukken van drama's, zeker niet om onze dram. lit. in bloei te doen toenemen. Dat deze bepaling werd aangenomen, na de mededeeling, „dat de rederijkers stukken moesten hebben,” zou doen vermoeden, dat de regeering zich maar liever in het geheel niet met kunst moest inlaten! Den slecht bezoldigden dramadichter wordt de eenige gelegenheid ontnomen, zijn arbeid productief te maken en daarvan wordt zijn stuk tot in de verste streken door „liefhebbers” gespeeld of.... vermoord. Wil de schrijver zijn stuk dus in veiligheid brengen, en 't toch op 't groote tooneel laten opvoeren, dan blijft hem niets over, dan..... het te hectographeren.

5. H. G. ROODHUIZEN *Rebecca*, Treurspel in vijf bedrijven. Amsterdam, Schalekamp, van de Grampel en Bakker.

Een treurspel in verzen, met een bijbelsche vrouw als hoofdpersoon voert ons terug of tot Racine en Corneille, of tot onzen tijd van diep verval. We meenen van beide hier te vinden. De stof is met

oordeel aangevoerd en verwerkt en hoewel het treurspel in 't algemeen niet van onzen tijd schijnt te zijn, zou dit niet onwelkom zijn voor hen, die ook in dezen terugkeer tot oude kunst wenschen. Maar deze zullen — want het treurspel heeft *niet* gedeeld in de vrijheid van vorm der andere soorten van dramatische literatuur — deze zullen ook die beeldrijke taal, die hooge gekuischtheid van vorm eischen, zonder welke de hoogere vlucht der gedachte geen waardige uiting vindt. Dit nu ontbreekt veelal in dit treurspel. De taal is somtijds zelfs plat, zelden statig en sierlijk in overeenstemming met den hoogerden gedachtengang. Het stuk is blijkbaar met zorg bewerkt, maar geheel onder den invloed van het moderne drama. Vandaar de telkens afgebroken zinsnede, dat in de rede vallen en dergelijken, dat wel past bij den haastigen en vaak zorgeloozen dialoog der beelden uit het dagelijksch leven, maar niet bij de klassieke standbeelden, waarmede men de personen in het treurspel het best kan vergelijken. Aan dien invloed is toe te schrijven, dat een persoon ontvlucht *met behulp van een ladder* en dat het binnendringen van een woesten volkshoop *met moeite* door de wachters wordt belet. Indien het treurspel kan herleven door de inmenging van hedendaagsch realisme, wat we *a priori* nog niet durven vaststellen, dan is zeker het bijbelsch drama het minst geschikt er de proef van te nemen.

6. W. GOSLER *Byron's Manfred* een dramatisch gedicht. Heusden H. Wuyster.

Blijkbaar voor opvoering bestemd, met het portret van Possart in de titelrol is dit gedicht een hoogst gewaagde maar inderdaad niet mislukte proeve om deze verheven schepping getrouw naar zin en vorm te vertolken. Eene oppervlakkige vergelijking met de vertaling van J. R. Steinmetz (Amst 1857) wijst op een verbazenden afstand tusschen eene vertaling als die van Gosler, streng metrisch en met veelal fijne woordenkeus en eene andere, waarbij woord, vorm en gedachte soms opgeofferd zijn aan de eischen der liefelijke vormen en rijmen.

Onverdeeld prijzen kunnen wij niet, maar zeer dankbaar voor het vele schoone ons hier geboden, zijn we zeker. De voorrede van den vertaler zou beter doel treffen, zoo ze geen al te volhardend streven vertoonde om zinsbouw, woordschikking en woordenkeus te doen afwijken van het gebruikelijke. Ongaarne zouden wij verder toestemmen, — gelijk hier als onbetwistbare waarheid wordt verkondigd — dat in het Engelsche *blank verse* de slepende uitgangen niet behooren voor te komen. Hoe we dit moeten rijmen met de schitterende voorbeelden van Shakespeare en zijne tijdgenooten, is moeielijk te verklaren.

7. SOERA RANA. Venetië gered, Treurspel van Thomas Otway. Utrecht J. L. Beyers. Een uitvoerige en even nauwlettende als veelomvattende studie bij wijze van voorbericht gaat vooraf aan deze inderdaad eenige vertaling van het meesterstuk van den te weinig gelezen Otway. De uitgever zijner tijds heeft door papier, druk en omslag er eene eenige uitgaaf van gemaakt.

8. Mr. W. G. F. A. VAN SORGEN, *Een nieuwe dokter*, blijspel in vier bedrijven. Utrecht J. L. Beyers. 1882.

Dit blijspel is geheel in den smaak der Duitsche blijspelen van den laatsten tijd, al is 't ook, dat de toestanden minder lachverwekkend zijn en het *travesti* geheel gemist wordt. De dorpspraatjes voor en over de sollicitanten naar de betrekking van 2en geneesheer aan het ziekenhuis geven aanleiding tot booze hoofden en herhaalde samenkomsten, waarbij de brommige majoor, de nuffige freule, de overlieffhebbende mama, de bedillende vrouw, met een paar jongelui, rondzwerfend om den met sollicitanten geplaagden President-Regent van het ziekenhuis gelegenheid vinden in zeer eenvoudige natuurlijke taal hunne karakters en het eenvoudig verloop der handeling te schetsen. Er is een regelmatig maar niet sterk gemotiveerd verloop in dit feit; vooral het vierde bedrijf is in dit opzicht zwak, voor den toeschouwer ware gewenscht dat duidelijker aangegeven ware, hoe de laster begon en hoe ze ontdekt werd. Het laatste tooneel ¹⁾ is geheel ongemotiveerd.

Het stuk is onzen gewaardeerden tooneelspeler P. A. Morin opgedragen. We zeiden haast Dr. Morin, want doktersrollen vallen in zijn smaak, ook in dit stuk zou hij als president van het ziekenhuis zoo'n rol te vervullen hebben.

Eindelijk hebben wij de aanstaande uitgave aan te kondigen van een zeer merkwaardig boek: *De oude Rotterdamsche schouwburg*, door P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. Een deel groot 8°. 408 blz., op zwaar papier gedrukt, met genealogieën der voornaamste kunstenaars, 8 platen, facsimile's der handteekeningen van drie-en-dertig tooneelspelers en titelvignet.

Wij vertrouwen dat dit uit de bronnen bewerkt boek, door den welbekenden tooneelkritikus der Nieuwe Rotterdamsche Courant, allen welkom zal zijn, die in de dramatische kunst en in de letterkundige geschiedenis van ons volk belang stellen, daar de beroemdste tooneelspelers als Corver, Bingley, Punt, Wattier, Snoek enz. aan het Rotterdamsch tooneel verbonden zijn geweest.

Het archief der Schouwburg-vereeniging werd den schrijver ter beschikking gesteld, terwijl hij jaren lang over zijn onderwerp nasporingen deed in de archieven te Rotterdam, den Haag, Leiden, Amsterdam, enz.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De afdeling Amsterdam van het *Nederlandsch Tooneelverbond* hield eene bijeenkomst op Maandag 24 April 1882, die geopend werd met een lezing van dr. Jan ten Brink, over *Het Engelsche Drama der 16e en 17e eeuw*, waarin werd te velde getrokken tegen de methode van hen, die in Shakespeares tooneelstukken een volledige ontwikkeling van wijsgeerige stelsels willen zien. De ruwheid der stukken was eene afspiegeling van het ruwe karakter van dien tijd en veel, wat we nu haast

---

1) Waarom geen verdeling in tooneelen?

onmogelijk rekenen was in de dagen van Shakespeare zeer gewoon en algemeen gebruikelijk. Daarop volgden proeven afgelegd door leerlingen der Tooneelschool. 1. *Lief Moedertje*. Gedicht van H. J. Schimmel. 2. *Eleonora van Engeland*. Ballade van A. C. W. Staring. 3. *'t Is maar een kind*. Klacht van een jong meisje, door D. F. van Heyst. 4. *Anna Boleyn*. Dramatisch Fragment van H. J. Schimmel. 5. Scène uit *Haar hart is ontwaakt* («Sie hat ihr Herz entdeckt») 6. *'t Eerste Hoofdstuk van 't Derde Boek*. Blijspel in één bedrijf, naar het Fransch door Mr. A. Wm. Jacobson. Deze proeven werden afgelegd door mej. W. J. J. Welman, mej. S. A. Bos, mej. J. J. Roos, den heer H. Schwab, den heer G. G. C. Ruys.

Men kan niet anders dan tevreden zijn, over hetgeen hier werd gegeven, altijd in aanmerking genomen, dat het *leerlingen* zijn. Als *Anna Boleyn* deed juff. Welman inderdaad wat van zich verwachten, vooral de uitdrukking van haar gelaat was zeer gepast, als *Hedwig* in *Haar hart is ontwaakt* speelde juff. Bos natuurlijk en eenvoudig; tegenover haar stond de Hr. Schwab als Dubourg niet kwaad. Ook de heer Ruys, die vaklessen bijwoont, voldeed in het laatste stukje aan niet te hoog gestelde eischen. Verder droeg juffr. Roos v. Heyst's gedicht zeer gepast voor.

Het tijdschrift van de *Dramatic Reform Association* vermeldt, dat er eindelijk stellige en afdoende maatregelen zijn genomen om eene tooneelschool te stichten. Aan eene commissie van 40 leden waaronder de hooge adel, de hooge geestelijkheid, de letteren en het tooneel vrij gelijkmatig verdeeld zijn, werd toegevoegd een dames-comité van 10 leden. Hooge adel en tooneel; medewerking en steun werd toegezegd door 14 acteurs en actrices, alle kunstenaars van naam.

Het uitvoerend comité heeft bepaald, dat er aan de school onderwijs zal worden gegeven in de Engelsche taal en de tooneelliteratuur, voordracht, schermen, dansen en de beginselen van het Fransch, vooral met het oog op een zuivere uitspraak. Een afzonderlijke en nauwlettende studie zal er gemaakt worden van dramatischen zang. Het bestuur der school is toevertrouwd aan eene commissie ten deele bestaande uit gesalarieerde onderwijzers. Er zal schoolgeld worden geheven en de school wordt geopend, zoodra er 5000 pond sterling gegeven is. De jaarlijksche onkosten zullen 6000 pond bedragen.

Het tijdschrift van de *Dram. Ref. Ass.* bevat o. a. eene vertaling der aantekeningen in ons tijdschrift toegevoegd aan het verslag der „Shakespeare-examinations.”

TOONEELSTUKKEN IN DEN 11den JAARGANG BEHANDELD.

Andrea	64
Blakertje (Het	178
Blinde en zijn Geneesheer (De	7
Dina	57
Dochter van Fabricius (De	7, 37
Eed (Een	48
Familie Benoiton (De	48
Familie Lonei (De	7
Fladderen	6, 44
Frou-Frou	177
Gewichtige dagen.	13, 50
Gysbrecht van Aemstel	94
Gril (Een	100
Hamlet	65, 100, 108, 122, 129
Inkwartiering	13, 44
Jean Marie	
Kean	7
Kerstboom (De	13
Koningin Filippa	86, 101
Lastertongen.	12, 44
Ledige wieg (De	45
Maria Stuart.	115
Maurits, de man, die zijn vrouw bedriegt.	84
Meisje van dertig jaar (Een	6
Minna van Barnhelm	163
Monde où l'on s'ennuie (Le	73, 85, 116, 180
Odette	164, 170, 182
Onbeheerde goed (Het	7
Oscar, of wie is de bedrogenen	45
Plezierreisje (Een	48
Prinses van Bagdad (De	41
Richard II.	165, 166
Richard III.	155, 166
Ruy Blas	145
Rosenkranz en Guldenstern	26
Schoonzoon van den heer Peerenboom (De	44
Schuld (De	13, 114, 134
Speculeeren	13
Sprookjes van tante Weydemann (De	66
Susanna	64
Van Dalens van Poelwijk (De	13
Vonk (De	129
Vriend Fritz.	99
Vrouwenharten	97
Wallenstein	73
Wewuwtje van Winterswegen (Het	9, 44
Wildstroopers (De	73
Zieke familie (De	129
Zonder naam.	142
Zoon van Coralie (De	79

INHOUD VAN DEN ELFDEN JAARGANG.

	Bladz.
Rotterdamsche Correspondentie	1, 43, 66, 79, 96, 115, 128, 142, 176
De Zomercampagne van 1881	6
Het Tooneel in de Hoofdstad	8, 50, 64, 73, 94, 108, 134, 163, 165
T. H. de Beer. Oorspronkelijke Stukken	14
Berichten en Mededeelingen 15, 16, 33, 51. 52, 84, 200, 114, 130, 148, 191	17
Jaarverslag	22
Verslag der Alg. Vergadering	33
Naamlijst van Bestuurderen	35
Rekening 1880-81	36
Begrooting 1881-82	37
T. H. de Beer. Adolf Wilbrandt	40
K. R. Velthuis. De nieuwe Schouwburg te Groningen	53
T. H. de Beer. Het Verslag der »Vereeniging»	56, 86, 101
T. v. Lingen. Uit het Noorden I, II, III	69
Mr. J. N. v. Hall. Een en ander uit de Geschiedenis. van het decoratief en het costuum	84, 114, 180
Boekaankondigingen	85
A. Ising. Zedenstukken en karakterstukken	98
* * * Uit Dordrecht	116
Dr. J. de Jong. Aan den Heer Ising	116
A. Ising. Antwoord	117
Shakespeare op School	122
T. H. de Beer. Naar aanleiding van den Hamlet	126
T. H. de Beer. Wenschen	131
Mr. J. N. Van Hall, Molièriana	132
Natuur en Kunst	133
A. S. De toekomst onzer leerlingen en een tooneelgezelschap voor het Noorden	149
Symonds. De komische rollen in Shakespeare's werken	152
Edmond Gondinet	179
Fantasio	181
Waarom goede tooneelstukken zoo zeldzaam zijn	182
A. Ising Jr. en Red. Nog een woord over Sardou's Odette	185
Het tooneel in Amsterdam en Rotterdam	187
Tooneelliteratuur	